

USTAŠKO-DOMOBRANSKI DOKUMENTI

BROJ 358

IZVJEŠTAJ EDE BULATA OD 21. TRAVNJA 1941. POGLAVNIKU PAVELIĆU O PREUZIMANJU VLASTI OD STRANE TALIJANA U SPLITU¹

2353

Dr. Edo Bulat — Poglavniku

Split, 21. travnja 1941.

I Z V J E Š Č E — B R Z O J A V K A

Danas u 16 sati predstavnik talijanskih vojnih vlasti armijski general Zingales² povjerenik vojničke zone predao je u ime Dućea civilnu vlast komesaru Bartolucci³ stop. Ja sam tražio da prije negoli do toga dode da se stavim u kontakt s Vama u svrhu da primim instrukcije u pogledu moga držanja stop. Italijanska komisija odgovorila je da ne može dozvoliti nikakav kontakt s Vama nego da imam odmah predati vlast i to bez **ikakva odlaganja stop.** Ja sam tad izjavio da energično protestiram preuzimanju vlasti jer da je ovo suvremena Hrvatska država i da je Dalmacija sebe oslobodila mnogo prije nego li je itko prešao granicu **i da ču o tome izvestiti Vas kao državnog poglavara stop.**⁴ Na to mi je bilo izjavljeno da ja mogu slobodno protestirati kome hoću aii da će oni svejedno preuzeti vlast stop.⁵ Međutim oko zgrade Banovine bila je grupirana talijanska vojska stop. Ja sam izjavio da se pokoravam jedino sili stop. Zapisnik o preuzimanju vlasti u znak protesta nisam podpisao što je zapisnički utvrđeno.

Dr. Edo Bulat⁶

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, arhiva NDH, reg. br. 1/1-11, k. 320.

² Francesco, komandant Motoriziranog armijskog korpusa, čije su jedinice okupirale Dalmaciju.

³ Dr Athos Bartolucci (Atos Bartolući) imenovan je 15. travnja 1941. za civilnog komesara Dalmacije i na toj dužnosti ostao do 7. lipnja 1941. kada je odlukom talijanskog kralja osnovan Guvernatorat Dalmacije sa sjedištem u Zadru i za guvernera imenovan Giuseppe Bastianini, a Bartolucci postavljen na dužnost federalnog sekretara borbenog fašizma Dalmacije. (Vidi dok. br. 159, 177).

⁴ Čim je kapitulirala Kraljevina Jugoslavija ustaše su preuzele cijelokupnu vlast u Splitu.

⁶ Vidi dokumentat br. 159.

⁸ Poslat od poglavnika Pavelića u Split je 15. travnja stigao iz Zagreba Edo Bulat gdje je istoga dana prisustvovao dočeku talijanskih okupatora prilikom njihovog ulaska u grad. Bulat je 12. travnja imenovan »ministrom NDH za Dalmaciju«.

BROJ 359

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIKA DRUGE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
U SPLITU OD 2. SVIBNJA 1941. GOD. O PREUZIMANJU VLASTI OD
STRANE TALIJANA U DALMACIJI I RAZORUŽANJU USTAŠKIH
ZANDARMERIJSKIH STANICA¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA
Taj. J. S. Br. 18

Izvješće o radu Italijanskih
okupatorskih vlasti i situaciji
na teritoriju pukovnije.

ZAPOVJEDNIKU ORUŽANE SNAGE I MINISTRU
DOMOBRANSTVA

Z a g r e b

Zagreb, 2. svibnja 1941.

Zapovjednik 2. oružničke pukovnije² u Splitu podnio je slijedeće izvješće:

»Poslije sloma biv. Jugoslavenske vojske i proglaša Hrvatske Države, naišla je iz Zadra na teritorij ove pukovnije talijanska okupatorska vojska. Njen dolazak bio je smatrana kao nadolazak savezničke vojske za koju se u prvim danima mislilo da će na ovome području ostati samo izvjesni kontigenti, a veći dio da će biti samo na prolasku. Nije se mislilo niti pretpostavljalo da će uzimati u svoje ruke kako vojnu tako i civilnu vlast. Prema situaciji kako sada stoji, vjerojatno je, da je talijanska okupatorska vlast došla na područje ove pukovnije sa već unaprijed utvrđenim planom u pogledu preuzimanja sveukupne vlasti i prijedelenja Dalmacije Italiji.

I talijanske okupatorske vlasti odmah po dolasku na područje ove pukovnije počele su raditi postepeno na preuzimanju pojedinih vlasti kako vojnih tako i civilnih, koje su postojale poslije proglašenja nezavisne Države Hrvatske. Neke oružničke starještine bile su zarobljavane odnosno internirane, kao što je to slučaj sa krilnim³ i vodnim oružničkim zapovjednikom u Benkovcu i vodnim oružničkim zapovjednicima u Biogradu n/m i Preku, — a postepeno su talijanski vojnici i karabinjeri zauzimali pojedine oružničke postaje:⁴ sa nekih oružnika internirali ili ih upućivali svojim kućama, pošto su ih prethodno razoružali, a državnu spremu, oružje i municiju zaplijenili i odnijeli. Imade slučajeva da su na pojedinim oružničkim postajama oduzimali ne samo

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn, arhiva NDH, reg. br. 5/3, k. 85.

¹ Zandarmerijskog puka

² Cetnimi

³ Zandarmerijske stanice

državnu opremu, oružje i municiju, već su odnijeli i privatne stvari oružnika, kao što je to slučaj sa oružničkom postajom Zemunik, Diklo i Obrovac. U Drnišu i okolici nalazili su se krilni magazini iz kojih su spremu odnijeli.

Na nekim postajama zadržati su oružnici i razoružani vrše službu sa talijanskim karabinjerima. U Drnišu su karabinjeri uselili u oružničku postaju, a oružnike deložirali da si traže drugi stan.

U Splitu i Šibeniku otpočelo se sa formiranjem naših vojnih jedinica, ali je to od talijanske vojne vlasti obustavljeno i zabranjeno.

U samom mjestu Splitu, talijanske okupatorske vlasti preuzele su u svoje ruke bivšu Ispostavu banske uprave, zatim policijsku upravnu vlast, sve ostale javne urede kao i novčane zavode.

Ovim postupcima dovedeno je do toga, da je oružništvo na teritoriji krilnog zapovjedništva Benkovac i Šibenik u potpunoj dezorganizaciji, pošto je ljudstvo sa oružničkih postaja djelom bilo zarobljeno, ili se većim djelom razbježalo, a ono što je ostalo na postajama u krajnjoj je neizvjesnosti i nemogućnosti da vrši službu, jer je ometano u svakom pogledu od strane talijanske vojske i karabinjera. Negdje su ostavljeni u civilu ih bez oružja i potpuno su pod komandom, talijanskih karabinjera.

Kriminalni tipovi i anacionalni elementi, naročito oni sa kojima su oružnici imah posla, ismijavaju se oružnicima radi sadašnjeg teškog položaja i ubijaju u njima i posljednji ponos i dovode do zdvojnosti. Neki oružnici u Diklu denuncirani su i odvedeni vezani u Zadar u neizvjesnost.

Oružnici se u glavnom upotrebljavaju za oduzimanje oružja od naroda, jer se oružje predaje talijanskim vlastima što znatno otežava ovaj postupak, jer među narodom vlada veliko ogorčenje i neraspoloženje prema talijanskim vlastima. Da isto oružje prikupljavaju od naroda samo oružnici i da se oduzeto oružje ostavlja u korist Države Hrvatske, postupak bi bio daleko uspješniji i mnogo lakši. Nije isključena mogućnost da kod naroda dođe do protivstajanja i nereda, jer kod istoga imade prikrivenog oružja, pa su oružnici u vrlo teškom položaju jer rade protiv svog naroda.

O vršenju službe javne sigurnosti po reonima nemože biti ni govora.

Sa krilom u Benkovcu uopće nemogu zapovjedati, jer tamo nema zapovjednika ni časnika, sve su uzeli u svoje ruke i prekinuli mi svaku vezu sa postajama. Tako je i sa vodom u Kninu.

Poručnik g. Skuk vodni zapovjednik u Sinju žalio mi se da je karabinjerski potporučnik prema njemu bio jako netaktičan, drzak i uvredljiv.

Uticaj, talijanske okupatorske vlasti ne zasjeca u preuzimanje svekolike vlasti već pojedini postupci talijanske vojske omalovažavaju i ponižavaju oružnike u nacionalnom pogledu. Talijanski vojnici i karabinjeri zahtjevaju od oružnika da skidaju sa kapa i rukava nacionalnu Hrvatsku trobojku i na više mjesta zahtjevaju da nose na mjesto Hrvatske, talijansku trobojku. Isto tako su na pojedinim oružničkim postaja-

ma gdje je bila izvješena Hrvatska zastava, istu skinuli i stavili talijansku. Po mjestima su naredili da se skinu Hrvatske zastave, a i sami su ih skidali i kidali.

Kretanje oružništva bez dozvole talijanske vojne vlasti je apsolutno onemogućeno. Ovo potpuno ograničenje kretanja ne odnosi se samo na slučaj privatnog putovanja već i na službena putovanja kako oružnika, tako i oružničkih časnika. Tako je biv. krilnom oružničkom zapovjedniku u Livnu oružničkom satniku⁵ II kl. g. Švobi Vilimu, koji je naredbom oružničkog zapovjedništva dodijeljen za krilnog oružničkog zapovjednika u Bos. Petrovac, onemogućeno putovanje iz Livna za Bos. Petrovac, jer mu talijanske vlasti neće da izdadu vizu. Pobočnik ove pukovnije oružnički satnik I. kl. g. Mate Dubravčić po nalogu oružničkog zapovjedništva imao je ovih dana da putuje u Zagreb radi izuzimanja novca za beriva oružništva što je onemogućeno, jer mu mjesne, talijanske vlasti neće da izdadu vizu za Zagreb. Kad sam tražio vizu za donošenje novca rečeno mi je, da talijanskoj vojnoj vlasti podnesem molbu, pa da će ona dati ovom zapovjedništvu novac koliko je potrebno za beriva oružništva. Izgleda, da talijanska vojna vlast ovim putem želi zadobiti pravo u pogledu potpune podređenosti oružničke snage ove pukovnije za svoju korist i u svoje ciljeve.

Iz istih razloga skoro je nemoguće popunjavati raspršene postaje i raspoređivati oružnike koji pritiču sa svih strana iz rasturenih jedinica i ostalih pukova izvan naše Države.

Bez obzira na činjenicu, što je talijanska okupatorska vlast preuzeala cijelokupnu kako vojnu tako i građansku vlast u svoje ruke, nadalje što je svojim postupkom rasturanjem oružničkih postaja, razoružavanje oružnika, ograničenjem kretanja oružnika i oružničkih časnika, koji mogu da vrše službu samo [po] njihovoj dozvoli i naredenjima, onemogućila je ne samo samostalno već i sporazumno vršenje službe oružnika sa karabinjerima, a isto tako apsolutno onemogućila oružničkim starješinama izdavanjem potrebnih uputstava i zapovjedi potčinjenima u pogledu vršenja službe. Iste talijanske okupatorske vlasti traže od oružničkih starješina, da se red i mir ima održati po svaku cijenu i da za svaki eventualni incident koji bi se desio, odgovara oružnički starješina svojim životom. Tako sam jedne noći sa Ravnateljem redarstva pozvat u talijansko mjesno zapovjedništvo, gdje nam je saopćeno, da će u slučaju kakvog nereda prvo odljetiti naše glave.

Danas su talijanske vlasti vršile pretres stana kod krilnog oružničkog zapovjednika u Šibeniku oružničkog satnika g. Zvonimira Šporčića kod nekih oružnika i komandanta Ustaške vojske potpukovnika g. Elbinera. Detalj mi još nije poznat.

Prema radu i pokazatom postupku od strane talijanske okupatorske vlasti, kao i prema propagandi koja se vrši iz Italije putem radia očito je da talijanske okupatorne vlasti stoje na stanovištu da je Dalmacija sada jednom za svagda prisjedinjena Italiji, i da Dalmacija neće biti nikada u sastavu nezavisne Države Hrvatske. U više slučajeva mo-

⁵ Kapetanu

glo se čuti od italijanskih časnika, vojnika i fašista gdje govore, da ovdje Hrvatska Država ne postoji, već da postoji Jugoslavija, koja je propala, a Dalmacija da pripada Italiji. Ovom propagandom ide se za tim da se Srbijanski živalj koji je nezadovoljan sa sadanjim stanjem i zapostavljen u Hrvatskoj što više ogorči prema Hrvatskom Narodu i da se stavi u njihov front prema Hrvatima. Ovakov postupak najbolje se ogleda u tome što su italijanske okupatorne vlasti u Sinju u svojoj kancelariji stavile ranije skinutu sliku Kralja Petra.

U Sukošanu⁶ je neki fašista održao govor u kojem je među ostatkom rekao, da će svaki koji bude govorio o samostalnoj Hrvatskoj dobiti kuglu u čelo.

Masu vojnika naših državljana koji su se u uniformi vraćali kući, talijanske vlasti pohvatale i odvele u zarobljeništvo. Iz Splita je bila poslat a jedna satnija Ustaša u Metković, da bi pomogla našim borcima protiv četnika u okolini Gabele. Kad su se vraćali u Split neki su od njih zajedno sa šoferom Lovir Antonom pohvatani i odvedeni u zarobljeništvo. Intervencije kod Italijanskih vlasti nisu pomogle.

Prema sadašnjem stanju stvari i situaciji koja vlada na teritoriji pukovnije ne postoji nikakva vjerovatnoća da će se situacija bilo u kome pogledu poboljšati, već na protiv da će naš položaj bivati sve teži i da će biti nemoguće preuzeti ma što u pogledu organizacije pravilnog i normalnog rada i funkcioniranja oružništva. Mišljenja sam, da bi časništvo i oružništvo ove pukovnije trebalo povući i uputiti ga u Zagreb, Travnik i Mostar na daljnju raspoložbu, gdje bi se sačekalo rješenje granica i preuzimanje civilne vlasti u Dalmaciji.

Intervenirao sam 28. travnja 1941. u štabu talijanske armije, da se omogući organizacija i funkcionisanje oružništva, pa mi je rečeno da će biti obavješten, međutim nisam o ničem obavješten, jer izgleda da je njima u interesu naše raspadanje a neće da nam otvoreno kažu da možemo da idemo. Ili hoće da nas još drže dok mi još šta možemo pomoci dok se oni ne srede. A naša pomoći njima ide na štetu povjerenja koje uživamo u narodu.

Ustaško povjerenstvo u Splitu rastureno je. Postavljene ličnosti otišle su u Zagreb, tako da ovdje ne postoji nijedna naša vlast koja bi štitila interese našeg naroda i pružila zaštitu. Izgleda da ni u Zadru ne postoji takva naša vlast. Dok je Jugoslavija tamo imala svoj konzulat. Trebalo bi hitno u Splitu i Zadru postaviti neko povjerenstvo naše Države koje bi obavljalo diplomatske funkcije.

Prednje izvješće dostavljam s molbom na znanje i eventualno posredovanje kod talijanske vlasti. U pogledu povlačenja oružničkih časnika i momčadi iz Dalmacije u Zagreb, Travnik i Mostar molimo za daljnje direktive.

ZA DOM SPREMNI !

(M. P.)

Zapovjednik generalmaJOR :
Mizler

• Sukošan

BROJ 360

IZVOD IZ IZVJEŠTAJA VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNIN Li OD 17. LIPNJA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE O PREBACIVANJU ČETNIKA, UZ POMOĆ TALIJANA, IZ KNINA U KISTANJE¹

Velika Župa Bribir i Sidraga² — Ministarstvu unutarnjih poslova

Str. pov. Broj: 4/41

Knin, 17. lipnja 1941.

I Z V J E Š Ć E
(Izvadak)

... Imam Vas izvestiti, da talijanske vojne vlasti aktivno sudjeluju na tome, da svojim samovozima³ iz Knina i okolice prebacuju Srbe preko granice u Kistanje, pod zaštitom svojih vojnika i častnika. Tako su jučer poslije podne svojevoljno prebacili oko sedamdeset Srba ...

Budući da se ovaj i ovakav postupak na našem području ne poklapa sa autoritetom naše vlasti i suverenitetom naše države, gospodin podžupan bio je osobno radi toga kod gospodina divizijskog generala Furia Monticelli.⁴ Rezultat ovog posjeta bio je sliedeći:

Gospodin general je odgovorio, da je to prebacivanje Srba djelo nekih neodgovornih vojnika i da je on radi toga već jednog častnika kaznio (sumnjam, da je to točno, jer je prevažanje dalje slijedilo nakon ovog razgovora). Na izjavu podžupana, da se u Kistanjima sakupljaju četnici i da se oboružavaju te da u Kistanjima ima oko 400 oboružanih četnika pod vodstvom poznatog četnika Vlade Novakovića⁵...

Ovaj posjet imao je uspjeha, jer je mene u pola noći došao tražiti njegov pobočnik, poručnik Lučić-Rochi, rodom iz Visa, kojeg spominjem u izvješću od 14. lipnja 1941. Str. Pov. 1/41. On je nastojao da me uvjeri da oni nisu bili točno upućeni u pravo stanje stvari i da će u buduće nastojati, da se ništa ne desi, što bi moglo biti zlo tumačeno u pogledu naših odnosa prema četnicima ...

Veliki broj četnika iz Knina i kninske okolice a tako isto i Zrmanje nalazi se u Kistanjima, a i u Šibeniku. Srbi se slobodno kreću po tom dielu Dalmacije i vode u zajednici sa komunistima otvorenu promičbu,

¹ Original (tipkan na stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 21/1-1, k. 271.

² Odredbom Pavelića od 10. lipnja 1941. na području NDH uvedene su velike župe. Velika župa je definirana kao »državna upravna oblast na određenom državnom području«. Na čelu joj se nalazi veliki župan kao »pouzdanik vlaste«, koji vodi cijelu gradansku upravu u velikoj župi. Njega imenuje poglavnik, a njegova odgovornost, prema odredbi, »jednaka je odgovornosti ministra«, Velikoj župi Bribir i Sidraga, sa sjedištem u Kninu, pripadali su kotari: Bos. Grahovo, Drniš i Knin, sa županom Antonom Nikolićem.

³ Automobilima

⁴ Komandant divizije »Sassari«.

⁵ Vidi dok. br. 29 i 135.

da će Engleska pobediti i da će skupa sa Židovima osnovati Veliku Slaviju. Ne samo to nego se mnogi talijanski vojnici druže i po privatnim kućama potajno sastaju... Ovakvo držanje talijanskih vlasti na tom dielu Dalmacije izazivlje osjećaj, da one sve to toleriraju, uslijed toga četnici postaju sve drzkiji i priete hrvatskom životu...

... Četnici izgleda da su zagospodarili s Kistanjima i Benkovcem, jer se danas u Kistanjima nalazi oko 400 oboružanih četnika, i čuje se, da oni vježbaju sa oružjem na očigled talijanskih vojnika. Glavnu rieč u Kistanjima vodi vođa četnika Vlade Novaković, stric poznatog Longa Dr. Nikole Novakovića. Vlade je sada vrlo nizko podrezao svoju veliku bradu i hoda u gradanskom odielu, jer dok je bio u Kninu nosio je dugu bradu i hodao uviek u četničkom odielu. Doznao sam, da je Longo bio u Rimu, da tamo poduzimlje sve na našu štetu. Četnici se sa Vladom Novakovićem najviše sakupljaju i spavaju kod gostioničara Dure Dubaića i Jove Dražete na Kistanjima.

Ovi četnici i ostali Srbi počeli su terorizirati u tom kraju naš život, tako da je pred dva dana morao pobjeći ovamo k nama oko 20 naših ljudi — Hrvata, da ne stradaju od četnika. Utisak je kao da na tom dielu Dalmacije postoje dvije vlasti: jedna talijanska, a druga četnička, jer se drukčije ne može razumjeti ovaj postupak ...

Moram naglasiti, da četnici sve poduzimaju kako bi poremetili naše prijateljske i lojalne odnose sa Talijanima. Agitiraju pri tome, da će četnicima zauzeti Knin... i za svaku stvar se obraćaju ovdašnjim talijanskim vlastima, da one kod nas u njihovu korist interveniraju, pa makar se radilo i o neznačnoj stvari.

Ako se ovo sve ima na umu i ako se držanje i rad talijanskih vlasti ocjeni sa jednog drugog gledišta — moglo bi se posumnjati, da oni to rade kako bi prigodom razgraničenja postavili takove zahtjeve, pravdajući iste sa nekim tobožnjim progonstvom Srbaca, koje su oni morali uzimati u zaštitu. Izgleda da su Srbi baš to i uočili i zato su sada digli veliku buku protiv nas kod Talijana, a ovi u svakom slučaju spremno za njih interveniraju. Tako na pr. bilo mi je rečeno, da su pred dvije noći Ustaše navalili na selo Djeverške na njihovo područje. Sve je ovo bila podvala i izmišljotina Srba, jer na moju primjedbu gospodinu poručniku Lučiću-Rocchi, da je nemoguće da ustaše od naše granice na njihovo područje prevale nekoliko kilometara do Skradina odnosno iz Drniša preko Promine i odatle deset do petnaest kilometara a i više pješice do Deversaka i da se vrate natrag, a da ih u tome ne bi nitko video i opazio i da nisu u tom tobožnjem napadaju ništa počinili.

Kasnije mi je to on sam priznao, da je ustanovio, da to nije bila istina i da je stvar napuhana, a ja sam mu dodao, da su četnici kadri inscenirati napadaje na same Srbe po noći na njihovom području, a i na same njihove vojниke, a zatim da to svoje nedjelo prikažu kao djelo naših Ustaša: samo da pomute prijateljske i savezničke odnose između naših dvaju naroda i da na bizantijski način love u mutnome ...

Veliki Župan:
Dr. Ante Nikolić

BROJ 361

IZVOD IZ IZVJEŠTAJA VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU
OD 25. LIPNJA 1941. POGLAVNIKU PAVELIĆU O ODNOSIMA
TALIJANA I ČETNIKA U KNINU¹

Velika župa Bribir i Sidraga — Poglavniku N. D. H.

Broj: Vrlo tajno 17—1941.

Knin, 25. lipnja 1941.

I Z V J E Š Ć E
(Izvadak)

Naši odnosi sa Talijanima ovdje bivaju svaki dan zapleteniji, jer oni iz dana u dan uviek postavljaju svoje nove i neopravdane zahtjeve

Jutros sam hitno istome dostavio izvješće o izjavi njegove ekselen- cije maršala De Bona, koji glasi ovako:

Iz Knina odputovao je jučer maršal De Bono u Šibenik. U Šibeniku, da je bio dočekan od Šibenskih Srba i od Srba emigranata iz ovih krajeva, koje je predvodio poznati voda četnika u Šibeniku pop Kojo Krstanović, župnik u Šibeniku..... maršal De Bono odgovorio je ovoj deputaciji ovako:

»Talijanska vlada će se zauzeti za Vašu zaštitu i vi ćete poslije optimanja za Italiju postati talijanski državljan i kao takovi bit ćete vratjeni u Hrvatsku.«

U prvim izvješćima navedeno je, kako talijanske vojne vlasti u svakoj prilici i na svakom koraku uzimaju u zaštitu Srbe i kako rade na našu štetu..... obaviešten sam, da je društvo »Fiat« kupilo »La Dalmatiene«² i da bi ovaj postupak Talijana imao biti u vezi prigodom razgraničenja.

Jutros oko podne došao je u župu gospodin kolonel, načelnik glavnog štaba njihove divizije »Sassari 12-a« i ustmeno mi je saobćio nalog njegovog vrhovnog zapovjedništva, da oni pomiču svoje trupe dalje prema našem području.....

Usudio bih se napomenuti, da su ove njihove namjere od dulje vremena pripremljene..... Oni sve to rade u sakrivenoj misli, da bi pomoću Srba i prigodom razgraničenja pomakli granicu na njihovu korist, a na našu štetu i oteli nam sve instalacije, koje se nalaze na rieci Krki.

Veliki župan: Dr. Ante Nikolić

¹ Original (tipkan na stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 21/1-1, k. 271.
² Tvorница terolegure u Šibeniku.

BROJ 362

NAREDENJE ZAPOVJEDNIŠTVA JADRANSKOG DIVIZIJSKOG PODRUČJA OD 4. SRPNJA 1941. ZA FORMIRANJE 13., 14. i 15. PJEŠAČKE PUKOVNIJE U MOSTARU, TREBINJU, DUBROVNIKU, KNINU I SINJU¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
JADRANSKOG DIVIZIJSKOG PODRUČJA
V. T. V. Br. 628
4. srpnja 1941. godine
Mostar

ZAPOVJEDNIKU 21. POHODNOG BATALJUNA

U vezi naredbe Zapovjednika kopnene vojske V.T.V br. 492 od 29. lipnja 1941. godine

ZAPOVJEDAM

1. Na ovom divizijskom području formirat će se:

Koja pukovnija	Sastav	Postoje od	Stalna postaja
13. pješačka pukovnija	stožer	stožer Mostarske pješ. pukov.	Mostar
	1. bojnica	6. pohodni bataljun	Nevesinje
	2. bojnica	18. posadni bataljun	Mostar
	3. bojnica	Mostarski posadni bataljun	Mostar
14. pješačka pukovnija	stožer	stožer Trebinjske pješ. pukovnije	Trebinje
	1. bojnica	10. pohodni bataljun	Dubrovnik
	2. bojnica	21. pohodni bataljun	Bileće
	3. bojnica	Trebinjski posad. bataljun	Trebinje
15. pješačka pukovnija	stožer	stožer Kninske pješ. pukovn.	Knin
	1. bojnica	8. pohodni bataljun	Knin
	2. bojnica	9. pohodni bataljun	Sinj
	3. bojnica	Kninski posadni bataljun	Knin

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 29/2-1, k. 134.

2. Nazivi pojedinih bojnica (bataljuna) u buduće bit će po gore izloženom kao na pr.:

»1. bojница 14. pješačke pukovnije«.

Preimenovanje izvršiti 8. srpnja od 5 sati.

Dislokacija jedinica ostaje ista do dalje zapovjedi s obzirom na sadašnje prilike na području.

3. Starješinsko osoblje je traženo od zapovjedništva kopnene vojske.

4. Po tačci 5 Zapovjedništva Kopnene Vojske V.T.V. Br. 492/41 zapovjednici pukovnije dostaviti će tražene iskaze odmah po završenom formiranju.

5. 7. pohodni bataljun je stavljen na raspoloženje zapovjedniku granične brigade.

Zapovjednik ovoga bataljuna najžurnije će dostaviti zapovjedniku granične brigade sve potrebne podatke o svojoj bojnici (brojčano stanje ljudstva, stoke, prenosnih sredstava, oružja, poimenični iskaz starješina itd.).

Na uredovanje.

M. P.

Zapovjednik general
Prpić, s. r.

Dostavljeno:

Glavarima otsjeka ovog
stožera, zapovjedniku:
6, 7, 8, 9, 10, 18, 21. pohodnog
bataljuna, Mostarskog, Tre-
binjskog i Kninskog posadnog bataljuna,
Popunidb. zapovjed. Mostar, Trebinje,
Sinj i Knin, Mjesnim zapovjedn.
Mostar, Trebinje, Knin, Sinj, Ne-
vesinje, Dubrovnik, Bileća, Metko-
vić i Avtovac i Zapovjed. stana
ovoga stožera.

BROJ 363

IZVJEŠTAJ ORUŽNICKE POSTAJE SRINJINE OD 7. SRPNJA 1941.
VELIKOJ ŽUPI CETINA O POSTUPKU TALIJANSKIH VOJNIKA
PREMA NARODU U SELU STROŽANAC¹

Država Hrvatska
ZANDARMERIJSKA STANICA SRINJINE
L 54
7. srpnja 1941.

Izvještaj o incidentu u
selu Strožanac dostavlja.

ŽUPANIJI CETINA²

O m i š

Dne dan 6. srpnja oko 20 časova 6 italijanskih oficira i 3 vojnika iz svoga logora u Zrnovnici uputili se sa svojim kolima u pravcu sela Strožanac, te usput srećući prolazeće putnike iste su napadali i tukli sa pesnicama i nagonili ih da kliču živio »Duče«. Kada su došli u gostonu Zminjača Antonice koja se nalazi pored puta između sela Zrnovnice i Strožanca, ovi oficiri odma su počeli bez daljeg udarati sa pesnicama goste koji su se nalazili u gostoni te iste nagonili da kliču Dučeu a sopstvenici gostione naredili da natpisnu tablu sa gostione skine. Kada su sve goste isterali iz gostione uputili su se u pravcu sela Strožanac. U selu Strožanac pred gostonom Vulete Mate nalazilo se je oko 10 gosta koji su se medu sobno zabavljali medu kojima su sé nalazili talijanski karabinjeri i financi, čim su došli oficiri i vojnici odma su počeli terati i naterati ove goste, tako, da su jih počeli šamarati odnosno udarati sa pesnicama zbog čega su ova lica bežala ispred gostione, a od ovi financa i karabinjera njih 4 pridružili su se k njima te i oni počeli udarati i terati goste, te su tako svi skupa produžili putem napred trčući za licima koja su se nalazila po putu. Kada su došli pred stan velikog Župana gos. Lujetić Antona u selu Strožancu, koji se je nalazio sa svojom suprugom, tastom, i još drugim prijateljima pred svojim stanom odma su fizički napali Velikog Župana i druge na taj način, da je jedan između njih odma udario gos. Župana pesnicom po licu, a jedan finans je sa svojim službenim nožem potekao da ubode suprugu gos. Župana, ali se je ona umakla na stranu tako da je ovaj finans sa nožem udario u kućna vrata, tom prilikom su udarili jedan šamar Županovom tastu i još dvojici koji su se tu nalazili. G. Župan se je tada povukao u svoj stan, ali su ovi oficiri ušli u stan, kojom prilikom im se je Župan pret¹

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva NDH, reg. br. 20/1-1 k. 195.
² Velika župa Cetina sa sjedištem u Omišu osnovana je u lipnju 1941. a pripadali su joj kotari: Supetar, Hvar, Imotski, Makarska, Omiš i Sinj, sa županom Antonom Luetićem.

stavio da je an Veliki Župan-Cetine, ali ga ovi nisu slušali nego su mu uperili nož pod vrat i rekli mu tj. prisilili ga da više živio »Duće«. Na dalje ovi oficiri rekli su g. Županu da su u Strožancu svi komunisti, našto im je on odgovorio, da će on to sve urediti. Od Županova stanja oficiri i vojnici odvezli su se u svoj logor Zrnovnicu.

Još iste večeri na traženje Velikog župana došli su na lice mjesta ustaše i oružnici iz Omiša, ali nisu ništa preduzimali nikakve službene radnje. Sva lica koja su od strane oficira i vojnika bila zlostavljana i tučena zadobili su lake telesne ozlede, koje su zadobili udarcima pescnicom.

Napominjem da su gori navedeni gostoničari povodom prednjeg incidenta dana 7. ovog mjeseca u Županiji u Omišu bili saslušani.

Imena lica odnosno oficira i vojnika, kao i karabinjera i financa koji su napravili incident nisu se mogla ustanoviti, samo je poznato da su 6 oficira i 3 vojnika iz Logora u Zrnovnici, a dva karabinjera i dva financa su na službi u selu Strožanac.

Zapovjednik postaje, stražmeštar:
Filip (prezime nečitko)

Dostavljeno:

Zapovjedniku 2 Hrvatske pukovnije Knin,
Velikom Županu Cetina, Krilnom oruž. zapov. Omiš,
Ustaškom Logoru Omiš i vodnom zapovjedniku Omiš.

BROJ 364

IZVOD IZ IZVJEŠTAJA VELIKE ŽUPE BRIBIR I S1DRAGA U KNINU
OD 8. SRPNJA 1941. MINISTARSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST
O SKUPLJANJU ČETNIKA NA OTOKU LAZARETU¹

Velika Župa Bribir i Sidraga — Ravnateljstvu za javni red i sigurnost.

V.T. Broj : 36/1-1941.

Knin, 8. srpnja 1941.

I Z V J E Š Ć E

(Izvadak)

Prof. Radovani koji vodi to sakupljanje četnika na otoku Lazaretu² je mladi čovjek, koji nije zadovoljio, kad je bio civilni komesar u Drnišu. Ima velike ambicije i hoće pošto poto da nešto znači i da se njegovo ime čuje. Poznati je iredentista. On, tobože, to sve provodi bez znanja talijanskih vlasti u zajednici sa Italio-Srbima. Ovi Italio-Srbi bili su uviek sa talijanskim autonomašima u Dalmaciji protivnici Hrvata i sad su se našli na istoj liniji. Ovi talijanski autonomaši — sada iredentisti i ovi Srbi nekadašnji Italio-Srbi nastoje poduzeti akciju sličnu onoj kakovu je D'Ainnucio³ poduzeo na Rieci. Otac profesora Radovani-a bio je također profesor i živio je u Skradinu i on je bio poznati iredentista. I sada ova dalmatinska autonomaška čeljad vodi sa Srbima izbjeglicama i četnicima dalmatinsku iredentu, da sva Dalmacija pripadne Italiji.

Pred nekoliko dana poznati četnik pop Kojo Krstanović, koji je rodom iz Knina, a kao paroh pravoslavni stanuje u Šibeniku, držao je u crkvi u Šibeniku javnu propovjed. On je javno napadao Hrvate...

Na ovo talijanske vlasti nisu ništa poduzele. Na taj način četnici ponašaju se na onom drugom dielu Dalmacije kao pravi gospodari. Po svemu ovome što se dalje događa uistinu je tako: najprije vladaju Srbi — a tekiza njih talijanske vlasti...

Veliki Župan:
Dr. Nikolić

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 21/1-5, k. 271.

² Kod Zadra

³ Gabriele D'Annunzio sa grupom fašista, potpomognut od vlade i određenih kru-gova u Italiji, upali u Rijeku 12. prosinca 1920. godine okupirali grad i proglašili ga pripojenim Italiji.

BROJ 365

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUZNICKE
PUKOVNIJE OD 12. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG
ORUŽNIŠTVA O SKUPILJANJU I DJELOVANJU ČETNIKA
U BUKOVICI¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 147/J. S.

Grupisanje i rad
Srba četnika na
okupiranom području.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Z a g r e b

Knin, 12. srpnja 1941. god.

Zapovjednik oružničke postaje Ervenik i Krupa doznao, provjerio
i izvjestio je slijedeće:

»Srbi na okupiranoj teritoriji sjeverne Dalmacije i Srbi izbjeglice
sa područja Nezavisne Države Hrvatske prikupljaju i naoružavaju se u
Bukovici i okolini Benkovca, te prijete pokoljem tamošnjem hrvatskom
življu i napadima preko određene državne granice.

Glavni su organizatori: Milan Drča hotelijer i Petar Jokić trgovac,
oba iz Benkovca. Oni raspolažu sa većim svotama novca i odlaze u agi-
taciju po selima: Popović, Karin, Zegar, Bilišani, Bjelina, Obrovac, Bri-
birske Mostine, Kistanje i Deverske. Imaju dosta svojih pomagača i
saradnika, a glavni su im: Gabro Kovačević komočar i Obrad Knežević
biv. općinski načelnik, oba iz Benkovca, te Duđa Pupovac, Jovo Pupo-
vac Ilijin, Lazo Pupovac zv. Baraba, Vasilj Bogdanović pok. Dane, Ško-
rić Gavran i Dane pok. Vida, svi iz Medvide i Kovačević Božo iz Do-
njeg Ervenika glavar sela.

Glavnu ulogu oko organizovanja Srba u Kistanjama navodno vodi
jedan major koji je služio u Kninu i umirovljeni oružnički narednik
Luka Kabić.

Srbi po selima Medvedi, Parčićima, Modrino Selo, Zelenograd, Zegar,
Bilišani, Bjelina i Popovići imaju znatne količine prikrivenoga oružja
i municije. Oni ga na poziv talijanskim vlastima nisu predali dok su
Hrvati skoro sve predali. Pojedinci imaju sakrivene puškomitraljeze, a
pozitivno se znade da puškomitraljez ima Drača Rade Petrov iz Kari-
na sa kojim je već nekoliko puta pucao u selo Bruška.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 16/18-1,
k. 85.

Poznato je da iz sela Brguda kod Bruške ima u šumi 10 dobro naoružanih četnika koji su izbjegli iz bivše jugoslavenske 11. pješačke pukovnije odmah po proglašu Nezavisne Države Hrvatske. Oni su 28. lipnja viđeni dobro naoružani u neposrednoj blizini sela Bruška na zv. mjestu »Čekić«, a vidaju se i u selu Radoljica u šumi zv. Dobra gora.

Dneva 2. ov. mjeseca Srbi su iz vojničkog oružja pucali u Bruškoj na hrvatske kuće. Žrtava nije bilo.

Dneva 1. ov. mjeseca u noći 6 četnika u vojničkom odjelu napali su Mitrovića Nikolu istaknutog Hrvata u Zelengradu i ranili ga.

7. ov. mjeseca došlo je 70 naoružanih Srba do državne granice kod Zegara, ali su se bez učinka vratili prema Kistanjama.

4. ov. mjeseca Srbi su se dogovorili da u Bilišanima napadnu na naša dva oružnika, koji se još tamo nalaze u gradanskem odjelu. Napad je bio priređen od 10 Srba u namjeri da ih zakolju. Na intervenciju naše postaje Ervenik, talijanske su vlasti posredovale i napad pravodobno osujetile. Napadači su imali puškomitraljez.

Izbjegli kaluđeri manastira Krupa i Krka organizuju napad na oružničku postaju Krupa (postaja je smještena u manastiru Krupa) sa zadatkom da pored drugog uzmu i odnesu manastarsko blago i imovinu, što prilikombjegstva nisu mogli odnijeti. U tu svrhu 3. ov. mjeseca došli su sa bivšim oružnikom Markom Sušak i Trikić Nikolom u Zegar, da kod talijanskih vlasti pripreme plan za napad. Povodom ovoga su istog dana, a i ranije 29. lipnja, 2 talijanska časnika sa po 10 vojnika posjetili manastir Krupu, razgledali manastarsko dobro i blago i interisirali se o brojnoj jačini naših oružnika, a to sve vjerovatno po sugestijama kaluđera.«

Podnosi se prednje izvješće na uvidaj i nadležnost.

Oružnička postaja Krupa i Ervenik pojačane su ljudstvom a pored toga su postaji Krupa dodijeljena 2 a postaji Ervenik jedan puškomitraljez sa dovoljnim brojem municije.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić, s. r.

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog
oružništva i Ravnateljstvu za javni
red i sigurnost N.D.H.

14. VII 1941.
ZAPOVJEDNIŠTVO
HRVATSKOG ORUŽNISTVA
Taj Broj 252, J. S.

ZAPOVJEDNIŠTVU VOJSKE I MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA

Z a g r e b

Prednje izvješće dostavljam s molbom na znanje.
Zagreb, 14. srpnja 1941.

Zapovjednik, general:

PREDSJEDNIŠTVO VOJSKOVOĐE U ZAGREBU
Primljeno dne 17. VII 1941.
V. T. Broj 830 sa pril.

BROJ 366

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA GRADSKOG REDARSTVA
U DUBROVNIKU OD 12. SRPNJA 1941. O HAPŠENJU BABIĆ-BUBALO
MIODRAGA ZBOG ŠIRENJA KOMUNISTIČKE PROPAGANDE¹

Dubrovnik, 12. srpnja 1941. godine

Predmet: Babić-Bubalo Miodrag — podaci.

IZASLANIKU VLADE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE
PRESTOJNIKU
ZA ZBOR JAVNOG REDA I SIGURNOSTI

S a r a j e v o

Vraća se spis po predmetu gornjem izvješćem, da je Babić-Bubalo Miodrag, uhapšen sa strane Ustaškog logora u Dubrovniku dana 25. lipnja 1941. godine pod sumnjom da provodi komunističku propagandu.

Imenovan je dana 27. lipnja 1941. godine sa strane Ustaškog logora u Dubrovniku sproveden po oružničkim organima Ustaškom Stožeru u Sarajevo, kao opasan po javni red i sigurnost.

Umoljava se prednje uzeti na znanje.

Za Dom Spremni!

Prestojnik redarstva
potpis nečitak

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA VRHBOSNA
Primljeno dne 19. VII 1941.

Prez. Broj 94/1941. god.
sa 1 priloga

Po znanju, u spise.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 17/1-1, K. 180.

BROJ 367

**IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNICKE
PUKOVNIJE OD 15. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG
ORUŽNIŠTVA O NAPADU SKUPINE ČETNIKA NA ORUŽNICKU
POSTAJU BILIŠANE¹**

**ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
Br. 1031/J. S.**

Srbi pucali kroz prozor
u oružničku postaju Bilišane,
bez posljedica.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Z a g r e b

Knin, 15. srpnja 1941. god

Zapovjednik oružničkr'g voda Obrovac sa Br. 10 od 6. srpnja 1941. godine dostavio je slijedeće:

»Noću od 3—4. srpnja 1941. grupa Srba iz Bilišana, kotar Benkovic, pucali su iz vojničke puške kroz prozor u pisarnicu oružničke postaje Bilišane u kojoj je bio stražmeštar Ivan J. Gotovac, koji je sa ovom postajom komandovao od mjeseca februara 1938. godine.

Svega je ispaljeno 5 naboja, bez posljedica.

U Bilišanima, osim stražmeštra Gotovca, nalaze se još dva oružnika u civilnom odjelu i nenaoružana, jer nam Talijani nisu htjeli predati postaju, tvrdeći da to pripada njihovoj teritoriji, pa je granica još neodređena do dolaska komisije za razgraničenje.

Povodom ovoga napada intervenisato je kod talijanske vlasti, te je 4. srpnja karabinjerska ophodnja vodila istragu i uhitila 5 lica — Srba čija imena nisu poznata. Kod uhićenih lica pronađeno je: 2 vojničke puške, 1 puško mitraljez i 3 građanska pištolja.

Od uhićenih lica dvojica su odvedena u Zadar na suđenje pred vojnim sudom.«

Podnosim prednje izvješće na znanje.

**Zapovjednik, pukovnik:
Boić**

Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 37/8-1,
k. 85.

Dostavljen: Zapovjedništvu
Hrvatskog oružništva, Ravnateljstvu
za javni red i sigurnost N.D.H.
i Mjesnom zapovjedništvu u Kninu.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VRHOVNO
ORUZNICKO ZAPOVJEDNIŠTVO
Br. 1178 J. S.
Primljeno 19. VII 1941.

BROJ 368

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIE OD 15. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA O SKUPLJANJU I DJELOVANJU ČETNIKA U BUKOVICI¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 163/J. S.

Priprema Srba-četnika
na području okupiranom
po talijanima.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Knin, 15. srpnja 1941. god.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Ervenik sa Taj. Br. 28 od 14. srpnja 1941. god. utvrdio je i dostavio slijedeće:

»Dneva 12. srpnja 1941. srbi-četnici napali su u Zegaru, kotar Benkovac, našeg podanika Blaža Urukalovića iz Gor. Ervenika, ali je ovaj utekao kod karabinjera, odakle je poslije ustaškim autom prevezen kući u Ervenik.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 30/8-1, k. 85.

U Zegaru i okolnom okupiranom području ima oko 200 srba-četnika i protiv njih talijanske vlasti ništa ne preduzimaju. Oni se slobodno kreću po okupiranom području i naoružavaju se prikupljanjem oružja u selu Medviđi. Tako je oko 10. srpnja neki Ličanin došao kod Petra Pupovca u Medviđe i od njega dobio jednu vojničku pušku. Ovaj Petar poznat je kao četnik, koji prikuplja oružje i naoružava one koji ga nemaju.

I na okupiranom području Ervenika donjeg okupljaju se četnici. Voda im je Božo Kovačević iz Ervenika donjeg. On održava vezu sa izbjeglim Srbima u Kistanjama.

Bez ikakove smetnje talijanskih vlasti izbjegli srbi-četnici odlaze iz Kistanja za Ervenik i natrag.

Dne 14. srpnja, oko 1 sat, grupa od 5 srba-četnika napala je u Erveniku donjem na zgradu upravitelja njemačkog rudnika boksita g. Rasputnika, odnijevši mu sav novac i iz puške ranili mu suprugu, koja je poslije 4 sata umrla. Rasputnik je porijeklom Slovenac, a sada je njemački podanik.

Izvješće po prednjem dostavljeno je kotarskom poglavarstvu u Kninu.«

Podnosim prednje na znanje savezno izvješće Taj. Br. 147/ J. S. od 12. ov. mjeseca — Granična postaja Ervenik i Krupa za svaku eventualnost dovoljno su jake kako u pogledu ljudstva, tako i u pogledu naoružanja, jer su im dodijeljeni puškomitrailjezi sa potrebnom količinom municije.

Postajama je zapovjedena stroga pažnja i opreznost i energičan smion nastup za slučaj da se četnici primjete na našem području.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva, Ravnateljstvu za javni red i sigurnost N. D. H. i Mjesnom zapovjedništvu u Kninu.

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE OD 16. SRPNJA 1941. O RAZBIJANJU TABLI NA DUĆANIMA U SPLITU I NJIHOVOJ ZAMJENI S TABLAMA NA TALIJANSKOM JEZIKU¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 167/J. S.

Razbijanje hrvatskih
tabla na dućanima u
Splitu.

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA

Knin, 16. srpnja 1941. god.

Zagreb

Sa potpuno pouzdane strane primljeni su slijedeće podatci:

Početkom ovoga mjeseca u Splitu su porazbijane sve nadpisne table (firme) po dućanima, koje su bile ispisane hrvatski.² Na radnjama, koje su pored hrvatske table nad dućanskim vratima i izlozima imale nadpise makar i na običnom kartonu na talijanskom jeziku, table nisu odmah prve noći razbijene, već su porazbijane slijedećih noći. Razbijanje je trajalo nekoliko uzastopnih noći, a počimalo je oko 23 sata i trajalo obično do pred zoru.

Razbijanje su vršili splitski talijanofili zajedno sa fašistima u građanskom odijelu.

Razbijači su cijelo vrijeme kretanja gradom bili pod zaštitom karabinjera, koji su stajali na uglovima ulica, dok su u ulicama i po trgovima razbijači operirali.

Sve razbijeno staklo sa pločnika moralo je biti jutrom rano očišćeno, što su karabinjeri kontrolisali. Pri toj kontroli pitali su ko je table razbio, pa su hapsili one, koji su im rekli, da i oni sami znaju, ko je razbijanje vršio.

Sve razbijene table zamjenjene su talijanskim tablama, tako da cijeli grad dobija sve više i više izgled talijanskog grada.

Hrvatski je živalj na ovakve postupke i druge slične pritiske talijanskih vlasti ogorčen i očekuje intervenciju i zaštitu naše države. Ovo je ogorčenje tim veće, što se svakim danom osjeća sve veća skupoća i

k. 85. ¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 27/8-1,

² Vidi dok. br. 16, 25 i 373.

život postaje sve teži, jer je pomanjkanje životnih sredstava danomice sve veće i veće.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić v. r.

18. VII 1941.

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog
oružništva i Ravnateljstvu za javni red
i sigurnost N. D. H.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VRHOVNO
ORUZNICKO ZAPOVJEDNIŠTVO

T. Broj 282/J. S.
Primljeno 18. VII 1941.

BROJ 370

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE OD 18. SRPNJA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUŽNIŠTVA O MINIRANJU CESTE I RUŠENJU TELEGRAFSKO-TELEFONSKIH STUPOVA 14. SRPNJA KOD KLISA¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 178/J. S.

Eksplozija bombi na
cesti u Klisu i oštećenje
brzoglasno-brzojavne linije

ZAPOVJEDNIŠTVU HRVATSKOG ORUZNISTVA

Knin, 18. srpnja 1941. god.

Zagreb

Zapovjednik oružničkog voda Omiš sa Taj. Br. 30 od 16. srpnja 1941.
godine, dostavio je slijedeće:

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 11/4-1,
k. 85

»Noću 14. srpnja 1941. godine, oko 1 sat, odjeknula je jaka eksplozija na državnoj cesti kod Klisa, a nakon 7 minuta čula se je i druga eksplozija na istom mjestu.² Na ovom području nije granica točno određena i kreću se naše i talijanske patrole.

Ophodnja oružničke postaje Klis, narednik Luka Banić i oružnik Ivan Vučina, povela je izvide i utvrdila, da su eksplodirale dvije ofanzivne ručne bombe i to na samom rubu ceste uz zidnu ogradu. Razmak jednog mjesta od drugog gdje se eksplozija dogodila, iznosi oko 10 koraka.

Od eksplozije nije nanijeta nikakova šteta, osim što je iz ceste izbačeno nekoliko kamenica.

Iste noći a na cesti od sela Rupotina prema Solinu, udaljeno 2 km. od Klisa, u visini 1 metar od zemlje prepilano je 10 brzoglasnih stubova, pa je saobraćaj bio obustavljen za kraće vrijeme.³ Brzoglavne žice nisu prerezane.

Tako isto na brzoglasnoj liniji Bijeli Brijeg—Klis—Solin, nedaleko Solina, presječene su na jednom mjestu sve brzoglasne žice koje služe za javni saobraćaj, dočim žica talijanske linije, koja vodi istim pravcem, nije oštećena — prekinuta.⁴

Pred gostonjom Petra Valente u Klisu, 14. srpnja oko 1 sat, jedna talijanska patrola zaustavila je 8 ispravnih Hrvata iz Klisa i Rupotina koje je proglašila uhapšenim, jer da su tobož pjevali neke pjesme i pucali iz revolera. Ova lica išla su iz gostione Ivana Valente i odmah se dala u bjegstvo za kojima su Talijani trčali i bezuspješno ispalili 5—6 nabroja iz pušaka. Uhvatili su samo Jozu Uvodića iz Klisa koga su odveli u Split i zatvorili.

Vodenim izvidima pravi počinitelji do sada nisu utvrđeni. — Sve okolnosti upućuju, da su bombe postavili, prepilah brzoglavne stubove i presekli brzoglasne žice samo i jedino talijanski vojnici ili pak neka lica po njihovom nagovoru, sa tendencijom, kako bi prikazali da se kod nas provodi sabotaža, zbog čega je i nadalje potrebno njihovo zadržavanje na našem području.

O prednjem je izvješten Veliki Zušan Župe Cetina.«

Podnosim prednji izvještaj na znanje.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić v. r.

21. VII 1941.

Dostavljeno: Zapovjedništvu Hrvatskog oružništva i Ravnateljstvu za javni red i sigurnost N. D. H.

² Akciju je izvela diverzantska grupa, pod rukovodstvom Kaje Vučićića i Milana Grubišića (vidi dok. br. 190 i 222).

³ i ⁴ Akciju su izvršili članovi KPJ iz Klis-Kose, pod rukovodstvom Mate Bobana i Spira Radića (vidi dok. br. 190 i 222).

BROJ 371

**IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE MUC OD 23. SRPNJA 1941.
REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU OMIŠ O ISTICANJU
CRVENE ZASTAVE NA POSTINJSKOM VISU¹**

PREPIS

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Oružnička postaja Muć
Broj: 416

Nadopuna prijave broj 410
od 22. o. m. koja je dostav-
ljena radi komunizma.

Muć, 23. srpnja 1941. god.

REDARSTVENOM RAVNATELJSTVU OMIŠ

U vezi prijave ove postaje 410 od 22. srpnja o. g. koja je dostavljena u vezi sprovoda Dr. Zoković Branislava Redarstvenom Ravnateljstvu slijedeću nadopunu.

Poveo sam ponova istragu radi izvišavanja crvene zastave na Postinjskom visu, te sam ustanovio:

Štap odnosno bor na kojemu je se zastava vijala usječen je u Ramljanskim borovima daleko od mjesta Vrbe odnosno od stana u kojemu je stanovaao Dr. Zoković oko 600 metara, a mjesta gdje je zastava bila izvješena daleko oko 800 metara, panj koji se nalazi na zemlji sa posjećenim borom sravnio potpuno se slaže dakle odpada sumnja da bi to ko mogao sa strane donijeti.

Automobil koji je prošao 19. srpnja 1941. godine oko 23 sata preko Vrbe pa preko Muća, pitao sam seljake da li je tko vidio da se je automobil zaustavio na Vrbi na brdu od seljaka to opazio niko nije da se je ma gdje automobil zaustavljaо, a kad bi se automobil na Vrbi na brdu zaustavio trebao bi da ide sjeći bor 500 metara, vratiti se do auta natrag 500 metara i vratiti se do auta opet oko 500 metara to bi bila tačno dva kilometra, zato vrijeme pošto je tu narod prolazio na dernek Neorić bio bi auto ko opazio.

Ispitao sam svjedokinju Penović Maru kći Markovu staru oko 14 godina iz Postinja, ona kaže da je njoj dana 20. srpnja 1941. godine na vodi na Vrbi govorila djevojka Zekan Ivka da može sve selo propasti jer da se na Gradini vija nekakova zastava.

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 27/6-3,
k. 213.

Zekan Ika Matina iz Postinja stara 17 godina, ispitan je, ali je ova djevojka dosta gluha i kaže da je ona samo to Mari govorila da je ona čula da se vije zastava na Postinjskom vrhu, a od automobila da nema nikakova pojma.

Auto koji je tu noć prošao a koji je bio pregledan od strane potpisatog u Muću, doznao sam da je to automobil bio Križanca Tonka gostioničara iz Sinja, ovaj auto je samo bacao propisno reflektorsko noćno svjetlo i drugo se na istom primjetiti nije moglo.

Za ovaj auto za kojeg se govorи da bi mogao istaći zastavu isključena je svaka mogućnost.

Daje ovu zastavu izvjesio Dr. Zoković nema nikakova dokaza već jedino što je on od ranije bio poznat kao komunista, i što se je to zbilo u blizini njegova stana.

Najvjerovatnije je da su ovu zastavu podigli i izvjesili Italijani jer je poznato da oni radeći na tome da prikažu da je kod nas komunizam da bi imali povod da okupiraju ove krajeve, a utvrđio sam da su Talijani toga dana dakle na 19. srpnja ove godine lutali na području ove postaje njih oko 20 na konjima sa jednim tenentom te da su pojedine seljake pitali gdje je ovaj i onaj vrh, put i crkve pa možda da su se toga dana ili iz Drniša ili iz Sinja došuljali te i zastavu izvjesili, a pošto su toga baš dana došli sve do mjesta Sutine na područje ove postaje.

Istraga se i dalje vodi pa o svemu saznanju izvjestiti će.

Zapovjednik postaje: stražmeistar
Ante Juginović, s. r.

(M. P.)

Konceptirao :

Prepisao: Juginović s. r.

Sravnio :

Otpovjednik :

Da je prepis vjeran originalu tvrdi:
Zapovjednik postaje, narednik
potpis nečitljiv

Za točnost prepisa!
Omiš, 26/XI 1941.
Upravitelj pisarnice

(M. P.)

BROJ 372

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIKA KOPNENE VOJSKE MINISTARSTVA
DOMOBRANSTVA NDH GENERALA STANZERA OD 31. SRPNJA 1941.
PODREĐENIM JEDINICAMA O PREDAJI SLUŽBE OSIGURANJA NA
PRUGAMA SUŠAK—KARLOVAC, OGULIN—KNIN—SPLIT I KNIN—
PERKOVIC—DRNIŠ TALIJANSKIM JEDINICAMA*

Zagreb, 19 sati

Podpukovnik Helbich dostavlja slijedeću okružnicu:

Zapovjedništvo kopnene vojske

V. T. broj 1191

U Zagrebu, 31. VII 1941.

Okružnica telefonom

Talijanske čete primaju osiguranje željezničkih pruga:

- a) Sušak—Karlovac
- b) Ogulin—Knin—Split
- c) Knin—Perković—Drniš.

Saopćiti ovo našim četama i zapovjediti da predaju službu osiguranja na p menutim prugama sporazumno sa talijanskim vojnim vlastima.²

Dostavljeno:

Oružništvu

Zapovjedništvu Savskog, Vrbaskog i Jadranskog
divizijskog područja,

Posadnim mjestima Karlovac, Ogulin, Gospic, Knin.

Zapovjednik kopnene vojske
general pješačtva
Stanzer³ gp. v. r.

Ovu okružnicu predao i to za oružništvo satniku Kariću, za Savsko div. podr. nadporučniku Dragaljeviću, za Jadransko div. podr. lično zapovjedniku, za posadu Gospic satniku Bilušiću.

Ova predaja završena je do 22 sata.

Predao bojnik Nekić*

Dalje u 22.50 sati predao gornju okružnicu za Ogulin. Istu na telefonu primio oružnik Bumba.

Vežu za Banja Luku i Knin nemoguće je bilo uspostaviti do 7.00 sati.

Predao bojnik Nekio

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/2-6,
k. i.

² Ova okružnica poslana je u vezi naredenja talijanske Vrhovne komande (Commando supremo dell'esercito — Komando supremo del'esarčito) Komandi 2. armije (Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 35/2-1, k. 540).

³ Slavko

⁴ Miljenko

BROJ 373

IZVJEŠTAJI MINISTRA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE IZ SPLITA UPUĆENI U SRPNJU 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA O POLITIČKOJ SITUACIJI U SPLITU I OKOLICI¹

Šaljem ovaj drugi izvještaj:²

I) Organizacijski rad

Po povratku iz Zagreba odmah sam raspustio sve rojeve³ koje sam do tada osnovao. To sam smatrao potrebnim zbog opreza i osnivanja manjih skupina. Sve sam naše povjerljive ljude organizirao u četvorka i petorke. Sebi sam izabrao nekoliko najboljih među starijima i mlađima kao prve pomagače. To je zapravo prva petorka. Svaki od njih ima svoja 3—4 itd. Jedna skupina ne zna za članove druge skupine. U svakoj četvorci postoji izvjestitelj koji izvješćuje svoga pretpostavljenoga, i tako to ide redom dok izvještaji ne stignu do mojih prvih pomagača, a ti mene izvješćuju pismeno. Takvih četvorki ima već oko četrdeset.

Društva i organizacije, članovi kojih rade za našu stvar jesu: H. A. D. »Ante Trumbić«, bivši »Domobran«, »Križari«, »Domagoj« i »Junak«. »Junak« je u Splitu u tom pogledu slabiji od ostalih društava.

Krugovi naših ljudi u Splitu jesu: Ustaše, ustaška mladost, b. Federalisti, skupina suradnika pok. Dra. I. Cuzzia (pravaši), radićevci, neki b. pučkaši, neki od H. S. S. itd.

Ustaša, zakletih po staroj zakletvi ima 15, a po novoj zakletvi 26. Uspostavljam redovite veze sa Korčulom i Kaštelima. Posebno sam organizirao izvještajnu (povjerljivu) službu.

II) Vjesti izvještajne službe:

- 1) Dana 9/VII prešlo je oko 40 četnika preko Mosora u Split.
- 2) Javljeno mi je iz Knina da u Splitu ima vrlo mnogo četnika u odorama talijanskih vojnika, časnika i karabinjera.
- 3) Srbi, srbski časnici i četnici sve više i više dolaze u Split. Oni se sastaju osobito u lokalima koje sam naveo u prošlom izvještaju. U tim se lokalima čuje samo ekavica.
- 4) Dozajem da je u Split doputovala zloglasni četnik Nada Stanić.⁴
- 5) Govori se da četnici u vezi s nekim Talijanima spremaju neke događaje između 14 i 20 ovog mjeseca.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH reg. br. 3/2-1, k. 234.

² Redakcija ne raspolaže prvim Izvještajem.

³ Desetine

⁴ Nada Stanić, iz Gospića, bila kurir u četničkom štabu kod Đujića u Kninu i preko nje održavane su veze sa četničkim odborom u Splitu i sa Nedićem i Dražom Mihailovićem u Srbiji. Dolaskom Nijemaca u Dalmaciju, poslije kapitulacije Italije, u rujnu 1943. bila njihov špijun. Pred oslobođenje zemlje pobegla u inozemstvo.

6) Dozajem da u Splitu borave opasni tipovi: Dr. Pavao Wertheim, Dinko Štambuk, Petar Gruber, Andrija Hembrag,⁵ Rade Končar,⁶ Mirko Bedek i Dr. Pavle Gregorčić⁷ za kojima navodno postoje tjeralice iz Zagreba. Trebao bih znati je li to sigurno, te njihov opis.

7) U Kaštelima su zatvorena sva hrvatska društva i čitaonice.

8) Splitiski obalni radnici, inače poznati komunisti pristupaju u fašističke sindikate te prisustvuju u »Dopolavoro«.

9) Nekidan su brodogradilišni radnici tražili povišicu plaće.⁸ Talijanske vlasti nisu udovoljile. Radnici su najavili štrajk. Talijani su sprječili. Hapsili su po putu za brodogradilište i one radnike koji su stvarno išli na rad.

10) Talijani su sa Gradskog Poglavarstva u Splitu skinuli natpis »Gradsko Poglavarstvo«.

11) O. Šolta: Poslije prevrata odložili su b. jugoslavenski vojnici (oko 200) oružje koje su prigrabili komunisti. Nekoliko naših omladinaca je uzelo puške. Talijani su početkom rata s Rusijom uhapsili nekoliko komunista na Šolti i predveli ih u Split. Međutim jugoslaveni na Šolti prelaze u faštiste te pokrivaju komuniste. Stoga Talijani ne traže od komunista oružje. Nekidan su karabinjeri pozvali našeg omladinka Bezića da predra pušku i pritom ga ranili. Sumnjamo da će ostati živ. Nalazi se u Splitu u bolnici.

12) Talijani čak i po ulicama prisiljavaju pozdravljati fašistički.

13) Nekidan se dijelilo ulje u 4 splitske radnje. Bila je velika nавala, pa su karabinjeri tukli splitske žene.

14) O sukobu Talijana s Vel. Zup. Luetićem mislim da ste obaviješteni.

15) Talijani su 4/VII dali usmeni nalog činovnicima na b. Ispostavi Banske Vlasti da se opredijele ili za Italiju ili za Hrvatsku. To su povukli. Isti su nalog dali Tehničkom Odjeljku Pomorske Direkcije. To nisu povukli.

16) Argentinski konzul Medietta govori protiv. Nez. Drž. Hrvatske. Mislim da je u službi Italije.

17) Danas, 11/VII je dopraćen od karabinjera u Split Ivan Telenta p. Nikole. On je navodno član Poglavnikove tjelesne bojne.

18) Promet između Hrvatske i mješovitog područja postaje nemoguć, jer su Talijani odredili da propusnice, potvrđene od ustaških vlasti, moraju imati i potvrdu talijanskih vlasti. Kako u mnogim mjestima uopće nema nikakvih talijanskih organa, to pučanstvo uopće ne može putovati u Split ni iz Splita. Jutros su karabinjeri prisilno iskricali 6 seljaka iz Imotske krajine koji su putovali u Split, pa su ti morali pješačiti preko polja i brda do Splita.

⁵ Heb rang, tada član CK KPH, nije dolazio u Split.

⁶ Rade Končar, sekretar CK KPH, došao je u Split početkom listopada 1941.

⁷ Dr Pavle Gregorčić, bio delegat CK KPH za Slavoniju.

⁸ Strajk radnika u splitskom brodogradilištu bio 7. srpnja 1941. (vidi dok. br. 9, 10, 11 i 12).

19) U noći između 3 i 4 ovog mjeseca splitski su fašisti u zaštiti karabinjera porazbijali skoro sve table radnja u Splitu. Prisilno se sada postavljaju nove table s talijanskim i hrvatskim nazivima. To je izazvalo strašno negodovanje građanstva.

20) Iz cijelog postupka Talijana dobiva se dojam da oni uopće ne gledaju tko je Hrvat, već samo tko im je vjeran sluga i doušnik.

21) Talijani su povodom objave rata Rusiji uhapsili mnogo komunista u Splitu, Kaštelima, Trogiru itd. Računa se da ima oko 300 uhapšenih. Među njima se nalaze i komunistički intelektualci kao: Dr. Petar Niseteo, Dr. Ante Barbarić odvjetnici, Dr. Zoković, Bora Leontić,⁹ brat vođe splitskih samostalaca Dra. Ljube Leontića, itd.

III) Žurne potrebe

1) Novac, jer je inače nemoguće raditi, osobito za izvještajnu službu, kurire itd. To sam Vam i zadnji put napomenuo. Bili ste rekli da ćete to slati preko Omiša. Posao je golem, pa je novac vrlo potreban.

2) **Auto.** Bezuvjetno je potreban jedan auto i za po Splitu, a pogotovo za uspješne veze s Omišom, Kaštelima, Sinjom, Kninom itd. Mislim a da bi se u golemom broju automobila u Zagrebu ipak mogao odrediti jedan dobar automobil za ovako važne svrhe. To ste također zadnji put pribilježili.

3) Besplatna putovanja drž. željeznicama bar za mene, ako ne i za moje kurire. Isto ste već pribilježili.

4) Da osobni ured G. U. S.¹⁰ dostavi za mene sva imena namještениh ljudi iz ovih krajeva da možemo po našim popisima i ocjenama spriječiti uvlačenje protuhrvatskih i nepoštenih tipova. To se pogotovo odnosi na različite imenovane povjerenike.

5) da se na zgodan način uspostavi veza Knina i izvještajne službe, te ustaškoga redarstva ili ravnateljstva za red i sigurnost sa mnom, jer se na taj način može silno olakšati i pospješiti ovaj rad.

IV) Za g. Dra. Mladena¹¹

Franceski¹² traži svakako da ja stupim u vezu i suradnju s Talijanima. On je već najavio moj posjet Prefektu Zerbinu. Prefekt želi da ja dodem u posjet. Sto da činim. Luetić savjetuje da stupim u vezu s Talijanima. Mnogi se tuže na g. Franceskija da govori kako je ludo misliti da bisrrfo mogli u Splitu dobiti neku vlast, da tu odlučuje samo Mussolini, da je Split definitivno pripao Italiji itd. Isti svugdje pozdravlja rimski, govori talijanski, napada žestoko »hrvatsku iredentu« itd.

⁹ Učesnik u španskom gradanskom ratu:

¹⁰ Glavni ustaški stan u Zagrebu.

¹¹ Mladen Lorković, ministar vanjskih poslova NDH.

¹² Vjerojatno se odnosi na dr Ante Frančeski direktora kemijsko-dijagnostičkog laboratorija u SpUtu (vidi dok. br. 338 i 343).

V) Napomene

- 1) Poglavnik je zaželio popis ustaške mladosti koja je spremna uzeti neke položaje. Popisivanje je u toku.
- 2) Vi ste mi rekli da Vam predložim logornike za ovo područje. To će Vam dostaviti idući put.
- 3) Moguće da će idućega tjedna doći gore. Molim da mi potrebne odgovore pošaljete po istom kuriru. Molim da što prije rješite pitanje napomenutih žurnih potreba.

Z. D. S!.

s 2 k¹³

Šaljem ovaj treći izvještaj :

I) Organizacijski rad:

- 1) Broj organiziranih skupina od 4—5 ljudi povećava se.
- 2) Dao sam nalog predsjednicima pojedinih omladinskih društava i organizacija da mi dostave popis svih svojih članova. Tako ćemo imati točan pregled naših omladinaca, jer su mnogi učlanjeni u više društava. Cijeli sam rad s omladinom povjerio jednom od najboljih i najmarljivijih 2(eljko Jakelić, slušač prava), budući da sam ja prezaposlen ostalom radom.
- 3) Već sam izabrao privremene povjerenike za o. Korčulu, koji mi dostavljaju izvještaje o stanju na tom otoku. Naravno da im nisam dao nikakav službeni dekret, jer to niti ne mogu bez Vas, već sam ih uzeo samo kao svoje osobne povjerljive ljude. Kroz ovaj će tjedan to isto učiniti za Kaštela.

II) Vijesti iz. si.

- 1) Preksinoć je, 18. ov. mj., istrgnuta željeznička tračnica između Labina i Kaštela.¹⁴
- 2) Talijanske su vlasti danas skratile slobodno kretanje po noći od dvanajest sati na jedanajest.
- 3) T. vlasti su zabranile sva postojeća društva na ovom području. Mora se prijaviti imovina, članstvo i svrha društva. Mogu postojati samo ona društva, koja su učlanjena u Fasciu.
- 4) Prekjučer su fašisti upali u željezničku postaju u Solinu te tako isprebijali šefa postaje, da je on morao s obitelji pobjeći.

¹³ Vjerojatno se odnosi na Edu Bulata koji se od 15. travnja 1941. nalazio u Splitu. Izvještaji su slati po kuriru, a plašeći se da ne padnu Talijanima u ruke, potpisivani su pod šifrom.

¹⁴ Vidi dok. br. 12 i 198.

5) U noći između 13. i 14. ov. mj. upali su Talijani u selo Rupotine (Solin),¹⁵ bacali su ručne granate, srušili su brzoplovne stupove i presjekli brzoglasne žice. Iste su noći njihovi motoristi i nekoliko konjanika pošli na Klis, ali su se ujutro povratili.

6) Jedan je splitski fašist jednoj osobi rekao da će brzo doći u Split oko 400 fašista da urede Ustaše. Vele da njima nisu najveći neprijatelji ni jugoslaveni ni komunisti ni Židovi ni ostali, nego ustaše.

7) Prefekt Zerbin se tuži na pisanje »Hrvatskog Naroda« i »Novog Lista« govoreći da ti listovi vode neku politiku, a da ovdje ima pravo voditi politiku samo Mussolini. Isti je rekao dopisniku »N. L.« g. Kortšeku da će zabraniti pristup »N. L.« ako nastavi sa sličnim izvještajima iz Splita. Isti se Prefekt tuži što se u našim novinama piše o' biciklističkoj trci oko Hrvatske u kojoj je i Split uvršten kao postaja.

8) Prigodom sprovoda ubijenog talijanskog podporučnika (ljubavna stvar) fašisti su silom tjerali ljude iz kafana na ulicu te ih silili da pozdravljaju rimski.

9) Tal. su vlasti promijenile naš naziv »Trg Poglavnika Dra. Ante Pavelića« u »Piazza A. Pavelić«. Međutim njihov organ u Splitu »San Marco« ne piše niti tako, već uvijek »Piazza dei Signori«.

10) Fašisti prave nasilja. Nekidan se dogodio u jednom splitskom restoranu ovaj prizor: za jednim su stolom sjedili splitski Hrvati, za drugim Hrvati iz Jelse s o. Hvara, a za trećim stolom nekoliko splitskih Talijana. Najednom je upalo u lokal oko 20 fašista. Jedan fašist pristupi Hrvatima iz Jelse i zapovjedi g. Barbiću: »Ustani i vići — Živjela Italija!« itd. U Trogiru su fašisti izbili zube sucu Matejčiću koji se je pred silom morao baciti u more. Bio je prisiljen ispititi kroz gumu vazelin, budući da Talijani nisu imali u Trogiru ulja od ricinusa. Fašisti su u Trogiru posjekli sva drveća u vrtu posjednika g. Pollija. itd. itd.

11) Namjesnik Dalmacije Bastianini je izdao nove naredbe za ulaz, izlaz i prolaz kroz ovo područje, (v. priloženu odredbu).

12) Talijani su uklonili portrete splitskih načelnika iz općine.

13) Nekidan su bili Talijani i odredili da činovnici pišu službene akte na talijanskom i hrvatskom jeziku. Sada su međutim odredili da se piše samo na talijanskom jeziku.

14) Naši su činovnici u Splitu primili plaće za mj. lipanj od hrvatske vlade. Talijani su poveli istragu. Pozvali su na odgovornost činovnika računarstva g. Krstulovića pitajući: »Kako to da činovnici mogu primati plaću od jedne strane države!?!?

15) Službeni Talijani izbjegavaju naziv »Hrvatska Država«: u naredbi namjesnika Bastianinu o oprostu carine za neke živežne namirnice koje bi se imale uvoziti iz Hrvatske u Split (v. »San Marco« 25. lipnja 1941.) nigdje se ne upotrebljava izraz. .. »koje bi dolazile iz Hrvatske Države ili sa teritorija N. D. H., već se uvijek spominje... »a potječe sa teritorije bivše Kraljevine Jugoslavije«, itd.

¹⁵ Vidi dok. br. 190.

16) Prigodom boravka namjesnika Bastianinia u Splitu,¹⁶ točno pred mjesec dana, predveo mu je na razgovor perfekt splitske pokrajine Zerbinu ove osobe: 1) Dr. J.¹⁷ Jablanovića (prije: Cortelazzo), biv. bana diktatorskih vlada, radikala i masona, 2) trgovce braću Zlatku i Matu Vrdoljak (Zlatko je mason po vlastitom priznanju na sudu, a za Matu je opće uvjerenje u Splitu da je i on mason. 3) Dra. J.¹⁸ Barbieria, odvjetnika, jugosokola, režimlju, 4) Dra. M.¹⁹ Buića, biv. ban, dugogodišnji starosta jugosokolske župe Split, 5) senatora Novakovića,²⁰ Srbina, radikala, brata biv. ministra Niku Longa,²¹ 6) protu Sergiju Urukalu, pravoslavnoga paroha u Splitu, 7) Dra. A. Tresić-Pavičića, 8) Dra. N. Ljubića, odvjetnika, džavidovićevca, 9) pjesnika A. Cettineo, biv. orjunaša, 10) Dra. R. Bay²² predstavnika odvjetničke komore u Splitu, 11) Rikarda Visina, direktora direkcije, pomorskog saobraćaja, 12) Dra. I. Bulića²³ pomagača dra. Drinčovića i Aleksandrova²⁴ prijatelja za vrijeme režima, 13) Dra. Tomu Mimicu, jugosokolu, i 14) Dra Vinka Lozovinu, koji je jedini među svima bio pošten Hrvat. Bastianini je tom prigodom rekao da su se u Splitu srele dvije nacije, te da među njima može biti ili mir i suradnja ili sukob. Rekao je da on nosi suradnju, jer da su takve želje Ducea i Poglavnika. Odgovorio je Dr. Jablanović (!) veleći da je ta izjava Bastianinia u ovim njihovim tragičnim danima (čijim?) ipak utješna!

III) Napomene

- 1) Danas će mi stići izvještaji sa o. Korčule te iz Kaštela pa će Vam već sutra ili preksutra poslati izvještaj.
- 2) Povratio se kurir koji Vam je dostavio izvještaj i saopćio usmene poruke. Doćiće svakako gore, ali do nekoliko dana, jer sam nešto bolestan.
- 3) Ustaški logor Imotski mi je poslao nalog da saopćim emigrantu g. Ante Olujiću da se po pozivu zapovjednika Poglavnikove tjelesne bojne povrati u Zagreb, jer da je pomilovan. To sam saopćio.
- 4) U Makarskoj se 16/VII dogodio nezgodan sukob između domobranskog nadporučnika I. Guberine (dodijeljen Omišu) i jednoga talijanskoga podporučnika sa nekoliko talijanskih vojnika. U zadnji čas, kad je upravo imao uslijediti oružani sukob talijanski su se vojnici već hvatali za revolvere!, posredovali smo logornik logora u Makarskoj g. Šimić i ja, te smo spriječili incident koji bi bio došao Talijanima kao naručen za okupaciju. Pri tom se nadporučnik Guberina vrlo nezgodno ponio prema meni pa je čak tražio da me se uhapsi. To mu je Veliki Župan Luetić izričito zabranio. Nadporučnik mi se prijeti. O tomu će

¹⁶ Guverner Dalmacije Bastianini je posjetio Split 22. lipnja (vidi A. Kisić: »Ljetopis grada Splita«, rukopis, 1941, str. 69, Arhiv IHRPD, Inv. br. 57).

¹⁷ Josip

¹⁸ Josip

¹⁹ Mirko

» Vlado

²¹ Niko Novaković-Longo

²² Rikard

²³ Ivan

²¹ Kralj Aleksandar Karadordević

poslati izvještaj Vojskovodi i Vama, a poslat će izvještaj i logornik Simić.
Toliko do znanja i ako je potrebno da javite Vojskovodi.

5) U Splitu mi neki naši intelektualci već duže vremena savjetuju da bi bilo vrlo potrebna da se u »H. Narodu«²⁵ i »N. Listu«²⁶ uvede rubrika u kojoj bi se pobijalo neprijateljsku propagandu što izvire iz Splita (jugoslavensku, židovsku, britansku itd.).

6) Da li bi bilo uputno da u nedjelju organizirano dočekamo »Concor di ju«?

7) Mnoge vijesti, ako su žurne šaljeme u Omiš, jer se od tamo može odmah slati u Zagreb.

Molim odgovor i sve ostalo po istom kuriru.

z. d. s.

Francheski vrlo nezgodan.²⁷
Dao Talijanima popis naših
najistaknutijih ljudi. On
uopće nije bio naš, nikad glasno
za nas. Njegovo pitanje valja
riješiti!
Pitanje Statuta? Hoće li doći
do njega ili ne! Talijani
pritišću sve više pa se pos-
tavlja to pitanje statuta.

S 2 k

N. B.

Ova se molba može preporučiti
(za osobni ured)

s 2 k

Šaljem IV. izvještaj.

1) Organizacijski rad:

Budući da svugdje ima malodušnika koji kolebaju i temeljito sumnjaju u povratak ovih krajeva Domovini, to od sada održavamo male sastanke (desetak učestnika) na kojima tumačimo naše unutarnje i vanjske prilike. Time se politički moral podržava na visini.

II) Talijanske su vlasti zabranile svako fotografisanje pojedinih dijelova grada.

2) **O. Korčula:** Tamo su svi hrvatski natpisi zamijenjeni talijanskim. Komunisti i jugoslaveni surađuju protiv N. D. H. Šire najuzbudljivije vijesti. Komunisti su, vjerujući u pobjedu boljševika, već imenovali općinske komesare, crveni sud itd. Široki su slojevi protiv njih. 13. ov. mjes. Talijani su zatvorili stanoviti broj komunista. U Veloj Luci su ih pozvali da se prijave. Komunisti se nisu odazvali, već su pobegli u šume. Ima ih skrivenih oko 30. Istog su dana karabinjeri zaplijenili sve radioaparate na o. Korčuli, ali su ih 17. ov. mj. povratili. Te su mjere bili poduzeli zbog glasina o navodnim događajima između 14. i 20. ov.

²⁵ »Hrvatski narod«

²⁶ »Novi list«

²⁷ Ovaj dio teksta dopisan rukom.

mj. Međutim ni tamo ni u Splitu nije ništa bilo. Političko je raspoloženje pučanstva dobro. Na o. Korčuli ima u svemu 119 domaćih Talijana od 23.500 cjelokupnog stanovništva. Od tih 119 nalazi se 112 u gradu Korčuli, 1 u Veloj Luci, a 6 u Blatu. U internaciji se nalaze: Dr. I. Šeparović, opé. načel. u Blatu, Drago Bačić, upravitelj gradanske škole, Luka Orebić upravitelj pošte i neka dva Jugoslavena. Nabrojena trojica su naši. U Blatu na o. Korčuli ima zakletnih iz 1932. g. Oni su se z.²⁸ na Lastovu. Bili su krijumčari pa su se z. da bi mogli lakše krijumčariti. Među njima se nalaze: Cetinić Bile Ivan, Gavranić Jakas Mate, Grbin Grozde Jurica, Telenta Magliva Niko, i Tudor Jija. Naši omladinci tvrde da su napomenuti komunisti. Cetinić je navodno još u Lepoglavi zbog komunizma. Ustaša Španje tvrdi kako su se navedeni našima rugali dok su imali civ. vlast te kako su se spremali da oni drugi put preuzmu vlast. Naprotiv Bačić Živo, pisar kod dra. I. Šeparovića, tvrdi da su navedeni ustaše.

3) Ivan Ozretić, trgovac u Splitu meni govori da je on zaklet već 1932. ili 1933. g. pred pok. drom. I. Cuzzijem. Da li ta zakl. vrijedi?

4) Molim javite g. prof. I. Oršaniću da ja već 2 mjeseca radim ono što mi je on poručio po g. dru. Kadiću.

5) Je li Vam došao g. Plepel? Doćiće do nekoliko dana.

6) G. Franceschi je vrlo nezadovoljan. Rekao mi je da sada nema smisla da ja idem prefektu Zerbinu, jer da ni on /FR./ više neće imati nikakvih veza sa Talijanima. On preksutra putuje u Zadar namjesniku Bastianiniju. Tuži se na germanofilstvo naše vlade (osim Poglavnika).

7) Da li imate izvještaj o cetinjskoj županiji i stožeru? Nije sve u redu!

Molim odgovor.

z. d. s.

s. 2. k.

²⁸ Zakl eli

IZVJEŠTAJ DOMOBRANSKOG MJESNOG ZAPOVJEDNIŠTVA SINJ
OD 4. KOLOVOZA 1941. GOD. O BORBAMA PROTIV PARTIZANA
U OKOLICI SINJA¹

DOMOBRANSKO
MJESNO ZAPOVJEDNIŠTVO
V. T. Br. 34
4. kolovoza 1941. g.
Sinj

ZAPOVJEDNIKU JADRANSKOG DIVIZIJSKOG PODRUČJA »V«

Opća situacija na cijelom frontu protekla je mirno.

Na Kamnenici,² jugoistično od Vagnja pojavio se je jedan manji odjel pobunjenika, gdje je po saznanju izvršeno umorstvo 12 seljake. — Uputio sam dva odjela u potjeru za istim kombinirani od oružnika i ustaša i to: sjeverni odjel, pod zapovjedništvom Sinjskog oružničkog voda, nadporučnika g. Skuka na pravcu: Han—Voštane, a južni odjel pod zapovjedništvom ustaškog tabornika iz Trilja pravcem: s. Tijarica, koji će se odjel sjediniti sa odjelom nadporučnika g. Skuka u Voštanima i krenuti u potjeru prema Voštanima. — Prebacivanje ljudstva izvršeno je kamionima u koliko komunikativnost puteva dozvoljava. — Prema svemu izgleda do su se pobunjenici prebacili sa Dinare planine prema VagijuU pobune sela koja nagnju komunizmu i to: Gala—Otok—Udovići.³ Poznati komunista Buljan Vice već nekoliko dana fali iz Sinja i vjerojatno se tamo nalazi skriven.

Opaženo je da se talijanski vojnici koji zatvaraju Sinj prema Obrovcu razgovaraju sa seljacima iz spomenutih sela koji im prilaze. Povodom toga upozorio sam Talijanske vlasti u Sinju, čiji prepis dopisa prilažem.

Organizirao sam osiguranje između s. Hana i s. Prologa pomoću tri oružničke postaje i to: Han—Vaganj 10—15 oružnika, Poljana 6 oružnika i Bili Brig 6 oružnika (većim dijelom a ostalo ustaše). — Radi sprečavanja prelaza pobunjenika sa Dinare planine na dalmatinskoj teritoriji. — Ove postaje biti će postavljene vjerojatno 4. ovog mjeseca u 8 sati.

Izvjestio sam zapovjednika Talijanskih trupa u Sinju pukovnika G. Gay-a da će Njegova Ekselencija podmaršal g. Laxa sutra oko 18 sati doći u Sinj, te da bi se rado upoznao sa zapovjednikom Talijanske divizije u Splitu. — Pukovnik g. Gay je rekao da će ga odmah izvestiti, jer se isti i ranije interesirao radi videnja i upoznavanja sa Njegovom Ekselencijom u Sinju.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VH, arhiv NDH, reg. br. 4/18 k. 85.

² Kamešnici

³ Udovićić

Raspored trupa na svim položajima nepromijenjen

U borbi koja se vodila između pobunjenika⁴ i 6. satnije 2. bojnica na dan 28. srpnja ove godine poginuo je još i jedan šofer koji je vozio automobil a sam pak automobil je ostao na položaju oštećen.

Ishrana teče normalno a kamion hrane upućen iz Mostara stigao je u Glamoč.

Čobani kod Vagnja vidjeli su jednu pobunjeničku četu⁵ jačine od 5 ljudi a između njih i jednog ranjenog kojemu je curila krv iz ruke, a isti su se propitivali gdje su naše Ustaše i gdje mogu slobodno preći na dalmatinsku stranu. — Bez sumnje akcija pobune prenaša se sa Dinarom na Dalmatinsku teritoriju u pravcu Trilja i Muća.

Zadnji izvještaj oko 24 sata: Kod Muća se čuje puškaranje. Župnik u Muću traži vojničku pomoć (Muć ima samo 4% pravoslavnih).

Dodatak: šef komunističkog pokreta, koji je po zauzimanju Glamoča po pobunjenicima uputio prijeteće pismo Ustaškom logorniku u Glamoču, poslije ponovnog zauzimanja po našim trupama, isti šef pokreta Dimitrije Ninković vojni referent u Glamoču ubijen je sa cijelom njegovom obitelji.

Zapovjednik potpukovnik,
Bubalo v. r.

Da je prijepis vjeran svome originalu
Tvrdi:
Glavni stožer
Glavnostožerni podpukovnik,
Klišanić

⁴ Borba je vodena protiv partizana iz Sinja i okolice.

⁵ Odnosi se na grupu partizana iz Sinja i okolice.

BROJ 375

**IZVJEŠTAJ VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 6. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O KIDAN JU TELEFON-
SKO-TELEGRAFSKIH STUPOVA I ŽICA DUZ ŽELJEZNIČKE PRUGE
KAŠTEL LUKŠIĆ—KAŠTEL KAMBELOVAC¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA U OMISU**

Pov. broj 197/41.

Omiš, 6. VIII 1941.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Z a g r e b

Predmet: Prekid željezničke
i poštansko-brzog javne i
brzoglasne pruge

Oružnička postaja Lećevica pod br. 207 do 30. srpnja t. g. koji je
tek danas primila ova Zupa, javlja slijedeće:

Noću između 29. i 30. srpnja t. g. nepoznata lica presjekla su željezničku i poštansko-brzogjavnu žicu na kilometru 305—307, tj. između sela K. Lukšić i K. Kambelovac na području, koje su talijanske vlasti zaposjele. Ova pruga je presječena na četiri mjesta i to po sredini stupova. Počinitelji su upotrebili zidarske skale, te su klještim presjekli dvije željezničke i tri poštanske žice.²

Napred navedenu prugu čuvaju talijanske straže tj. vojnici alpini u sporazumu sa oružnicima stalne patrole Kaštel Stari, ali kritične noći ophodnja patrola Kaštel Stari nalazila se prema tunelu br. 3 u pravcu Labina. Talijanska straža je ovo primijetila tek 30. srpnja t. g. u jutro.

Brzoglasna pruga odmah je 30. srpnja t. g. od strane talijanskih vlasti popravljena. Talijanske vlasti po ovom djelu vode izvide. U koliko se dalo ustanoviti ovo su djelo prouzrokovala lica iz Kaštela naklonjena komunizmu. Izvide vodi i oružnička patrola K. Stari na svom području.

Dostavlja se radi znanja i daljnog postupka.

Za Velikog Župana
Podžupan :
Stanojević, s. r.

M. P.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VD, arhiva NDH, reg. br. 3/1-3, k. 235.

² Akciju je izvršila grupa skojevaca i simpatizera (vidi izvještaj Prefekture Split od 30. srpnja 1941. Arhiv VII, arhiva talijanska, reg. br. 22/10-2, k. 542).

BROJ 376

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 6. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O KIDANJU TELEFON-
SKO-TELEGRAFSKIH LINIJA IZMEĐU KAŠTEL SUCURCA I KAŠTEL
GOMILICE I ŠTRAJKU RADNIKA U SPLITSKOM
BRODOGRADILIŠTU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA U OMIŠU
Pov. br. 196/41.

Omiš, 6. VIII 1941. g.

MINISTRU VANJSKIH POSLOVA

Z a g r e b

Predmet: Obavijesti
iz Splita

U subotu, 2. o. mj. oko dva sata ujutro između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice otpilana su po nepoznatim počiniteljima dva brzoglasne veze između naznačenih mjesto sa Splitom i Trogirom.² U toku dana veza je bila uspostavljena. Napominje se da na označenom odsječku 80 vojnika i 7 karabinjera imade zadatak da čuva spomenutu prugu, pak je značajno da se usprkos tome prekid mogao izvršiti, a da počinitelji pri tom nisu mogli biti zatečeni.

U splitskom brodogradilištu došlo je u subotu, 2. t. mj. prilikom isplate nadnica radnika do pokreta,³ jer je uprava tog poduzeća platila radnicima nadnice u razmjeru 3.33, dočim su radnici zahtjevali da im se plate u razmjeru od 2.60 po liri. Nekoliko je radnika iz raznih sekcija bilo odmah uhapšeno, ali su kasnije pušteni, te se vode između radnika i poduzeća pregovori za uređenje ovog sporu.

Prefekt splitske provincije Zerbino sa pratnjom više funkcionera prefekture i fašističke stranke službeno je posjetio u subotu otok Šoltu. Detaljnije će se naknadno javiti.

Noću od 3—4 o. mj. pokušano je od nepoznatih dići most solinski u zrak, ali prema dobivenim obavijestima, pokušaj nije uspio.

Na cestama Split—Stobreć—Zrnovnica od strane talijanske vojske vrši se od jučer pojačano patroliranje sa ophodnjama od po tri vojnika. Razlog ovoj mjeri još je neustanovljen.

Dostavlja se radi znanja i daljnog postupka.

Za velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/1-4, k. 235.

² Vidi dok. br. 224.

³ Vidi dok. br. 13 i 15.

BROJ 377

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 6. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O RUŠENJU ŽELJEZNI-
ČKE PRUGE IZMEĐU KAŠTEL SUCURCA I KAŠTEL GOMILICE¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA U OMIŠU
Broj Pov. 196/41.

Omiš, 6. VIII 1941.

Predmet: »Vijesti iz Splita«

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Z a g r e b

Na željezničkoj pruzi između Kaštel Sućurca i Kaštel Gomilice u noći od 3—4. kolovoza t. g. od 0—4 sata dignuta je tračnica sa 16 švelera u dužini od oko 20 metara.² U 4 sata teretni vlak iz Splita naišao je na taj položaj, pak je lokomotiva sa 4 vagona skliznula i prevmula se u vinograd. Tom je prilikom mašinovoda bio lakše ozljeđen. Putnički vlak koji je prošao kroz to mjesto u 11.30 sati prije unesrećenog teretnog vlaka, prošao je bez smetnja. Prugu je čuvala talijanska vojska. Na spomenutoj pruzi noć prije bila su otpilana dva brzopavna stupna, kako je izvješćeno pod Pov. br. 198/41.

Komunistički natpisi o kojima je javljeno, nisu još brisani a imade i novih natpisa, tako napr. u bivšoj Tartaglini ulici stoji natpis »Doli Hitler«.

Dostavlja se radi znanja i daljnog postupka.

Za velikog Župana
Podžupan
Stanojević, s. r.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Ministarstvo vanjskih poslova
Br. T. 201 Prim. 12. VIII-41.
Prilozi.....

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/1-2, k. 235.

² Vidi napomenu 4 uz dok. br. 16.

BROJ 378

**IZVJEŠTAJ VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 8. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA O POSTUPKU TALIJANSKIH FA-
ŠISTA PREMA STANOVNICIMA KAŠTELA I ZIDOVIMA SMJEŠTE-
NIM U HOTELU PALACE U KAŠTEL STAROM¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA

Omiš, 8. VIII 1941.

Pov. br. 205/41.

Predmet: Obavijesti
iz Splita

MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA
Osobni Odjel

Z a g r e b

Jučer, sedmog kolovoza o. g., jedna grupa talijanskih milicionera, predvođena od jednog fašističkog oficira, prošla je kroz sva Kaštela, te je bez vidljivog povoda, nemilosrdno tukla sve prolaznike bez obzira kojoj stranci pripadaju. Između ostalih napadnut je i izudaran bivši vodnik I klase Miše Burić. On je bio napadnut po spomenutima na kupanju, i upravo nemilosrdno izubijan.

Rane su mu zadane pendrecima i željeznim kuglicama. Trgovac Veljko Škarica morao je zatražiti liječničku pomoć, te mu je Dr. Matijaca sašio ranu na glavi sa sedam šavova.

Ova grupa milicionera, na ovom pohodu, posjetila je i hotel Palace KO-op u Kaštel Starom, te poslije nego je zatražila spisak Zidova koji S'i smješteni u tom hotelu, iste je u jednoj sobi do krvi isprebijala. Na plaži i u perivoju hotela nijesu nikoga tukli, jer su kupači bili upozorenici, pak su mnogi utekli, a ostali su milicionare dizanjem ruku pozdravljali. Također, i radnike zaposlene na javnim radovima, koji se vrše na račun talijanskih vlasti, najprije su fašisti isprebijali, a poslije razjurili. Iz KO-op hotela fašisti su krenuh automobilima put K. Lukšića, a odatle batinajući svakoga koga bi putem sreli do Kaštel Sućurca.

Ovo se je sve događalo u Kaštel Starome od prije tri sata pak do skoro 4 i po. Kamioni sa milicijom vratili su se iz Kaštel Sućurca oko pet i po.

Milicioneri na ovom svom pohodu ulazili su i u predvorja i kućne veže i tu su bez razlike dobi i spola batinah. Tako je stradao i kipar umjetnik Marin Studin.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 2/10-1, k. 85.

Oficir, koji je predvodio ove fašiste najavio je ponovnu posjetu svoje milicije za danas ili sutra.

Dostavlja se radi znanja i postupka.

Za Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.
M. P.

BROJ 379

**IZVJEŠTAJ VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 9. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA NDH O MINIRANJU MO-
STA I RUŠENJU TELEFONSKO-TELEGRAFSKIH STUPOVA U SELU
RUPOTINI¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA**

Omiš. 9. kolovoza 1941.

Pov. br. 212/41.

Predmet: Eksplozija i oštećenje
brzopasnih stupova u Rupotini

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA

Z a g r e b

Oružnička postaja u Klisu pod brojem 396/41. od 7. kolovoza 1941. god. javlja slijedeće.

»■4. kolovoza 1941. god. oko 21.15 sati odjeknule su dvije detonacije eksploziva u kratkom razmaku u Rupotini, općina Klis.

Iste večeri oko 21.45 sati razvodnik ove postaje Paladin Jure sa jednim talijanskim časnikom-kapetanom i oko 20 vojnika, krenuli su iz Klisa cestom kroz Rupotinu prema Solinu. Obzirom što je bila noć, nije, prilikom patroliranja, ma gdje primjećeno, da su cesta, most ili propust oštećeni, nego se je tek sutradan utvrdilo da je na 4 mesta kod km 22.4

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn. arhiva NDH, reg. br. 14/10, k. 85.

u svod jednog propusta bio podmetnut dinamit uslijed čega je eksplozija nastupila.²

Iste večeri oko 23.30 sati, kada je rečena patrola došla na položaj ceste kod 23.5 km u blizini Vučića kuća u Rupotini, primijetila je da je j brzjavnih stupova prepilano i između dva stupa sve brzjavne žice (10) presjećene i odnešene. Ujutro, kada je svanulo pomenuta je patrola izvršila pretres svih stanova komšiluka Zižića i Vučića, koji se nalaze uzduž ceste i bliže okolice. Ovom prilikom patrola je našla kod niže navedenih Zižića 5 testera-pila, koje su zaplijenjene. Od skinute i odnešene žice nije se ništa moglo pronaći, kao ni drugog kakvog kompromitiraj ućeg materijala.

Istog dana žice i stupovi bili su postavljeni i brzjavni saobraćaj uspostavljen. Žice je odnešeno oko 500 metara.

Talijanska patrola je u zaseoku Zižići i Vučići (Solin) uhapsila i sprovela u Split slijedeća lica:

Zižić Juru pok. Stipe, te njegove sinove Stipu, Spira i Ivana Zižić Zivka pok. Mate. Zižić Spira pok. Martina, Zižić Matu pok. Duje i sina mu Marinka, Zižić Barišu pok. Stipe, Vučić Vjekoslava Ivanova, Vučić Ljubu Nikolina i Katić Matu Spirova, svi iz Rupotine—Solin.

5. kolovoza 1941. g. u 7.30 sati na povratku iz službe iz Dugopolja predstojnik kotarske oblasti g. Rajević pošao je odmah i utvrdio na licu mjesata gdje se je eksplozija desila slijedeće: U svod propusta kod 22.4 km na cesti Klis—Solin u Rupotini podmetnut je bio dinamit na 4 mjesta na taj način, što su bile iskopane dvije rupe u zidu svoda sa južne strane a dvije sa sjeverne strane, u koje je rupe bio stavljeno dinamit. U rupama sa južne strane dinamit je eksplodirao i učinio neznatnu štetu, dok u zidu svoda sa sjeverne strane bilo je postavljeno u svaku rupu po 10 komada dinamita (fišeka) dugih po 20 centimetara, a za upaljenje ovih postavljenih je bila miča-korda, ali na ova dva mjesta dinamit nije eksplodirao, nego je tamo pronaden neeksplodiran sa kordom. Propust je širom 7.70 metara, 2.80 visok i 2 metra dug. Smjesa u fišecima je bijelo-žute boje.

Saobraćaj na ovom putu uslijed eksplozije nije bio prekidan, jer je šteta neznatna i opasnosti na prolaznike preko rečenog propusta nema.

Patrole ove postaje osiguravale su brzjavnu prugu na pomenutoj cesti naročito noću od sumraka do svanuća, ali komandant ovdašnje talijanske posade dana 3. kolovoza 1941. godine pozvao me je i zamolio u cilju zajedničke suradnje, da mu stavim 3—4 oružnika na raspolaganje, koji će svaku večer od 22 do 4 sata patrolirati sa njegovim ophodnjama na spomenutoj pruzi. Kao što sam i napred istakao oružnici ove postaje sa talijanskim patrolama kojima je na čelu po jedan oficir, pošli su 4. VIII 1941. u 21.45 sati iz Klisa, a događaj koji se napred spominje

² Akciju je izvršila grupa partizana iz Klisa. Istoga dana izvršeno je oko 20 raznih diverzija u Solinskom bazenu, koje je organizirao Mjesni komitet KPH Solin. U ovim diverzijama je učestvovalo oko 300—350 ljudi, a sastojale su se u rušenju ceste Split—Sinj, pruge Split—Sinj i Split—Knin, te svih telefonsko-telegrafskih veza koje su vodile iz Splita u unutrašnjost.

dogodio se prije nego su patrole pošle iz Klisa. Pored Paladina Jure sa drugom talijanskim patrolom, bio je narednik Bartulin Felicije. Ostale večeri (tj. prije dogadaja) talijanske patrole patrolirale su cestom iz Solina do sredine Rupotina, dočim kritične večeri talijanske patrole nisu bile primjećene na cesti od Solina prema Rupotini.

Do sada vodena potraga za počiniteljima ostala je bez uspjeha, premda su se događaji dogodili dosta rano uvečer, i razumljivo je, da su seljaci, koji su se nalazili u blizini mjesta gdje su stupovi pilani i žice sjecene, mogli čuti, ali, naravno počinitelje neće nitko da otkrije.

Za počiniteljima će se i dalje voditi potraga i pozitivan rezultat javiti.

Prednje se dostavlja s molbom na znaje, te s obzirom da je posljednjih dana učestalo oštećivanje željezničkih pruga i brzojavnih te brzoglasnih stupova na području u neposrednoj okolini Splita, na kome se nalaze, na kome se također nalaze i talijanske oružane snage i talijanski karabinjeri uz našu vojsku, oružnike i ustaške postrojbe, žurno je potrebno da se izdadu tačni nalozi, komu sve spada osiguravanje pomenutih pruga, dosljedno tome tko je sve odgovoran za strogo izvršenje odnosnih nalogu.

Ova Velika Zupa nalazi se u delikatnom položaju u pograničnim mjestima, pa se stoga moli, da bi se sa talijanskim vlastima izradio bar privremeni sporazum o sigurnosnoj službi nad pojedinim javnim i saobraćajnim objektima, i to s razlogom što naši javni organi ne znaju, što imaju poduzimati i raditi u ovako nepročišćenoj situaciji. Ujedno se moli dostaviti sve dosadašnje naredbe i okružnice, koje su u prvo vrijeme izdate za osiguranje željezničkih i brzojavnih pruga pošto je ova Velika Zupa počela radom 25. lipnja 1941. godine.

O rezultatu istrage u gornjem stučaju javit će se naknadno.

Za Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

BROJ 380

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 9. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA O RASTURANJU LETAKA U
SPLITU, KAŠTELIMA I TROGIRU KAO I O MASOVNIM HAPŠENJIMA
RODOLJUBA U SPLITU I NA OTOCIMA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Omiš, 9. VIII 1941.

Pov. br. 209/41.

Predmet: Obavijesti iz Splita

MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA

Osobni Odsjek

Z a g r e b

U Splitu, Kaštelima i Trogiru rasturaju se u većim količinama letci umnoženi šapirogorafom pisanim hrvatskim jezikom u kojima se iznose vijesti sa raznih bojišta prema vijestima krugovalnih postaja iz Moskve i Londona.² Talijanske vlasti tragaju za sastavljačima i rasturačima ovih letaka, ali do sada bez uspjeha.

Postaje talijanskih karabinjera dobine su od kvesture nalog, da se žurno popisu i oduzmu svi radio-aparati. Da li će se ova mjera proširiti i na grad Split, još nije ustanovljeno.

U sudbenim i redarstvenim zatvorima u Splitu imade par stotina uhapšenika oko 600. Priličan broj ih je sa otoka, a pošto su zatvori prepuni, jedan dio biti će smješteni u podrumima Biskupske Palače ali potonje nije još provjерeno.

Noćas, po čitavoj okolici Splita i po svim selima okupiranim od talijanske vojske osobito po poljima vršene su racije sa velikim vojničkim i redarstvenim aparatom. Pošto su mnoge osobe pobegle od svojih kuća od straha da ih talijanski fašisti ne izmlate, to ih se sada po noći traži, ali do sada bez uspjeha.

S molbom radi znanja i postupka.

Za Velikog Župana

Podžupan:

Stanojević, s. r.

M. P.

PREDSJEDNIŠTVO VOJSKOVOĐE U ZAGREBU
Primljeno dne 16/VIII 1941.
U. T. Broj 1667 sa J. pril.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 10/10-1, k. 85.

² Odnosi se na list »Naš izvještaj«, organ Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju.

BROJ 381

IZVJEŠTAJ ŠEFA ŽELJEZNIČKE STANICE GRAČAC OD 12. KOLOVOZA 1941. GENERALU LUKICU O AKCIJAMA USTANIKA NA PRUZI GRAČAC—KNIN U VREMENU OD 28. DO 31. SRPNJA¹

Ovaj opis događaja na želj. pruzi Gračac—Knin u vremenu 28—31. VII i dalje predao mi je predstojnik želj. postaje Gračac danas 12. VIII. Ovakav isti predao i tajniku Poglavnika.²

Lukić³ general

Prema primljenim informacijama od prisjelih zavirača vlaka 1075 koji je dne 28. VII o. g. na postaji Zrmanja stajao čekajući dozvolu i njegovo osoblje bio očeviđac četničkog napada i zauzimanja postaje Zrmanja bio sam na čistu da od Zrmanje do Gračaca situacija postaje sve kritičnija, te sam u smislu situacije dao izvještaj Ravnateljstvu da 0 prometu ne može biti govora i da željezničarima na pruzi Gračac—Knin preostaje samo spašavanje gologa života.

28. VII o. g. oko 20 sati stigao mi je u Gračac pješice prometnik iz Zrmanje Antun Ružić, isprebijan a familiju je ostavio u rukama četnika u Zrmanji. Toga sam prometnika uputio Ravnateljstvu u Zagreb sa vlakom 1011 i ujedno u bolnicu. Istog dana oko 22 sata došao mi je na postaju Gračac zapovjednik Ustaškog redarstva g. Rubin i raspitao se o situaciji. Pa pošto sam mu je detaljno prikazao stavio se je telefonski u vezu sa velikom Župom g. Frkovićem iz Gospića, i tražio od njega da se autom uputi glasnik u Zagreb, koji će zatražiti najhitniju vojnu intervenciju za osiguranje pruge Gračac—Knin. Dan dva ranije potpisani je tražio od zapovjedništva iz Gospića barem 3 satnije da se pokriju sva službena mjesta od Gračaca—Knina i na to traženje Gospić je poslao 28. VII jednu satniju sa vlakom 1078 u Gračac. Priredio sam odmah lokomotivu za daljnju otpremu te vojske na jedan Ustaški nadporučnik zahtijevao je da se ta vojska smjesti u mjesto Gračac, te su konačno istog dana oko 18 sati u Gračacu odlučili, da ta satnija pokrije prugu od Gračaca—Maiovana.

Uvidajući da je situacija sve kritičnija, a da nebi goloruki željezničari 1 njihove obitelji stradali životom poslao sam do Malovana lokomotivu i nekoliko vagona da se željezničko osoblje sa porodicama iz postaje Malovan i Cerovac evakuira u Gračac, što ovi nisu prihvatali. Oko 23 sata talijanski pukovnik sa nekoliko oficira i talijanski prometni kontrolor iz Knina naredili su mi u Gračacu da ujutro 29. VII o. g. u 5 sati imade njihov transport iz Gračaca krenuti za Knin, ali tako, da mu ja.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva NDH. reg. br. 47/1 k. 67.

² Ovaj dio teksta dopisan rukom. (O ovim događajima vidi detaljnije dok. br. 14. 202, 203, 204, 205, 207, 212, 234 i 382).

³ Mihajlo Lukić

ili jedan spreman činovnik budemo kao piloti na izvidnici pred njihovim transportom. Pošto jedini raspoloživi prometnik Kašper Lazar uslijed živčanog sloma radi preživjele situacije u Zrmanji nije bio u stanju dn pode s tim transportom morao sam poći ja, te smo 29. VIII o. g. u 6.30 krenuli sa izvidnicom prema Kninu s time, da nas talijanski vojni transport slijedi u razmaku od 5—10 minuta. Do Cerovca putovanja normalno. U Cerovcu predstojnik postaje upozorio nas je na stražarnicu 100, koja je u toku noći napadana i zaista kada smo stigli do te stražare napadnuti smo puščanom vatrom, no vidjeli nismo nikoga ali smo za svaku sigurnost i mi vatrom uzvratili. Bez zapreka stigli smo u postaju Malovan, gdje smo za vrijeme zadržavanja napadani vatrom iz brda tako, da su kugle padale u zid prijamne zgrade. Uviđajući da je daljnji put nemoguć jer sam znao da je postaja Zrmanja blokirana sa najmanje 300 četnika, najenergičnije sam sa svim prisutnim željezničarima istupio i zahtijevao od komandanta talijanskog trasporta, da se dalnja vožnja obustavi, a ta tim prije jer je od Maiovana dalje svaki brzovavni i telefonski sporazum bio nemoguć. No na odlučan nalog talijanskog komandanta morali smo produžiti put. Izvidnica je krenula naprijed a transport za njom nakon 3 minute, i došli smo u Zrmanju oko 8.30 sati te u Zrmanji nismo našli ni žive duše. Uz najveću opasnost da ne bi bili poubijani iz kuća uputio sam se sa vlakovođom Dragičevićem Rudom i nadzirateljem brzovava Abramovićem u prometni ured, koji je izvana sav izrešetan metcima i na njegovom predvorju stoji pisano velikim slovima: »S. S. S. R.«

U prometnom uredu koji je potpuno demoliran da niti jedna tiskalica nije ostala čitava, kasa razbijena nismo našli nikoga. Uputili smo se odmah napred prema Pribudiću i kod stražarne 114 prešli oprezno preko pokvarenog dijela pruge koji je dan prije bio raskinut i popravljen po talijanima 28. VII o. g. uvečer te smo stigli u Pribudić čiji je signal stajao na slobodno. U Pribudiću smo našli na postaji skretničara Budimira Tomu i Starčevića Simu. Pitao sam ih gdje je predstojnik, na što su mi odgovorili da je sinoć otputovalo sa talijanskim transportom i sa porodicom u Knin. Tražio sam od njih da mi objasne zašto je predstojnik napustio postaju i odgovorili su mi da je on jedva spasio živu glavu zahvaljujući intervenciji Jove Vještice koji je četničkom banditu Milanu Budimiru zabranio da ubije predstojnika postaje Deme Stjepana. Pitao sam za prometnika Dukića i dobio sam odgovor da je dan prije otisao u Zrmanju po čemu sam zaključio, da se Dukić nalazi negdje u blizini u četničkoj bandi. Odlučio sam da podemo naprijed i putujući dalje našli smo u km 198.4—198.5 na talijanski vojni transport koji je pošao iz Maiovana 28. VII oko 19 sati pod pratnjom prometnika Vuka iz Knina i talijanskog prometnika iz Knina. Na licu mjesta u prisustvu predstojnika postaje Pribudić kojega smo u transportu našli živa i zdrava, jer je slučajno bio u zadnjem dijelu vlaka koji je ostao na kolosjeku slijedeće:

U provaliji dubine po prilici 20²⁵ metara u pravcu vožnje od Gračaca prema Kninu lijevo survala se je lokomotiva sa 16 do 17 kola ko-

jom prilikom je zaglavio ložač Juras ložionice Gračac, strojovoda Cuculiò Bruno, teško je povrijeđen, a osim toga ostali su mrtvi 2 domobrana i 6 talijanskih vojnika od kojih smo našli jednog gdje leži mrtav pokriven ceradom, a ostali su mrtvi i ranjeni oko 2 u noći odvучeni u bolnicu u Knin. Pošto je talijanski transport kojega sam ja predvodio stigao na lice mjesta, predložio sam talijanskom kontroloru da se naš transport vrati na postaju Pribudić, a preostali dio nastrandalog transporta povuče u Zrmanju, kako bi uz pomoć prisutne talijanske vojske suzbili daljnje razvijanje krize na ovoj prugi. Nisam naišao na razumijevanje kod prometnog kontrolora ni kod talijanskog pukovnika jer su oni inzistirali na tomu, da njihovi transporti ostanu u grupi na mjestu nesreće čuvani njihovom stražom, a o nama prisutnim željezničarima nijesu daljnje vodili nikakove brige. Da ne bi postaja Pribudić u toku dana bila demolirana uspjelo je predstojniku postaje Pribudić izmoliti od Talijana strazu od 4 vojnika koji su do noći čuvah stanicu Pribudić. Videći da se nalazimo u bezizlaznom položaju odlučio sam, moje osoblje iz Gračaca prebaciti kući, pa sam zatražio dopuštenje od talijanskog prometnog kontrolora da mogu poći u Zrmanju sa lokomotivama po vodu, što mi je i dozvolio i dao mi 10 talijanskih vojnika za sigurnost. Kada smo došli u Zrmanju nijesmo našli nigdje nikoga, no izašla je na postaju učiteljica Ziljer i šapćući mi upozorila me, da s desne strane u neposrednoj blizini imade oko 60 a s lijeve oko 54 naoružana četnika i da ćemo izgubiti glave. U ovoj nezgodnoj situaciji snašao sam se tako, da sam na sav glas kazao: »Mi smo došli kao izvidnica naše artiljerije i ovo će biti sve za pola sata prah i pepeo«, a učiteljici sam prišapnuo znaajući je št:> je prepatila od jučerašnjeg dana, neka pričeka povratak ovoga vlaka sa Maiovana i nek se prebaci k talijanima na mjesto nesreće gdje će biti potpuno sigurna. Lokomotiva uzela je vodu i mi smo krenuli prema Malovanu, no 3—4 km od Zrmanje prema Malovanu na najopasnijem mjestu izvadeni su 2 ili 3 tračnice, te nam nije preostalo drugo nego se vratiti natrag u Zrmanju, gdje smo dočekani puščanom vatrom na koju smo i mi odgovorili tako, da su četnici prestah na nas pucati. Naša garnitura sastojala se je od kola F. S. Cz 32235 i kola FSCz 30054 od kojih su kola br. 32235 izrešetana metcima dok druga kola nijesu pogodena. Odavle smo vratili se na mjesto nesreće i sa pomoćnim kolima ložionice Split prebacili se u Knin. Na postaji Plavno zatekao sam oko 30 ustaša kojima je malo kasnije stiglo pojačanje od 16 ljudi, i tima ustašama stavio sam u dužnost da postaju Plavno podnipošto ne smiju napustiti dok ne dode vojska iz Knina. Obećah su mi da oni zato garantiraju i ja sam otputoval u potpunom uvjerenju da se kriza dalje od Plavnog ne može razvijati, no kada sam stigao u Knin našao sam potpuni kaos i to u tome, da u postaji Knin stoji jedan vlak formiran iz putničkih i teretnih kola pun Kninskog pučanstva, koje bježi prema Drnišu ne znam pred kim, i ne znam radi čega. Tražio sam odmah objašnjenje ovoj situaciji i u najkraće vrijeme doznao, da je veliki Župan⁴ prvi pobjegao

⁴ Ante Nikolić

iz Knina, za njim pukovnik Cordašić⁵ i zapovjednik oružništva⁶ pukovnik Bojić, a s njima zajedno predstojnik pošte i ustaški stožernik Roša. Tome kaosu u Kninu staju na put talijanske vlasti time, da oko 22 sata proglašuje talijanski major na peronu preko našega tumača da svu upravu u Kninu ovog časa preuzimaju talijani i garantiraju za red i mir, i istog časa iskrcavaju sve izbjeglice iz vagona i upućuju svojim kućama. Stanično osoblje potpuno je dotučeno tom novom situacijom, jer dolaze glasine da oko 35.000 četnika noćas zauzimaju Knin. Znajući, da to ne odgovara istini i da je ovo sve rezultat pomanjkanja ozbiljnih ljudi na upravi u Kninu i nemogavši predvidi ti kako će se stvar razvijati da osiguram život mome osoblju, zatražio sam od blagajnika postaje Knin da mom osoblju na priznanicu izda nekom 2, 3 ili 4.000 din. što je i učinjeno u sretan čas, jer je daljnje vrijeme pokazalo da bi bez tih novaca osoblje bilo izginulo od gladi, jer se je i sa tim novcem jedva održao goli život.

30. VII oko 8 sati u jutro uputio sam se u popunidbeno zapovjedništvo u diviziju i tražio od podpukovnika Hubera i satnika Duića da mi dade spremu i oružje za 20 mojih ljudi s kojima sam siguran da ću proći do Plavna, a to sam učinio zato, da im pokažem kako su se neozbiljno ponijeli zapovjednici i ostali dužnosnici pred incidentom kojega je izvelo nekolicina ljudi, a kojega bi dokrajčila i stavila u potpuni red vojska od barem 2 ili 3 satnije, dok je Kninska posada imala 4 kompletne satnije no i te su 29. VII po nalogu pukovnika Cordašića pobegle u Drniš s tim, da su se vratile drugi dan poslije podne natrag u Knin. U Kninu imade više časnika nego vojnika. Zapovjedništvo uopće ne postoji. Morala uopće nema. Vojarne u najvećem neredu, satnik 7. satnije Slovenac, koji je dan prije bio sa vojskom na položaju prema Strmici predstavio je vojnicima situaciju tako, da iz Bosne nadire 35.000 četnika⁷ i da nema smisla da im se dade otpor, čime je moral u toj vojsci ubio do kraja i uspio da se ona povukla u Knin i prouzročila kod pučanstva paniku i kaos. Isti taj satnik po izvještaju nadziratelja pruge Kampla imao je

1. ili 2. VII kod sebe gotovu propusnicu za Italiju i angažirao je šofera Marica da ga prebaci u Italiju autom. Znajući, što znači jedan ovakav čin djelatnog časnika izvjestio sam o tom jednog bojnika u diviziji i tražio da se taj satnik pritvori. No po tom nitko nije postupio. U najvećoj neizvjesnosti 3 do 4 dana i pod udarom najalarmantnijih glasina pateć se za hranu sa osobljem odlučio sam obilaznim putem vratiti se u Gračac, no to nije bilo moguće jer Talijani bez urednih njihovih isprava nisu puštali nikoga iz Knina.

Predstojnik postaje Plavno, Pribudić i Padane sa svojim obiteljima bez ikakove opreme ili namještaja krenuli su iz Knina 1. VIII sa vlastom 1010 da preko Šibenika ili Splita parobrodom dođu na Sušak, no u Perkoviću predstojnik postaje Pribudić odlučio je poći preko Splita dok je predstojnik postaje Plavno i Padane te prometnik Pečenik iz Padana pošao za Šibenik.

⁵ Zapovjednik 15. pješačke pukovnije.

⁶ Zapovjednik 2. oružničke pukovnije.

⁷ Odnosi se na ustanike u Bosanskoj krajini.

Dne 6. VIII. stigao je iz Plavnog prometnik Manojlović Branko i javio mi se u Kninu s time, da se stavlja na raspolaganje ravnatelju Hrvatskih željeznica, no ja sam gledao da se što prije od toga čovjeka uklonim, jer sam još 29. VII. doznao da su četnici iz Pribudića s njima na telefonu ugavarali svoj dolazak u Plavno, ali slučajno nije bio on na telefonu nego predstojnik postaje Marohnić koji je po tom razgovoru nedvojbeno utvrdio, da je prometnik Manojlović sa četnicima u punoj saradnji. Akciju četnika na potezu Malovan—Knin potpomogli su željezničari pravoslavci što se dade zaključiti i po tom, što je desetar Dimić vozeći se talijanskim transportom sā mesta nesreće u Knin u prisustvu predstojnika postaje Pribudić, njegove obitelji i ostalih četnicima na sav glas dovikivao: »Srbi, puške na rame, nebojte se ustaša«, a supruga nadziratelja pruge Korde i učiteljica iz Pribudića stalno su propagirale da ovo nije lokalna revolucija već općenita i svetska, te su uslijed takve situacije triumfirale do maksimuma.

Ponašanje predstojnika sekcije Drezgića iz Gračaca kojega sam smatrao 3 dana bilo je takovo, da mu je sve ovo činilo veliko zadovoljstvo. A prometnici Mitin i Sabljić u Kninu pokazali su se sve prije nego Hrvati. Dapače, izvodili su konfuziju koju sam u dva tri maha ugušio svojom energičnom intervencijom. Prometnik Mitin nepoznatog mi dana i na neodredeno vrijeme napustio je postaju Knin, te ga je u službi zamjenjivao predstojnik postaje Pernuš iz Zrmanje te sam po svemu mogao zaključiti, da su ovi ljudi bili u punom uvjerenju da je Hrvatska država likvidirana.

6. VIII sa vlakom 1010 uputio sam se sa mojim osobljem u Split tražeći izlazak kući preko Mostara i Sarajeva, no dalje Perkovića nisam mogao produžiti radi prekinute pruge između Kaštel Kambelovca i Gomilice, nego sam zanočio sa osobljem na postaji Perković, gdje su u toku noći talijani izvodili najveću paljbu sa mitraljezima, markirajući obranu postaje Perković od nečijeg napada. Da je to bilo markiranje utvrdio sam po tomu, što je na upit postaje Primorski Dolac oko 3 1/2 po ponoći, jedan talijanski oficir odgovorio na telefon: »State in pace, tutti sund nostri«. Slijedećeg dana sa vlakom 1014 stigao sam u Split i javio se predstojniku postaje i prometnom kontroloru Krvavici moleći ih, da moj transport zajedno sa predstojnikom postaje Pribudić i obitelji na neki način prebaceiz Splita u Metković ili Mostar, što je i učinjeno time, da smo dobili službeni nalog u kojem je naveden razlog našega puta a taj nalog ovjerio je i talijanski prometni kontrolor, te smo

7. VIII u 2 poslije podne autobusom krenuli za Metković kud smo stigli u 11 sati navečer, a odavle preko Gabele vlakom br. 5 za Sarajevo, iz Sarajeva vlakom br. 111 do Bosanskog Broda, iz Bosanskog Broda pješice u Slavonski Brod i konačno iz Slavonskog Broda vlakom br. 22,

8. VIII kući.

Tačno znadem, da je sav namještaj predstojnika postaje Pribudić, Plavno i Padane potpuno uništen, jer su očevidci izjavili da su stanovi prazni tako da ovo osoblje nije iznijelo iz postaje nego samo goli život svoj i svoje porodice.

Mišljenja sam, da glavni dio odgovornosti za sve ovo leži na Ustaškom stanu u Zrmanji koji je bio popunjen umjesto sa 100 ljudi, kritične noći ostao je samo na 2 mlada ustaše koje su četnici odmah razoružali i poubijali a oružja se dočepali dok je zapovjednik tog Ustaškog stana Gabro Sikić putovao sa talijanskim vojnim transportom koji je stradao, te je i sam Sikić nalazeći se u službenim kolima tog transporta lakše povrijeđen iiza mene ostao u Kninskoj bolnici.

Postaja Zrmanja, Pribudić, Plavno i Stara Straža uopće nisu bile oružanom snagom osigurane premda je od strane postaje Gračac, Plavno i Padane to osiguranje pravovremeno traženo.

Moram napomenuti da sam za onih 5—6 dana u Kninu u nekoliko navrata video satnika Vrcibradića u najneozbiljnijem i nerazumljivom postupku jer je po cijeli dan pijući rakiju dolazio na postaju terorizirao prometnika, zahtjevao da budu lokomotive u pripremi jer da je on navodno uspostavio neke veze sa Zagrebom, spasio situaciju itd.

Osoblju kojemu je trebalo dati mira i spokojstva kada mu se već nije dala vojna zaštita, koju je to osoblje tražilo, ovakvi ispad jednog djelatnog časnika davali su silno uznenirenje, pa je postupak ovoga satnika za svaku i najveću osudu, jer ne samo da je zanemario svoje dužnosti, djelovao je u potpuno negativnom pravcu kuda god je stigao i gdje se je pojavio.

U zaključku ovoga izvještaja molim, poduzeti najhitnije mjere da se porodicama predstojnika postaje Pribudić, Plavno, Padane, prometniku iz Zrmanje i prometniku iz Padana pruže čim prije mogućnosti za daljnji život, jer su oni ostali bez igdje išta i živu na teret i uz pomoć svoje rodbine i prijatelja.

Iz Splita preko Metkovića doputovali su s menom: Deme Stjepan sa suprugom i dvoje djece, Marčinko Mihajlo činovnik IX. sekcije Gračac, Dragičević Rudolf i Sirčić Abdulah vlakovode, Culjat Filip, Ivaniš August, Alagić Sava, Matovinović Pajo, Petrak Ivan, Rupčić Nikola, Ivezić Jakov, Orelj Marko, Ivaniš Mile zavirači postaje Gračac i Mikoč Petar bravarski ložionice Gračac.

Za izdržavanje našega života uz najbolju pažnju i štednju i osjetno gladovanje potrošili smo svaki od nas najmanje 1.500 a poneki i 2.000 din. Te smo novce kako sam naveo srećom uzeli na priznanicu iz blagajne Postaje Knin a konto naših redovnih beriva, pa molim obzirom na naše teško materijalno stanje i naše prilike koje su nas natjerale na ovaj izvanredni trošak da se u tom pogledu gore navedenom osoblju dade stanovito olakšanje u pogledu namirenja dugovanja državnoj blagajni.

Postaja Cerovac i Malovan biva napadnuta od lokalnih žitelja pravoslavaca, koji su se sklonili preko pruge u šumu u brda potpuno sigurni da ih s leđa neće nitko napasti. Dok sa fronta svaki i najmanji pokret imadu jasno pred očima i u stalnoj su vezi sa selom preko čobana, ženskog svijeta itd. Broj tih ljudi u području Cerovca i Maiovana nije znatan. Dok od Maiovana do Padana prostor, kojim prolazi želj. pruga služi za prolaz izbjeglicama iz okoline Lapca, Srba i krajeva prema Bosni.

Čvrsto je mišljenje, da se mali broj četnika zadržava stalno na jednom mjestu nego u većini, kako pridolaze novi tako do sada tamo zadržavani četnici napuštaju svoja mjesta i odlaze u zaklon u okupiranom području od strane Talijana. Ovaj odliv pravoslavnog pučanstva osobno sam zapazio i o tom pribrao pozitivne podatke.

Gospic 12/VIII 1941.

Potpis
(Orešković Ivan)

BROJ 382

IZVJEŠTAJ DAVIDA SINČIĆA PODŽUPANA VELIKE ŽUPE BRIBIR
I SIDRAGA OD 12. KOLOVOZA 1941. POGLAVNIKU NEZAVISNE
DRŽAVE HRVATSKE ANTI PAVELIĆU O USTANKU U KNINU
I OKOLICI¹

Izvještaj o dogadajima
u Kninu, koji su počeli
dana 26. srpnja 1941.²

POGLAVNIKU NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Dru Anti Paveliću

Iz Knina sam oputovao za Zagreb dne 23. srpnja t. g. da, po dogovoru s Velikim Županom,³ kod nadležnih ministarstava obavim razne službene poslove za Veliku Zupu. Završivši radom, radi kojega sam doputovao u Zagreb, po ranije stvorenoj odluci, htjeo sam oputovati za Knin u utorak ujutro dne 29. srpnja. Oputovati nijesam mogao, jer je željeznički promet s Kninom bio prekinut, radi događaja, koji su tamo kroz to uslijedili. Ipak sam u srijedu navečer oputovao, ali sam se iz Gračaca morao natrag povratiti. Nakon ponovnog sastanka sa g. g. ministrima dr. Artukovićem⁴ i dr Lorkovićem⁵ oputovao sam u subotu dana 2. kolovoza za Knin samovozom preko Sarajeva i Mostara. U Knin sam stigao u srijedu ujutro dana 6. kolovoza.

¹ Original (pisan rukom, crnilom, latinicom) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 42/1-2 k. 234

² O tini dogadajima vidi dok. br. 14, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 212, 234 i 381.

³ Ante Nikolić

⁴ Dr Andrija Artuković, ministar unutrašnjih poslova NDH.

⁵ Dr Mladen Lorković, ministar vanjskih poslova NDH.

Odmah sam si stavio u dužnost, da se upoznam ša prilikama i događajima koji su do tog časa se dogodili, te da stupim u vezu s generalom talijanskim g. Furiom Monticelli-em kod kojega sam svojim držanjem i postupkom uspio, za vrijeme mojega boravka u Kninu, steći uvjerenje o mojoj sklonosti i ljubavi prema talijanskom narodu, a i prema njemu lično. Prijateljske veze sam uspostavio bio od prvog dana mojeg službovanja u Kninu i sa drugim talijanskim časnicima, osobito najpovjerljivijom osobom generalovom⁶ dr Guidom Lucich-Rochiem i načelnikom štaba (stožera) Gazzino Gazzini-em, pukovnikom. Svi ovi su uvjek željeli moje društvo i u svakoj službenoj stvari meni se obraćali. Prilikom spomenutog mojeg dolaska u Knin stavio sam si u dužnost da izrabim, koliko je moguće, te prijateljske odnose.

Odmah po dolasku mojemu u Knin, a nakon razgovora s Velikim Županom, pukovnikom Cordašićem,⁷ potpukovnikom Ivaniševićem (novo postavljenim zapovjednikom naše pukovnije u Kninu), pukovnikom Bojićem,⁸ s mnogim časnicima, ustašama iz Knina i Drniša, stekao sam slijedeće uvjerenje o događajima:

1) Talijanski pojedini časnici, nekoliko dana prije pobune, znali su da će biti pobuna Srba. Pukovnik Giovanico Bidau rekao je ustaškom povjereniku Nikoli Herakoviću u Drnišu u subotu dana 26. srpnja — dakle kad još pobune nigdje nije bilo — da su se Srbi pobunili u Biskupiji — selu kod Knina, u selu Kosovu, u Drvaru, u Bos. Grahovu.

Industrijalcu Tomiću rekli su talijanski oficiri, a isto tako i njegovoj šogorici još 2-3 dana pred pobunu Srba, da će biti pobuna, pa su savjetovali šogorici njegovoju da se ukloni.

Talijanski oficiri, koji su imali u Kninu obitelji, poslali su te obitelji u Šibenik ili ih nastanili u kasarne, a dotada su stanovali u hotelu — u Kninu.

Dan prije nego je igdje pobuna izbila, talijanska vojska, koja je desetak dana prije toga otišla iz Drniša u Konjevrate kod Šibenika, povratila se u Drniš. To je bilo dana 26. srpnja.

2) Kad je pobuna već nastala, mnogi talijanski oficiri, osobito neki satnik Pucci stvarali su među građanstvom paniku. Isto tako postavili su si svi oni, na čelu sa zapovjednikom njihove posade u Kninu pukovnikom Leonardiem, za dužnost unašati zabunu i paniku među naše časnike, zapovjedništvo vojske. Deivali su našem zapovjedniku i vlastima kriva obavještenja o toku pobune, upućujući pažnju na mjesta gdje pobune uopće nije bilo — istovremeno dok su naši pretstavnici vojne i civilne vlasti vjerovali, da se Talijani u potrebi kao saveznici i svoju pomoć nama pružiti. Gripeška našeg vodstva bila je što se sami nijesu išli uvjeravati o toku vojničkih operacija i bar približno o opasnosti pobune, već su se u svojim odlukama rukovodili izvještajima seljaka, pojedinim vojnika, ustaša, a osobito Talijana.

⁶ Odnosi se na generala Furia Monticelli, komandanta divizije «Sassari».

⁷ Zapovjednik 15. pješačke pukovnije.

⁸ Zapovjednik 2. oružničke pukovnije.

Kad je vojničko zapovjedništvo naše steklo uvjerenje, da je situacija kritična, stupilo je u vezu s talijanskim zapovjednikom Leonardiem da od njega dobiju pomoć u oružju. Tražili su bar dva topa i bacače bomba. Izgovor je bio da oni tj. Talijani nemaju naredbu za upotrebu oružja. U drugom razgovoru razvikaо se na naše predstavnike, k>ji su ga posjetili i tom prilikom zaprijetio, ukoliko se ne maknu ustaše s mješta, da će on s četnicima na nas pucati! To je on rekao pukovnicima Boiću i Cordašiću.

Odmah u početku pobune Srba, ustaše iz Drniša su uzeli oružje i htjeli krenuti prema srpskim selima, da onemoguće pokušaj pobune Srba na području ove Velike Zupe, a koja se pobuna mogla i tu predvidati i očekivati. Talijani su u večer dana 27. srpnja zabranili našima iznošenje puškom trai jeza i kretanje u pravcu srpskih sela. Svjedoci za ovo su tabornik Drniša Vukopera⁹ Ivica, povjerenik Nikola Heraković i župnik fra Petar Berković, kojega su Talijani već 26. srpnja, dakle prije pobune i preuzimanja vlasti, htjeli u Drnišu uhapsiti.

Oružane skupine Srba-četnika¹⁰ prebacivale su se s talijanskog teritorija i to iz Bukovice, Kistanja na naš teritorij, osobito je taj prodor uslijedio preko mosta na Zrmanji kod Ervenika. Četnici, koji su se spustili iz pravca sela Plavna napali su našu pograničnu postaju u Krupi kod rijeke Zrmanje. Odjednom su s talijanske strane provalili četnici i opkolili naše sa svih strana. Talijanske straže nijesu se njima oduprle. Tu je poginulo 14 oružnika i nekoliko ustaša. Ovo svjedoče: ustaše Deader Ante, Matković Ljubo obojica iz Šibenika, koji su se uspjeli spasiti. Pismeni iskaz (službeno) dao je o ovome oružnički narednik Opančar, očeviđac svega toga. Mene je o svemu tome uvjerio i pukovnik oružnički Boić.

Pukovnik Boić zatražio je pomoć opkoljenima u Krupi kod generala Furia Monticellia, jer je on međuvremeno bio već iz Šibenika došao u Knin. General mu je pomoć obećao, ah ona nije nikad stigla. Meni je general Monticelli rekao da nažalost pomoć nije mogao poslati, jer da nije imao raspoloživa pješaštva (a u to vrijeme bilo je u Kninu sigurno 5000 talijanskih vojnika).

Pukovnik Leonardi izvjestio je naše vlasti da on neće moći ništa učiniti proti tome da četnici zarobe naše zapovjednike i predstavnike vlasti i da će se to sigurno te noći (29. srpnja) dogoditi. Dva talijanska oficira istog dana rekli su pukovnicima Boiću i Cordašiću: »Dosta su Hrvati klali Srbe, a sada mogu dvije noći Srbi klati Hrvate!«.

Na temelju svega ovoga, zapovjednik Cordašić dobio je uvjerenje da Talijani skupa šuruju s četnicima, te savjetovao Velikom Županu, da se povuče iz Knina.

To povlačenje je izvršeno u Drniš. Nastala je panika među građanstvom, pogotovo što su tokom noći Talijani počeli na sve strane bezrazložno, a da izazovu paniku, iz pušaka pucati: Povlačenje je izvršeno 29. srpnja u noći.

⁹ Vukorepa

¹⁰ Ustanika (vidi dok. br. 14).

Nakon ovog povlačenja, došao je u Knin general Furio Monticelli sa svojim stožerom. Talijani nijesu nikakovu borbu ni tada proti četnici ma počeli, jer su ovi tj. pobunjenici na tri pucnja topom i znakovima reflektorom, što su Talijani iz blizine svojih kasarna izvršili, ustavili se pred Kninom, kao da je to bio ugovoren znak Talijana njima da stanu, jer su naše vlasti otišle i time je cilj postignut! !

U petak dne 1. kolovoza obavjestio je general Monticelli naše vlasti sa Županom na čelu da preuzima vlast civilnu i vojnu u svoje ruke. U času tog preuzimanja vlasti, većina naših ureda u Kninu bila je bez činovništva, koje je pobjeglo, tako da do subote dana 9. kolovoza kad sam za Zagreb otputoval, mnogi se još nijesu povratili!

Talijani svoj korak preuzimanja vlasti pravdaju baš time da naših više nije bilo na mjestu (osobito pošti), a da se oni moraju brinuti za sigurnost svojih posada koje su bile na tom području.

U subotu dne 2. kolovoza general Monticelli dao je našima na potpis izjavu, da pod ovim okolnostima, nemogu sami vlast u ruke držati. Naši su to potpisali, osjećajući se njegovim držanjem i okolnostima primorani.

Moj sud o događajima, koje sam opisao onako kako sam, trudeći se da najobjektivnije budem obavješten, o njima uvjeren, bio bi ukratko: Talijani su sve činili da onemoguće našima obranu Knina, na kojeg su pobunjeni Srbi koncentrirali svoju navalu, služeći se boljim položajem (navaljivali su s Dinare na našu vojsku, koja je bila u nizini) i slabim oružanjem naše vojske. Stvarali su Talijani paniku među naše ljude, a i ovi su u mnogome tome podlegli, i nasjeli. Paniku, zbrku, metež stvarali su uz pojedine Talijane i domaći ljudi (komunisti, Srbi — svi naši protivnici).

Upoznavši se sa situacijom, odmah sam stupio u vezi s talijanskim generalom, pukovnikom Gazziniem i dr Lucich Rochiem, koji je generalova osoba povjerenja, kojeg on šalje na sve pregovore s nama i s nalozima svojim podređenima na području divizije. On je sigurno obavješteniji časnik. Moji razgovori s njim bili su dugi. Trajali su više sati. Htjeo sam od njih što više dozнати, a i koristiti samoj našoj stvari tj. poboljšati naš položaj u Kninu.

Postigao sam, da su pustili zatvorene ustaše (još ih ima osmorica zatvorenih), da su zaplijenjeno oružje povratili vojsci, da su dozvolili našoj vojsci izlaz iz Knina za potrebe službe, ali samo prema Sinju i Drnišu, da su našem oružništvu dozvolili brigu oko čuvanja reda na području Župe, da su dozvolili razgovore službene telefonom našim vlastima (ali poštu drže oni i te razgovore samo dozvoljavaju). Pri tome dali su do znanja meni i zapovjedniku Ivaniševiću, da zabranjuju svaku akciju naše vojske ' prema Strmici ili Bos. Grahovu, dakle prema mjestima pobune, jer general Monticelli kaže: »Mi tu borbu vašu sa Srbima nemožemo dozvoliti, osobito u blizini želj. pruge i Knina, jer ako će biti borbe, onda pruga željeznička od Knina do Gračaca bit će ugrožena, a mi po ugovoru s vašom državom imamo pravo brinuti se da na

prugi bude promet slobodan. Taj promet je nama od životne važnosti i zato nas interesira dali će te se Vi boriti proti pobunjenima ili ne. Nama nije u interesu da se ta borba vodi. Nije u interesu ni radi toga, što dok se ta borba vodi, strada produkcija vaše zemlje, a mi hoćemo da se seljaci vaši vrate mirno kućama da obrađuju polja, a ne da se bore i smetaju normalnoj produkciji. Mi takoder smo proti toj borbi iz humanih razloga. Mi nemožemo gledati to klanje, koje su vaši ustaše započeli. Ustaše su za sve krivi. Pobunjeni Srbi su u pravu. Oni se bore za svoj goli život. Oni sami meni kažu, da im ne preostaje drugo, nego bježati u brda, boriti se i poginuti, samo da ne padnu u ruke ustaša. Nama ste jednaci i vi Hrvati i oni Srbi. Mi ne pravimo razliku. Ja imam dužnost da izvedem pacifikaciju, smirenje između vas i pobunjenih. Posredujte kod vaše vlade, da svim ovim Srbima bude zajamčen život, da ih se neće kažnjavati. Jeste li čitali onu strašnu naredbu vašeg vojskovođe Kvaternika, da se ubiju svi pobunjenici? To ne može biti. Mi smo zainteresirani radi Knina, kao željezničkog čvorista i pruge, koja nam treba, s kojom imamo pravo služiti se, da ovdje bude mir. Ako hoćete dobre odnose s Italijom i sva ova pitanja nesuglasnosti, koje su među nama nastale riješiti, treba urediti pitanje željezničke pruge i njezine sigurnosti, treba urediti pitanje vodenja politike Vaše države s Italijom, jer ovo stanje je neodrživo. Bude li Vaša vlada nastavila dosadašnjom politikom, imat će ste samo štete. Još naime nije sigurno dali će na čitavo područje pobune doći vaša ili naša vojska! To ovisi o pregovorima, koje će naša vlada voditi s vašom. Mi hoćemo da se uredi pitanje trgovine Hrvatske sa Dalmacijom (misli na okupirano područje). Izazovna je za nas vaša politika zabranjivanja uvoza robe u Split i Šibenik. Mora prestati ona strahovita propaganda iredentistička, koju vodite iz Omiša prema Splitu. Vaši govore, da će te nas s Nijemcima istjerati iz Dalmacije. Znajte, da mi znamo da ljudi iz Vaše vlade nas idu optuživati Njemačkoj, ali znajte da Njemačka nas treba, a ne vas. Mora se kod vas izvršiti reorganizacija ustaške organizacije, da dođu na čelo iste ljudi koji će zapriječiti klanja i postupak proti Srbima. Vi ste prije Hrvati živjeli sa Srbima u sporazumu, u dobrim odnosima. Mi želimo da to bude i u budućnosti. Ustaše su svojim zločinima izazvali onaj jadni svijet na pobunu. Na strani pobunjenih ima i Hrvata! Ja hoću da se svi Srbi, pobegli pred vašom tiranijom, vrate svojim kućama u Knin, u Drniš. (Na moju primjedbu dali oni misle, da će se vratiti Novaković Niko-Longo,¹¹ odgovorio mi je da zašto se nebi i on povratio, da će oni tj. Talijani štititi njihov povratak). Vi ste Hrvati nas dosta svojim postupkom uvrijedili. Morate svoje držanje promjeniti, ako hoćete napredovati. Vi nas Hrvati ne volite, a Srbici nas vole, a vidite opet mi jednako gledamo, njih i vas. Mi smo im poslali danas (tj. pobunjenicima) jedna kola bolnička. To mi činimo iz humanih razloga. To bi mi i Vašim ranjenicima poslali. Rekli ste da idete u Zagreb. Hodite samo, razložite vašoj vladi da je potrebno da učinite ovo što kažem. Ja ću Vas odpratiti automobilom mojim do Gračaca. Proći ćete samnom

¹¹ Vidi napomenu 5 uz dok. br. 29.

među pobunjenike, viditi njihove položaje. Vidit ćete da nije lako njih uništiti. Dat ću Vam prilike da s njima govorite, da vidite da su to dobri ljudi, koji su prisiljeni braniti svoj život. Nijesu to nikakovi komunisti. Ja sam ih dobro upoznao«.

Ovako je meni govorio general Monticelli. Dosta od ovog je rekao i pred gg potpukovnicima Bublom i Ivaniševićem. Uz ovo napominjem, da svi talijanski automobili nose veliku talijansku zastavu i da tako slobodno prolaze područjem pobune. Srbi, koji su pobjegli iz Knina i Drniša u Italiju vraćaju se u sve većem broju u Knin i Drniš. Talijanske straže, koje su • nasuprot četnika postavljene oko Knina, najbolje se odnose i razgovaraju s tim četnicima. Srbi-četnici su sa svih strana opkolili Knin i nalaze se neposredno pred talijanskim stražama na udaljenosti od 4—5 kilometara od Knina. Nenaoružani dolaze sa svojih položaja u Knin i opet se vraćaju u svoja sela, koja drže pod svojom vlasti.

Napominjem da je general Monticelli dao jednu pismenu izjavu generalu Lukiću¹² o njegovom mišljenju, kako treba riješiti pitanje sukoba nas i Srba-pobunjenika. Prepis toga je meni pokazao.

General Monticeli je posredovao, da se i od strane Gračaca prekine naša vojnička akcija i general Lukić na njegovo posredovanje je pristao, da se vojnička akcija od Gračaca prema Kninu prekine.

Na razne moje primjedbe general Monticelli mi je rekao da je njima Talijanima stalo mnogo do toga da Hrvatska napreduje, ali da momamo drugim putevima ići.

»Što se tiče Srba mi želimo da se poštuje izvanredna Poglavnika zapovjed, po kojoj je njima zajamčen život, osim ako se dokaže pojedincu, da krši zakon. Ubistva, pljačke ustaša, trebaju prestati. Ova pobuna je posljedica protuzakonitog rada ustaša«. Ovako je meni više puta ponovio talijanski general. U vezi toga on kaže da je dao razoružati ustaše i mnoge dao uhapsiti.

Pukovnik Gazzini mi je najotvorenije dao do znanja, da su Talijani nezadovoljni našom vanjskom politikom. »Naš prirodni oslonac i zaštita može biti Italija, a mi tražimo drugog, idemo Njemcima. Ovo što radimo, da Italija nemože trpjeti i mirno gledati. Oni da imaju dužnost na sve ovo paziti. To da im naređuje njihovo zapovjedništvo armije, kojemu oni moraju slati izvještaje i svoja mišljenja o prilikama i najzgodnijem rješenju odnosa naših dvaju naroda«. Pri tom je uglavnom ponovio ono što je govorio general, spominjući pri tome uvijek važnost pruge i nekakav ugovor o pruzi željezničkoj Perković—Karlovac. U dalnjim razgovorima s njima razumio sam da oni tj. zapovjedništvo te divizije, izvještava svoje predpostavljene o potrebi uspostave takovog nadzora nad prugom željezničkom, da sve osoblje na pruzi Perković—Karlovac bude talijansko, da predlažu okupaciju čitavog pobunjenog područja.

¹² Mihajlo Lukić.

U svemu se osjeća želja, namjera, da se Srbi zaštite, uvjeren sam s tom svrhom, da u sadanjoj situaciji, uvjereni da Hrvati idu s Njemačkom, žele imati Srbe u Hrvatskoj uza sebe, da mogu uvijek preko njih Hrvate ucjenjivati i podržavati ih za svaki slučaj kao neku »petu kolonu« proti Hrvata.

»Vaša partijska i vjerska borba nas se ne tiče, mi kao kulturni narod želimo zapriječiti ubijanje. Vi Hrvati i Srbi nama ste jednaci, mi nemamo zašto jedne voliti, druge mrziti, i ako ono što ste njima vi Hrvati učinili, izaziva kod nas Talijana samlost za te ljudе, a ogorčenje proti vama Ovo su riječi g. Gazzina Gazzinija pukovnika.

G. pukovnik Giovanico Bidau, zapovjednik vojske u Drnišu rekao mi je: »Ja volim vas Hrvate, ali ubijanje i proganjanje ovog jadnog srpskog svijeta mora prestati. Mi hoćemo da se oni svi vrati svojim kućama i da mirno živu bez straha od ustaških bandi«.

... sam do uvjerenja da Talijani idu za tim da onemoguće nama ugušenje pobune sa svrhom da se okoriste takovim našim neprilikama i nemirima u zemlji. Žele dobiti nekakove nove ustupke, žele neke ugovore trgovinske i prometne, a da ih dobiju upotrebljavaju Srbe-četnike kao ucjenu i prijetnju u slijedećem smislu: ne udovoljite li nam, evo mi ćemo biti prijatelji vaših neprijatelja.

Mnogo im smeta naše prijateljstvo s Njemačkom. Vojskovoda im nije najdraži, osjeća se nepovjerenje prema našim vojnim krugovima. Vjeruju da naši vojni krugovi vode politiku antitalijansku! Upravo su bjesni što, kako oni kažu, nijesmo shvatili žrtvu njihovu, kad su nam za kralja dali člana Savojske kuće. Pomoćnik generalov dr Lucich Rochi kaže da smo uvrijedili Talijanski narod svojim postupkom u pitanju kralja, kojeg mi ne poštujemo, ne spominjemo, ne želimo.

Uvjeren sam da Talijani gledaju na nas i našu politiku s nepovjerenjem i zbog toga, da nas na bilo koji način žele privesti politici, koja njima odgovara, ili u obratnom slučaju ošteti nas.

Napominjem da se u Sinju promjenilo također njihovo držanje i postupak. Postavili su jake straže na ulaze i izlaze iz grada. Susreću ustaše s nepovjerenjem.

Položaj u Kninu u subotu dana 9. kolovoza bio je slijedeći: Poštu drže Talijani. Naši ne mogu dobiti nikakove telefonske veze, jer Talijani uvijek odgovaraju: zauzeto ili prekinuto. Vojska nesmije provoditi nikakovu akciju proti pobunjenika. Udaljiti se može iz grada, nakon obavjeti talijanskim vlastima i to samo prema Sinju ili Drnišu. Oružniči mogu vršiti službu, ali ne na ulaze u mjesta, već u samim mjestima. Ulaze štite oni i svak, tko se kreće van mjesta ili u mjesto, mora imati propusnicu njihovu.

Srbi-izbjeglice se vraćaju. General mi je rekao: »Tko na području ove Župe upotrijebi oružje, Hrvat protiv Srbina ili Srbin protiv Hrvata, bit će odmah strijeljan.«

U Kninu ima oko 2000 izbjeglica s pobunjenoj područja. To su sve Hrvati, koji su pobegli pred četnicima. Radi prekida pomenutih veza

i ovih izbjeglica, u Kninu ponestalo je hrane! ! Talijanski oficiri ometaju dolazak živežnih namirnica sa sela u Knin, hoće da stvore kod pučanstva nezadovoljstvo uslijed pomanjkanja hrane, potiču otvoreno svijet na pobunu protiv našoj vlasti, govoreći da će biti hrane, ako našu vlast protjeraju, jer da će Talijani voditi brigu o potrebama stanovništva, što naša vlast nije sposobna. Vjerujem da je ovo djelo pojedinih oficira, koji nas mrze, a koji su zaneseni iredentističkom politikom.

Pitanje dovoza hrane u Knin je goruće!

Smatram u vezi svega gore iznesenog, da bi, obzirom na držanje i shvatanje Talijana o našim međusobnim odnosima i prilikama u našoj Državi, trebali mnogi naši ljudi, koji su predstavnici ustaške, građanske, vojničke vlasti, na onom području gdje ima Talijanskih vojnika, na graničnom području, dok ne sazriju prilike u međunarodnoj politici, taktičnije, pametnije postupati s Talijanima i uopće. Živući u tom kraju, osvjedočen sam, da su mnogi naši ljudi, svojim nepromišljenim postupcima, shvatili nepovjerenje Talijana prema nama, a izazvali kod njih samost za naše neprijatelje!

Birajući nove ustaške dužnosnike, usudujem se primjetiti, da bi trebalo pri izboru istih paziti, da ti ljudi budu, ne samo dobri borci, već i ljudi koji znaju, kako treba raditi, da imaju političkog iskustva i znanja, bar toliko, da ne prave nepotrebne neprilike sebi i Hrvatskoj Državi u ovakovim prilikama i cdnosima! Ako nemaju tog znanja i takta, onda bi trebalo da na posebnim sastancima, po posebnim uputstvima budu poučeni o svemu što moraju znati u smislu organizacije, ponašanja i postupaka u svakoj prilici i prema svakome! !

Poglavnice! Po Vašoj zapovjedi predajem ovaj izvještaj. Dok sam ga sastavljaо, rukovodio me je osjećaj moje dužnosti prema Vama, Hrvatskoj Državi i mojoj savjesti.

Čekam Vaše zapovjedi!

Za Dom spreman:

Zagreb 12. kolovoza 1941.

Sinčić David. v. r.

BROJ 383

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ORUŽNIČKOG ZAPOVJEDNIKA OD 14. KOLOVOZA 1941. GLAVNOM STOŽERU MINISTARSTVA DOMOBRANSTVA NDH O SITUACIJI NA SEKTORU KNINA¹

**Nezavisna Država Hrvatska
VRHOVNO
ORUZNICKO ZAPOVJEDNIŠTVO
Broj 1936/J. S.
Primjelno 14—VIII—1941.**

**MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
(Glavni Stožer)**

Zagreb

Zagreb, 14. kolovoza 1941.

Zapovjedništvo 2. Hrvatske oružničke pukovnije u Kninu dostavlja danas u 12 h. brzoglasno izvješće slijedećeg sadržaja:

»Talijanske trupe drže Knin i okolinu.² Pobunjenici se nalaze po prilici 4 km. sjeveroistočno i zapadno od Knina. Otvoreno je samo prema Drnišu na jug.

Postaje: Ervenik, Krupa, Pađene, Radučić, Plavno, Stranica i Polača napuštene.³

Gubitci: 6 poginulih, 22 nestala i 3 ranjena oružnika.«

Prednje izvješće dostavljam s molbom na znanje.

**Zapovjednik, general
uz.**

Tartaglia

M. P.

Dostavljeno :

Ministarstvu Hrvatskog domobranstva
(Glavni stožer) i »Predsjedništvo O«
te Ravnateljstvu za javni red i
sigurnost N.D.H.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 20/1-1, k. 150.

² Knin i okolicu zaposjele su jedinice divizije »Sassari« (vidi dok. br. 216).

³ Vidi dok. br. 14, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 212, 381, 382 i 387.

BROJ 384

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 15. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA O ODLASKU VEĆE GRUPE KO-
MUNISTA IZ SPLITA PREMA SINJU I ODVRAĆANJA RADNIKA DA
NE KREĆU NA RAD U NJEMAČKU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Pov. br. 22/41.

Omiš, 15. VIII. 1941.

Predmet: Vijesti iz Splita.

MINISTARSTVU DOMOBRANSTVA
Osobni Odsjek

Z a g r e b

n

U Splitu je u toku akcija oko osnivanja nekog društva pod imenom »Hrvatska Uzdanica«,² te se u tu svrhu od još neustanovljenih osoba kupe potpisi za pristupanje u članstvo tog društva, koje bi trebalo da imade neki protutalijanski značaj.

Zadnjih deset dana u grupama od 10—12 svake noći otišlo je nekih 120—150 komunista put Sinja.³ Među tim osobama nalaze se i bivši poficiri jugoslavenske vojske većinom pravoslavci. Po gradu u Splitu od kuće do kuće obilaze neke osobe u glavnom ženske, koje uz bilo koju cijenu kupuju vojničko odijelo ili dijelove takovih odijela, a osobito ruksake, što imade da služi za opremu komunista koji odlaze u šumu van granice Splita.

Jučer je u Split stigla jedna grupa radnika njih oko 200 koji su trebali parobrodom otploviti za Metković i dalje za Njemačku na rad. Međutim kako parobrod nije stigao, ti su radnici ostali preko cijelog dana u Splitu, pak su komunisti to iskoristili, te nagovarali te radnike, da odustanu od putovanja na rad u Njemačku. Uslijed toga skoro polovica tih radnika odustalo je od putovanja te se vratilo svojim kućama. Ostali čekaju parobrod u Splitu pak bi tokom današnjeg dana imali krenuti za Metković. Ovi su radnici svi bili prepusteni sami sebi bez ikakova vodića.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VH, arhiva NDH, reg. br. 2/8-1, k. 83.

² Vjerojatno se odnosi na organizaciju HSS.

³ Odnosi se na borce Splitskog i Solinskog partizanskog odreda.

Dostavlja se radi znanja i dalnjega postupka.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
Predsjednički ured
N. T. Br. 1891
U Zagrebu dne, 25. VIII 1941.

BROJ 385

IZVJEŠTAJ VRHOVNOG ORUŽNICKOG ZAPOVJEDNIŠTVA OD 22.
KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST
MUP NDH O BORBAMA PARTIZANA U OKOLICI SPLITA I SINJA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VRHOVNO
ORUZNICKO ZAPOVJEDNIŠTVO
Broj 2201 J. S.

Izvještaj o toku borbe
protiv komunističke
akcije.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Zagreb

Zagreb, 22. kolovoza 1941.

Vodno oružničko zapovjedništvo Sinj, sa V. T. Brojem 114 od 16.
kolovoza 1941. dostavilo je sljedeće izvješće:

12. kolovoza oko 12 h. na oružničku postaju Diomo, javili su se
seljaci sela Šušci, općine i kotara Sinj, da iznad borove šume »Jaršice«
kod sela Šušci, nalaze se oko 50 naoružanih komunista. Povodom ovoga
izašla je na lice mjesta oružnička ophodnja sa oružničke postaje Dicmo
i ustaše sa Dicma i otpočeli borbu.² U toku borbe su se komunisti poče-
li povlačiti prema selu Muću, kotara Omiškeg i prema planini Kozjak.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhivu NDH. reg. br. 12/2.
k. 152a.

² Odnosi se na Solinski partizanski odred (vidi dok. br. 39).

Oko 18 h. došle su u pomoć dvije satnije domobranaca iz Sinja, koji su započeli daljnje gonjenje komunista u pravcu Muća.

12. kolovoza u 1.30 h. došao je potpisani u Dicmo. Prije ovoga bio je u krilnom zapovjedništvu u Omišu po beriva za oružnike, sa oružničkim narednikom Aničem Petrom i zapovjedio sam oružnicima da ponovno pretraže teren gdje je vodena borba sa komunistima, da bi se koji živi pronašao od komunista.

Oružnici i ustaše pretražili su cijeli teren i pronašli najprije živog komunistu Cerina Tonka³ iz Blaca, općine Solin, kotara Split radnika u Majdanu kod Splita. Pri ispitivanju isti je izjavio, da je njihova četa brojila 32 komunista, svi iz Solina i okoline. Od ovih imali su 22 puške a još 8 pušaka su dobili od seljaka-trgovca Stojanca Siane, iz sela Sušaka,⁴ općine i kotara Sinj, kao i municipiju i hranu. Vodići⁵ su im trebali biti: Stojanac Ilija, Miloš Sušak, Serbo Božo, Duro Radoš i Mirko Denić, svi pravoslavci iz sela Sušaka. Ovi su uhićeni. Vodnik komunističke čete bio je Grubišić Mile sin Mijin iz Solina, star 32 godine, po zanimanju bravar tvornice Salonit u Vranjicu kod Splita, a njegov zamjenik bio je Cikatić Vicko Dujin iz Solina, 40 godina star, radnik tvornice Sv. Kajo kod Solina.

Isti je izdao sva imena komunista u njegovoj jedinici. Osim toga kazao je, da postoje 4 komunističke čete i to: Kučinska⁶ koju predvodi neki Marković, Mravinska⁷ koju predvodi neki Vice Jukić, Splitska koju predvodi Bruno Borović zvani Kurir iz Splita i Solinsku koju predvidi Milan Grubišić. Zadatak im je, da se svi sastanu 14. i 15. ovog mjeseca na planini Vaganj na istom mjestu gdje se rasula biv. Jugoslavenska vojska na Prologu kod Trnove Poljane. A od ovdje da imaju zadatak da napadaju na Hrvatsku i talijansku vojsku, a naročito faštiste i ustaše.⁸

Njihov vođa Grubišić, održavao je već mjesecima vezu sa pravoslavcem Stojanac Simom,⁹ koji je njima komunistima priskrbio pušaka, municipiju, hranu i vodiće od mjesta sastanka kod Vagnja.

Poslije ovoga ispitivanja pošao sam u selo Sušće, gdje sam zatekao oružnike sa postaje Dicmo, kako nose jednog mrtvog komunistu Grubišića Vjekoslava¹⁰ i ranjenog Katića Antuna, koji su bili u borbi 12. kolovoza ranjeni i ubijeni. Na ispitivanju komunista Katić Ante, isto je izjavio kao i komunist Cerina Tonko. Ostali komunisti koristeći se mramkom razbjerežali su se.

³ Strijeljan 26. kolovoza kod Sinja (vidi dok. br. 396 i 397).

⁴ Sušci

⁵ Za vodiče nisu bila predviđena lica koja se spominju u dokumentu.

⁶ i ⁷ Nije postojala ni Kučinska ni Mravinska četa, niti su bili neki komandiri Marković i Jukić. U Splitskom odredu bile su samo grupe boraca iz Kučina i Mravinača.

⁸ Kod s. Dicma Solinski NOP odred imao je zadatok da se suođi sa Splitskim NOP odredom, a zatim u Kamešnici sa Sinjskim NOP odredom, pa da se ispod Dinare nadu sa ostalim odredima (Kaštelansko-trogirskim i Sjevernodalmatinskim, te da započnu oružanu borbu, pomognu ustanak oko Livna i razviju ga u Dalmaciji).

⁹ Odred se nije snabdijevao oružjem i ostalim potrebama, preko Sime Stojanca,

¹⁰ Tada borac Solinskog NOP odreda.

Videći ovo kako pravoslavci naoružavaju komuniste za borbu protiv Hrvata i Talijana želio sam, da se ovo predoci Talijanskom zapovjedniku u Sinju, i zato sam ih odvezao u Sinj, oba komunista.

14. kolovoza znajući, da je Splitska komunistička četa, prešla područje oružničke postaje Dicmo prema Vagnju, to sam odmah zapovjedio postajama Trilj, Sinj i Dicmo da izvrše pretres terena do mjesta Vojnića.

U 8.30 h. oružnici postaje Trilj, sukobili su se sa komunistima kod sela Košute na južnoj strani brda Sudoje.¹¹ Odmah sam zatražio pomoć kod mjesnog zapovjednika u Sinju, koji je odmah poslao 3 samovoza domobranaca i sam se uputio u Trilj. Pošto sam vidio, da se borbe sve bliže približavaju, odmah sam izvjestio zapovjednika Talijanske vojske Kolonela g. Gay, koji je sa svojim pobočnikom i jednim tumačem došao u moju vojarnu i sam se lično osvjedočio, da zaista pravoslavci potpomažu komunističku akciju protiv Talijanske i Hrvatske vojske i na temelju ovoga, odmah je izaslao 3 odreda fašista, koji su se zajednički borili sa našom vojskom protiv komunista. Borba je trajala do 20.30 h. noću između 14. na 15. ovog mjeseca, komunisti su se izvukli i razbjježali na sve strane.

U borbi poginulo je i to: od domobrana 2 bojnica 15 pješadijske pukovnije u Sinju 4 domobrana, jedan ustaša i zapovjednik 15 ustaške bojnica u Sinju Miroslav Bilobrk, rodom iz Hana, kotara Sinj. Od fašista su dvojica teško ranjena, a jedan od ovih bori se sa životom.

Od komunista ubijeni su u toj borbi petorica kod Košuta, 12. ovog mjeseca, kod Sušaka jedan, a 16. ovog mjeseca još jedan komunista.

Kako su ove komunističke čete i to: Solinska i Splitska četa bili u biježanju, to sam zapovjedio svima postajama da drže zasjede radi hvatanja ovih bjegunaca i to: Dicmo, Trilj, Klis i Han, uhićeno je ukupno 44 komunista iz raznih krajeva, a sada se vrši istraga od strane domobranskog zapovjedništva u Sinju.

Od uhićenih komunista saznao se još i to — da Splitska komunistička četa sakupila se je 11. kolovoza u Splitskom Polju na mjestu zvanom Plokite, gdje im je njihov organizator Bruno Borovčić zv. Kurir¹² izdao oružje i odatle su krenuli pravcem brda Mosora, preko Dugog Polja, preko Dicma, do mjesta borbe, gdje su stigli 14. kolovoza u 4 h. Borbu pod Košutama upravljao je, jedan Crnogorac¹³ bivši Jugoslavenski oficir nepoznatog imena.

Solinska četa se kretala pravcem Greda¹⁴* kod Solima, Blatac.¹⁵ Konjsko, Prugovo, do sela Šušci kod Dicma, gdje je bila borba 12. ovog mjeseca.

¹¹ Borba je vodena protiv Splitskog NOP odreda.

¹² Bordano Kurir, komandir odreda.

¹³ Mirko Kovačević Lala, španski borac, kao delegat CK KPH trebalo je da svojim iskustvom pomogne u organizaciji ustanka i partizanskih jedinica.

¹⁴ Grede

¹⁵ Blaca

Imena komunista za koje se saznalo a nisu uhićeni, a spadaju pod okupirane krajeve dati su talijanskim vlastima radi pronađalaska istih, a za ostalo sa našeg područja raspisati će se tjeratice dok se uhite.

Oružje i municija potjeće od biv. Jugoslavenskog naoružanja i to su imali: Puške, puškomitrailjeze (strojne puške) i strojnica, bombe i revolvere.

16. ovog mjeseca od 16 do 18 h. bio je pogreb našim palim domobranima i ustašama na polju časti za slobodu Hrvatske protiv komunista.

To je pogreb bio veličanstven, u kome su sudjelovala sva Hrvatska vojska i Talijanska vojska, kao i sve vlasti i cjelokupno građanstvo.

Grad je bio okićen crnim zastavama, a hrvatske zastave su bile na polak stijega u znak žalosti.

Ovo izvješće dostavljam izravno Zapovjedniku oružništva u Zagrebu, po telefonskoj zapovjedi zapovjednika 2. Hrvatske oružničke pukovnije u Kninu.

Prednje dostavljam s molbom na znanje.

Zapovjednik, general:

M. P.

Dostavljeno:

Ministarstvu Hrvatskog domobranstva
(Glavni Stožer) i »Predsjedništvu O«
kao i Ravnateljstvu za javni red i
sigurnost N.D.H. Zagreb.

BROJ 386

IZVJEŠTAJ ORUŽNICE POSTAJE TRILJ OD 16. KOLOVOZA 1941. VELIKOJ ZUPI CETINA O BORBI S KOMUNISTIMA U SELU KOŠUTAMA¹

Pov. br. 243

Grb
ORUŽNICKA POSTAJA TRILJ
Broj 633
16. kolovoza 1941. god.
U Trilju

Izvještaj o sukobu i vođenoj borbi sa komunistima
u Košutama.

VELIKOJ ŽUPANIJI CETINA OMIŠ

13. kolovoza 1941. godine na osnovu telefonske zapovijesti vodnog oružničkog zapovjedništva u Sinju izaslata je ophodnja ove postaje na teren narednik Mate Reljić, vodnik Srećko Jerončić, Sladić Marko, i razvodnik Krste Nekić, Ivan Giljanović, Petar Barišić sa 6 ustaša u cilju pretresa terena od postojanog područja Blato n/C do sela Turjak granice postaje Sinj radi pronalaska i hvatanja komunista² koji su u vodenoj borbi na području postaje Dicrno razbjegli se u raznim pravcima.

Vršenim pretresom na navedenom području nije se ništa sumnjivo primijetiti moglo. U tu svrhu navedena ophodnja organizovala je preko glavara sela Vojnići obavještajnu službu, da sve što sumnjivog primjeti odmah ovoj postaji prijavi.

Na osnovu prednje organizovane službe glavar sela Vojnići Ivan Kundid 14. kolovoza t. g. oko 6.30 sati javio je ustaškom taboru u Trilju, da su pomoću njegovih seljana u selu Vojnići uhvaćena 2 komunista, a jedna grupa da se skriva po brdima u neposrednoj blizini sela Vojnića.

U tom međuvremenu ovoj postaji izdata je telefonska zapovijed od vodnog oružničkog zapovjedništva u Sinju, da zapovjednik postaje sa ljudstvom kreće prema selu Vojniću radi hvatanja napred navedenih komunista. U duhu prednje zapovjedi odmah se je uputila ophodnja ove postaje narednik Mate Reljić, razvodnici Ante Bučševan, Blaž Miletić, Petar Barišić, Ivan Giljanović, Ivan Šarić i 6 ustaša, te pretresom terena sukobila se je sa južne strane sela Košuta u brdu zvanom »Sudolje« sa jednom grupom naoružanih komunista, na koje smo odmah otvorili vatru tj. puščanu paljbu, a koji su komunisti takođe dali jaki otpor puščanom, mitraljeskom i revolverskom paljbom. Za vrijeme ove borbe izaslat je od strane ove postaje radi pojačanja vodnik Marko Sladić, koji se je priključio gore navedenoj ophodnji. U toku borbe oko 14 sati stigla su 4 voda italijske vojske kao pojačanje pomenutoj

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, neregistrirano.

² Odnosi se na Splitski partizanski odred (vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 20).

ophodnji i stupila, zajednički u borbu, dočim naš jedan odred vojske također je vodio borbu sa sjeverno zapadne strane.

Borba je trajala po prilici od 8.30 do 20.30 sati, u kojoj borbi poginulo je 5 komunista, 4 naša domobrana i 1 ustaša.

Pretresom kod jednog poginulog komunista od strane vodnika Marka Sladića i razvodmka Blaža Miletića pronađen je 1 notis (blok) sa pribilješkama,³ što se dostavlja u prijepisu a original kotarskoj oblasti u Sinju.

Po svršenoj borbi u noći između 14. na 15. kolovoza razbjegali su se komunisti u raznim pravcima, a koji su izbjegli od dalnjeg otpora od kojih se je na području ove postaje uhvatilo 4 i to: Frua Dušan pok. Enerika, Borozan Nebojša pok. Ivana, Petrić Josip Dujin i Ozretić Vjekoslav Ivanov sva četvorica iz Splita, stari između 19—23 godine. Pognulim komunistima imena se nisu mogla ustanoviti.

Naprijed uhapšena 4 komunista kao i 2 komunista Duplančić Branko Lukin iz Splita, Dujmović Mirko pok. Štipana iz Aržanog koji su uhvaćeni po seljacima sela Vojnići na ovoj postaji ispitani izjavljuju, da su ovi organizovani 11. kolovoza t. g. i sakupili se u splitskom polju na zvanom mjestu »Plokite« gdje im je izdao oružje njihov organizator Jordan Kurir⁴ iz Splita, te krenuli u pravcu Mosora, prešli preko Dugopolja, Dicma i 14. kolovoza t. g. oko 4 sata stigli na mjesto gdje se je vodila borba. Nadalje izjavljuju da je borbom rukovodio jedan Crnogorac⁵ bivši oficir Jugoslavenske vojske kojem ime da neznaju, za vrijeme putovanja međusobno da se zvali samo druže. Cilj im je bio prebaciti se preko rijeke Cetine za Bosnu.

6 uhapšenih komunista sa ove postaje sprovedeno je pod vodstvom ustaškog logornika Ivanka Poljaka ustaškom logoru u Sinju.

Prilog — prijepis imena komunista iz bloka i opis putovanja.⁶

Zapovjed. postaje, oruž. narednik,
Mate Reljić, v. r.

Dostavljeno :

Kotarskoj oblasti Sinj, zapovjedniku
2. Hrvatske oruž. pukovnije, krilnom
oruž. zapovjedništvu Omiš i vodnom
oruž. zapovjedništvu Sinj.

³ i ⁶ Vidi dok. br. 20 i 21.

⁴ Bordano Kurir, komandir odreda.

⁵ Odnosi se na Mirka Kovačevića-Lalu, instruktora CK KPH.

BROJ 387

**IZVJEŠTAJ VELIKOG ŽUPANA VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA
OD 16. KOLOVOZA 1941. MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA
NDH O DOGAĐAJIMA U ŽUPI U VREMENU OD 7. DO
16. KOLOVOZA¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA BRIBIR I SIDRAGA
KNIN**

Vrlo žurno! Prijeti pogibelj gladi i pokolja!

V. T. broj 87/1941.

Knin, dne 16. kolovoza 1941.

Predmet: Izvještaj o događajima u župi za vrijeme od 7. kolovoza do 16. kolovoza t. g.

- 1) MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA
- 2) RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST
- 3) MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Dodatno mojem izvještaju od 6. kolovoza t. g. V. T. br. 66/41.² koji je osobno donio u Zagreb g. Poglavniku i Naslovu pod 1) podžupan ove župe g. David Sinčić — koji je također i usmeno³ izložio stanje u ovoj župi od dana 6. kolovoza do danas.

I.

**Gdje su pobunjenici, tko ih vodi i
što oni rade.**

1) Pobunjenici su opkolili cijelo područje kninske općine.⁴ Oni potpuno gospodare na cijelom tom području, osim u mjestu Kninu i njegovom predgrađu. Našoj vojsci i našem oružništvu talijansko vojno za-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/5-1, k. 195.

² Izvještaj se nalazi u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 39/5-1, k. 195.

³ David Sinčić je u Zagrebu napisao i izvještaj o tim događajima (vidi dok. br. 382).

⁴ Riječ je o narodnom ustanku u Kninskoj i Bosanskoj krajini. O tome u izvještaju velikog župana od 6. kolovoza 1941. između ostalog piše: »1) U nedjelju 27. srpnja t. g. prije podne doznali smo za pobunu u Bosanskom Grahovu a po podne za pobunu u Drvaru, Oštrelju i Gračacu. Kod nas je sve bilo spremno: vojska, oružništvo, redari i ustaše. Vjesti su stizale, sve poraznije i pobuna je zahvaćala sve veće razmjere. Svi smo mi bili dan i noć neprekidno na nogama i u radu, a zapovjednik mjesta i povjednik 15. pukovnije pukovnik Cordašić raspoređivao je sve po svojem planu.

U ponedjeljak 28. srpnja t. g. dolazile su vijesti, da se pobunjenici u velikom broju približuju; bile su prekinute na mnogim mjestima brzopisne i brzglasne veze — jedino Je Jos vezla prema Sinju.

povjedništvo ne dozvoljava, da se uopće kreće iz mjesta, opravdavajući to, kako bi pobunjenici navalili na njih i da bi bilo krvi. Jedino naši oružnici vrše još službu sa Talijanima na stanicu Kosovo.

Pobunjenici su zapriječili sve ulaze u grad, izjavljujući, da će se Knin gladu predati i da ćemo u Kninu svi od gladi pomrijeti. I zaista ima evo punih 13 dana, da u Knin ništa ne dolazi od nikuda. Pobunjenici po cijeloj kninskoj okolini potpuno gospodare i rade što hoće; a hrvatski se je živalj iz sela Golubića, Vrpolja, Kninskog polja i Biskupije od straha sklonio u Knin. Mi se stvarno nalazimo kao zarobljenici, jer nemamo nikud izlaza i od nikud pomoći. Pobunjenici su razdijeljeni ovako:

Sa jugozapadne strane u Vrbniku preko kojega se ide u Prominu grupa oko 200 naoružanih četnika zaustavljuje ne samo svakog čovjeka

— nego i poštanski promet. I ova grupa izjavljuje, da ona neće dozvoliti nikakav prolaz, niti prevoz hrane u Knin i da ćemo u Kninu svi pomrijeti od gladi (prilog pod a). Sa južne strane Kosovo—Biskupija prema Drnišu isto tako jedna grupa četnika jednako radi, kao i ona u Vrbniku. Kad se k njima približi talijanska vojska — onda se većina njih sakrije i sakriju oružje — a vode četnika dolaze umiljato k vojnicima, da se s njima razgovaraju i da ih propitkuju. Netom se Talijani udalje — odmah se svi skupe pod oružje i potpuno gospodare sa tim dijelom. Hrvatski živalj sklonio se je u Knin.

S istočne strane u Kovačiću—Topolju—Polači — prema Vrlici jednako je stanje kao i gore. U Polači su kod Vidovića odnijeli sve iz njihovih kuća. Sakupljaju hranu i odvoze je negdje u Bosnu za zimovanje.

Vode četnika ■— pobunjenika jesu: Popović Pajo i Prijić Momir iz Biskupije, koji vode pobunjenike u Vrbniku, Kosovu, Briskupiji i Polači. Njihovo oružje nalazi se kod Đurdije Jaramaz i kod nekih Bukorovića u Biskupiji. Dočim voda pobunjenika — četnika u Kovačiću i Topolju jest Todor Novaković.

Mi sve ovo prikazujemo g. generalu Furiu Monticelliu,⁵ a on nam uvijek obećaje, da će poslati svoje patrole, koje, nažalost, dolaze uvijek s jednakim rezultatom. Nikad ništa! Sa sjeverne strane na području Strmice i Golubića četnike vodi poznati četnik pop Đujić. On drži sve do Segotina vrela u Golubiću, udaljeno 4 km od Knina a sjedište mu je u Golubiću. Sa sjeverozapadne strane četnike vodi Sevo Luka iz Crnih Potoka. On se smatra glavnim vodom i drži područje od Ševine Poljane sve do Gornjeg Tiškovca u Bosni i ima svoj stožer u osnovnoj školi u Gornjem Tiškovcu.

Po onome što sam bio obavješten pobuna se je širila u bitnim potezima ovako:
a) Na pojasu Bosanskog Grahova, Oštrelja, Dryvara i Gračaca — dakle na pojasu triju velikih župa sa sjedištem u Bihaću, Banjoj Luci i Gospiću. Ova se je pobuna sa ovih triju župa približavala sve više k župi Bribir i Sidraga, sa sjedištem u Kninu...

b) Na području ove Velike župe nije izbila nigdje nikakova pobuna sve dotle, dokle pobunjenici nijesu došli nad Kninom tj. do Strmice Zrmanje, Plastova, Padena prema Krupi i Erveniku. Tad se je počela pobuna dizati i na području ove Velike župe i to: Strmici, Staroj Straži, Plastovu, Golubiću, Vrpolju, Polači, Biskupiji i Kosovu» (Arhiv VII, arhiva NDH, reg. br. 39/5-8, k. 195.

⁵ Komandant divizije »Sassarić.

Sa zapadne strane na području Mokrog Polja, Pađena, Zagrovića i Očestova vodi četnike poznati četnik Vlado Novaković iz Knina, koji po utvrđenim podatcima ima oko sebe 1000 oboružanih četnika i sakupljenih iz tih sela i izbjeglica, koji su se nalazili u Kistanjama i drugim mjestima na drugom dijelu Dalmacije.

U Radučiću nalazi se kao vođa pobunjenika seoski glavar Radučića Lazo Puača pok. Dušana, koji se je također nalazio prije sa stalim izbjeglicama u Kistanjama, a koji je i sada učestvovao u napadaju na našu oružničku postaju u Radučiću.

2) Po dokazu vjerodostojnih svjedoka — četnika ima vrlo mnogo a osobito se među njima ističu oni koji su došli iz Bosne. Kažu, da su ovi i najkrvoločniji. Četnici u Golubiću, u Gornjem Tiškovcu i oni u Padensama imaju potpuno svoje uredene pisarne; imaju krugovalnike ; imaju mnogo streljiva i oružja a osobito da imaju mnogo ručnih granata. Imaju destalj hrane; a među njima ima bivših oružnika, učitelja, trgovaca, nižih i viših časnika. Čuje se, da je među njima glavni bivši pukovnik Veljković, zvani Brko, kojega da su sada četnici promakli na čin generala.

Kako i na koji način četnici hoće da zavaraju hrvatski narod i kako i na koji način oni hoće da opravdaju svoja zlodjela — najbolje se vidi iz njihovih letaka, koji se u prijepisu prilaže p :d b) i c).

Iz priloga pod b) vidi se, da je proglašen: Bratskom Hrvatskom Narodu izdao štab gerilskih odreda za Bosnu; a iz priloga pod c) vidi se, da je izdao oglas **komandant Vuk Hadži Kostić i to kao komandant narodne vojske i svih četničkih odreda za Srbe i nacionalne HRVATE Knina i okolice Knina.**

Iz priloga pod d) vidi se, kako štab gerilskih odreda za kot. Bos. Grahovo i okolicu izdaje propusnice za slobodno kretanje do Golubića. U Golubiću prolaznike dečekiva već spomenuti pop Dujić dalje za Knin. Ovaj Rudolf Mosman priča, kako mu je sve bilo u Drvaru i kako mu je jedva uspjelo doći do Knina.

3) Pobunjenici — po onomu kako sam obavješten — neograničeno vladaju na području od Bos. Grahova pa sve dalje povrh Gračaca—Zrmanje—Strmice do blizu Drvara—Pađena pa sve dalje do Krupe—Mokrog Polja i Žegara do u neposrednoj blizini Knina. Tako isto sa južne i jugozapadne strane od Vrbnika do Podkonja—Kosova—Biskupije—Polača i Topolja. Dakle, na ovom području ima oko 250.000—300.000 Srba grko-istočne vjere a samo oko 20.000 katolika. U kninskoj općini ima svega oko 3500—4000 katolika a oko 27.000 Srba grko-istočne vjere.

Kako sam spomenuo naša vojska i naše oružništvo ne smije po zahtjevu g. generala Monticellia da išta radi u okolini osim u mjestu Kninu i jedino na postaji u Kosovu. Svaki dan podnosimo dokaze g. generalu Monticelli u on nas uvijek otpravlja lijepim riječima, izjavljajući da će on poslati svoje ophodnje, ali te ophodnje kao da i ne postoje. Kako se vidi Talijani svojim držanjem ne samo da suzbijaju pobunjenike, nego im još dolaze na ruku tako, da se mi nalazimo stvarno zarobljeni s jedne strane od Talijana — as druge strane od pobunjenika.

Neophodno je potrebito ove obruče razbiti, jer je stanje neizdrživo. Svima u Kninu prijeti glad a uznemirenje pučanstva biva svaki dan sve to veće.

II.

Kako se drže Talijani i što oni hoće?

1) Postupak Talijana s nama — po ponašanju osobnom je dobar — ali stvarno oni nastoje da nas odrežu od ostalog svijeta; da nam na sve moguće načine spriječe sve veze i sve pomoći; nastoje izvješćivati sve na našu štetu; nastoje prikazati kako su naše gradanske i vojničke vlasti nemarne; kako naše vlasti nijesu sposobne da uspostave mir i red i kako je neophodno potrebito, da oni to drže.

Jednom riječju — Talijani hoće da ovo i ovakvo stanje ostane što dulje. Dovoljno je pročitati izvještaj Dra Kazimira Jukice, pričuvnog narednika-daka od 14. kolovoza t. koji se u prijepisu **prilaže** pod e). Iz ovog izvještaja se vidi kako je jedan talijanski pukovnik (po svemu to je poznati načelnik glavnog stožera pukovnik g. Gazzino Gazzini) kazao u razgovoru svojem drugu, da je u njihovom interesu, **da pruga ne bude odmah uspostavljena, jer da oni imaju izvjesnih političkih interesa i da se pruga nalazi na našem području.** Nadodao je, **da četnici neće srušiti prugu, dok je oni drže i upotrebljavaju, ali čim se s njom počmu služiti Hrvati, da će četnici opet nastaviti sa razaranjem.** Oni nama zabranjuju **upombu pruge a to opravdavaju sa odugovlačenjem i da ne bi bilo zgodno, kad bi Hrvati znali ili držali, da oni vrše dvostruku ulogu!**

2) Talijani ne samo, da ne razoružavaju četnike nego ih i ne uhiciju, kad ih zateku. Ima nebrojeno slučajeva zato i suvišno ih je nabrajati. Jedini slučaj, kad su Talijani razoružali četnika — bio je slučaj u Vrbniku. Jučer su četnici u Vrbniku bili zarobili jednog daka desetnika Slavka Orešića. Među četnicima u Vrbniku — po njegovom kazivanju ima bivših vojnika, podporučnika i oružnika — a među njima ima i jedan pop. On je Talijanima sve kazao i kad su Talijani išli u pretragu — u jednoj su jami našli jednog oboržanog četnika — Talijani su četniku oduzeli pušku — ali ga nijesu sobom poveli nego ga pustili na slobodu. Na njegovu primjedu, zašto to — odgovorili su, **kad su Hrvati klali Srbe — da sed Srbi mogu klati Hrvate!**

U cijeloj ovoj političkoj igri osobitu ulogu igraju ovih pet lica:

Gazino Gazzini, pukovnik i načelnik glavnog stožera — o kojemu sam već izvestio u zadnjem izvještaju. Njegovo je djelo ovakovo držanje talijanske vojske prema pobunjenicima, i on je onaj, koji pomoćiču pobunjenika hoće da Talijani izbjiju iz ove pobune svoj interes na našu štetu. Pobunjenici ne dozvoljavaju dovoz mesa tako da naša vojska ostaje bez mesa. On nastoji nama sugerirati mišljenje, kako pobunjenici i njima ne dozvoljavaju dovoz mesa (iako se kriumčari na veliko preko

Obrovca i Zegara pa i u Šibenik tako da tamo ima mesa dosta i jeftinije — negoli u Kninu) te nama nudi, da će nam u zamjenu dati rižu a da mu mi priskrbimo meso za vojsku — iako on vrlo dobro znade, da mi od nikuda ne možemo dobiti mesa ni za našu vojsku si ni za pučanstvo.

To on nama nudi zato, da prikrije rno što oni rade sa pobunjenicima tj. oni pobunjenike obskrbljuju sa rižom a pobunjenici njima za uzvrat daju meso. Ne samo to — nego svjedoci sa lica mjesta govore, da Talijani pobunjenicima za svakog vola ili kravu daju 10 pušaka sa streljivom, koje su pokupili po Dalmaciji. Na ovaj način se vodi igra, kako pobunjenici dolaze do oružja.

U ostalom — ja sam o njemu već kazao u svojem zadnjem izvještaju i svaki dan dolazim sve više do uvjerenja, da Talijanima u svakom slučaju konvenira ovo i ovakovo stanje i da oni svojim držanjem podpiru ovo stanje — a nama onemogućuju svaki rad.

Guido Lučić-Rochi, poručnik talijanske vojske, rodom iz Visa, koji je određen da bude veza između naših i njihovih vlasti. On spada među dalmatinske iredente, a pretvara se kao veliki prijatelj i objektivni ocjenjivač prilika. On je bio onaj, koji nam je **htio podmetnuti**, da bi mi bili njih — Talijane pozvali u Knin. Kad mu to nije uspjelo počeo **se je opet pretvarati s velikom ljubaznošću**. Mišljenja sam, da je on odao njihove tajne namjere, kako bi opravdali svoj postupak.

Dana 9. kolovoza t. g. on je priznao g. pukovniku Cordašiću, da je istina, da bi talijanski vojnici u noći između 29. i 30. srpnja t. g. (utorak na srijedu) bili sigurno pustili u grad četnike i da bi nas oni skupa sa četnicima bili ubijali: **jer da je takvo raspoloženje bilo kod njihovih vojnika**. Ovo se potpuno služe sa prijetnjom g. pukovnika Leonardia, koji je u utorak 29. srpnja t. g. oko 7 sati po podne našim pukovnicima Cordašiću i Boiću kazao, **da on ne samo da neće braniti nego da će se i on sa svojim vojnicima pridružiti četnicima i s njima ubijati**. Zato je **taj** isti pukovnik i dao nalog svima Talijanima, koji su stanovali u Grand Hotelu, da te večeri svi napuste hotel i da se prenesu u njihovu vojarnu.

Taj isti Lučić-Rochi iste večeri dana 9. kolovoza t. g. priznao je pred mnom, načelnikom općine Franom Arapovićem i zapovjednikom **15. pješ.** pukovnije Ivaniševićem, **da bi oni mogli urediti četnike za dva dana, kad bi oni htjeli (tankovima, mitraljezima i letalama), ali da to oni neće, nego neka to pitanje urede vladai u Rimu i vlada u Zagrebu.**

Guido Pucci de Filicaja, satnik talijanske vojske o kojem sam govorio u svojem zadnjem izvještaju — vodi promičbu na našu štetu; ima veze sa svim doušnicima i daje sve upute pobunjenicima. On preko svojih agenata nastoji narodu prikazati kako su naše vlasti nesposobne da drže mir i red; kako ništa ne rade i kako su Talijani potrebni da tu stoje i drže red. On nas duboko mrzi i na svakom koraku nastoji bilo što učiniti ili izreći na našu štetu.

Kragić, poručnik talijanske vojske, rodom iz Splita, otvoreno buni **naš** narod protiv našim vlastima u pogledu hrane i cijena. Ovo njegovo

djelovanje je u vezi sa djelovanjem njihovih vojnika u predgrađu Knina, jer i njihovi vojnici — jednakо kao i četnici — prijeće uvoz u grad bilo kojih živežnih namirница. Desilo se slučajeva, da su ženama prolili mlijeko, kojima je uspjelo da se provuku do grada. Žene grko-istočne vjere propuštaju sa mlijekom u grad, ali ove prodavaju svoje mlijeko samo Talijanima i onima'koji su grko-istočne vjere. Kad se ovo sve poveže — ne može sé zanjekati veza između rada četnika i Talijana. **General Furio Monticelli** — čovjek finih manira i slatkih riječi. On izvršuje ono što mu su flira načelnik glavnog štaba pukovnik Gazzino Gazzini — a isto tako i ono što mu kaže poručnik Lučić-Rochi.

Kako sam spomenuo, sve naše pritužbe on nastoji bilo na koji način opravdati, a u stvari ništa ne poduzimlje, nama prijeći svaki rad u pogledu javne sigurnosti i reda po okolici izvan Knina.

Kako sam već izvjestio u izvještaju od 6. kolovoza t. g. V. T. br. 63/1941. g. general Furio Monticelli po zapovjedi ekselencije zapovjednika II talijanske armije — dana 1. kolovoza t. g. u podne saopćio nam je, da on preuzima svu vojnu i gradansku vlast u Kninu i župi Knin (tako se je on izrazio). On je to učinio uz sve naše prosvjede i istoga dana pred večer izdao je proglaš, koji se u prijepisu prilaže pod f).

Moram odmah naglasiti, da on **stvarno** nikada gradansku vlast nije ni vršio, osim što je zauzeo brzglas i brzovaj sa kojima se nama nije htio dati služiti; a ako bi pristao na kakvu brzovajnu vijest — onda je tražio, da se njemu prije podnese pismeni sastav na uvid. Brzglasom nam s2 uopće u početku nije htio dati služiti, izgovarajući se, da je pruga prekinuta i da se ne može govoriti. Kasnije nam je dozvolio brzglas samo za Knin — a ništa izvan Knina.

Gospodin general Furio Monticelli — kako sam spomenuo, došao je iz Šibenika u Knin oko podne — dakle iza dva, odnosno jednog dana (kasnije) nego su sve naše vlasti došle iz Drniša u Knin. Potrebno je naglasiti :

da su dana 30. srpnja t. g. već u 10 sati ujutro naši oružnici bili već u Kninu;

da su istoga dana po podne naši pukovnici Cordašić i Boić sa vojskom bili u Kninu;

da sam sa tajnikom **dana 31. srpnja** t. g. u 3 sata po podne bio u Kninu i nastavio rad u župi; a toga dana prije podne radio **sam** u Drnišu, gdje sam imenovao povjerenika općine i uspostavio rad novosnovane kotarske oblasti u Drnišu, koja je morala početi djelovati

1. kolovoza t. g.;

da su u Kninu ostali kotarski predstojnik sa činovnicima; načelnik općine sa činovnicima; činovnici drugih ureda i jedan dio osoblja župe.

Prema tomu nitko nije preuzeo nikakovu vlast od večeri 29. srpnja t. g. do 31. srpnja u 3 sata po podne — nego je g. general Furio Monticel i tu vlast preuzeo tek iza kako smo se mi svi u Knin povratili, kako se to vidi iz njegovog proglaša od 1. kolovoza 1941.

Pred večer dana 9. kolovoza t. g. pozvao je g. general Monticelli mene, pukovnika oružništva Boića i zapovjednika domobranstva podpu-

kovnika Ivaniševića, da nam on prepušta svu građansku vlast ali nas moli, da to počne tek u nedjelju 10. kolovoza t. g. u 5 sati jutra da ne bi nastala pomutnja, jer da on to mora saopćiti svojoj vojsci. Mi vršimo svu građansku vlast; dočim vojnu vlast on još nije predao. Naše državljane, koje su oni zatvorili zbog oružja — predali su njihovom vojnom sudu u Karlovcu — našto sam ja prosvjedovao, jer je za njih nadležan samo naš sud — a ne njihov vojni sud (§§ 3 u vezi sa §§ 5 i 7 k. z.).

Za današnje prilike njegova bi politička teza bila ova:

»Za mene su svi ljudi jednaki. Ja poštujem svakog čovjeka. Nama Talijanima četnici ne rade ništa i mi ih nemamo razloga proganjati. Pojava hrvatskih domobrana, oružnika ili ustaša izazivlje zlu krv. Znači, da će biti opet pobune i kriji. Ja to neću. Nastojim da se smire duhovi na ovaj način s našim držanjem i da se tako sve pacificira. Treba da se stvori takvo stanje, da Hrvati i Srbi ovdje žive mirno i u ljubavi. Zato ne mogu dozvoliti da se išta radi ili poduzimljje protiv pobunjenicima.«

Za političko oko ovo je i suviše jasno. Oni hoće, da ovo i ovakovo stanje traje što duže. Ukratko: **Talijani uzimaju u zaštitu Srbe, koji im služe kao neka rezerva na ovom području, kojima će se oni uvijek poslužiti, kad im to ustreba.**

Ovo je moje mišljenje, koje sam stekao na temelju činjenica, koje su se zbole i koje se zbivaju i na temelju iskustva i svih okolnosti u ovom pogledu.

III.

Kakovi su Hrvati u Kninu i kako se oni drže?

U ranijim svojim izvještajima kazao sam, da su kninski Hrvati — Hrvati sui generis.⁶ Poznato mi je kao ustaškom političkom povjereniku za kninski kotar do uspostave Nezavisne Države Hrvatske, da su kninski Hrvati mrzili ustaše i Poglavnika. U Kninu, osim jedne jedine obitelji, ustaška misao nije nikako mogla prodrijeti. Ne samo to nego se je bilo pogibeljno i pojavitivati u Knin baš od kninskih Hrvata. Trebalо je ići u obližnje selo Vrpolje — gdje je ustaška misao zahvatila cijelo selo, da bi se moglo što raditi.

Kninske Hrvate predstavljaju kninski trgovci — ljudi, kojima je alfa i omega njihov interes, njihov trgovачki posao i njihove trgovачke špekulacije. Sa Srbima su bili uvijek u najboljima i najtješnjim odnosima. U kakovim su oni odnosima bili sa Srbima, to se vidi i iz letaka b) i c) **u kojima se pozivaju nacionalni Hrvati Knina i okolice Knina** — pozivlje ih da se bore protiv paveličanaca i ustaša, plaćenika i izdajica.

Istina je, da se kninski Hrvati osjećaju Hrvatima; ali to njihovo hrvatstvo bilo je daleko od misli Nezavisne Države Hrvatske, ustaša i

• Osobit, naročit.

Poglavnika: jer oni nijesu nikada dozvoljavali u svojoj sredini napredak ustaške misli i nikada nijesu voljeli Poglavnika. Odmah u početku — čim je došao u pitanje njihov trgovački probitak — počeli su rovariti protivu ustašama i Poglavniku. Maček im je bio i ostao ideal. U početku pobune baš su oni bili koji su širili glasove, da je Poglavnik skinut; da je sada Maček preuzeo svu vlast i da će oni — maček ovci sada zapovjedati u državi — a ustaše da će protjerati. Odmah su počeli okrećati glavu od ustaša i priklanjati se k Srbima, da im se dodvore. Čuo sam — št) nijesam provjerio da su se čak neki i rukovali sa četnicima, koji su se povratili.

Prema ovakovom stanju stvari kod ovih okorjelih trgovaca ustaška misao teško prodire i oni su joj neprijateljski raspoloženi.

U pogledu franjevaca — istina je, da su oni skoro svi bili ustaše i radili na ustaškom pokretu. Takovi su i ostali; ali nastoje svim silama, da bi Nezavisna Država Hrvatska bila samo katolička, u kojoj bi oni igrali vidnu ulogu. Medu njima ima pojave, da se pojedinci nastoje oteti svojem pozivu — da odgajaju narod u vjeri i ustaškoj misli, baš sada kad je najpotrebnije — te da se, bilo pod kojom izlikom maknu sa župe i posvete politici. Nastoje na svakom koraku, da se osjeti njihov utjecaj.

Ovakovo stanje i ovakove prilike sada vladaju u ovoj župi. Radi svega toga molim Naslove:

- I. da se poduzmu žurni koraci radi prehrane pučanstva tj. da bi se hrana za pučanstvo Knina — dok traju ovakove prilike — nabavljava preko našeg domobranstva, jer prehranu vrši prehrambeni odbor;
- II. da se poduzmu žurni koraci, kako bi se razbili ovi obruči, koji nas stežu oko Knina t. j. da bi naša vojska i naše oružništvo bilo slobodno i da se ono brine za javni red i sigurnost kao i do sada: jer Talijani pobunjenike neće nikad na ovaj način odstraniti, i
- III. da se poduzmu žurni koraci kod talijanskog vojnog suda u Karlovcu, da naše državljanе ima suditi samo naš sud — a ne njihov vojni sud: jer ako su oni što počinili — oni su počinili kao naši državljanи na našem državnom području.

Velika župa Bribir i Sidraga
Veliki župan,
Dr Ante Nikolić
M. P.

BROJ 388

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 18. KOLOVOZA
1911. MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA NDH O NAPADU
USTANIKA NA ŽANDARMERIJSKU PATROLU KOD VRLIKE¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA**

Pov. br. 237/41.

Omiš, 18. VIII. 1941.

Predmet: Napad na oružničku
ophodnju i borba sčetnicima
u Cetini.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Zagreb

Kotarska Oblast u Sinju pod brojem 10581 od 13. VIII. t. g. dostavlja
slijedeći izvještaj :

U selu Cetini na otvorenom zemljištu 8. o. mj. oko 13 sati napali su
odmetnici oružničku ophodnju oružničke postaje u Vrlici.² Borba je vo-
đena uz sudjelovanje mještana ustaša po prilici tri sata. Žrtava nije bilo.

Kroz cijelu noć između 8. i 9. ov. mj. neprestano su odmetnici-četnici
puškarali sa okolnih brda.

9. o. mj. istjerani su odmetnici-četnici sa kote 546 i povukli se na
578, odakle su održavali vatru kroz cijeli dan. Žrtava na strani oružništva,
ustaša i vojske nije bilo, dok je od odmetnika poginuo istog dana oko 11
sati seljak Barišić Petar pok. Bože iz Cetine na mjestu udaljenom oko 1
i 1/2 do 2 km od mjesta gdje je bilo puškarainje a seljak Kurabat Lazo
pok. Ivana iz Cetine ranjen je od puščanog zrna 8. o. mj. na večer u selu
Cetini na nepoznatom mjestu.

U večer 9. o. mj. oko 20 sati pa do 22 sata bila je otvorena ponovno
vatra na položaje gdje je bila vojska, oružništvo i ustaše, ali nije bilo
žrtava.

Prema izjavi glavara sela Cetine, Barišića Jovana bunu je digao prvi
Krečak Dušan iz Podosoja i Krečak Mile a poslije njih da su borbu pri-
hvatali još neki iz sela Cetine i drugih sela.

Na 10. o. mj. počeli su se nekoji seljani sela Cetine vraćati, te su se
do u večer vratili svojim kućama osim seljana zaselaka Vranješ, Knežević
i Kurobasa, od kojih se vratila samo po koja žena s djecom.

Dostavlja se radi znanja i postupka.

Veliki Župan:
M. P. Ante Luetić, s. r.

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA**
Primljeno, dne 28. VIII 1941.
Broj 27180 Pr. priloga

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/47,
k. 152a.

² Vidi dok. br. 390, 394 i 398.

BROJ 389

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 18. KOLOVOZA
1911. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O RAZARANJU
ŽELJEZNIČKE PRUGE I OŠTEĆENJU TELEFONSKO-TELEGRAFSKE
LINIJE NA STAJALIŠTU KOPRIVNO¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. br. 247/41.

Omiš, 18. VIII 1941.

Predmet: izvještaj o razaranju
željezn. pruge i oštećenju
telef. linije u Koprivnomu
dostavlja

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Oružnička postaja Klis pod brojem 407 od 13. kolovoza t. g. dostavlja slijedeći izvještaj :

»Dana 9. kolovoza 1941. godine oko 6.20 sati stigao je putnički voz iz Sinja na stajalište Koprivno. Kada je voz krenuo sa stajališta prema Splitu i udaljio se oka 150 metara, ložač Vidošević Vicko primjetio je da je na udaljenosti pred njim oko 50 metara pruga razorenata i odmah je voz zaustavio. Željeznički radnici koji su se nalazili u vozu izišli su iz voza i kroz pola sata nužno prugu popravili tako da je voz proslijedio za Split.

Zapovjednik postaje, narednik Luka Banić sa razvodnikom Vučina Ivanom koji su se vraćali iz službe sa postaje u Dugopolju, vozili su se istim vozom, odmah izišli iz voza, ostali na mjestu dogadaja i ustanovili slijedeće:

Kod km. 24.6 od Splita sjeverna strana pruge-kolosjeka u dužini od 40 metara (4 šine) b'la je podignuta i podložena mjestimično sa debelim kamenjem od prilike 25 centimetara, videi (šraubi) su djelomično izvađeni u spojevima šina.

Na licu mjesta je naden jedan hrastov holac dug 3 metra, debeo 35 centimetara. Sa ovim kolcem su šine dizane. Pokraj nadene je na mjestu jedan ključ za odvijanje vida. Pokraj oštećene pruge presječena je bila telefonska željeznička žica-linija između 4 stupa na dužini 400 metara. Istog dana kako na željezničkoj tako i telefonskoj liniji saobraćaj je u kratko vrijeme bio uspostavljen.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 5/1-2, k. 235.

Daljim vođenim izvidima ustanovljeno je slijedeće: Ophođar pruge željeznička postaja Dugopolje—Kočino Brdo—Projek Ban Ivan Andrijin i.z Dugopolja izjavio je da je on 9. kolovoza t. g. 2.30 sati krenuo sa postaje u Dugopolju da obide prostor pruge do Kočina Brda. Istog dana u 3.40 sati da se susreo na Kočinu Brdu sa ophodarom Vidošević Nikom koji obilazi prugu do Kočina Brda i obratno do Klisa, gdje su potpisali službene knjige, te jedva nakon 5 minuta da se je rastao sa svojim drugom i krenuo natrag prugom prema Dugopolju. Na mjesto dogadaja misli da je stigao oko 4.20 sati, a na postaju Klis u 6 sati t. j. prije dolaska voza. Za vrijeme njegovog prolaska da je pruga bila ispravna.

11. o. mj. povjerenik ove postaje saopćio je naredniku Banicu da su prugu, o kojoj je riječ, razorili i žicu pokidali 9. VIII. t. g. oko 2 sata komunisti i to: Zvonko Radić Matin, Spiro Radić Grgin, Bašić Vlado pok. Ivana i Bulega Mirko Josin svi iz Brda-Klis, te Boban Mate pok. Jure i Boban Mirko Antlin svi iz Rupot'ina-Solin sa još tri lica kojima ime i prezime ne zna.

Osumnjičeni Bašić Vlado pok. Ivana o prednjem upitan izjavio je da je 8. kolovoza t. g. oko 22 sata Zvonko Radić Matin iz Brda naoružan sa vojničkom puškom pošao iz Brda prema Koprivnom, a sa njime da je još bio Boban Mirko Antin i da mu se čini da je bio i Boban neki kojega ja samo iz viđenja poznam, a rodom je iz Rupotine. Bilo ih je svega 5—6 lica i išli su prema Koprivnom.

Sutra u jutru da je čuo u mjestu pogovaranja da je pruga u Koprivnom srušena, te da je odmah pomislio da je Zvonko Radić sa svojom družinom upitnu prugu razorio. On Vlado da nije prisustvovao kod razaranja pruge premda ga je Zvonko Radić zvao da dotične večeri pode s njima.

Kao što je i naprijed istaknuto ophođar pruge Ban Ivan navodi, da je on kritičnog dana u 4.20 sati bio na mjestu dogadaja i da je pruga bila ispravna, dočim povjerenik tvrdi, da je pruga razoren od 1—2 sata ujutru, iz čega se zaključiti može da Ban nije obišao prugu u vremenu kako to on navodi nego je svoju dužnost zlorabio.

Osumnjičeni Radić Spiro Grgin i Bašić Vlado Ivanov uhapšeni su dočim ostali osumnjičenici Zvonko Radić Matin, Buljega Mirko Joz'n, Koban Mato pok. Jure i Boban Mirko Antin nalaze se u bjegstvu za kojima se vodi potraga.

Bašić Vlado i Radić Spiro osumnjičeni su komunisti, te su uhapšeni i sprovedeni kotarskom sudu u Sinju dočim se za ostalim navedenim komunistima, koji se nalaze u bjegstvu, traga.

**Dostavlja se radi znanja i postupka u vezi amošnjeg izvještaja pov.
broj 217 od 9. VIII. 1941.**

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r

M. P.

BROJ 390

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMISU OD 19. KOLOVOZA
1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH O SUZ-
BIJANJU USTANKA NA PODRUĆJU KOTARA SINJ¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA

Omiš, 19. VIII. 1941.

Pov. broj : 254/41.

Predmet: Rad oružništva na
suzbijanju četničko-komu-
nističkih bandi na pod-
ručju kotara Sinj.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Zagreb

Na poziv ove Velike Župe Okružničko — krilno Zapovjedništvo u Omišu, radi tačnog pregleda situacije na terenu dostavilo je slijedeći izvještaj :

1) 8. kolovoza t. g. zapovjednik oružničke postaje Vrlika obavješten je po Mariji Zorić kći Markova iz Vinalića, općina Vrlika, kotar Sinj, da je u noći 7. kolovoza t. g. oko 24 sata izvršen napad na Modrićevu staju u planini Dinari,² gdje se je i ona nalazila na baćijanju, cd nepoznate bande, koji su sobom odveli Modrića Petra Antina, oko 100 kg. sira, oko 400 ovaca, spalili raznog odjela i na poslijedku zapalili i kolibu.

Zapovjednik postaje prilikom vođenja istrage utvrdio je slijedeće: U jednoj kolibi u planini Dinari bili su na letnjoj ispaši Zorić Marija Markova stara 16 godina, Modrić Petar Antin, star 34 godine, Modrić Jure Antin, star 32 godine, Modrić Milka žena Jure, Modrić Boja žena Ante, Modrić Marija kćerka Antina i Modrić Ante Petrov, svi rodom iz sela Vinalića, općina Vrlika, kotara sinjskog. U noći, 7. o. mj. kad su imenovani spavalii, oko 24 sata probudio ih je lavež pasa i odmah zatim oko kolibe počela je vika i pucnjava iz vojničkih pušaka. Zatim su napadači provalili u kolibu i najprvo svezali sa žicom Modrića Petra Antinog i tako vezanog tukli ga puškama i rukama i od istog zahtijevali da im kaže gdje je njegov brat Jure. Sa žicom su takoder svezali Zorić Mariju Markovu i Modrić Boju ženu Antinu. Modrić Jure Antin iskoristio je priliku i napadačima pobjegao. Takoder Zorić Marija Markova, na zgodan način razrešila je žicu i pobjegla i čim su napadači primjetili bijegstvo ove, otvorili su na nju vatru iz pušaka, no ona je ipak

¹ Original (tipkan na pisaćem
k. 152a.² i ³ Vidi dok. br. 388 i 394.

stroju) u Arhivu Vn, arhiva

NDH, reg. br. 1/3-2,

pobjegla. Prilikom zlostavljanja Modrića Petra po napadačima, ovaj je vikao: »Ne Krečak, nemoj me više Krečak.« Iz ovoga se da zaključiti, da je među napadačima odnosno zlostavljačima nalazio se neko od Krečaka iz Podosoja. Modrića Petra su napadači žicom vezanog poveli sobom, te se o njegovoj судбини ništa ne zna, dok su svi ostali bili kasnije pušteni, osim Zorić Marije koja je ranije pobjegla. Napadači su tom prilikom odnijeli sa sobom 400 ovaca, 100 kg. sira, dok nešto odijela i ostalih stvari su spalili zajedno sa kolibom.

Od Krečaka nalaze se na ispaši u planini Dinara: Dušan Krečak pok. Mile, Mile Krečak Dušanov, Niko Krečak Dušanov, Petar Krečak Krstanov, te Marko Krečak Krstanov, svi rodom iz Podosoja, općine Vrlika, kotar Sinj, od kojih se do danas nijedan nije vratio iz planine, a . u samu planinu nemoguće je otići, jer je svatko, tko se u tom pravcu uputi, napadnut od nepoznate bande sa puščanom vatrom, tako, da se za sada ni vojska naša, koja je radi suzbijanja četnika u tom predjelu, ne može uputiti u planinu Dinare.

2) 8. ovog mjeseca ophodnja oružničke postaje Vrlika, oruž. narednik Finguš Stefan, sa suhodnicima oružnikom Marko Brgo, pomoćnim onužnicima Stjepan Cesi i Ivan Rožmam kada se je ova približavala koti 546 u selu Cetina, na istu je otvorena jaka puščana vatra od strane četnika, tako da se je ophodnja morala povlačiti između kota 427 i 404 u pravcu Cetinskog polja. Odmah je zatražena hitna pomoć sa oružničke postaje Vrlika, mještana, ustaša i od vojske iz Kijeva. Od mještana-ustaša i oružnika vodila se borba od 13 do 16 sati. Za vrijeme te borbe žrtava sa naše strane nije bilo. Iz komšiluka Knežević, Kurobasa i Vranješ izbjegli su svi seljaci sa stokom u planinu Dinara, tako da je u ovom komšiluku ostalo samo 3 žene, 1 dijete i 1 starac.

9. o. mj. četnici³ istjerani su sa kote 546 i povukli se na kotu 578, od kuda su još jačom puščanom vatrom održali svoj položaj, tako da je kroz čitav ovaj dan bilo puškaranje. Žrtava tom prilikom sa strane oružništva i ustaša nije bilo, dok sa protivničke strane ubijen je Barišić Petar pok. Bože iz Cetine, a Kurobasa Lazo pok. Ivana ranjen je u desnu butinu.

10. o. mj. počeli su se nekoji od seljana sela Cetina vraćati svojim kućama, osim seljana komšiluka Vranješ, Knežević i Kurobasa.

3) 12. o. mj. zapovjednik oružničke postaje Klis brzoglasno je obavijesten sa oružničke postaje Dicmo, da se naoružani komunisti¹¹ povlače prema Prugovu i da će zatim poći dalje prema planini Mosor. Odmah je u tome izaslata oružnička ophodnja u tom pravcu i to 3 oružnika, 3 organa finansijske straže i 3 ustaša. Vođa ophodnje narednik Banić Luka dobio je obavijest, da se navedena grupa komunista povlači u Mosor prema Zrnovnici i da je prošla kroz Dugopolje. U samom Dugopolju je formirana cdmah ustaška omladina i na podesnim mjestima zauzela zasjede, radi prihvaćanja borbe, dok je oružnička ophodnja zauzela svoj stav na Kočinom brdu pokraj ceste, ali se komunistička banda nije pojavljivala. Vođa ophodnje je sutradan utvrdio da je pokraj Smislaka kuća 12. o. mj. oko 19 sati prošlo 18 naoružanih ljudi prema

Mos:ru, odjeveni u razna odijela, hlače civilne, bluze vojničke, kape većinom civilne, a šljemove obješene o pas, naoružani sa vojničkim puškama, sa dva mitraljeza i jednim puškomitraljezom, i da su ta lica rodom iz sela Mravinca, Kućine i Žrnovnice.⁵ Druga grupa komunista povratila se je preko Prugova—Konjsko—Broćanac iz Dicma i spustila se u Kaštelski gaj. Prilikom pretresa 10. i U. o. mj. od strane talijanskih vojnika i našeg oružništva, nađena su u ovome gaju tri komunistička logora. Tama na upotrebi imali su slamarice, plahte, jastuke i u tim logorima stanovalo je 27 lica, iz sela Ropotina i Solina a predvođeni po komunisti Gizdić Dragi.⁶

4) 14. i 15. kolovoza 1941. godine na području oružničke postaje Dicmo od strane cružništva, naoružanih povjerenika i ustaških dobrovoljaca, organizovana je potjera protiv četničko-komunističke bande, koja je 11. o. mj. krenula iz Splita, pod vodstvom Broćića Brune,⁷ sa zadatkom da se prebaci do Vagnja i da tamo uhvati vezu sa ostalim bandama. Sastanak je imao biti na mjestu »Trapočnik«, gdje su i stvarno od naših snaga opkoljeni i vođenom borbom razbijeni, i zatim se razbjegžali u raznim pravcima. Tom prilikom oružništvu uz vojničku pripomoć i pripomoć ustaške bojnica uspjelo je uhvatiti žive 14 komunista i dok je jedan komunista prezimenom Račić ubijen. Prilikom saslušavanja uhvaćenih komunista, utvrđeno je, da se ta banda kretala po lozinkom »Bor—Jelika«, sa zadatkom borbe protiv naše Države i protiv savezničke vojske i rušenju raznih važnih objekata na našoj teritoriji. Od uhvaćenih komunista većina je rodom iz Splita i Makarske, dok je jedan rodom čak iz Šujice i jedan iz sela Turanj kod Biograda n/m. Svi pohvatani komunisti bili su naoružani sa vojničkim puškama, bombama i puško-mitraljezima, koji da su oružje pobacali prilikom bjegstva. Svi pohvatani komunisti pod jakom stražom upućeni su odnosno predani kotarskom sudu u Sinju. Žrtava prilikom ovog sukoba na našoj strani nije bilo. Ubijeni komunista Račić, također je otpremljen kotarskom sudu u Sinju radi konstatacije.

Prednje dostavljam s molbom na znanje, s time da su poduzete sve mjere, da se ostale razbjegzane četničko-komunističke bande unište u potpunosti.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

**RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST
ZA NEZAVISNU DRŽAVU HRVATSKU
U ZAGREBU
Br. 24253
Dne 27. VIII 1941. priloga**

*⁵, ⁶ Odnosi se na Solinski NOP odred (vidi dok. br. 39). Drago Gizdić je tada bio određen za komesara Kaštelskog NOP odreda (vidi dok. br. 40).

⁷ Odnosi se na Đordana Kurira (Broćić Bruna), komandira Splitskog partizanskog odreda (vidi napomenu 2 uz dok. br. 20).

BROJ 391

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 19. KOLOVOZA
1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O BORBI
I RAZBIJANJU SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA
KOD DICMA¹

Omiš, 19. VIII 1941.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA

Pov. broj. 246/41.

Predmet: Izvještaj o uhvaćenoj komunističko-četničkoj bandi na teritoriju postaje Dicmo.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Zagreb

Oružnička postaja u Dicmu pod brojem 530 dostavlja slijedeće.

«14. i 15. kolovoza 1941. godine na teritoriji ove postaje od strane ophodnja oružnika i sudjelovajućih naoružanih povjerenika i ustaških dobrovoljaca iz komunističko-četničke bande koja je 11. o. mj. naoružana krenula iz Splita² sa glavnog zborišta iznad higijenskog zavoda, navodno po iskazu pojedinih uhvaćenih komunista pod vodstvom zv. Borović Brunom-* kao političkim komesarom, koji su bili krenuli u raznim pravcima rastavljeni po odjeljenjima s namjerom da se prebace do zv. mješta Vagnja, da izvrše sastanak s ostalim komunističko-četničkim pokretnima, bio im je sastanak na zv. planini »Trapošnik«, gdje su stvarno od strane naših oružanih snaga i savezničkih opkoljeni i vođenom borbotom razbijeni, razbježani u raznim pravcima. Ovoj oružničkoj postaji uspjelo je sa svojom oružanom snagom pomoći ustaškim dobrovoljacima, da 15. o. mj. u selu Prisoju ubije jednog komunista po prezimenu Račić, a živih uhvaćenih 14 komunista.

Cilj navedene komunističke bande, a po većini datih priznanja pohvaćenih komunista bio je ta borba protiv tadijske vlasti, savezničkih njemačko-talijanskih vlasti i protiv naše Nezavisne Države Hrvatske i Pavelićevih plaćenika, dnosno službenika Nezavisne Države Hrvatske.

Ova pohvaćena komunistička banda većinom je bila iz okoline Splita, Makarske, a jedan od uhvaćenih komunista, bio je rodom iz Šujice i jedan iz sela Turna, Kotar Biograd n/m.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Vn, arhiva NDH, reg. br. 10/4-1, k. 152a.

² i ³ Odnosi se na Splitski partizanski odred (vidi napomenu 2 uz dok. br. 20).

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA JUŽNA CATINA

Omiš, 19.VIII.1941.

Pov. br. 246/41.

Predmet: Izvještaj o uhvaćenoj komunističko-četničkoj
bandi na teritoriju postaje

Picmo.-

Ministarstvu unutarnjih poslova

Oružnička postaja u Picmu pod brojem 530 dostavlja
slijedeće:

"14 i 15 kolovoza 1941. godine na teritoriji ove
postaje od strane ophodnja oružnika i sudjelovajućih naoružanih povje-
renika i ustaških dobrovoljaca iz komunističko-četničke bande koja je
11 o.mj. naoružana krenula iz Splita sa glavnog zborišta iznad hi-
jenskog zavoda, navodno po iskazu pojedinih uhvaćenih komunista pod
vodstvom zv. Borović Brunom kao političkim komesarom, koji su bili
krenuli u raznim prvcima rastavljeni po odjeljenjima s namjerom
da se prebace do zv. mesta Vagnja, da izvrše sastanak s ostalim
komunističko-četničkim pokretima, bio iđe je susstanak na zv. planini
"Trapošnik", gdje su stvarno od strane naših oružanih snaga i savez-
ničkih opkoljeni i vodjenom borbom razbijeni, razbijeni u raznih
prvcima. Ovoj oružničkoj postaji uspjelo je sa svojom oružnom
snagom pomoci ustaških dobrovoljaca, da 15 o.mj. u selu Triloju
ubije jednog komunista po prezimenom Rađić, a živih uhvaćenih 14
komunista.

Uilj navedene komunističke bande, a po većini datih
priznanja pohvaćenih komunista bio je borba protiv jugočine vlasti,
savezničkih njemačko-italijanskih vlasti i protiv naše Nezavisne
Države Hrvatske i Pavelićevih plasmenika, odnosno službenika Jezovitne
Države Hrvatske.

Ova pohvaćena komunistička banda većinom je bila
iz okoline Splita, Makarske, a jedan od uhvaćenih komunista, bio je
rodom iz Šujice i jedan iz sela Turna, koter Biograd n/m.

Lozinka kretanja ove komunističke bande bila je
"Bor Jelika". Svi uhvaćeni komunisti bili su naoružani vojničkim
puškama, municijom, bombama, a i puško mitraljezima, ali kako su
prilikom borbe od strane malih i savezničkih snaga razbijeni ispod
brda Trapošnika, nedaleko sela Ognića, teritorij oružničke postaje
Triloj, navodno prilikom bijega oružje sa kojim su bili naoružani
bacili su po brdima.

Faksimil izvještaja o zarobljavanju partizana Prvog splitskog odreda od 19.
kolovoza 1941.

Lozinka kretanja ove komunističke bande bila je »Bor Jelika«. Svi uhvaćeni komunisti bili su naoružani vojničkim puškama, municijom, bombama, a i puškomitraljezima, ali kako su prilikom borbe od strane naših savezničkih snaga razbijeni ispod brda Trapošnika, nedaleko sela Vojnića, teritorij oružničke postaje Trilj, navodno prilikom bijega oružje sa kojim su bili naoružani bacili su po brdima.

Žrtava prilikom hvatanja komunista kod oružnika ove postaje i ustaških dobrovoljaca do sada na teritoriji ove postaje nije bilo.

Ostatak od komunističke razbijene bande nije isključeno da se još ne nalazi na teritoriji ove postaje, ali za ostacima neumorno se i dalje akcija vodi, radi hvatanja ili temeljnog uništenja.

Pohvatani komunistički banditi 15. o. mj. sa prijavom sprovedeni su kotarskom sudu Sinj radi daljnje nadležnosti.

Ubijeni komunista Račić također 15. o. mj. otpremljen je kotarskom sudu radi obdukcije.

Veza izvještaja ove postaje br. 526 od 14. o. mj. 1941. god.

Dostavlja se radi znanja i postupka u vezi tamošnjeg izvještaja pov. br. 238 od 18. VIII 1941.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Primljeno, dne 28. VIII 1941.
Broj 27178 Pr. priloga

BROJ 392

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 20. KOLOVOZA
1941. MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA NDH O UBOJSTVU
KOMUNISTE BULIGE JOZE U SELU BRDO-KLIS¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA

Pov. br. 266/41.

Omiš, 20. VIII 1941.

Predmet: Izvještaj o upotrebi
oružja protiv komuniste Bulige
Joze.

Omiš, 20. VIII 1941.
Predmet: Izvještaj o upotrebi
oružja protiv komuniste Bulige
Joze.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Zagreb

Oružnička postaja Klis pod brojem 425 od 10. kolovoza dostavila je ovoj Velikoj Zupi slijedeći izvještaj:

»Dana 13. kolovoza 1941. godine u 16 sati odredio je zapovjednik postaje, narednik Luka Banić vodu ophodnje razvodnika Vučinu Ivana i pokusnog oružnika Duvnjak Ivana u službi, da uhapse Buligu Jozu pok. Ivana² i njegova sina Mirku, oba nastanjeni u Brdu-Klis, kotarske oblasti i Županije Omiš, jer je zadnjih tj. 9. o. mj. učestvovao u razaranju pruge i oštećivanju telegrafske žice u Koprivnom. Kada je ophodnja stigla oko 19 sati u Brdo, razvodnik Vučina Ivan pozvao je ustašu Didović Jakova Ivana da pode s ophodnjom i prisustvuje hapšenju, koji je pošao. Kada je ophodnja došla u blizinu kuće osumnjičenih vođi ophodnje razvodnik Vučina odredio je ustašu Didovića da se postavi poviše kuće osumnjičenog, dočim pokusnog oružnika Duvnjaka postavio je sa južne strane na put ispred kuće, u cilju ako pokušaju bjegstvo da ih sprječi. Razvodnik Vučina pošao je kroz dvorište na terasu ulaznih vrata I. kata i našao je tamo osumnjičenog Buligu Jozu na terasi pred ulaznim vratima gdje se obuva. Cim je Buliga razvodnika Vučinu opazio povukao se je u kuću bez da je što razvodniku Vučini rekao. Razvodnik Vučina je istog pozvao da izade iz kuće jer da mu ima nešto reći, dočim ovaj nije ništa odgovorio. U ovom momentu je razvodnik Vučina pošao za istim u sobu, ali je ovaj već bio kroz zapadni prozor od kuće iz visine od 4 metra iskočio na put, za kojim je pokusni oružnik Duvnjak potrcao prije nego je iz dvorišta voda ophodnje izašao i opalio 2 metka te ga drugim metkom pogodio iz udaljenosti od 25 koraka u bedru lijeve noge prilomio mu kost uslijed koje se je rane srušio na put.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 51/8-2, k. 213.

² Vidi dok. br. 28.

Nakon nekoliko minuta došla je njegova rodbina i ponijela ga u stan. Sutradan općinski ljekar Dr Marović pružio mu je lekarsku pomoć i uputio ga u bolnicu u Split koji je 16. ovog mjeseca umro.

14. kolovoza t. g. narednik Luka Banić je na licu mjesta utvrdio slijedeće: Povredeni je kao što se vidi iz priložene skice ispred razvodnika Vučine Ivana iskočio iz sobe kroz prozor sa I kata kuće iz visine od 4 metra i pokušao da bježi kroz ulicu putem prema sjeveru, za kojim pokusni oružnik Duvnjak Ivan potrčao od 10—15 koraka, pozvao ga u ime zakona da stane, ali pošto je osumnjičeni Buliga počeo vikati »imali tko u šumi, pucajte, poginu«, u kome momentu je pokusni oružnik Duvnjak opalio 2 metka iz puške jedan za drugim iz udaljenosti od 25 koraka i drugim metkom pogodio ga u bedru lijeve noge i pribio mu kost. Svjedok, Didović Jakov Ivanov iz Brda-Klis, o prednjem üpitan, izjavio je slijedeće: Dana 13. kolovoza t. g. oko 19 sati da je došla kod njega u Brdo oružnička ophodnja razvodnik Vučina Ivan i pokusni oružnik Duvnjak Ivan, pozvali ga da dođe sa njima da prisustvuje hapšenju napred navedenih komunista sa kojima je i pošao. Kada su došli pred kuću osumnjičenog da su njega Didovića postavili povije kuće da pazi da ne pobegne, dočim razvodnik Vučina da je išao kroz dvorište na terasu pred ulazna vrata I kata, a pokusni oružnik Duvnjak Ivan da je ostao na putu pred kućom sa južne strane. Najedamput da je bio kada je Buliga iskočio kroz prozor iz svog stana iz visine od 4 metra i pobegao putem kroz ulicu prema sjeveru. U ovom vremenu da je čuo da pokusni oružnik Duvnjak više u ime zakona stani, a u istome momentu zatim da je Buliga vikao: »ima li ikoga u šumi u pomoć, u kojem je momentu pokusni oružnik Duvnjak opalio 2 metka i zadnjim ga metkom pogodio u bedru lijeve noge, te uslijed zadobivene rane da je povredeni pao na put. Kroz nekoliko minuta ranjeni je bio prenesen sa puta u njegov privatni stan.

Razvodnik Vučina Ivan i pokusni oružnik Duvnjak doslovno kažu kao i svjedok Didović sa razlikom, što razvodnik Vučina tvrdi da je supruga ranjenog Mati ja iz kuće vikala »u pomoć ima li ikoga poginu«. Supruga povredenog Matija kaže, kritičnog dana poslije podne ne sjeća se tačno kojeg sata da je njezin muž Jozo i oružnički razvodnik Vučina došli na terasu pred ulazna vrata kuće, kojom prilikom je razvodnik Vučina njezinom mužu Jozi rekao, da se žurno obuje, te potom da je Jozo pošao u sobu, a razvodnik Vučina da je ostao na terasi pred ulaznim vratima. Na jedan put da je čula kada su odjeknula dva metka jedan za drugim na ulici našto je ona iz znatiželjnosti iz kuće pošla na ulicu i vikala »u pomoć ima li ikoga poginu«. Kada je izašla na ulicu našla je muža RANJENA U LIJEVU bedru ležeći na putu, kojeg kasnije nakon nekoliko minuta rodbina prinjela u njezin stan.

Sutradan da je pozvala općinskog liječnika dr Marovića koji je povredenom pružio prvu pomoć i istog dana poslije podne uputio ga u bolnicu u Split.

Povređeni Buliga, s razloga što je ponešen u bolnicu u Split, nije o prednjem ispitano.

Po saznanju povređeni Buliga 16. kolovoza t. g. umro je u bolnici
u Splitu.

Dostavlja se radi znanja s molbom na postupak.

Za velikog Župana
Podžupan :
Stanojević, s. r.

M. P.

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA

Primljeno, dne 29. VIII 1941.
Broj 27737 Pr. priloga

Zagreb 29/VIII. 1941.

Velikom Županu Vel. Zupe Cetina u Omišu
Vraća se spis na potpis g. Vel. Županu i providenje štambiljem.

Opći pomoćnik Ministra
Minist. Unut. poslova:
potpis nečitak

M. P.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
U OMIŠU
Omiš dne, 4. IX 194
Pov. 266

Omiš, 4. IX 1941.

Ministarstvu unutarnjih poslova

Zagreb

Vraća se nakon udovoljenja molbom na postupak.

Za Velikog župana
podžupan:
Stanojević, s. r.

BROJ 393

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUZNIČKE PUKOVNIJE OD 22. KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH O RAZARANJU ŽELJEZNIČKE PRUGE KOD KAŠTEL STAROG I ISKLIZNUĆU TERETNOG VLAKA¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUZNIČKE PUKOVNIJE
Br. 1234/J. S.

Prekid željezničkog
saobraćaja na pruzi
Kaštel Stari—Splita.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N. D. H.

Knin, 22. kolovoza 1941.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Lećevica spisom br. 243 od 10. kolovoza 1941. god. dostavio je:

»Noću između 3—4. kolovoza 1941. na željezničkoj pruzi: Kaštel Stari—Split između km. 310—311 nepoznati počinjitelji skinuli su spojnice željezničkih šina u dužini od 15 m i zajedno s pragovima šinu bacili u jarak.

Dne 4. kolovoza u 1.14 sati teretni vlak Br. 1082 sa lokomotivom i 6 praznih vagona, na putu iz Kaštel Staroga za Split iskliznuo je. Uništena su 4 vagona, a 2 vagona i lokomotiva je ostala ne oštećena.²

Saobraćaj je uspostavljen nakon 12 sati.

Lakše je povrijedjen jedan željezničar, drugih žrtava nije bilo.

Po ocjeni stručnog željezničkog osoblja, šteta iznosi 500.000 kuna.

Osiguranje željezničke pruge na ovome dijelu vrše talijanske trupe.

Postaja surađuje sa Talijanima u vođenju izviđaja«.

Dostavljeno: Vrhovnom oruž.
zapovjedništvu i Ravnatelj-
stvu za javni red i sigur-
nost N. D. H.

Zapovjednik, pukovnik
Boić

RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST
Za Nezavisnu Državu Hrvatsku
U Z A G R E B U
Broj 25165
dne 29. VIII 1941. priloga

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 45/3-1, k. 152a.

² Vidi napomenu 4 uz dok. br. 16.

BROJ 394

IZVJEŠTAJ 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE OD 22. KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH
O NAPADU USTANIKA NA ŽANDARMEJSKU PATROLU U SELU
CETINI¹

Grb
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Br. 1290/J. S.

Napad na staje u planini Dinari i na oružničku ophodnju u selu Cetina; izvještaj dostavlja.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N. D. H.

Zagreb

Knin, 22. kolovoza 1941.

Zapovjednik oružničke postaje Vrlika spisima broj 651 i 652 od 11. kolovoza 1941. dostavlja slijedeće:

7. ovog mjeseca oko 24 sati u planini Dinara na Modrićevu kolibu u kojoj se radi obavljanja ljetne ispaše nastanjeni seljani sela Vinalić, općine Vrlika, kotara Sinjskog: Zorić Marija, Modrić Petar, Modrić Jure, Modrić Milka, Modrić Boja, Modrić Marija i Modrić Ante, izvršen je uz viku i pucnjavu iz pušaka napad od strane naoružane grupe nepoznatih lica. Napadači prodri su u kolibu, svezali su žicom Modrića Petra, tukli ga sa rukama i puškama i tražili da kaže, gdje mu je brat Jure. Modrić Jure na vrijeme je pobegao, dok su napadači sa žicom svezali i Zorić Mariju i Modrić Boju. Zorić Mariji uspjelo je, da se razriješi, umakne i napad prijavi na oružničkoj postaji Vrlika.

Ophodnja iste postaje ustanovila je, da su napadači sa sobom odveli Modrića Petra, da su otjerali 400 ovaca i odnijeli nešto odijela i 100 kg sira, našto su kolibu zapalili i se udaljili u pravcu staje Petra Četnika iz Cetine.

Sumnja se, da su u napadu sudjelovali članovi porodice Krečak iz sela Podosoja, općine Vrlika, kotara Sinjskog, koji se također nalaze radi ispaše na planini Dinara. Ovo se zaključuje što je odvedeni Modrić Petar prilikom zlostavljanja vikao: »Nemoj me više Krečak!« i što je vjerovatno ovog Krečaka pripoznao.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhivu NDH, reg. br. 17/4, 4. 152a.

8. ovog mjeseca oko 13 sati, kada je ophodnja oružničke postaje Vrlika od 4 oružnika pod vodstvom narednika Štefana Fingušta prolazila kroz selo Cetina, kotar Sinj sa kote 546 iz zaseoka Knežević, Kurobase i Vranješ, na ophodnju otvorena je puščana paljba sa strane nepoznatih napadača, čija je jačina bila od 35—40 lica.²

Ophodnja pod zaštitom vatre povukla se je prema Cetinskom polju između kote 427 i 404 i primila borbu uz pomoć mjestnih ustaša, dok je zatražena i pomoć oružnika i vojske.

Borba je vođena naizmenično kroz 8 i 9. ovog mjeseca. Žrtava na strani oružnika i ustaša nije bilo, dok je na protivničkoj strani poginuo seljak Barišić Petar pok. Bože iz Cetine i ranjen seljak Kurobasa Lazo pok. Jove iz Cetine.

Borba zaključena je 9. ovog mjeseca oko 22 sati.

10. ovog mjeseca u selu Cetina započeli su se vraćati za vrijeme borbe izbjegli seljani, dok su se od zaseoka Kneževići, Kurbasi i Vranješ vratile samo žene i djeca.

Prema izjavi svjedoka Vranješ Boje i glavara sela Jovana Barišića prvi su podigli ustanak i organizirali napad Krečak Dušan i Mile iz sela Podsoja, Knežević Božo, Knežević Ilija i Preočanin Slavko iz sela Cetine, a poslije njih prihvatali su borbu i drugi seljaci sela Cetine i iz obližnjih ispaša na Dinari.

Iz okolnosti, što se nisu vratili muškarci zaseoka Kneževići, Kurobase i Vranješ, zaključuje se da su i ovi seljaci imali najjačeg udjela u napadaju na oružničku ophodnju.

Prednje dostavljam radi znanja.

Zapovjednik, pukovnik
Boić, s. r.

Dostavljeno: Vrhovnom oruž.
zapovjedništvu i Ravnatelj,
za javni red i sigurnost
N. D. H.

² Vidi dok. br. 388 i 390.

BROJ 395

**IZVJEŠTAJ 2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE OD 23. KOLOVOZA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH
O BORBAMA S BORCIMA ŠIBENSKOG NOP ODREDA¹**

**ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE
Br. 1303 J. S.**

Izvještaj o borbi između
organa javne sigurnosti i
komunista na području po-
staje Širitovci dostavlja.²

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N. D. H.

Knin, 23. kolovoza 1941.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Širitovci dostavio je slijedeći izvještaj:

»18. kolovoza 1941. godine oko 8 sati prijavili su na ovoj postaji seljaci sela Širitovci, da su istoga dana odlazili na rad u rudnik »Velušić« i da su ovom prigodom zaustavljeni od izvjesnih lica na sporednom putu, koji vodi kroz krš u pomenuti rudnik. Kada su bili zaustavljeni, rećem im je od nepoznatih lica, koja su bila obučena u građansko odijelo, da se ne trebaju bojati, da oni neće njima ništa i da su oni Hrvati i Mačekovići, koji se bore protiv Njemačke, Italije i današnjeg režima u našoj Državi. Seljake, koje su zaustavili, pozivali su da podu, koji želi, sa njima, jer da su oni Crvenkape. Nadalje su seljacima rekli, da ovaj slučaj ne javljaju oružništvu i da će istog dana izvršiti napad na postaju.

Na osnovi primljenog obavještenja potpisati je odmah stupio u vezu sa ovdašnjim talijanskim karabinjerima. Sa ljudstvom, koje je bilo na raspoloženju, sa 3 građanska lica i 4 talijanskih organa (karabinjera i jednog finansijskog organa) krenuo je u pretres terena, a ujedno telefonskim putem obavjestio i talijansku komandu u Drnišu i molio da se pošalje pojačanje. Kada je odeljenje u jačini od 31 momka došlo na mjesto zvano »Seperovi stanovi«, u jednoj šumi naišlo je na grupu sakrivenih i naoružanih komunista, koji su na odeljenje otvorili vatru. Nakon vođene neprekidne puščane borbe od 9—11 sati, odeljenje se je moralno povlačiti u pravcu rudnika »Velušić« i sela Razvode uslijed pomanjkanja municije i pošto tražena talijanska pomoć nije blagovremeno došla. U ovoj borbi poginuo je domobran ove postaje Stanko Škreb iz sela Donja

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 26/4-1, k. 152a.

² Odnosi se na prebacivanje Šibenskog NOP odreda. Opširnije vidi napomenu 3 uz dok. br. 28.

Batina, kotara Zlatar i talijanski brigadijer (zapovjednik karabinjera) u Širitovcima; ranjeni su domobrani Valent Putenac i Josip Novoselac, dok je domobran Milan Koselac pao od sunčanice koji su istog dana upućeni na liječničku pomoć u Knin. Tačno brojno stanje komunista nije se moglo ustanoviti, ali ih je bilo oko 300. Bili su naoružani sa mauzero-vim puškama, pištoljima, bacačima mina i bombama.

Nije se moglo također saznati broj ranjenih i ubijenih komunista, jer su ranjene i ubijene talijanske vojne vlasti odvezle u Drniš kao i žive, koji su bili uhvaćeni.

Istoga dana od strane odeljenja, koje je vršilo pretres šuma u selu Razvodu, uhvaćena su 2 komunista naoružana sa bombama i to: Milić Joso Krstin i majke Dume rođena Krnčević, katolik star oko 19 godina, iz Crnice kod Šibenika i Polić Tomo Nikolin i majke Milice rođena Bujaš, katolik, star oko 28 godina, iz Šibenika, radnici, koji su predati

19. ovog mjeseca na čuvanje postaji Oklaj. Kod njih nađeno je 11 komada ofanzivnih bomba. I ova dva komunista talijanske vojne vlasti istog dana preuzele su sa postaje Oklaj.

Na terenu, gdje je borba vođena, komunisti su ostavili izvjesnu količinu puščane municije, 3 bombe, 2 mauzerove puške, veću količinu građanske odore i jednu kožnu tašnu i u njoj razne knjige i propise, za vođenje borbe, a na ovim knjigama bila su zapisana imena dvaju artiljerijskih oficira i to: Brajović Petar i **Zorić** Svetislav. Ove nađene stvari talijanske vojne vlasti su odnijele sa sobom. Istoga dana preko n Ći sa mesta, gdje je borba vođena, talijanske vojne vlasti odvezle su mrtvog brigadijera i našeg domobrana Skreba Stanka u Drniš, gdje je naš domobran dneva 19. ovog mjeseca bio pokopan u Drniškom groblju Sv. Ivana. O smrti domobrana obavještена je njegova rodbina od strane ove postaje.

20. ov. mjeseca pojavila su se 2 komunista na području postaje, koji su po ophodnji, oružniku Ivanu Perkoviću, pokusnom oružniku Nikoli Butkoviću i domobranu Gabrijelu Mačeku uhvaćeni i predati talijanskoj vojsci koja je sudjelovala na pretresu terena na području ove postaje.

18. ovog mjeseca nađen je u selu Ključu mrtav tj. ubijen komunista Sime Živković pok. Ivana iz Brnjice, kotara Šibenik; zaključuje se, da je imenovani ubijen od strane komunista radi nepovjerenja«.

Prednji izvještaj dostavlja se radi znanja.

Zapovjednik, pukovnik
Boić

Dostavljen:

Vrhovnom oružničkom zapovjed-ništvu i Ravnateljstvu za javni red i sigurnost N. D. H.

BROJ 396

PRESUDA POKRETNOG PRIJEKOG SUDA NDH U SINJU OD
26. KOLOVOZA 1941. O STRIJELJANJU ZAROBLJENIH
BORACA SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹

Pok. Prs. 1/41.

O S U D A

U ime Nezavisne Države Hrvatske u Mostaru u smislu Zapovjedi pos. op[^]m. poglavnika br. 396 kao pokretni prijek sud u Sinju, pod predsjedanjem Borsića Dr. Rafaela, a u prisutnosti članova: Renete Dr. Zvonimira i Kralja Pavla, te Envera Krpe sudbenog prislušnika u kričištu predmetu protiv Čerina Tonka i drugova zbog kažnjivog djela iz § 1 stav 1. Zakonske odredbe o pokretnom prijekom suda itd., nakon naredbom cd dana 22. VIII. 1941. održane rasprave na kojoj je optužbu zastupao državni tužitelj pokretnog prijekog suda Grabovac Nikola i okrivljenih koji se nalaze u pritvoru, branitelja okrivljenih: Dr Ive Smolića, odvjetnika u Sinju, 2. Dr Petra Tripala, odvjetnika u Sinju nakon što je državni tužitelj stavio konačni prijedlog da se okrivljeni proglaše krivim, a branitelj optuženih da se optuženi oslobođe od optužbe, dana 26. kolovoza 1941.,

Presudio je²

1. Čerina Tonko pok. Tome iz Blataca kod Solina, nastanjen u Blatcima, rođen 25. XI 1913. godine, rim. kat. neoženjen, pismen, samouk.
2. Katić Ante pok. Marina, rođen i živi u Solinu, rođen 4. siječnja 1915. godine, oženjen, sa dvoje djece, pismen, sa 6 razreda pučke škole, obalni radnik, u tvornici Sv. Kaja u Solinu, sudski nekažn javan, nalazi se u pritvoru.
3. Rogulj Dragutin pok. Ivana, rodom iz Mravinaca kotar Split i tami nastanjen, rođen 5. IV 1911. g. rim. kat. sa spornog teritorija, neporočan, nalazi se u pritvoru, brijač.
4. Urlić Davor pok. Fausta, rođen u Sinja 6. I 1920. godine, nastanjen u Splitu, rim. kat. pismen, sa tri razreda realne gimnazije, tesarski radnik, bez posla, neporočan, nalazi se u pritvoru
5. Frua Dušan pok. Enrika iz Splita, rođen 20. XII 1917. u Splitu, gdje i živi, neoženjen, rim. kat. brijač, pismen, sa 6 razreda pučke škole, neporočan.

* Prijepis presude ovjeren u Zagrebu 16. XI 1945. od Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (tipkan na pisacem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, MG-II/27-1/1.

² Po ovoj presudi strijeljanje je izvršeno 26. kolovoza 1941. u blizini Sinja (vidi dok. br. 397).

6. Zelić Ante pok. Jure iz Splita, rođen 26. II 1918. g. nastanjen u Splitu, vojsku služio, pismen, sa 5 razreda osnovne škole, neoženjen, neporočan.
7. Markotić Josip pok. Ljubomira, rođen u Lovreću, živi u Splitu, rođen 9. II 1917. g. rim. kat. pismen, sa razreda srednje škole, bivši činovnik okružnog ureda za osiguranje radnika u Splitu, neporočan.
8. Skopljanac Tadija Markov, rođen u selu Radošiću, općine Lećevica, živi u Splitu, rođen 17. X 1919. g. rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole i tri razreda zanatske škole, brodski kotlar.
9. Popović Ante, nez. sin. Kristine pokojne, rođen u Splitu 25. V 1913. g. gdje i živi, knjigovezački radnik, pismen, sa 6 razreda osnovne škole, grčko istočnevjere, oženjen sa jednim djetetom, nekažnjavan.
10. Radetić Josip pok. Jure rodom iz Šuice kotar Kupres, nastanjen u Splitu, rođen 1918. rim. kat. neoženjen.
11. Torkar Ante Josipov, rođen u Makarskoj 21. XI. 1922. g. rim. kat. kovač, pismen, neoženjen, neosudivan.
12. Matković Marin, pok. Ivana, rodom iz Kućina, kotar Split, gdje i živi, rođen 1919. rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole, neporočan.
13. Antonini Ivan pok. Štipana, rođen u Makarskoj, živi u Muću, rođen 1906. g. rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole, oženjen sa 4 djece, brijač, neporočan.
14. Marković Ivan, pok. Grge rodom iz Kućina kotar Split, rođen 28. V 1919. g. stanuje u Kućinama, rim. kat. pismen, sa 6 razreda osnovne škole zemljoradnik, neosudivan.
15. Jelaska Petar Antin iz Splita, rođen 15. VIII 1920. g. u Splitu, gdje i živi, rim. kat. bojudisarski pomoćnik, pismen sa 5 razreda osnovne škole i 2 razreda stručne škole, neoženjen, neporočan.
16. Borovičić-Kurir Bruno-Dordano Franin rođen 12. VIII 1912. u Splitu gdje i živi, rim. kat. pismen sa 6 razreda osnovne škole i 3 razreda zanatske škole, tapetar, neoženjen, sudski nekažnjavan.
17. Santini Alfred Šimin, rođen u Zadru 25. VIII 1918. g. nastanjen u Splitu, rim. kat. student agronomije, oženjen, pismen, neporočan.
18. Duplančić Branko Lukin, rođen 13. lipnja 1921. u Splitu, gdje i živi, rim. kat. pismen, sa 5 razreda osnovne škole, drvodjelac, neoženjen, neporočan.
19. Petrić Josip Dujin iz Splita rođen 30. XII 1919. u Splitu, rim. kat. pismen sa 6 razreda osnovne i 4 razreda zanatske škole, bravari, instalater.
20. Borožan Nebojša pok. Ivana iz Splita rođen 7. VII 1922. rim. kat. neoženjen, pismen, sa 7 razreda gimnazije, vojsku nije služio, neoženjen, neporočan.
21. Ozretić Vjekoslav Ivanov iz Splita, rođen 17. II 1917. u Splitu, rim. kat. pismen, sa 5 razreda osnovne i 2 razreda zanatske škole, krojač, neporočan.

22. Dujmić Mirko pok. Štipana iz Bola na Braču, rođen u Bolu 10. IV 1917. g. živi u Splitu, rim. kat. pismen, sa 4 razreda osnovne škole, neoženjen, neporočan.

23. Krstulović Jozo Marinov, iz Splita, rođen 22. III 1920. u Splitu, rim. kat. instalater, pismen, neoženjen, neporočan.

24. Stojanac Šime pok. Petra rodom iz Sušaka kotar Sinj, gdje i živi, rođen u travnju 1878. g. grčko istočne vjere, oženjen sa 5 djece, nepismen, zemljoradnik i gonič stoke za Mitrovića u Splitu, neporočan.

K r i v i s u :

I Optuženi Cerina Tonko i Katić Ante što su dne U. kolovoza tj. u 20 sati na poziv vodnika Grubišić Mile i drugih neustanovljenih vođa došli na sastanak sa još 20 ljudi na mjesto zv. Sv. Juraj, te tu dobili puške i municiju pa tako naoružani vojničkim postrojbama, uz dugo, pošli prema Vagnju, u cilju da se sastanu sa drugim pobunjeničkim postrojbama, pa da tako zajedničkom silom protuzakonito prigrabe vlast u raznim mjestima Nezavisne Države Hrvatske i time silom, promjene njezino državno uredjenje, politički i društveni poredak u komunističkom pravcu te ujedno uguše ustaški pokret, — a od svoje grupe su se navodno odvojili tek tada kad su drugi učesnici na brdu kod sela Košuta stupili u borbu vatrenim oružjem, najprije sa oružnicima i ustašama, a zatim i sa Hrvatskim domobranstvom — čime su počinili kažnjiva djela iz § 9 t. 1 (§ 95 u vezi § 94 t. 1 i 98 t. 2). Zakonske odredbe o pokretnom prijekom судu od 26. VI 1941. te § 1 t. 1 Zakonske odredbe o promjeni Zakonske odredbe o prijekom судu i Zakonske odredbe o pokretnom prijekom судu od 5. srpnja 1941.

II. Optuženi Katić Ante što je kod njega dana 12. VIII 1941. na brdu kraj Sušaka, nakon što je bila svršena borba opisana pod I. nađeno 4 komunistička letka br. 32, 34, 35, 36 sa naslovom: Naš izvještaj datiran sa 4. 6. i 7. VIII. te jedna komunistička brošura sa naslovom: »Revolucionarna vojska i revolucionarna vlada« — čime je počinio kažnjivo djelo iz § 1 t. 3. Zakonske odredbe o promjeni Zakonske odredbe o prijekom судu i Zakonske odredbe o pokretnom prijekom судu od 5. srpnja 1941. godine.

III. Optuž. Rogulj Dragutin, Urlić Davor, Frua Dušan, Zelić Ante, Markotić Josip, Skopljanac Tadija, Popović Ante, Radetić Josip, Matković Marin, Torkar Ante, Antonini Ivan, Marković Ivan, Jelaska Petar, Borovčić-Kurir Bruno-Dordano, Santini Alfred, Duplančić Branko, Petrić Josip, Borozan Nebojša, Ozretić Vjekoslav, Dujmić Mirko i Krstulović Jozo, što su dne U. kolovoza 1941. godine na mjestu zv. Plokite kotar Split na poziv vođa Mirka zvanog Crnogorca i drugih došli na sastanak sa preko 20 lica te naoružani puškama, bombama i puškomitrailjezom, u istom cilju i na isti način, pobliže opisan pod I. — pošli preko Mosora, pravcem preko sela Košuta, Cetina na Vaganj, gdje su se imali sastati

sa drugim pobunjeničkim grupama, te kada su dana 14. VIII 1941. ujutro došli na brdo Košute oprli i otvorili vatru na oružnike, ustaše, Hrvatsko domobranstvo i talijansku vojsku kojom prilikom su ubijena četiri domobrana (Jerlić Mile, Majić Jakov, Kelava Stipe i Šušte Božo) dva ustaša (Bilobrk Miroslav i Vukorepa Ivica) te jedan talijanski fašista, a četiri domobrana (Tenžera Jozo, Simatović Ivan, Bešlić Filip i Vučemilović Ivan) ranjeni i to ušli u borbu svi osim Rogulj Dragutina, Popović Ante i Markotić Josipa koji su se još prije početka opisane bitke odvojili od svoje grupe — čime su počinili kažnjivo djelo iz § 2 t. 1 (§ 95 u vezi § 94. t. 1 i 98. t. 2. a svi osim Rogulj Dragutina, Popović Ante i Markotić Josipa i još iz 98 t. 7) Zakonske odredbe o pokretnom prijekom суду od 24/VI 1941. te § 1 i t. 2. Zakonske odredbe o promjeni Zaik. odredbe 0 prijekom суду i zakon, odredbe o pokretnom prijekom суду od 5. srpnja 1941.

IV. Opt. Stojanac Simo što je dne 12/VIII 1941. g. rano ujutro na brdu Košuta predao okrivljenicima pod I. i to: vođi Grubišiću Mili, osam pušaka, — što je dakle prizvao u pomoć osobama, za koje je mogao sumnjati da su izvršili odnosno pripremali izvršenje djela opisanog pod I. — čime je počinio kažnjivo djelo iz § 2. t. 3. Zakonske odredbe o pokretnom prijekom суду od 26/VI 1941. pa se svi oni po zadnjem stavu citirane zakonske odredbe o prijekom суду osuđuju na kaznu smrti — strijeljanjem koja se kazna ima izvršiti redom kako su osudenici uvodno navedeni.

Nasuprot tome Stojanac Ilija Jurin, Cerina Jerko, Stolica Ivan, Stojanac Ilija pok. Marka, Serbo Božo, Radoš Jure, Denić Mirko, Radoš Mirko, Matković Nikola, Stojanac Luka i Gabrivičević Martin oslobođaju se po § 280. kp, od optužbe i to:

1. Cerina Jerko da bi dne 11. kolovoza 1941. oko 8 sati navečer zajedno sa Cerinom Tonkom i Katić Antonom sastao se sa još oko 30 ljudi na mjestu zv. Juraj, gdje su svi dobili puške, puškomitralice, bombe 1 municipiju, te neki od njih i uniforme bivše jugoslavenske vojske, zatim tako naoružani i u vojničkim postrojbama pošli prema Vagnju u cilju da se sastanu sa drugim postrojbama te da zajednički u mjestima NDH šire komunizam i vrše teroristička djela i preuzmu vlast, te kada su došli do sela Šušci stupili u borbu najprije sa oružnicima i ustašama a zatim i sa vojskom.

2. Matković Nikola i Gabrivičević Martin da bi zajedno sa optuženim pod III. dne 11/VIII 1941. sastali se u Splitskom polju sa oko 43 radnika te u istom cilju i na isti način kao pod opt. Cerina Jerko, pošli preko rijeke Cetine i preko sinjskog polja gdje su se imali sastati sa ostalim grupama te kada su dne 14/VIII 1941. došli do brda »Košuta« dali otpor zatim otvorili vatru na oružnike, ustaše, naše domobranstvo i talijansku vojsku i tom prilikom ubili 4 domobrana, dva ustaše i jednog talijanskog fašista i 4 domobrana ranili, dakle, da bi Cerina Jerko, Matković Nikola i Gabrivičević Martin organizirali društvo, koje je imalo za svrhu širenje komunizma, anarhizma, terorizma i protuzakonitog pribavljanja vlasti

i na takav način, silom zatim, da se čine nasilja prema državnim vlastima, da se ugrozi javni mir i dovede u opasnost javni poredak odnosno prihvatali poziv kad su na to postrekavani od ostalih njihovih drugova nisu o tome obavijestili državnu vlast, te na već opisani način pružali pomoć osobama, za koje se može sumnjati da su izvršili koja od djela navedenih u § 2. t. 1, a da pripremaju izvršenje koje od tih djela — čime bi bili počinili kažnjivo djelo iz toč. 1) § 94 t. 1. i § 98/11 i V. 154 i 167, 95 i 98a) § 2 Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 24. VI 1941. te § 1 Zakonske odredbe o piomjeni Zakonske odredbe o prijekom sudu od 5/VII 1941.

3. Stojanac Ilija, Stolica Ivan, Stojanac Ilija pok. Marka, Serbo Božo, Radoš Jure, Denić Mirko, Radoš Marko, Stojanac Luka, da bi se u brdu sastajali sa optuženim pod I. i donosili im municiju, te na još neustanovljeni način pružah im pomoć, te što nisu obavijestili državnu vlast o tome, da se pripremaju gore navedeni zločini a to su znali — čime bi bili počinili kažnjivo djelo iz t. 1 (§ 98a) t. 3 § 2. Zakonske odredbe o pokretnom prijekom sudu od 24/VI 1941.

Corpora delicti i to: 3 sekciye i mali plavi kalendar i mapa Evrope imaju se predati vojnim vlastima, 1 kožni novčanik sa fotografijama ima se uručiti porodici osuđenog Santinija Alfreda, dačka knjižica Zorice Ljube ima se poništiti, jedan par čarapa i gaće, konopac i pribor za umivanje imaju se vratiti porodici osuđenog Markotić Josipa.

BROJ 397

IZVJEŠTAJ KOTARSKA OBLASTI SINJ OD 26. KOLOVOZA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O PRESUDI PO-
KRETNOG PRIJEKOG SUDA U SINJU KOJOM SU OSUĐENI NA
SMRT ZAROBLJENI BORCI SPLITSKOG PARTIZANSKOG ODREDA¹

KOTARSKA OBLAST
V. T. Br. 35 od 26/VIII 1941.
S i n j

Predmet: Presuda prijekog suda u
procesu protiv komunista.

1. MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA
RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Z a g r e b

2. VELIKOJ 2UPI ŽUPE CETINA

O m i š

U vezi tamošnjeg izvještaja V. T. 26/41 od 16. VIII ov. g. izvješćuje se, da je Pokretni prijeki sud u Sinju danas proglašio osudu,² kojom su od 35 okrivljenih 24 njih osuđeno na kaznu smrti strijeljanjem, a jedanaestorica oslobođena krvice.

Pomilovanje osuđenih nije uslijedilo.

Kazna smrti izvršena je u blizini Sinja.

Prigodom sprovodenja u tri samovoza, od zatvora do stratišta, čuli su se pojedinačni poklici osuđenika: Živio Staljin.

Na samom stratištu osuđenici su klicali: Zivila Crvena armija, živjeli proletari, Živio oslobodilački pokret, Živio Staljin, krvniče! kukavice! eto ti prsa, pucaj ! Pucaj ! ima još naroda iza nas».

Javni red i sigurnost nijesu bili ničim poremećeni, a poduzete su mjere za daljnje održavanje reda i sigurnosti.

Prilog: Prepis osude Pokretnog prijekog suda.

Kotarski predstojnik,
Potpis nečitljiv

M. P.

¹ Prijepis dokumenta ovjeren u Zagrebu 16. XI 1945. od Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (tipkan na pisacem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 191, f. 1.

² Vidi dok. br. 396.

G r b
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
u Omišu

Omiš, dne 31. VIII 1941.

Broj	Obradivač	prilozi
Pov. 318	Pin.	227

Dostavljeno Ministarstvu izravno od Kotarske oblasti u Sinju.

Omiš, 3/IX 41.

Veliki Župan
podžupan:
Stanojević, s. r.

BROJ 398

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE U KNINU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U DALMACIJI U VREMENU OD 18. DO 28. KOLOVOZA 1941. GODINE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO
2. HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. br. 289/J. S.

Izvještajna služba,
izviješće za posljednjih
10 dana.

ZAPOVJEDNIŠTVU 4. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Sarajevo
Knin, 28. kolovoza 1941.

Prema privremenom Uputu za organizaciju i rad izvještajne službe i Zapovijedi Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Taj. Br. 320/J. S. od 31. srpnja 1941. podnosim sljedeće izviješće za posljednjih 10 dana.

I. Opća unutarnja situacija:

1) Raspoloženje naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike i događaje.

Raspoloženje Hrvatskog naroda prema državi je dobro. Prema radu »divljih ustaša« ima dosta nezadovoljstva, jer su postupali samovoljno

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 20/2-1, k. 143.

i protivno Poglavnikovim uputama. Oni se označuju kao najveći uzročnici ustanka grčkoistočnog življa. Kod mnogih je poljuljana vjera u vlast, što nije bila u stanju četničku akciju u početku suzbiti, a tako i nezakonitosti i samovolje ustaša spriječiti.

Grčkoistočni je živalj nezadovoljan i ogorčen, jer strahuje da mu nema opstanka i miran život. Cijeli su se krajevi digli u planine i pod oružje sa parolom: »-Borba protiv ustaša na život i smrt«. Iz planina šalju poruke i letke da se ne bore protiv Hrvatske države i hrvatskog naroda. Vjeruju u pobjedu Engleske i Rusije i tu pobjedu očekuju.

Na području ima malo Židova. Njihova se akcija ne primjećuje, ali su sa svojim stanjem nezadovoljni, pa i oni očekuju pobjedu Engleza i Rusa.

2) Četnička akcija i preduzete mjere:

4—6/8: Omer Elezović sa 13 drugova, iz sela G. Poplata i Betinje, kotar Stolac, samovlasno su nosili stvari iz napuštenih kuća građana grčkoistočne vjere, koji su se odmetnuli u šume u namjeri da ih prisvoje sebi. Od strane postaje Stolac su pohapšeni i sa prijavom predati kotarskom sudu Stolac.

6/8. Ophodnji postaje Hodovo prijavio je seljak Halil Bajagorić iz sela Babrice, kotar Stolac, da su 5. kolovoza t. g. Srbi iz sela Bročići, Jasen, Utrešnje i Biograd, kotara Nevesinje, njih oko 2000 ljudi, žena i djece posli u Sniježnicu sa oružjem i rekli mu da mu više nema mjesta u pomenutoj planini.

13/8. jedna grupa od 7 četnika napadnuta je od oružnika na području postaje Prolog; kotar Livno kod objekta: »Jabuka«. Jedan je četnik ranjen, a ostali su uspjeli pobjeći u šume i planinu.

13/8. kod Korićana na putu Livno—Glamoč napadnut je od četnika jedan samovoz sa 6 ustaša i dva građanina. Samovoz se je survao i poginula su oba građanina. Upućena je vojska iz Livna kod Korićana je stupila u borbu i četnike rastjerala.

18/8. napadnuta je oružnička ophodnja postaje Vrlika od strane četnika,² koji su na Dinari pljačkali stoku i zlostavljali čobane. U borbi je ubijen sa protivničke strane Barišić Petar pok. Bože, a lakše ranjen Kurobasa Lazo pok. Ivana, oba iz sela Cetina kod Vrlike, kotar Sinj.

18/8. na putu između Stoca i Berkovića napadnut je od četnika jedan samovoz sa 43 domobrana, 1 oružnikom i 4 civila. Poginulo je 11 domobrana i 4 civila. Ranjeno je 12 domobrana, a ostali su zarobljeni, razoružani i svučeni, pa pušteni.

19/8. izjutra preduzet je napad naših snaga oko Strupniće i Prologa, kotar Livno, u pravcu Bos. Grahova i zauzeta su od četnika sela Caprazlija i Provo. Imali smo 4 ranjena i jednog poginulog oružnika, a četnici 20 mrtvih.

¹ Vidi dok. br. 338 i 394.

21/8. oko 21 sat četnici su izvršili protu napad na naše položaje Provo—Caprazlja i preoteli ih nadmoćnjom snagom odbacivši naše snage za 8 km do sela donji Rujani. U ovoj borbi četnicima je pao u ruke jedan teški mitraljez, nekoliko pušaka i jedan dio kuhinje.

22/8. naše su snage izvršile ponovni napad na položaj Provo—Caprazlja i ponovo osvojili položaje do Caprazlja. U ovoj su borbi jedan domobran i 4 civila ranjena i jedan civil je poginuo. Dva su četnika ubijena.

Iz sela u predjelu Provo—Caprazlja uzeta su po 3 taoca a u samim selima je obrazovan odbor od po 5 pravoslavaca koji su odgovorni za slučaj ma kakve akcije od strane mještana protiv naših snaga.

23/8. oko 50 naoružanih četnika napali su ophodnju postaje Kosovo u selu Orlić, kotar Knin, kada je ova izašla u potragu za dvojicom komunista. Pred nadmoćnim protivnikom ophodnja se je probila pod bombardom do postaje bez gubitaka. Izvještena o ovome talijanska komanda, izaslala je svoju ophodnju, ali sa četnicima nije došla u dodir niti je dalje mjere preduzela.

25/8. četnici su napali i zauzeli mjesto i postaju Berković. Zarobili su 5 oružnika i pred večer ih strijeljali. Za 2 se oružnika ne zna, a 8 ih je izbjeglo i stigli su u Stolac. Isto je napadnuta i razoružana i satnija koja se nalazila kod Berkovića. Vojnici su razoružani i pušteni. Ostali podaci nedostaju.

Prema brzojavu postaje Stolac od 28. ov. mj. jedna pješačka satnija u nastupu od Nevesinja ponovo je zauzela Berković.

U području krila Knin četnici potpuno još i sada gospodare predjelom: Krupa—Ervenik—Radučić—Padana—Plavno—Strmica i Polača. Naše postaje su pred njihovom snagom povučene i još nisu uspostavljene. Oni gospodare i neposrednom okolinom grada Knin i onemogućavaju svaki i najmanji saobraćaj sa selima. Sela po Kosovu su im skoro potpuno privržena i ako još otvoreno nisu stupali na ustanak i napali postaju u Kosovu. U vremenu 23—24/8., oko Knina i između Knina i Kosova na visokim stubovima i na uočljivim mjestima mještani su istakli talijanske zastave po nagovoru Talijana, od kojih su zastave i dobili.

Ma kakva pa i najmanja akcija iz Knina, protiv četnika je nemoguća jer je nedozvoljava talijanska komanda. Četnici Talijane ne napadaju. Oni imaju međusobne veze i sastaju se.

3) **O** komunistima: U posljednje su se vrijeme formirale komunističke grupe u Splitu,³ Solinu⁴ i Šibeniku.⁵ Oni od Splita i Solina formirali su se u 4 glavne grupe i to:

Solinska grupa pod vodstvom poznatoga komuniste Milana Grubišića iz Solina.⁶

Splitska grupa pod vodstvom Bruna Borovčića zvani »Kurir« iz Splita.⁷

³, ⁷ i ¹¹ Splitski NOP odred (vidi objašnjenje 2 uz dok. br. 20).
⁴, ⁶, ⁸, ⁹ i ¹⁰ Solinski NOP odred (vidi dok. br. 39).

Kučinska grupa pod vodstvom nekog Markovića.⁸

Mravinska grupa pod vodstvom nekog Vice Jukića.⁹

Sve ove 4 grupe imale su zadatok, da se 14. i 15. ovog mjeseca sastanu na planini Vaganj i to na Trnovim poljanama, na putu Sinj—Livno tj. na istom mjestu, gdje je 10/4. ov. god. došlo do pobune u 13. pješač. puku bivše jugoslavenske vojske. Tu su se imale reorganizirati i preduzeti napade na hrvatske vlasti i živalj u nastojanju da dodu u vezu i združe se sa četničkim odredima.

Grupa Grubišića Milana u jačini od 32 komunista kretala je: Greda kod Solina, Blatac, Konjsko i Prugovo od brda Jerškoće iznad sela Šušci rajon postaje Dicmo, kotar Sinj. Tu je 12/8. napadnuta od oružnika i ustaša, pa je jedan ubijen i jedan ranjen, a jedan nepovrijeden uhvaćen.¹⁰

Ova je grupa imala 8 jataka grčkoistočnjaka iz sela Šušci koji su joj imali upotpuniti oružje i municiju, snabđeti je sa hranom i prebaciti na Vaganj i Trnove Poljane. Jataci su uhvaćeni.

U gonjenju razbjježanih naknadno je uhvaćeno 14 komunista.

Sa naše strane nije bilo gubitaka.

Grupa Borovčić Bruna sastavljena je bila od komunista iz okoline Splita i Makarske. Ona je imala glavno zborište u Splitskom polju na mjestu zv. Plokite iznad higijenskog zavoda u Splitu, odaklen je krenula 11/8. po odijeljenjima.¹¹ Ova je grupa stigla do brda Trapošnik nedaleko od sela Vojnić u rajonu postaje Trilj, kotar Sinj. Tu je 14/8. napadnuta od naših snaga, pa je jedan ubijen, a 14 ih živih uhvaćeno. Ova se je grupa kretala pod lozinkom: »Bor-jelka«.

Istoga dana tj. 14/8. sukobili su se oružnid sa jednom drugom grupom kod sela Košute, na južnoj strani brda Sudoja u rajonu postaje Trilj, kotar Sinj; u pomoć je stigla naša i talijanska vojska i ustaše. U ovoj borbi bili su gubitci i to: 4 domobrana i 1 ustaša mrtav i jedan ranjen. Među talijanskim fašistima su 2 ranjena od kojih je jedan poginuo. Među komunistima bilo je 5 mrtvih, a 44 koji su se raspršili uhvaćena su.

Posebna komunistička grupa nastupala je iz okoline Šibenika i otkrivena u rajonu postaje Siritovci ispred sela Razvoda, kotar Knin, gdje je 18/8. napadnuta od oružnika zajedno sa talijanskim karabinjerima.¹² Ova je grupa bila jaka oko 40 dobro naoružanih ljudi. U ovoj je borbi poginuo jedan domobran i jedan talijanski brigadir (zapovjednik karabinera u Siritovcima) a ranjena su 2 domobrana. Od komunista su 3 ubijena i 2 ranjena, a 7 ih je uhvaćeno. Oni su u Drnišu strijeljani. Kod dvojice uhvaćenih nađeno je 11 komada bomba. Ove komunističke bande vidjele su da im nema opstanka jer su u stopu tjerane pa su se razbjezale, većinom pobacali oružje i vratili se svojim selima na talijanskom području.

13/8. ophodnja postaje Klis pošla je da uhapsi Bulig Jozu i sina mu Mirka kao osumnjičene u oštećenju željezničke pruge, koje su vršili

⁸ i o Šibenski NOP odred (vidi obašnjenje 3 uz dok. br. 28).

komunisti, pa je Jozo na pojavu ophodnje pobjegao kroz prozor i na poziv nije htjeo stati, našto je od strane ophodnje nastrijeljen u nogu i teško povrijeden.¹³

14/8. održala je jedna grupa komunista sastanak u šumi kod sela Kljaci, kotar Drniš i dogovorila se da se i oni pridruže komunističkom pokretu, ali su prokazani, vođe pohapšeni i akcija onemogućena.

15/8. ophodnja postaje Klis u kontroli jednog sumnjivca bila je nespretna tako da je ovaj suhodniku istrgao pušku i pobjegao, a voda za njim ispalio 9 naboja i nije ga pogodio. Preduzet je kazneni postupak.

4) O Eikciji, radu i kretanju sumnjivih osoba, tuđinskih: neprijateljskih agenata, provokatora i antindržavnih elemenata.

Osim iznijetog pod toč. 3 i 4 nije ništa zapaženo. Sva sumnjiva lica drže se pod nadzorom i kontrolom. U Makarsku često dolaze talijanski trgovci sa robom (talijanski produkt slabe kakvoće) pa na svako uredovanje naših vlasti prema njima, obraćaju se talijanskim karabinjerima za intervenciju.

5) O stranoj propagandi u narodu. Od pojedinaca pripadnika talijanske vojske, pronose se uporno glasovi, da je Dalmacija pripojena Italiji i da će to stanje ostati za uvijek. Naš elemenat strahuje od ovoga, a naročito imajući u vidu poslijednje prodiranje okupacije i preuzimanje vojne vlasti. Grčkoistočni elementi u ovome nalazi zadovoljstvo, jer se nada poboljšanju svoga položaja. Ova se propaganda vrši najviše iz Splita, gdje se prepričava da će do Karlovca biti sve Talijansko, a od Karlovca Njemačko. Tamo su pronosili glasove da je Poglavnik ubijen i da Hrvatska više ne postoji.

6) O prilikama prehrane i prometa. Prehrana je svuda poremećena nestaćicom životnih artikala, velikim povećanjem cijena, poremećajem saobraćaja, potrebama okupatorske vojske i četničkom akcijom. Osjeća se velika nestaćica: brašna, masti i ulja kao glavnih artikala. Seljak donosi u grad vrlo мало od svojih produkata, a i za ono što doneše traži zamjene. Ako za novce proda, onda traži daleko više od normalne cijene. Ovo tim više, što pripadnici talijanske vojske kupuju sve do čega dođu po visokim cijenama, a pored toga daju i u zamjenu. Četnici su mjestimično onemogućili svaku vezu Knina sa selima i zabranili donos namirnica. Tako je osjećen od okoline a ako bi se koji seljak i provukao mora namirnice na putu prodati Talijanima.

Saobraćaj je neredovit: željeznica na dijelu Knin—Gračac koja je skoro cijeli mjesec bila u prekidu popravljena je od Talijana ali ne prima nikakav naš teret, ni putnike jer Talijani to ne dozvoljavaju, pa je cijela sjeverna Dalmacija odsjećena. Pomorski je saobraćaj u rukama Talijana, pa su mnoge pruge ukinute. Mnoge su brodove Jadranske plovvidbe uputili van naših voda.

¹³ Vidi dok. br. 392.

Saobraćaj samovozima je također neredovit, jer je pomanjkanje pogonskog materijala i guma, a k tome je nesiguran zbog četničke akcije.

7) O odnosima vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima: Ovi su odnosi dobri.

8) O odnosima sa savezničkim vojskama, čiji se dijelovi nalaze našoj teritoriji.

Njemačke vojske na području nema.

Odnosi sa talijanskom vojskom su dobri, ali nimalo srdačni. U okolini Makarske i na drugim mjestima, narod se žali da mu se čini šteta na usjevima i voću od strane pojedinaca i da talijanske komande u tome pogledu slabo izlaze u susret.

Talijanske jedinice saraduju na gonjenju komunističkih pojava, dok protiv četnika ne pružaju nikakvu suradnju, već, naprotiv ograničavaju nas, što je slučaj naročito oko Knina.

II. Stanje u vojsci

1) Raspoloženje duh i disciplina u vojsci: Dobro je i na dostoјnoj visini u oružništvu.

2) Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja: nije ih bilo.

3) Uticaj strane izvještajne službe i neprijateljske propagande : Nije bilo slučajeva.

4) Bjegstvo iz oružništva: Oružn. narednik Đuro Njegovan po isteku dopusta 8. srpnja nije se vratio u komandu. Nepoznato je što je sa njim pa je raspisana tjeratka.

5) Ponašanje časnika, dočasnika i momčadi van vojarne i kruga: na dostoјnoj visini i prema pravilima.

III. Vanjska situacija

1) O prilikama u pograničnim oblastima susjednih država raspoloženju stanovništva, kretanju vojske — raznim vojničkim mjerama. Nakon proširenja okupacije sjev. djelova Dalmacije mnoge se izbjeglice vraćaju svojim kućama sa talijanske teritorije. Pojačanja pridolaze talijanskih vojnih jedinica na području cijele pukovnije.

Na tal. području a naročito u Splitu ima veliki broj izbjeglica grčko-istočnjaka i Židova.

2) O stranim vojnim bjeguncima. Nije ih bilo.

3) O nedozvoljenim prelazime na granici, švercu i tome slično: U sjevernoj je Dalmaciji suha granica prema Italiji otvorena, jer su naše

stanice pred četničkim napadima povučene, pa su prilazi a i šverc svakodnevan. Uslijed talijanske okupacije i novostvorenog stanja, granica se ne može zatvoriti ni osigurati.

4) **Odnosi sa pograničnim vlastima susjednih država:** Ovi su dobri.

IV. Opći zaključak

Izvještajna je služba otežana prisustvom talijanskih okupatornih trupa, koje uglavnom ometaju i inače ne redovne poštanske i druge veze, pomanjkanjem sredstava i velikim brojem grčkoistočnoga življa na području, koje je u pobuni:

Opće stanje na području Kninskog krila te oko Stoca i Berkovića je vrlo nepovoljno. U planinama je velik broj naoružanih četnika, koji su se odmetnuli najviše pred terorom divljih ustaša. Većina bi se vratila domovima kad bi im bio zagarantiran daljnji opstanak, dok bi pojedine bande i dalje ostale na terenu, ali bi se sa njima lakše okončalo.

Talijanska vojska na području župe Bribir-Sidraga ne dozvoljava nikakvu akciju protiv četnika, a ista ne bi dovela ni uspjehu jer za sada nemamo dovoljno snage ni sredstava. Talijani se nesmetano kreću i po krajevima gdje su četnici, sa njima su u dodiru, ne dozvoljavaju im da preduzimaju terorističku akciju, ali ih inače ne diraju niti razoružavaju sa izgovorom da očekuju u tom pogledu riješenje našeg unutrašnjeg političkog stanja, sporazumno sa njihovim vojnim i diplomatskim predstvincima.

Zapovjednik, pukovnik:
Boić

M. P.

Dostavljen: Vrhovnom oružn.
Zapovjedništvu: Zapovjedn.
1, 3 i 4. oružn. pukovnije i svim
krilnim oružn. zapovjed. ove
pukovnije.

BROJ 399

NAREĐENJE MINISTARSTVA DOMOBRANSTVA NDH OD 28. KOLOVOZA 1941. POVODOM OKUPACIJE DEMILITARIZIRANE ZONE OD STRANE DRUGE TALIJANSKE ARMije'

MINISTARSTVO HRVATSKOG DOMOBRANSTVA
GLAVNI STOŽER
Broj 2144 Tajno
U Zagrebu, dne 28. kolovoza 1941.

2U R N O

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Prema ugovoru sa saveznikom Italijom o pojačanju operativne sigurnosti u graničnom pojasu u Hrvatskom primorju, Dalmaciji i Hercegovini sve čete Hrvatskog Domobranstva podređene su u operativnom pogledu od 1. rujna 1941. godine zapovjedniku II. talijanske vojske (armate) u Karlovcu.

Sporazumno sa zapovjednikom II. talijanske armate.²

Z A P O V I E D A M :

1. Zapovjedniku II. Talijanske vojske podređuju se sve čete razmještene u prostoru zapadno, jugozapadno i južno od crte: Resnik—General-ski Stol—Babina gora—Slunj (isključno)—Catrnja isključno—Plješivica—Donji Lapac uključno—Borićevac uključno—Dobro Selo uključno—Jadovnik (1650)—Šator planina (1872)—Staretina planina (1634)—Pr'.luka isključno—Livno isključno—Šujica isključno—Tomislavgrad isključno—Vran planina^—Cvrsnića—Prenj planina—Crvanj planina—Čemerno—Lebršnjak. Crta ide grebenom označenih planina. Označeno sa »isključno« pripada nama.

2. Posade u Delnicama, Gospiću, Otočcu, Ogulinu, te u graničnom pojasu prema istoku; Plužine, Gacko, Bileća, Trebinje, Plana, Dubrovnik ostaju na svojim mjestima u sadašnjoj jačini.

¹ Prijepis dokumenta (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 50/8-1, k. 213.

² Odluka o okupaciji demilitarizirane zone počev od 1. rujna donesena je 26. kolovoza u Zagrebu na konferenciji koja je održana u prostorijama Talijanske vojne misije. U ime talijanske vlade bili su prisutni: komandant 2. armije general Ambrosio, načelnik Komande 2. armije general dr. Biasio, šef Talijanske vojne misije, general Oksilio, markiz Giustiniani u svojstvu talijanskog otpovjednika poslova u Hrvatskoj, a u ime hrvatske vlade: general Percević, ministar unutrašnjih poslova Andrija Artuković, hrvatski poslanik u Rimu dr. Perić, administrativni povjerenik pri Komandi 2. armije dr. Karčić, državni sekretar za željeznice dr. Marković i sekretar administrativnog povjerenika pri Komandi 2. armije dr. Rusić. Za preuzimanje civilne vlasti određen je 7. rujan (»Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslavenskih naroda«, Vojnoistorijski institut, Beograd, tom. V, knj. 1, dok. br. 231; tom XIII, knj. 1, dokumentat od 26. kolovoza i 7. rujna 1941).

3. Posade u Kninu, Sinju, Mostaru i Nevesinju ostavljaju u posadnim mjestima onoliko snaga koliko je potrebno za osiguranje objekata u kojima se čuva vojni materijal, tj. dvostrukе jačine straža. Pri ovome težiti da se osloboди što više ljudstva za druge zadatke.

Privremene posade u Lovincu, Gračacu, Livnu, Ljubinju, Stoleu i Berkoviću bit će povučene.

Kada čete u označenim posadama budu izmjenjene sa četama Talijanske vojske imaju javiti svoju spremnost za odlazak. Ovo se odnosi kako na stalne tako i na privremene posade u mjestima označenim u ovoj točki.

Oružništvo i financi na svojim mjestima, a sa postaja gdje su povučeni vraćaju se na prijašnja mjesta.

4. Doknadne bojne i doknadne bitnice ostaju u svojim mjestima. Doknadne bojne u Ogulinu, Otočcu, Kninu i Mostaru imaju stalno držanje na vježbi toliko pričuvnika da mogu uspješno obavljati stražarsku i sigurnostnu službu u posadnim mjestima i bez pohodnih bojni.

5. Naše posade koje nakon toga ostaju u Kninu i u prostoru jugoistočno od Knina do crnogorske granice stope pod zapovjedništvom Jadranske Divizije u Mostaru. Posade u Lici sjeverno od Knina (Gospić, Otočac, Ogulin, Delnice) potпадaju pod zapovjedništvo generala Lukića sa sjedištem u Karlovcu.

Zapovjedniku II talijanske vojske u Karlovcu podređeni su Zapovjednik Jadranske Divizije i Gen. Lukić. Ova potčinjenost odnosi se na operativnu upotrebu četa gen. Lukića i Jadranske Divizije, te na izobrazbu četa za operativnu upotrebu, ali se ne odnosi na stegovno pravo kažnjavanja i unutarnje zapovedanje u okviru divizije i grupe generala Lukića. U svemu ostalom suvereno pravo Hrvatske Države ostaje neokrnjeno.

Čete Jadranske Divizije od 1. Rujna nisu više podređene general-poručniku Laxi.

General Lukić preuzima ujedno ulogu častnika za vezu Hrvatskog domobranstva kod zapovjedništva Talijanske II. Armate.

Zapovjednik Jadranske Divizije³ i general Lukić javljaju kao i do sada Vojskovodi, odnosno Glavnem Stožeru Domobranstva svakodnevno vojničko i administrativno stanje (situaciju) njihovih četa i na području.

Odnos četa našeg domobranstva prema zapovjedniku II talijanske vojske (armate) jeste odnos savezničkih vojska, pod jednim zajedničkim zapovjedništvom. Hrvatske čete na ovom prostoru nisu sastavni dio talijanske vojske, već suraduju pod zajedničkim zapovjedništvom i namjene su istoj svrsi.

6. Oružano Hrvatsko građanstvo (civilno pučanstvo i dvije Ustaše) ima po nalogu Poglavnika predati svoje oružje i vojničku opremu kotarskim oblastima i oružništvu. Sve ovo oružje i oprema ima se predati i sakupiti kod najbližeg vojničkog zapovjedništva i ono ostaje imovina Hrvatskog Domobranstva. Odašiljanje ovog oružja u druga skladišta zapo-

³ General Đuro Izer

vedit će se kasnije. Razoružanje pučanstva ima da se provesti bezuvjetno do 7. Rujna.

Istodobno preduzima talijanska vojska obsežnu akciju za razoružanje pobunjenika.

Pošto Hrvati svoje oružje predaju i uslijed toga postaju izloženi napadajima četnika, preuzima talijanska vojska svetu dužnost da zaštitи Hrvatski narod u označenom području od svih napada pobunjenika i omogući ona slobodna kretanja, koje zahtjeva njihov način privrednog rada. Meljavu omogućiti bez obzira komu mlin ili vodenica pripada.

Zakašnjenje i nemar u ovom pogledu imadu se odmah javiti zapovedništvu II. talijanske vojske u Karlovcu, da bi ista mogla preduzeti potrebno u pogledu pomoći.

7. Vojarne doknadnih bojni i bitnica u Ogulinu, Otočcu, Kninu i Mostaru ostaju na raspolaganju Hrvatskim četama za izobrazbu dolazećih novaka i pričuvnika. Vojarne i ostali vojnički objekti u ostalim posadnim mjestima mogu se u koliko nisu potrebite za Hrvatske čete — staviti na raspolaganje talijanskim četama, u kom slučaju se ima vojarna odnosno vojnički objekt (zgrada) predati talijanskim četama po našastaru (inventaru), a ove se obavezuju pismeno sve primljene objekte sa namještajem u istom stanju u pogledu građanstva i čistoće povratiti.

8. Višak na streljivu, oružju i opremi uopće, te u pričuvnoj hrani (konzerve i dvopek) u označenom području imade se odpremiti u Sarajevo i Zagreb.

Obskrba naših četa ostaje brigom naših vojničkih vlasti.

9. Podređenost četa Hrvatskog Domobranstva u označenom pojasu pod zapovedništvom II. talijanske vojske stupa na snagu 1. Rujna 1941. godine.

10. Zapovedam svim zapovednicima i osoblju Hrvatskog Domobranstva da imadu svima silama nastojati da odnos naše vojske prema Talijanskoj bude saveznički, prijateljski i upućujem ih na uzku i srdačnu suradnju na korist i dobro obih naroda.

Razumieva se da postoji dužnost međusobnog pozdrava i odavanja počasti, a osobito kod odlaska što se tiče pojedinaca i odjeljenja.

Ministar Hrvatskog Domobranstva
Vojskovoda i Doglavnik
Slavko Kvatemik, v. r.

Tačnost priepisa ovjerava i tvrdi:

Glavar Glavnog Stožara
General-poručnik
Marić⁴

M. P.

⁴ August

Razaslato:

Opunomoćeniku Ministra Unutrašnjih poslova pri zapoviedniku II. Talijanske armate u Karlovcu Dr. Andriji Kačiću

Držav. tajništvu
Odjelima I. do VIII. Min. Hrv. Dom.
Generalu Laxi i Lukiću,

Zapoviednicima svih divizija,
Vrh. nadzor, domobranstva,
Odjelima Glav. stožera,
Talijanskoj voj. misiji u Zagrebu,
Zapovjedništvu II. tal. arm. u Karlovcu
Ministarstvima vanjskih i unutar, posi.
Vojnom uredu Poglavnika.
Zapovied. Oružništva, Mornarice i Zrakoplovstva.
Glavnom stožeru Ustaške vojnica,
Ravnatelj, za javni red i sigurnost i
Zapovjed. Ustaške nadzorne službe.

M. P.

BROJ 400

BRZOJAV GLAVARA SELA KIJEVO OD 30. KOLOVOZA 1941. OPERATIVNOM ODJELJENJU GLAVNOG STOŽERA MINISTARSTVA DOMOBRANSTVA NDH O BORBAMA S USTANICIMA KOD KIJEVA¹

RAVNATELJSTVU POSTA, BRZOJAVA, TELEFONA I RADIA

(M. P.)	BRZOJAVKA							218 84				
	Prevoj Zgrb			Vrijeme predaje		Vrijeme preuzeća						
Iz	Broj brzjavke	Vrsta	Broj riječi	dana	sata	časa	1	Shužbeni podaci	dana	sata	časa	Podpis brz. činovnika
— 64 Kijevo	47	106		30	2	1	2 1 8		31	16	50	

Kijevo od četiri 5 hiljada stanovnika Hrvata opkoljeno četnicima sa svih strana uz pomoć naše vojske² hrabro se branilo trideset dana³ stop. Vaša vojska po zapovijesti napustila je položaj a zaštitu Kijevo preuzeo je saveznik stop. I pored te zaštite Kijevo se napada puščanom vatrom već dva dana i to na oči saveznika stop. Jučer i danas neprijatelj je upao u selo i zaplijenio blaga u vrijednosti četrdeset hiljada kuna stop. Ovoga časa Kijevljani vode ogorčene borbe sa neprijateljem bez ičije pomoći, stop. Moli se ostaviti hrvatsku vojničku posadu u Kijevu u protivnom Kijevo će se iseliti prema Vrliki—Sinj — glavar sela Marjanović 18 sati ?1. Vili. 1941.⁴

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva

NDH, reg. br. 31/2-16,

² Vidi dok. br. 399 i Zbornik VII, tom V, knj. 1, dok. br.

113, napomenu br. 1.

³ Vjerojatno se odnosi na jedinice Kninske doknadne bojne područja.

Jadranskog divizijskog

* Datum i vrijeme prijema brzjava.

BROJ 401

IZVJEŠTAJ KRILNOG ORUŽNICKOG ZAPOVJEDNIŠTVA OMIŠ OD
4. RUJNA 1941. VELIKOM ŽUPANU VELIKE ŽUPE CETINA O ODLA-
SKU GRUPE RODOLJUBA IZ SELA BITELIĆA 15. KOLOVOZA
U PARTIZANE¹

Nezavisna Država Hrvatska
Krilno oružničko zapovjedništvo
Taj. broj 163

Bjegstvo komunista iz
sela Biteljića.

VELIKOM ŽUPANU VELIKE ŽUPE CETINA

Omiš, 4. rujna 1941.

Omiš

Zapovjednik oružničke postaje R'ibarić pod Taj. broj 88 od 22. kolo-
voza 1941. godine izvjestio je slijedeće:

»Dne 15. kolovoza 1941. godine, sa područja ove postaje iz sela Bite-
ljića, općine i kotara Sinj, pobegli su u planinu kao komunisti² slijedeća
lica i to:

- 1) Jukić BračuljAnte, glavar sela,
- 2) Jukić BračuljPetar Antin,
- 3) Jukić BračuljIvan Antin, zv. Jerkić,
- 4) Jukić BračuljMate Jurin,
- 5) Jukić BračuljPetar Matin,
- 6) Jukić Bračulj Marko Božin,
- 7) Curković Ivan pok. Mate,
- 8) Žarko Petar pok. Mate (povratio ss 21/8 t. g. u 14.20 sati)
- 9) Žarko Šimun pok. Mate,
- 10) Stojiić Dušan pok. Ivana,
- 11) Stojić Božo pok. Luke,
- 12) Jukić Mate pok. Luke,
- 13) Jukić Jure pok. Petra, zvani Rebac (povratio se 23/8 u 13 sati),
- 14) Bulović Stevan, zvani Ducak,
- 15) Žarko Mijo pok. Mate,
- 16) Ivandić Ante zvani Antić i
- 17) Danijel Vuković pok. Nikole (povratio se 21/8 t. g. u 14 sati).

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg.br. 29/4-1,
k. 220.

² Odnosi se na Sinjski NOP odred (vidi dok. br. 41).

Za gore navedenim izvršena je potjera, ali im se nije moglo ući u trag, niti sa njima stupiti u borbu, jer se nalaze u planini »Vrdovo« ili pak u planini »Vještica« odnosno »Pod Ubijem«.

Prema dobivenim podatcima od lica koji se vraćaju svojim kućama, među komunistima vlada nervosa i neraspoloženje, jer su od strane svog vodstva stavljeni pod najstrožu disciplinu i nad istim se uvijek vrši po pouzdanijim komunistima potreban nadzor, kako ovi ne bi pobjegli sa planina.

U planini »Ubija« prema istoku, na bosanskoj strani, a na području oružničke postaje Vaganj nalazi se oko 50 komunista, koji su naoružani sa 2 puškomitraljeza, a ostali sa vojnim karabinima. Navodno ovi nemaju dovoljno municije. Hrane se najviše ovčjim mesom, a imaju i kruha, a odakle se kruh nabavlja nije moguće točno utvrditi.

Komunisti menjaju svako jutro mjesto bavljenja, jer oni sumnjaju da bi naše vlasti mogle doznati njihova mjesta. Oni po danu postavljaju straže na vrhove planina, koji osmatraju teren, pri čemu imaju ugovorene znakove međusobnog obavještavanja.

Glavni voda tih komunista je neki Splićanin, koji je bio u ratu u Španiji,³ a boravi iza Ubija i prijeti svakom članu, koji bi pokušao pobjeći, da će biti ubijen, a ako ga uhite naši oružnici, da će takoder biti ubijeni i zatim bačen u bezdan — jamu.

Prilaže se zapisnik komuniste povratnika Jure Jukića pok. Petra/⁴

Dostavljam prednje naslovu radi znanja i daljnog uredovanja sa napomenom da sam oružničkoj postaji Ribarić, odnosno vodnom zapovjedniku Sinj izdao potrebne upute, kakio bi se ova komunistička banda uništila i stanje javne sigurnosti popravilo.

Zapovjednik satnik
Bošnjak, v. r.

³ Mrdulja S Paško
⁴ Redakcija ne posjeduje ovaj zapisnik.

BROJ 402

IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE STARIGRAD OD 9. RUJNA 1941.
ZAPOVJEDNIKU 2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE O PREU-
ZIMANJU VOJNE I GRADANSKE VLASTI OD STRANE TALIJANA
NA PODRUČJU OPĆINE STARIGRAD¹

Oružnička postaja Starigrad
Taj. Br. 89
9. rujna 1941. god.
u Starigradu

Vanredno izvješće.

ZAPOVJEDNIKU 2. HRVATSKE ORUŽNICKE PUKOVNIJE (J. S.)

Dana 6. rujna 1941. god. u 18 sati pozvao je u Komandu Presidia² u Starigradu potpisatog sa ustaškim tabornikom Pavičić Jurom i Ustaškim pobočnikom Vranković Feodom Italijanskim komendant Presidia tenente Zane, koji nam je saopćio, da je dobio naređenje od Italijanskog Zapovjednika II. Armije generala g. Ambrosia, da na području općine Starigrad odmah preuzme vojničku i građansku vlast, kojom prilikom nam je pročitao poznati oglas Zapovjednika pomenute armije od 7. rujna 1941. god. i istodobno nam je saopćio da ova zapovjed stupa na snagu istog dana u 24 sata i u roku od 48 sati, da moraju svi građani svoje građansko i vojničko vatreno oružje predati u Komandu Presidia u Starigradu, a u slučaju da neko nepreda, pa se to oružje premetačinom pronađe ili se od drugih pouzdanih osoba utvrdi da isto posjeduje, da će odmah takove osobe biti predane italijanskom vojnom prijekom суду, koji će izricati smrtnе presude i koje će odmah biti izvršene strijeljanjem.

Isto ovom prilikom tenente Zane naredio je potpisa tom, da u istom roku preda svoje rezervno oružje i municiju, a da kod svakog oružnika ostane puška 60 puščanih metaka, automatski pištolj sa 25 metaka, u protivnom da će protivu potpisatog postupiti kao i sa običnim građanima. Pošto sam tenentu Zane saopćio da nemogu oružje i municiju predati dok o tome nedobijem odobrenje starješina, to mi je isti naredio, da odmah putem brzoglasa izvjestim pretpostavljene i da mu u određenom roku predam oružje i municiju.

Putem brzoglasa o prednjem sam izvjestio vodnog oružničkog zapovjednika i po dobivenom odobrenju danas sam predao tenentu Zanu na primku 40 vojničkih pušaka, 40 noževa, 1 200 bojevih naboja Čehoslovačke izrade, 360 naboja Kragujevačke izrade, 130 Manliherovih naboja, 5 Njemačkih jajastih bomba, 1 signjalni pištolj, 48 raznobojnih signjalnih

Original (tipkan na pisačem stroju u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije, Split, neregistrirano.
² Mjesta

patrona, 117 kartonskih kutija za naboje, 20 poklopaca za puške, 2 sanduka za municiju i 2 sanduka za puške.

Među predatimi puškama bilo je 5 pušaka i 5 noževa Manliherovih M. 88, a sve ostale su puške Mauzerove M. 24 sa noževima razne veličine.

Sve ovo oružje i municija je oduzeto od naroda osim 5 pušaka koje su oružnici iz Zagreba donijeli i 360 bojevih naboja koje je potpisati sa oružjem bivših oružnika od Italijana primio prilikom primanja postaje na 29. svibnja o. g.

Radi jednoobraznosti oružja oružnicima sam bio izdao oružje bivših oružnika, a oružje donijeto iz Zagreba oduzeo i konzervirao u postajnom skladištu.

Za prenos oduzetog oružja i vojničke spreme od Stardgrada do Omiša tražio sam kredit od 600 kuna od Popunidbenog Zapovjedništva u Sinju sa dopisom ove postaje Taj. Br. 48 od 25. VII o. g. ali postaja do danas nije dobila nikakvog odgovora i ako sam se pozivao na zapovjednika oružničkog krila u Omišu, kojom mi je naređeno da ovaj kredit tražim, te uslijed toga ovo oružje i spremu nije predata Popunidbenom zapovjedništvu u Sinju.

Tenente Zane mi je naredio, da u buduće službu javne sigurnosti moram vršiti po njegovima upustvima i naređenjima i o nastalim novostima da ga moram izvještavati, jer da od sada on odgovara za javnu sigurnost na ovom području.

Prema saznanju od jedne pouzdane osobe 8. o. m. u 14 sati Rimska krugovalna postaja je objavila, da je ispunjen vječni san Italijana, jer da sada Dalmacija od Okulina do Mostara u Italijanskim rukama.

Hrvatski narod koji je učestvovao u Hrvatskom oslobođilačkom pokretu, veoma je teško primio okupaciju Dalmacije i strahuje da okupirana teritorija definitivno ne pripane Italiji, a većina i vjeruje da je i pripala.

9. o. m. iz vrboske općine (područje ove postaje) imalo je da sa općinskim bilježnikom pode 13 domobrana na Popunidbeno Zapovjedništvo u Sinj radi dosluženja svoga roka, ali uslijed okupacije po Talijanima, nijedan se pozivu nije odazvao. Upitani njihovi roditelji zašto se pozivu nijesu odazvali izjavili su, da su svi od kuće otišli rano u jutro 9. o. m. sa namjerom i izjavom, da idu u vojsku i da neznadu gdje se sada nalaze.

Tenente Zane vrlo oprezno i taktično postupa sa narodom i očigledno je da nastoji svim silama, da pridobiše široke simpatije naroda za Italiju.

Jugo-nacionalisti, koji su neprijateljski raspoloženi prema Hrvatima i svemu što je Hrvatsko, veoma su rado primili okupaciju Dalmacije i radio se udvaraju tenentu Zanu i italijanskim vojnicima. Iсти optužuju izvjesne Ustaške omladince, da nijesu predali svoje samokrese i da su neprijateljski raspoloženi prema Italiji. Tenente Zane je iste po ovome ispitivao a i potpisatom je naredio, da ih ponovno ispita i savjetuje, da predaju samokrese i kako znam Italijanski govoriti uvjerio sam ga da nemaju samokrese i da je to sve akt obične denuciža, koja proizlazi iz osvete i ličine mržnje.

U udvorivanju i denunciži prednjači Petar Politeo iz Starigrada, agent Jadranske plovidbe. Kad prikupim dovoljno stvarnih dokaza do staviti će izvješće kotarskoj oblasti u Hvaru.

Komunisti se drže strogo rezervirano i sada se neprimećuje nikakova njihova akcija.

Tenente Zane mi je naknadno tražio, kao i od razdjela financi jalne straže u Starigradu iskaz oružnika i iskaz oružja i municije, koje se nalazi na rukovanju kod oružnika, te sam, kao i zapovjednik razdjela finansijalne straže udovoljio. Potpisati za oružnike, a starešina razdjela za tince.

Općinsku vlast i poštu Italijani nisu zauzeli.

Vrboska općina podpada pod Komandu Presidia u Jels-i.

Pojačanje talijanskoj vojski na području ove postaje nije dolazilo.

Na području ove postaje ima italdjanskih vojnika samo u Starigradu i to, 43 vojnika i dočasnika sa jednim tenentom, čije je prezime Zane.

Prema naprijed navedenim vojnim neposlusnicima, kao i prema samom narodu potrebno je veoma oprezno i taktičko postupiti, jer tenente Zane je sklon praviti razne intervencije u cilju sticanja simpatije od naroda prema njemu i Italiji.

Oružnici vrše svoju redovnu dužnost.

Zapovjednik, narednik

Mato Randić, s. r.

Dostavljeno:

Zapovjedniku 2. Hrvatske oružničke pukovnije, krilnom oružničkom zapovjed. Omiš. vel. Zupi Cetina, kotarskoj oblasti Hvar i koncept vod. oruž. zapovjedništva Hvar.

Oružnička postaja Starograd
K. Taj. Br. 89
9. rujna 1941. god.
Starograd

VODNOM ORUZNICKOM ZAPOVJEDNIŠTVU HVAR — S molbom na uviđaj i nadležnost.

13. IX 1941.

Zapovjednik, narednik:
Mato Randić, s. r.

BROJ 403

**IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIKA DRUGE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
U KNINU O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U DALMACIJI
U VREMENU OD 31. SRPNJA DO 9. RUJNA 1941. GODINE¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Taj. Br. 321/J. S.**

Izvještajna služba,
izvješće za posljed-
njih 10 dana.

ZAPOVJEDNIŠTVU 4. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE

Knin, 9. rujna 1941.

Sarajevo

Prema privremenom Uputu za organizaciju i rad izvještajne službe i Zapovijedi Vrhovnog oružničkog zapovjedništva Taj. Br. 320/J. S. od 31. srpnja 1941. podnosim slijedeće izvješće za posljednjih 10 dana.

I. OPĆA UNUTARNJA SITUACIJA

1) Raspoloženje naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike i događaje.

Raspoloženje velikog djela hrvatskog naroda prema Državi i Poglavniku je vrlo dobro. Izuzetak od ovoga čine pojedinci, koji su ili filokommunisti ili veliki jugosloveni, ali se njihov uticaj i ne osjeća. Među Hrvatima je veliku zabunu i potištenost proizvela vojnička okupacija ovih krajeva od strane Italije. Pod utiscima strane promičbe koja se podržava i širi najviše preko neprijatelja hrvatskog naroda u narodu vlada uvjerenje da je vojnička okupacija ovih krajeva tek prvi korak preuzimanju civilne vlasti i konačnom pripojenju svih ovih krajeva Italiji. Izvor ove promičbe je izgleda u Splitu gdje je na okupu veliki broj izbjeglih Zidova, Jugoslovena i komunista. Ovu promičbu vrše u velikoj mjeri i pravoslavci jer im to ide u prilog pošto smatraju da bi pod talijanskim vlastima bili zaštićeni kako u ličnoj tako i u imovinskoj sigurnosti. Usljed ovoga kod hrvatskog djela naroda opaža se opća potištenost i strah. Ovaj strah i potištenost kod naroda učvršćuje činjenica što je željeznička pruga Knin—Gračac već preko mjesec dana u prekidu i što je to pogodilo

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/3-1, k. 145.

narod vrlo osjetljivo u ekonomskom pogledu. Međutim narod vidi i zna da je pruga već preko 15 dana opravljena, a saobraćaj se ne uspostavlja, te se to tumači kao namjera Talijana da se narod još više ekonomski upropasti i onesposobi za ma kakvu borbu, te se ovo kod naroda smatra kao siguran znak konačnog zaposjedanja ovih krajeva po Talijanima.

Osobito je teško kod naroda odjeknula vijest da su i naša vojska mora povući sa teritorije zauzete od Talijana. Veliki broj talijanske vojske u svim mjestima i stalno novo pridolaženje izaziva još veći strah i potisnenost. Ovo stanje pogoršano je još i time što je cijeli hrvatski živalj oko Knina morao pred akcijom četnika napustiti svoje domove i povući se u Knin i to upravo u času kad je trebalo sabirati poljske plodove i pripremati se za zimu. Ljetina je za 80% upropašćena i narod sa strahom gleda u budućnost. U Kninu je bilo i do 2000 izbjeglica sa okolnih sela, koji se sada postepeno vraćaju kućama gdje često nailaze na samu pustoš.

Vjerojatno je da se i od strane Talijana vrši makar i od neodgovornih elemenata izvjesna propaganda u smislu konačnog zaposjedanja ovih krajeva od Talijana

Srpski živalj u cijelosti je veliki protivnik sadanjeg stanja i poretku u N. D. H. Nema nikakove razlike u mišljenju onih koji su u četnicima i onih koji su kod kuće. Ovo neraspoloženje je u posljednje vrijeme još pojačano, jer se veliki broj izbjeglica vraća u Knin i okolinu gdje nailazi na potpuno opustošene domove i saznanja za svoje nestale i sve to pojacha njihovo neraspoloženje prema N. D. H. U javnosti ovo ne pokazuju i drže se posve povučeno. Opaža se da pravoslavci uživaju za sada izvjesnu naklonost talijanskih vlasti.

Koncentracioni logori u koliko ih je bilo na ovom području su likvidirani intervencijom talijanskih vlasti.

2) Četnička akcija i preduzete protimjere:

Cijeli pravoslavni živalj sjeverno od Knina i neka sela istočno i južno od Knina nalaze se u četnicima. Izuzetak su samo pravoslavna sela na Kosovu, koja još nisu otvoreno istupila, ali na sve načine pomažu akciju četnika.

Glavni rad četnika sastoji se u tome što su oni potpuno opkolili Knin na udaljenosti negdje ne više od 1 km. Svaki saobraćaj sa Kninom i iz Knina nemogućan je bez njihove kontrole. Na svima izlazima i putevima imaju četnici svoje straže. Donos na pijacu životnih namirnica podpuno su onemogućili. Radi toga i vlada u gradu opća nestaćica svih životnih namirnica što gradane i izbjeglice vrlo teško pogoda. Česti su slučajevi odvodenja pojedinih lica Hrvata od strane četnika koja se malo udalje iz grada. Ove straže onemogućavaju dolazak radnika iz obližnjih sela, a vrše teror nad onima pravoslavcima iz sela, koji bi htjeli što u grad pronijeti ili ići na rad.

Talijani se posve slobodno kreću u svim pravcima i njima se ne čine nikakve smetnje. Oni u obližnjim selima gdje su ustanovljeni izvjesni dani koji su kao pazarni kupuju sve što im treba jeftino.

Zaklana stoka gotovo se svakodnevno izvozi u Split i Šibenik, kao i ostala mjesta gdje ima talijanske vojske, a u gradu je nemoguće često po više dana dobiti uopće mesa i to po cijeni od 60—70 kuna kg.

Talijani se odnose prema četnicima posve pomirljivo i nadaju se da će se sada poslije izdatog proglaša narodu ovo pitanje za nekoliko dana riješiti. Proglas je izdat 7. ov. mjes. i u njemu se narod poziva da se vратi kućama, da odloži oružje i da će svakom biti zajamčena sigurnost.

Rezultat izdatog proglaša nije se do ovoga časa mogao utvrditi jer je prökratko vrijeme. Opće je mišljenje, da će se 80% pravoslavnog življa vratiti kućama, a samo oni mlađi i koji imaju kakovo djelo na duši će ostati u šumi kao neka naoružana - rezerva i zaštita onih koji će se vratiti kućama i predati oružje. Vjeruje se da će se oružja vrlo malo predati, nego da će ga četnici posakrivati u planinama, kako bi ga u slučaju potrebe opet imali.

Hrvati slabo vjeruju da će ih Talijani moći potpuno zaštiti pred četnicima i pred onim koji se vrate kućama. Ovaj se strah pojavljuje najviše kod onih čije su kuće usamljene ili se nalaze u pravoslavnom selu.

Oružničke postaje koje su u početku pobune povučene nisu još uspostavljene i tako je cijeli taj kraj bez ikakove kontrole i naše vlasti. Očekuje se da će se kroz neko vrijeme postaje moći uspostaviti u zajednici sa Talijanima.

Svaka protumjera protiv četnika i njihova rada onemogućeno je od strane Talijana, a niti je do sada bilo dovoljno snage da bi se mogla preduzeti.

Jevreja ima vrlo malo na reonu i njihovo je raspoloženje kao i kod pravoslavaca. Svi oni vjeruju u pobjedu Engleske i Rusije i čekaju čas osvete.

Od poslijednjeg izvještaja do sada desili su se ovi slučajevi:

25. VIII 1941. satnija domobrana koja je bila u Berkoviću, kotara Stolac povukla se je prema Nevesinju. Sa ovom satnjom od oko 200 domobrana povukli su se i oružnici postaje Berković te izvjestan broj građana muslimana. Odmah po izlasku iz Berkovića napadnuti su po četnicima i prisiljeni na predaju. Četnici su domobrane razoružali i pustili prema Nevesinju, a građane muslimane su pobili. Također su strijeljih 5 uhvaćenih oružnika. Jedna satnija iz Nevesinja kasnije je ponova zauzela Berković. Oružnička postaja je uspostatljena ponovo.

28. VIII 1941. održana je liturgija u pravoslavnoj crkvi u Kninu poslije 3 mjeseca. Liturgiju su držali dva popa koji su u Knin stigli iz izbjeglišta autom u pratnji talijanskih časnika. Službi u crkvi su prisustvovali i 2 talijanska časnika.

U vrijeme 23—24. VIII. 1941. na više mjesta oko Knina istaknute su od strane četnika talijanske zastave i to na uzvisitijim mjestima. Zastave tu istaknute po nagovoru Talijana koji su ih i dali.

1. IX. 1941. na granici reona postaja Kiseljak i Hadžići sukobila se jedna oružnička patrola pojačana ustašama sa 10 četnika i u borbi su

2 naoružana četnika ubijena, a ostali su se razbjegli u šume. Potraga se vodi.

1. IX. 1941. u blizini D. Vakufa napali su četnici putnički vlak. Uz borbu su se četnici povukli prema Janju. Žrtava sa naše strane nije bilo.

3. IX. 1941. 5 žena porodice Šimić iz sela Golubića otišle su iz Knina, gdje su bile kao izbjeglice svojim kućama u Golubić. Četnici su ih uhvatili i zatvorili, ali su ih poslije 2 dana pustili na intervenciju Talijana.

7—9. četnici su uhvatili Franu Simića gostioničara iz Knina u Vrbniku, selu u neposrednoj blizini Knina. Šimić je bio pošao u Šibenik da kupi vino. Kod sebe je imao oko 60.000 kuna. Do sada se nezna što je sa njim.

Kako se vidi akcija četnika je vrlo ograničena osim slučaja kod Berkovića. Ulaskom Talijana u ove krajeve prestala je i aktivnost četnika i po svemu sudeći ona će na području zaposjednutom od Talijana prestati posve za koji dan. Talijani su u stalmom dodiru sa predstavnicima četnika, ali o čemu se vode pregovori nije se moglo do sada utvrditi. Hrvati vrlo sumnjivo i s nepovjerenjem prate i suviše pomirljivu akciju Talijana prema četnicima i strepi pred budućnošću.

3) O komunistima:

Akcija komunista koja je nedavno bila uzela zamaha gdje su oružane skupine komunista najviše iz okoline Splita i Šibenika stupile u borbu što je iznijeto u prošlom izviješću energičnom akcijom naših snaga i Talijana presjećena je i ugušena.² Do otvorene borbe sa komunistima ponovno nije dolazilo i ako i sada imaju pojedine manje skupine raspršenih komunista koje lutaju po planinama u težnji da se prebace u reon Drvara i priključe tamošnjim komunistima i četnicima.

Stupanjem komunista u otvorenu borbu onemogućeno je da se otkriju njihove organizacije i jataci, kao i da se bolje upoznaju sva lica koja su dosada prikriveno bili komunisti ili ove pomagali. Istaknutiji su popuhapšeni, a nad ostalim se vodi strogi nadzor. Na taj način je komunistima vrlo otežano snabdjevanje i prikupljanje vijesti o kretanju naših i talijanskih snaga.

Cijela akcija komunista vođena je iz Splita i Šibenika.

26. VIII. 1941. državni sud N.D.H. u Sinju osudio je na smrt 24 u borbi uhvaćena komunista i presuda je izvršena strijeljanjem.³ Veći broj komunista zadržan je u zatvoru zbog mjera javne sigurnosti.

Komunista i fiiokomunista ima dosta osobito u većim mjestima oko Makarske i Omiša. Svi su oni uvjereni u konačnu pobjedu Rusije i Engleske, a preko toga i u konačnu pobjedu komunizma.

23. VIII 1941. rasturani su u okolini Vrlike i Kijeva komunistički letci. U jednom letku koji je umnožen na pisaćem stroju i počinje sa

² Vidi dok. br. 395.

³ Odnosi se na borce Splitskog i Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 396 i 397).

»Drugovi Hrvati«, a završava »Centralni komitet komunističke partije Hrvatske« poziva se, da se Hrvati ujedine i vode borbu protiv plaćenika i kapitalističkih ugnjetača, te da ne slušaju Hitlera, Musolinija, Poglavnika, Budaka, Kvaternika i druge.

U drugom letku koji je takođe pisan na pisačem stroju pod naslovom »Drugovi na frontu i u pozadini, narode Srpski i Hrvatski« a završava »Stab Gerilskih odreda za Srb i okolinu«, na pogrdan način napadaju se ustaše i sam Poglavnik, zatim napada se Italija i fašizam,

U trećem letku koji nosi naslov »Proleteri svih zemalja ujedinite se, Hrvatski i Srpski narode Knina i okoline« a završava se »Komunistička partija Hrvatske« — akcioni odbor« i također pisan na pisačem stroju i umnožen. U ovom letku napadaju se Ustaše koji su na stotine lica poklali, a napada se i sam Poglavnik.

18. kolovoza 1941. više sela Makra, na mjestu zv. Martinov grob, kotara Makarska, ispod same litice visoke oko 50 metara, nađen je les Luke Bakić, obućara iz Makarske, u potpuno raspalom stanju. — Istragom je ustanovljeno, da je po srijedi nesretni slučaj. — Bakić je bio poznati komunista, koji je oko 1. kolovoza ov. g. pobegao od kuće u namjeri da pobegne u Split.

15. VIII 1941. iz sela Ribarića, kotar Sinj pobeglo je u planinu 17 seljaka komunista⁴ od kojih su se 3 vratila svojim kućama. Od ovih je 13 Hrvata, a 4 pravoslavca. Oni su se nalazili u planini Ubija gdje ih je bilo oko 50. Naoružani su i imaju 2 puškomitrailjeza. Vođa im je Vice Buljan iz Splita i još jedan kojemu se nezna ime, a učestvovao je u Španjolskom ratu.⁵ oni su se vjerovatno prebacili u okolinu Drvara.

2. IX. 1941. ophodnja postaje Domanović pronašla je u selu Opličići kotar Stolac istaknutu na jednom jablanu crvenu zastavu. Pritvoreno je 12 lica pravoslavaca pod sumnjom da su imali veze sa ovim djelom. Zastava je skinuta, a krivci predati vlasti.

4) O akciji, radu i kretanju sumnjivih osoba, tuđinskih neprijateljskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata.

Kako je u uvodu rečeno na području kotara Kninskog i prema Lici i Drvaru četnici se nesmetano kreću, pričaju da Rusi pobjeđuju, pa čak da su došli i u Hrvatsku, a narod jer nema veze sa vlastima to vjeruje. Komunisti čine to isto. Prisutnost stranih agenata nije primjećeno.

5) O stranoj propagandi u narodu.

Putem krugovalnika neprijateljskih stanica šire se najrazličitije vijesti u cilju prikazivanja nekih Ruskih pobjeda nad Njemicima i uspostavljenju Jugoslavije poslije rata.

⁴ Odnosi se na partizane Sinjskog NOP odreda.

⁵ Komesar Sinjskog NOP odreda bio je Marković Stjepan-Stevo, a komandir Mr-duljaš Paško, španski borac (vidi dok. br. 41).

Mnogo lica iz Šibenika, Kaštela, Trogira i Splita a gdje se nalazi i veći broj izbjeglica, Židova i grčkoistočnjaka koja su naklonjena Italiji šire svakodnevno vijesti kako će ovi krajevi koje je sada vojnički preuzeo Italija biti konačno pripojeni Italiji. Ove vijesti vrlo se brzo šire, te narod sa strahom gleda u budućnost i velikim nepovjerenjem u svaki rad Talijana. Tamo se ubjedljivo govori da Hrvatska više ne postoji, da je Poglavnik ubijen ili pobegao, pa su neki putnici iznenadjeni kad dođu na naše područje i vide da još postoje naše vlasti.

6) O prilikama prehreine i prometa.

Prehrambene prilike u cijelom području Knina su vrlo teške. Pošto je nemoguće svaki dovoz ma čega u Knin više od mjesec dana to se u varoši nemože uopće dobiti ništa osim malo zelja. Masti, ulja, šećera, riže, brašna, sapuna, soli, drva i ostalo u opće nema. Meso je kad ga ima po **60—70** kuna kg. Narod je u vrlo teškom položaju. Ako u pravcu Gračaca ne proradi za normalni saobraćaj prilike će biti očajne. U Mostar je došlo nekoliko vagona brašna za Knin, ali radi slabe organizacije oko prevoza i nedostatka prevoznih sredstava ovaj rad ide vrlo sporo. Postoji istina prehrambeni odbor, ali je od njega dosta slaba korist i njegov dosadašnji rad i preduzimljivost ne ulijeva nikakvo povjerenje narodu.

Ljetina je i ako je bila dosta dobra propala i veliki broj izbjeglica ostao je bez sredstava za život zimus.

Rekvirirani automobili koji bi služili za prenos hrane iz Mostara neracionalnom upotreboru od ranijih ustaških vlasti su upropasti i slabu sposobni za veći put. Za njihovu opravku niko se ne stara. Pored toga nafte i benzina uopće nema.

Narod neće da prodaje namirnice za novac nego traži zamjenu u stvarima koje njemu trebaju. U sve ovo veliku je pometnju unijelo i naglo povlačenje dinara od **100** i **50** dinara i to upravo u času kad uslijed prekida saobraćaja nisu dolazile novine i svijet nije pravovremeno o tome obaviješten. Liferanti mesa za Talijane uzimaju od naroda dinare, koji nije mogao zamjeniti za kune i sa tim novcem kupuju stoku po selima, koja su u vlasti četnika, jer četnici kune neće da primaju.

Ako se za koji dan ne onemogući snabdijevanje Knina i okolice vlakom imaće presudnih posljedica.

Prehrambene prilike na reonima ostalih krila bolje su, ali i tamo samo po varošima, dok sela ostaju isto bez najpotrebnijih namirница.

Na raspoloženje naroda utječe negativno i to što trgovci dižu cijene robi po volji, a maksimiranje cijena imalo bi za posljedicu da se u opće nebi dobilo radi oskudnog i teškog dovoza.

7) O odnosima vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima:

Odnosi sa savezničkom talijanskom vojskom su sada mnogo bolji nego prije. Na svakom koraku opaža se ta promjena i Talijani se po-

kazuju vrlo susretljivi u svemu. Naročito su dobri odnosi oružništva sa Talijanima.

Bilo je izvjesnih nesuglasica sa Talijanima Lako na pr. 25. kolovoza 1941. istaknut je na zgradbi osnovne škole u Sumartinu, kotar Brač, od strane ustaškog rojnika oglas slijedeće sadržine: »Od strane ovog ustaškog roja zabranjuje se djevojkama-ženskinjama zajedničko kupanje sa vojnicima na mjestu zvanom »Za Kopita« kraj Sumartina, a koja bi se u ovu zabranu ogriješila biće pozvana na odgovornost i za kaznu biće joj odrezana kosa«.^{*5} Zapovjednik talijanske vojske u Selcima je naredio da se ova tabla sa škole skine i da će ovo fotografirati i dostaviti svojim višim starešinama.

26. kolovoza ove god. seljak Politeo Vlado iz Novisela,⁷ kotar Supetar, vraćao se oko 22 sata na svome magarcu kući. Usput je sreo jednog talijanskog vojnika naoružanog ali u pripitom stanju, koji mu je nešto govorio i bezrazložno ga počeo napadati, ali pošto on ne razumije talijanski jezik, da je mislio da će ga tući i tako se sa magarca skinuo, vojnik u tom momentu opalio je iz svoje puške jedan naboj u vis, koji da mu je prošao mimo glave, i potom mu naredio da ide ispred njega nazad u Povije, držeći pušku stalno u stavu >-sprem« i tek kada su došli do parobroda, pustio ga da se može vratiti svojoj kući.

Ovo nije doprinijelo promjeni ovoga stanja.

II. STANJE U VOJSCI

1) Moral i disciplina kod oružnika nisu još na željenoj visini. Moral je najviše poljuljan u času preokreta kada su mnogi oružnici stradali ni krivi ni dužni. Mnogima je propalo sve što su imali. U vremenu rasula bili su oružnici prepуšteni duže vremena sami sebi i to sada dolazi do izražaja. U nedavnom ustanku četnika ponovno su mnogi izgubili sve što su imali, a to štetno utječe na njihovo raspoloženje. Disciplina je prosječno dobra.

Kod pomoćnih oružnika domobrana opaža se nemir i nezadovoljstvo ier već više mjeseci služe i pitanje njihova odpusta nije rješeno. Rad po tome je u toku. Neki domobrani u pričuvi bili su pozivani za vrijeme bivše Jugoslavije 4—6 puta na vježbu, pa im sada teško pada ovo služenje u vojsci, jer su im domovi i porodice prepуšteni sami sebi. Pogibija 23 domobrana u nedavnim borbama sa četnicima također je negativno djelovala.

15. kolovoza 1941. oko 15 sati stožerni narednik 15 pješadijske puškovnije Setina Alojz (Slovenac) udaljio se je bicikлом iz Knina u pravcu sela Kovačića, koje je udaljeno od Knina 6 km. Pretpostavljalо se, da su ga na putu predusreli i zarobili četnici. Našom intervencijom uputile

* Odmah nakon okupacije Skojevcu, napredni omladinci i drugi aktivisti NOP-a, rezali su kosu ženama, koje su isle s Talijanima i ustašama, te ih tako žigosali i kažnjavali. Ustaški zastupnici u selima na otoku Braču su samo zastrašivali žene ovom mjerom, ali nije poznato da su je provodili.

⁷ Novo Selo.

su talijanske vlasti četnicima zahtjev, da se stožerni narednik Setina pusti u svoju jedinicu. Poslije 2 dana četnici su poslali odgovor talijanskoj vlasti u Knin i priložili vlastoručno pismo stožernog narednika Šetina u kome isti navodi, da nije zarobljen već se dragovoljno priključio četnicima. Provjeru kod izvjesnih seljaka pravoslavaca primljena su ista obavještenja, na ime, da se je stožerni narednik Šetina Alojz dragovoljno priključio četnicima.

Po izjavi njegovih starešina i dočasnika koji ga bliže poznaju, te obzirom da je oženjen i otac jednog djeteta koji od svojih beriva izdržava obitelj u Šibeniku, a u glavnom ostavio je sve svoje stvari u Kninu, odpada sumnja da se je namjerno priključio četnicima već je stvarno zarobljen. Njegovo vlastoručno pismo smatra se da su četnici iznudili.

Na moral oružnika utječe štetno i velika skupoča i nestasica namirnica, kao i to što većina ženjenih živi odvojeno od svoje porodice, koje su mnogi u krajevima koji su pripali Italiji. Sa početkom školske godine pojavljuje se kod ženjenih oružnika briga za školovanje djece u srednjim školama, kao i obskrba te djece.

Smještajne prilike osobito u krilu Knin su vrlo loše. Iako je po pravku ovoga stanja preduzeto sve što se moglo pitanje je ostalo neriješeno. Mnogi oružnici nemaju ni po jedno čebe, nemaju plahta, slamarica, kreveta, a mnogi imaju i vrlo slabo odijelo. Sve ovo štetno utječe na moral i duh oružnika. Takoder i pitanje njihova prijema i očekivanje rasporeda zadaje im dosta brige. O ovome je zasebno izvješteno.

2) Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja:

Nije bilo.

3) Uticaj strane izvještajne službe i neprijateljske propagande:

Nije primjećeno osim kako je naprijed navedeno.

4) Bjegstva iz oružništva:

Bjegstva iz vojske osim navedenog slučaja nije bilo.

5) Ponašanje časnika, dočasnika i momčadi vein vojarne i kruga:

Propisno, Razvodnik sa postaje Srinjine Delić Franjo otišao je u Split bez dozvole gdje je lompovao i gdje je pri hapšenju od strane Talića kcd njega nadeno 13.000 dinara. Predpostavlja se da je ovaj novac bio namjenjen švercu. Istraga će odmah predložiti za odustanak iz službe kad se utvrdi pravo stanje.

Najviše nereda po postajama stvaraju legionari koji su došli iz Njemačke potpuno razuzdani i nepokorni. Preduzete su energične mјere da se nevaljaci uklone iz oružništva.

Kod vojnika u Kninu primjećuje se nezadovoljstvo radi slabih smještajnih prilika, pošto su Talijani sve vojarne zaposjeli.

III. VANJSKA SITUACIJA

1) Nisu se mogli prikupiti nikakvi podaci. Zna se da narod u krajevima pripojenih Italiji također trpi od nestašice životnih namirnica, a osobito svijet po otocima.

2) O stranim vojnim bjeguncima.

Nije bilo slučajeva.

3) O nedozvoljenim prelazima na granici, švercu i tome slično:

Pošto je pokretom talijanske vojske onemogućena našim organima kontrola granice to se nema podataka o tome. Osjeća se da se šverc u velike razmahao, ali je nemoguće suzbijati, radi ograničenja kretanja oružnicima i ostalim organima.

4) Odnosi sa pograničnim vlastima susjednih država

Dobri su i incidenta nije bilo.

IV. OBCI ZAKLJUČAK

Politička situacija je prilično nejasna. Stanje javne sigurnosti vrlo slabo u kotaru Kninskom inače je dobro.

Primjećuje se, da je obavještajna služba kod Talijana vrlo dobro razvijena i organizovana.

Zapovjednik pukovnik:

M. P.

Boić, s.r.

Dostavljeno: Vrhovnom oruž. zapovjedništvu; Zapovjedn. Jadranskog i Bosanskog divizijskog područja; Zapovjedn. 1, 3 i 4. oružn. pukovnije i svim krilnim oružn. zapovjed. ove pukovnije.

BROJ 404

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 10. RUJNA 1941.
MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH O POSJETU GUVERNE-
RA DALMACIJE BASTIANINIA SPLITU I OMIŠU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
U O M I Š U
Pov. broj: 368/41

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Kako je poznato tom Ministarstvu izražena je želja sa strane Namjesnika za Dalmaciju g. Bastianinu, da ga posjetim prilikom njegova dolaska u Split 6. rujna t. g. Ja sam se tome pozivu odazvao i posjetio ga u ime svoje u dva navrata.

Dana 7. rujna priredio je Namjesnik g. Bastianini zakusku u Splitu u hotelu Ambasadoru² na koju sam bio lično pozvat kao i podžupan, tajnik i Domobranski satnik pri ovoj župi g. Celegin.

Ovoj zakusci nisam lično prisustovao, nego sam u ime svoje poslao kao delegaciju gore imenovane.

To sam učinio s razloga, što su na tu zakusku bili pozvani neki bivši ministri, banovi i predstavnici političkih stranaka bivših jugoslavenskih režima.

Podžupan g. Stanojević pri upoznavanju sa Namjesnikom pozdravio je istoga u ime Velikog Župana izjavivši, da se Veliki Župan smatra osobito počašćenim radi upućenog mu poziva, ali da lično nije mogao prisustvovati radi poslova u Župi, te da srdačnim veseljem očekuje Namjesnikov posjet u svome sjedištu. Namjesnik je srdačno zahvalio, poka-zavši veliko raspoloženje, te je izjavio da se smatra osobito sretnim, da će se moći lično upoznati sa g. Velikim Županom. Nakon toga Namjesnik se je zadržao u dužem i životom razgovoru sa podžupanom i ostalim članovima delegacije tretirajući razna pitanja, kao asanaciju, javne radove i slično.

Poslije završenog razgovora Namjesnik se je upoznavao sa drugim uzvanicima i po prilici nakon pola sata ponovo je došao našoj delegaciji i dugo se zadržao u životom i srdačnom razgovoru interesirajući se za opće prilike u našim krajevima.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 6/1-2, k. 235.

² Vidi dok. br. 47.

Pokazana pažnja sa strane Namjesnika našoj delegaciji i njegovo dugo dvokratno zadržavanje sa istom bilo je od svih prisutnih zapaženo i vrlo živo komentirano.

Nakon Namjesnikova odlaska sa zakuske i naša delegacija udaljila se je nakon oproštaja sa Prefektom i talijanskim odličnicima.

Sutradan, tj. dne 8. rujna t. g. po prethodno izraženoj želji sa strane Namjesnika posjetio sam istoga u pratnji podžupana g. Stanojevića i satnika g. Celegina.

Namjesnik me je primio na jahti vrlo srdačno i poveo me u salon odavši mi prije toga sve vojničke počasti. U razgovoru smo se zadržali puna dva sata.

Razgovor je tekao u vrlo srdačnom tonu, a tretirala su se razna pitanja, koja interesiraju naše dvije zemlje, te smo se Namjesnik g. Baslianini i ja sporazumjeli, da u svemu prijateljski surađujemo na bazi ličnog prijateljstva i neposrednog sporazumievanja.

Detaljni tok razgovora saopćeću Poglavniku lično kao i Ministru.

Pošto sam na vrijeme obavješten o namjeravanoj posjeti Namjesnika meni lično, upriličio sam svečani doček i poduzeo sve potrebito, da isti što bolje uspije.

Grad je sav bio iskićen hrvatskim i savezničkim zastavama. Dočeku je prisustvovalo sve mjesno činovništvo sa glavarima ureda, školska djeca sa hrvatskim zastavicama te ostalo građanstvo.

Namjesnik je došao u Omiš sa svojom jahtom u 10 sati prije podne, i nakon što se je iskrcao pozdravio sam ga govorom čiji sadržaj glasi:

» E k s e l e n c i o !

Neobično sam sretan da Vas kao predstavnik Nezavisne Države Hrvatske mogu od srca pozdraviti i izraziti Vam toplu želju da Vaš danasnji boravak među nama bude što ugodniji i prožet najsrdačnjim prijateljstvom.

Vaš prvi posjet tlu Nezavisne Države Hrvatske neka bude zalog najuže saradnje naših dviju Savezničkih i prijateljskih zemalja, jer to su najviše intencije Duce-a i Poglavnika, a ja sam duboko uvjeren da ćemo zajedničkom i iskrenom saradnjom te intencije ostvariti.

Ekselencijo !

Ovaj Vaš posjet ima povjesni značaj i uvjeren sam da će imati odlučne posljedice za sreću i budućnost naših dvaju prijateljskih naroda.

Upućujući Vam ovaj pozdrav, ujedno pozdravljam i Vašu odličnu pratnju. .

Živjeli!

Živio Car i Kralj Emanuel!

Živio Duce!

Živio Poglavnik!

Namjesnik je vrlo srdačno zahvalio, nakon čega sam mu predstavio predstavnike vlasti i ustanova.

Zatim smo u mimohodu praćeni od Namjesnikove i moje pratnje prošli pored jedne čete talijanskih vojnika i talijanske vojne glazbe, koje su nam odale vojničke počasti. U živom razgovoru prošli smo zatim gradom i pregledali njegove znamenitosti.

U 10 i 30 sati krenuli smo prema programu samovozima prema Zadvarju, gdje smo pregledali slapove Gubavice, električna postrojenja i električnu centralu u Kraljevcu.

Namjesnik je sa osobitom pažnjom sve navedeno pregledao diveći se koliko tehnički ljudi toliko i ljepotama prirode. Pri svemu ovome tretirana su razna pitanja opće naravi a naročito o izgradnji turističke ceste uz obalu sve do Albanije, moleći mene da bi za ovo pitanje zainteresirao Poglavnika kao što je i Namjesnik sa svoje strane zainteresirao Duce-a.

Poslije izleta vratili smo se u Omiš na ručak, koji je protekao u vrlo srdačnom i živom razgovoru svih uzvanika, kojih je bilo oko 30 i to 20 Talijana iz pratnje Namjesnikove kao i 10 naših predstavnika.

Namjesnik je meni izkazao u više navrata veliko zadovoljstvo za odlični prijem, te me je zamolio, da ga čim prije posjetim u Zadru, što sam mu i obećao.

Nakon srdačnog oproštaja Namjesnik mi je iz Splita uputio brzjavku slijedećeg sadržaja:

»Duboko zahvalan za vrlo lijepi i zanimljivi dan proveden u Vašem društvu, srdačno Vam zahvaljujem za ljubazno gostoprimstvo, sretan ako budem mogao brzo uzvratiti Vam u Zadru ljubaznost pokazanu prema meni. Sa prijateljskim pozdravom ostajem Vaš

Bastianini«

na koji sam ja odgovorio istim putem kako slijedi:

»Sretan sam što sam imao priliku da se s Vama upoznam i nazovem Vašim prijateljem, iskreno i srdačno zahvaljujem na toplim izrazima simpatija kao i na ljubaznom pozivu. Neka ovaj naš prvi sastanak bude trajni zalog vječne saradnje naših dvaju prijateljskih naroda.

Uz najprijateljskiji poadrarv

Vaš

Luetić«

Ističem kao važno, da su ovi međusobni posjeti porazno djelovali u krugovim naših protivnika u Splitu.

Napominjem da Obćeg-upravnog Povjerenika g. Dr. Karčića o ovome nisam obaviestio.

Omiš, 10. rujna 1941.

M. P.

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Ministarstvo vanjski poslova
Br. T. 407 Prim. 18/IX

BROJ 405

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA 2. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE U KNINU
OD 16. RUJNA 1941. RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST
NDH O MINIRANJU MOSTA PREKO POTOKA DUBOKO NA CESTI
DUBROVNIK—HERCEG-NOVI¹

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO
2. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Broj 1475/J. S.

Most preko potoka
Duboko oštećen.

RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST N.D. H.

Knin, 16. rujna 1941.

Zagreb

Zapovjednik oružničke postaje Cavtat, brzojavom Br. 607 od 14.
rujna o. g. izviještava:

»14. rujna o. g. oko 2 sata, po nepoznatom počinitelju postavljen je
eksploziv na jednu rupu svodnog zida kamenog mosta preko potoka Du-
boko, na putu Dubrovnik—Hercegnovi na km. 565. Eksplozivom je ošte-
ćen gornji dio puta na mostu, dočim sam svod nije porušen.

Opravka se može izvršiti i saobraćaj uspostaviti za jedan do dva
dana.

Za počiniteljem se traga.

Iзвјештена је Вел. Жупа у Дубровнику; Заповјед, војне крајине у
Биљеу и котарска облас.²«

Dostavljaju se prednje na znanje.

Zapovjednik pukovnik:
Boić, s. r.

Razaslati: Vrhovnom oružn.
zapovjed. i Ravnatelj, za
jav. red i sigurn. N. D. H.

Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 14/10-1,
k. 152.

BROJ 406

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 26. BUJNA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O RANJAVANJU
SPLITSKOG FAŠISTE ZVONKA PETRAELLA I O DEMONSTRACI-
JAMA UČENIKA I UČENICA SREDNJIH ŠKOLA U SPLITU

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA

Pov. br. 454/41.
Predmet: Incidenti u Splitu.

Omiš, 26. IX 1941.

MINISTARSTVU UNUTARNJIH POSLOVA

Z a g r e b

1) Večeri, dana 24. rujna 1941, na početku Križeve ulice u Splitu, proboden je nožem u leđa, fašista Splićanin Zvonko Petraello.² Izvršilac nepoznat, a ranjeni se u bolnici bori sa smrću.

2) Jutros oko 9.30 sati, pošto je učenicima svih škola, muških i ženskih, u Splitu bilo uskraćeno dijeljenje godišnjih svjedodžba, to učenici, muško i žensko, došli i sakupili se na »Bulatovoj Poljani« — ispred Kazališta — i tu su demonstrirali protiv svojih ravnatelja škola i Talijana.³ Padali su poklici' »Živio kralj Petar II!« »Živio Maček!« »Živio Staljin!« »Doli fašizam!« i »Doli Italija!« sa »Bulatove Poljane« krenula je zatim masa učenika-ca na Narodni Trg, gdje su se demonstracije nastavile. Talijani su čemirali cijeli Trg i uhapsili više učenika-ca. Fašisti su pri tome upotrebljavali neke palice sa olovom, našto su se demonstranti raspršili. Isti učenici su odlučili, da i sutra ujutro u isti sat i na istom mjestu nastave sa demonstracijama.

Dostavlja se radi znanja.

Za Dom spremni!

Za Velikog Župana

Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

* Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 51/5-1, k. 213.

² Odnosi se na Zvonimira Kukoča Petraella (vidi dok. br. 51. 63 i 354).

³ Odnosi se na demonstracije splitske srednjoškolske omladine (vidi dok. br. 61, 63 i 288).

BROJ 407

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMISU OD 4. LISTOPADA 1941.
OPCE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O ISPISIVANJU ANTIFAŠISTIČKIH PAROLA NA RAZNIM
MJESTIMA NA HVARU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
U O M I Š U
Pov. broj: 487/41.

Omiš, 4. listopada 1941.

OBCE UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
kod druge talijanske armate

S a š a k

Oružnička postaja u Starigradu kotar Hvar pod Taj. broj 114/41. od 29. rujna 1941. dostavlja slijedeće:

Noću između 21—22. rujna 1941. u selu Dol Sv. Ante i Dol Sv. Marije, područje ove postaje, komunisti su na 9 javnih mesta ispisali crnim drvenim ugljenom, kredom i gustim vapnenim rastvorom slijedeće zatvorenjene razorne komunističke parole:

- 1) Na desnim ulaznim vratima Hrvatske čitaonice u Dolu Sv. Ane, napisano je štampanim slovima veličine 10 cm. sa drvenim ugljenom: »Kruha, dolje krvoloci: Hitler, Musolini, Pavelić, dolje fašizam«.
- 2) Na istoj čitaonici na izvanjskim kapcima (škurama) desnog krajnjog prozora napisano je crnim ugljenom štampanim slovima veličine 10 cm. Živio SSSR.
- 3) Na istoj čitaonici, sa lijeve strane naprijed spomenutih ulaznih vratima na kapcima (škurama) prozora napisano je sa rukom velikim slovima sa ugljenom: »Dolje Hitler, Živio SSSR, — Kruha«.
- 4) Na cementskom mostu na potoku Krušica u sredini sela Dol Sv. Ane, napisano je štampanim slovima veličine 20 cm. sa kredom: »Živio SSSR. Doli Hitler, Musolini, Pavelić. Dajte nam kruha, kruha«.
- 5) Na vratima podruma kuće Matije Vranković ud. Jakova u Dolu Sv. Ane napisano je štampanim slovima veličine 20 cm, sa ugljenom: »Živio SSSR«.
- 6) Na vratima avlje Roić Luke pok. Luke u Dolu Sv. Ane, bilo je napisano štampanim slovima sa kredom: »Kruha, kruha, dolje fašizam«.

Imenovani je ovo odmah sam u jutro pobrisao prije dolaska ophodnje na lice mjesta, misleći da mu je to netko radi podvale napisao.

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 47/8, k. 220.

7) Na velikom avlijskom zidu Posnikovića Tadije pok. Ivana u Dolu Sv. Marije napisano je štampanim slovima, veličine 40 cm sa gustim vapnenim rastvorom: »Živio SSSR — Dole krvoloci H.M.P.«

Slova H.M.P. znače: Hitler, Musolini, Pavelić.

8) Na taraci seoske cisterne u Dolu Sv. Marije napisano je na pločama sa štampanim slovima veličine 10 cm. više komunističkih parola sa ugljenom, ali seljaci dolazeći na vodu preko dana, sa vodom i gaženjem mnoge su natpise izbrisali, a od pronadenih mogli su se čitati slijedeći natpisi: »Živjela nepobjediva crvena armija, dolje krvnik Hitler, dolje Pavelić razbojnik, dolje Musolini«.

9) Na ploči propusta na ulici, koja vodi sa glavnog seoskog kolskog puta pomenute seoske cisterne, koja se nalazi u sredini sela, a odmah do korduna navedenog kolskog puta napisano je štampanim slovima veličine 10 cm. sa ugljenom: Živio SSSR. Živjela crvena armija.« Lijevo od ove ploče napisano je istim slovima i iste veličine sa ugljenom: »Dolje Hitler.« Ovo je napisano na jednom malom zidiću od ozgor po cimentskoj ploči.

Svi naprijed istaknuti natpisi su ispisani na glavnim prolaznim mjestima uočljivo tako, da je narod iste odmah u jutro mogao uočiti i čitati.

Odmah po saznanju o prednjem u odsutnosti talijanskog komandanta izvjestio sam jednog dočasnika u ovdašnjoj komandi presidia, koji je zastupao komandanta, zamolivši ga, da o tome odmah putem brzoglasa izvjeti u Jelsi svog komandanta, kao i to da sam otisao sa ophodnjom na mjesto čina radi istrage.

Odmah po obavještenju Italijanskih vojnih vlasti o događaju izašao sam na mjesto čina sa razvodnikom Jerković Svetinom i Giljanović Petrom i u prisustvu seoskog glavara Pavičić Roka i općinskog lugara Posinković Ante izvide poveo i naprijed iznijete natpise pronašao, o kojem sam pronalasku odmah zapisnik učinio.

Na osnovu temeljite sumnje sproveo sam na 23. o. mj. na postaju 5 komunista radi daljnje istrage i to: Roić Juru Jurjeva, Roić Luku pok. Stjepana, Vranković Sandora pok. Filipa, Šurjaka Radoslava pok. Franje i Posniković Franu pok. Luke, svi iz Dola Sv. Ane.

Cim je gornja ophodnja izašla na mjesto čina ustanovila je, da su od svojih kuća pobegli poznati i kažnjavani komunisti Dužević Stjepan Lukin i Dužević Marijanov Ivan, pok. Ante, oba iz Dola Sv. Marije.

Po povratku ophodnje u Starograd, o toku istrage i preduzetim mjerama izvjestio sam gore imenovanog talijanskog dočasnika, koji je putem brzoglasa o tome izvjestio svoga komandanta u Jelsi, koji je naredio, da odmah prekinem svaku istragu do njegovog dolaska u Starograd 24. o. mj. u 15.30 sati, a uhapšenike da na postaji zadržim do njegovog dolaska.

Bez obzira na ovo naređenje, potpisati je putem doglasne službe i nadalje vodio izvide i ustanovio, da noću ne spavaju u svojim kućama, već u obližnjim šumama poznati komunisti Roić Ivan Filipov i Carić

Jakov Lukin, oba iz Dola Sv. Ane, koji su opažani 21. o. m. oko 21 čas kada su se tajno razgovarali pred pomenutom čitaonicom sa Pavčić Lukom Ivanovim, Carić Jakovom Antinim i Posinković Zorislavom Jakovovim, svi iz Dola Sv. Ane i poslije obavljenog tajnog dogovaranja, da je Posinković otišao u Dol Sv. Marije.

Na 24. o. m. u određeno vrijeme došao je u Starigrad iz Jelse talijanski komandant otoka Hvara kapetan Ferrari i istoga sam u detalje izvjestio o učinjenom djelu i toku istrage.

Kapetan Ferrari mi je izjavio da on ne vjeruje da su to komunisti napisali, već da je mišljenja, da su to napisali Hrvati, koji mrze svakog onoga koje neprijateljski raspoložen prema Italiji i onog ko sa Talijanima razgovara, te da će on bez moje prisutnosti uhapšene ispitati i odrediti šta treba preduzeti. Poslije ovoga je iste bez moje prisutnosti sašlušao protokolarno preko tumača talijanskog optanta Ljubića Toni iz Starigrada.

Poslije obavljenog saslušanja izjavio mi je kapetan Ferrari, da su svi uhapšenici nevini i da će ih pustiti kući. Na ovo sam pokušao uvjetiti kapetana Ferrari, da nisu nevini i da komunisti i? principa poriču svoje djelo u namjeri da obmanu vlast i izbjegnu kaznu, objasnivši mu da se ovakova djela kod nas i u Njemačkoj kažnjavaju smrću. Objasnivši mu da se tako isto prema komunistima i u Italiji postupa i da ja po službenoj dužnosti moram o djelu i toku istrage izvjestiti vojničke starješine i upravnu vlast, o čemu će oni izvjestiti komandanta 2. Talijanske armije, te ako ih pusti na slobodu, da možemo obojica imati neugodnosti. Na ovo mi je kapetan Ferrari izjavio, da do 26. o. m. pronadem krivce, a ako u tom roku ne pronadem, da će uhapšenike pustiti na slobodu.

Iste večeri preko talijanskih optanata kapetan Ferrari je poručio odbjeglim komunistima i rodbini uhapšenih komunista, da se ništa ne boje da će na 26. o. m. sve uhapšenike pustiti kući, a na 25. o. m. poslao je u Dol Sv. Ane i Dol Sv. Marije jednu svoju vojničku ophodnju jaku od 10 vojnika pod vodstvom jednog dočasnika koji su odlazili u kuće uhapšenih, pa i u kuću odbjeglog Duževića Lukinog Stjepana, gdje su popili 3 litre vina i hrabrili njega i njegovu porodicu, da neka se ništa ne boje, jer da će ga kapetan Ferrari pustiti na slobodu. Isto su mu tako govorili, da neka se ne prijavljiva na ovu postaju jer da je oružništvo u njihovim rukama, tj. pod njihovom komandom. Pošto sam preko viđenih ljudi preduzeo korake da se odbjegli Dužević prijavi na ovu postaju, to su isti na postaju se prijavili 25. o. m. ali nijesu priznali svoje djelo.

Dužević Lukin Stjepan u prisustvu svjedoka ustaškog tabornika Pavićića Jure i ustaškog pobočnika Vrankovića Feodora, oba iz Starigrada, priznao je, da je pomenuta talijanska obhodnja dolazila njegovoj kući, gdje su popili 3 litre vina i da su mu govorili da se ne prijavljuje na postaju, a kad je on izjavio da će se prijaviti isti su mu odmah kazali, da ako bi oružnici sa njime ružno postupali, da odmah to javi njihovom kapetanu.

Videći da kapetan Ferrari namjerava uhapšenike pustiti kao nevine i naše zakone i vlasti omalovažavati i pretstaviti kao okrutne, a to iz političkih motiva, radi simpatija širokih masa tj. komunista i Jugonacionalista, kojih ima u području postaje dovoljno, jer se od natrag par dana prepričava da će biti plebicist za Dalmaciju, to sam 26. o. m. u 11 sati sam uhapšenike pustio svojim kućama, ne čekajući da ih pusti kapetan Ferrari, jer mi je uopće nemoguće bilo pod gornjim okolnostima istragu sprovesti, a osim toga nije isključena mogućnost da su ovi natpisi napisani iz političkih razloga po znanju i nagovoru samih Talijana.

26. o. m. čim sam uhapšenike pustio o tom sam izvjestio dočasnika koji zastupa u Starogradu komandanta presidia, jer je tenente Zane premješten u Split, to sam istog zamolio da o tome izvesti kapetana Ferrari u Jelsi.

Kapetan Ferrari je naredio ovom dočasniku da sve uhapšenike pozovu u Starograd i da ga sačekaju u 19 sati, kada će sa parobrodom doći u Starograd.

Kapetan Ferrari je sa uhapšenicima preko tumača Ljubića Toni nešto govorio, ali još nisam mogao provjeriti šta, a zatim je iste pustio na slobodu.

Potpisatom je naredio da u buduće ne smije nijedno političko djelo istraživati, ma kako veliko bilo bez prethodnog njegovog odobrenja i da u buduće ne smije nijednog političkog krivca uhapsiti, ma šta on učinio, i istom mi je prilikom rekao, da je sve uhapšenike pustio kući da su potpuno nevini.

Kad prikupim i provjerim izvjesne činjenice i postupke talijanskih vojnih vlasti, dostavit ću vanredno izvješće.

Ova postaja i nadalje diskretno prikuplja dokaze i u danom momen-tu će krivce pohapsiti i predati nadležnoj vlasti«.

Dostavlja se radi znanja i daljnje raspoložbe.

Za Dom spreman!

Za Velikog Župana:

Podžupan :

Stanojević, s. r.

M. P.

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OEDE UPRAVNO RAVNATELJSTVO
Br. pov. 1441
Primljeno dne, 11. X

BROJ 408

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 4. LISTOPADA 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O POSTUPKU TALIJANSKE VOJSKE PREMA NARODU
OMIŠA I OKOLICE¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
U O M I Š U

Omiš, 4. listopada 1941.

Pov. broj : 473/41.

Predmet: O postupku sa narodom
od strane Talijanske vojske
pri pretresu.

OBCE UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
kod druge talijanske Armate

S u š a k

U toku mjeseca rujna talijanske vojne vlasti, koje privremeno borbave u Omišu izvršile su više pretresa stanova kod naroda na području oružničke postaje Omiš i tom prilikom talijanski vojnici, učinili su slijedeće ispadne i to:

1) 4. rujna 1941. godine seljak Marin Bilić iz Tugara, obćine Poljica —Priko, kotara Omiš, prijavio je, da su mu 29. kolovoza t. g. na putu Split—Metković kod sela Tugara pri prolazu jedne talijanske motorizirane kolone vojnici sa jednog kamiona odnijeli lovačku pušku, jedan ga je vojnik izudarao šakama po licu. Bilić izjavio je, da ne zna zbog čega su to Talijani učinili, već samo kada mu je puška oduzeta, da im je rekao da je on ustaša — Pavelića i tada ga je jedan vojnik počeo izudarati šakama.

2) 15. rujna 1941. nasilno su otvorili vrata na crkvi sv. Ante u selu Naklice, obćine Priko, kotara Omiš, i vrata razbili, tako da ista nisu više za upotrebu, te se pričinjena šteta cijeni na 800 kuna.

3) Istog dana kod seljaka Jozu Paveškovića Ivanova iz istog sela, prilikom pretresa kuće odnijeli su oko 30 kg grožđa u vrijednosti od 420 kuna.

4) Istog dana kod seljaka Ivana Novakovića iz istog sela talijanski vojnici razbili su 4 daske dugačke 4 metra, debele 2,50 cm u vrijednosti od 400 kuna, zatim su odnijeli grožđa oko 20 kg u vrijednosti 280 kuna, tako da ovaj trpi štetu 680 kuna.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 46/8-1, k. 220.

5) Istog dana kod pretresa seljaka Tome Vrkića pk. Marka iz istog sela, razbijena mu je škrinja, zatim jedno staklo na prozoru i na taj način ga oštetili za 80 kruna.

6) Istog dana pri pretresu kod seljaka Marka Tokića pok. Stipe iz istog sela, vojnici razbili su mu jednu bačvu od 500 litara i time ga oštetili za 300 kuna.

7) Istog dneva talijanski vojnici pri pretresu seljaku Ivanu Jakovčiću pok. Jure iz istog sela, razbili su mu kovčeg u vrijednosti od 100 kuna, i razbili mu bačvu od 500 litara u vrijednosti od 300 kuna, tako da ukupna šteta iznosi 500 kuna.

8) Istoga dana pri pretresu seljaka Ante Pivčevića pk. Ivana iz istog sela, vojnici razbili su mu sat budilicu time ga oštetili za 200 kuna.

9) Kod seljaka Jure Veliča Markova iz istog sela i istoga dneva, talijanski vojnici pri pretresu razbili su mu bravu na ormaru, te ga na taj način oštetili za 50 kuna.

10) Istoga dana kod seljaka Ante Mirčeta pok. Ivana iz istog sela talijanski vojnici prilikom pretresa odnijeli su mu 4 komada sira u težini 3 kg, 1 kg oraha i 2 kg grožđa u ukupnoj vrijednosti od 350 kuna.

11) Istoga dana kod seljaka Filipa Almića pok. Ante iz istog sela, talijanski vojnici prilikom pretresa odnijeli su mu 4 komada sira u težini od 3 kg, 2 komada novca u srebru od po 10 dinara, te na taj način oštetili za 320 kuna.

12) Seljaku Joze Piriću pk. Mate iz istog sela pri pretresu vojnici su razbili mu vrata na kući, zatim škrinju nasilno otvorili te mu bravu oštetili i tako mu nanijeli štetu od 400 kuna.

13) Seljaku Ante Vrkiću Jozin iz istog sela, talijanski vojnici prilikom pretresa razbili su mu škrinju i bravu na istoj i time ga oštetili za 100 kuna.

14) Kod seljaka Marin Vrkića Ivanova iz istog sela, vojnici prilikom pretresa odnijeli su mu 10 kg jabuka u vrijedno od 140 kuna.

15) Seljaku Ivan Pivčeviću pok. Petra iz istog sela, prilikom pretresa vojnici su mu razbili jedan prozor sa dva stakla i odnijeli mu 1.50 kg šećera, sve u vrijednosti od 80 kuna.

16) Seljaku Ivanu Antičeviću pok. Jakova iz istog sela pri pretresu talijanski vojnici odnijeli su mu 5 kg oraha u vrijednosti od 100 kuna.

17) Seljaku Ivan Paveškoviću pok. Mije iz istog sela, vojnici su mu odnijeli 2 sira u težini od 1.50 kg vrijedna 150 kuna, razbili mu jedan porculanski sud u vrijednosti od 100 kuna i raskopali mu zid u kući 50x50.

18) Seljaku Fili Paveškoviću Ivanova iz istog sela, vojnici prilikom pretresa odnijeli su joj 4 komada kovanog novca po 10 dinara.

19) Seljaku Ante Vuliću Ivanov iz sela Zakućac, obćine i kotara istog, talijanski vojnici istoga dana prilikom pretresa, oštetili su bravu na škrinji i škrinju nasilno otvorili i na taj način ga oštetili za 50 kuna.

20) Seljaku Pavi Mandiću pok. Bože iz istog sela i istoga dana pri pretresu odnijeli su mu gotovog novca i to: 2 komada od po 100 kuna, 15 komada od po 20 dinara, i time ga oštetili za 300 kuna.

21) 16. rujna 1941. seljaku Lelas Josipu nezakonitom iz sela Borka, obćine i kotara Omiš, talijanski vojnici pri pretrisu njegove kuće odnijeli su mu sljedeće stvari: jedan srebrni sat u vrijednosti 300 kuna, jedan par bijelih čarapa u vrijednosti od 30 kuna, 1 komad sapuna za pranje vrijedan 10 kuna i gotovog novca 740 kuna, i na taj način ukupno ga oštetili za 1080 kuna.

Prednje se dostavlja na znanje molbom na daljnje uredovanje.

Za Dom spreman!

Zamjenik Velikog Župana

Podžupan:

Stanojević, s. r.

M. P.

Grb

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBĆE UPRAVNO POVJERENIŠTVO**

Broj Pov. 1440

Primljeno dne 11. X sa . . . priloga

BROJ 409

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA MORNARICE NDH OD. 4. LISTOPADA 1941. GLAVNOM STOŽERU MINISTARSTVA DOMOBRANSTVA NDH O POLITIČKOM STANJU NA TERITORIJI LUČKIH ZAPOVJEDNIŠTAVA DUBROVNIK, MAKARSKA I CRIKVENICA¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO MORNARICE
V. P. Broj 313/Str. Taj.

Zagreb, dne 4. listopada 1941. g. 6. X 1941. Očv.taj.

Izvještajno
izvješće.

GLAVNI STOŽER DOMOBRANSTVA
Očevidni Odjel.

Sveza tarn. V. T. br. 1123 od 24/VII 1941. g.

Za vremensko razdoblje od 21—30. rujna t. g. primljeni su od podređenih izvještajnih organa slijedeći podaci:

I. OPCVA UNUTARNJA SITUACIJA

a) Na području Lučkog zapovjedništva Dubrovnik:

1) Raspoloženje Hrvata je dobro. Izuzetak čine samo lica naklonjena komunizmu i srbofilske nastrojene. Oni se nalaze u neizvjesnom stanju iščekivanja svršetka rata.

Hrvati su veoma nezadovoljni sa boravkom Talijana na našoj teritoriji, naprotiv protivnici hrvatske ideje su oduševljeni i zahvalni talijanskoj vlasti da je preuzeala djelatnost i na našoj teritoriji jer su tako oni sigurni i zaštićeni. Narod se boji aneksije Dalmacije, koju Talijani propagiraju i sa sigurnošću uvjeravaju.

Zidovi su lojalni ali i oni se sada osjećaju sigurnijim i to javno ispoljavaju.

Komunisti se ovdje ne ispoljavaju.²

Talijanska promičba, koja je vrlo jaka, baca svu krivnju za današnje lokalno stanje i nestasicu na ustašku vlast.

Talijanska manjina je vrlo zadovoljna sa sadašnjim poretkom.

2) Četnička akcija nastavlja se i vrlo je jaka na području, oko Konjica.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 7/18-2, k. 61.

² Vidi dok. 91.

Detaljnijih podataka nema.

Okolica Dubrovačkog kotara je u tom pogledu sasvim mirna.

Četničkih akcija na tom području nije bilo.

3) Komunisti na ovom području ne ispoljavaju se niti poduzimaju kakve samostalne akcije. Djeluju jedino sa četnicima gdje navodno uzmaju velikog učešća.

4) O akciji, radu i kretanju sumnjivih osoba itd. nije ništa primjeno. Kontrola u tom smjeru je velika.

5) Prehrana naroda je slaba. Na pijacama je vrlo slab dovoz voća i ostalih artikala. Narod oskudijeva naročito u kruhu, masti, maslu, ulju, šećeru, krumpiru i drugom. Cijene se dižu kako se kome prohtije. Zeleni i crnoberzijanci, istinske režimlje bivše Jugoslavije i sada nesmetano rade i zaraduju ogromne svote, a izdavaju se za velike Ustaše. Neki su prije osuđivani zbog rada na crnoj berzi i odredeni na prisilan boravak zbog dizanja cijena robi u bivšoj Jugoslaviji, pa su i danas veleobrtnici. Treba preduzeti potrebne mjere i odrediti cijene svim artiklima, pa tko se ogriješi o tome preduzimati najstrožije kazne. Ne smije se dogoditi da nekoliko nepoštenih špekulanata stalno jaši narodu na vratu i da oni diktiraju cijene kako hoće. U interesu samog naroda je, da sama država preuzme ovo u svoje ruke i odredi svoje organe, koji će nadzirati ovakav nesavjestan rad pojedinaca. Izgleda da se je ugnjezdila grabežljivost i utrka tko će više zaraditi, što sve ide na štetu širokih narodnih slojeva, državnih interesa i narodnog osjećaja prema domovini. Ovim su najteže pogodeni siromašni radnički slojevi kao i državni službenici, koji sa svojim berivima teško mogu podmiriti svoje potrebe za izdržavanje. Ne samo da su živežne namirnice pretjerane nego i ostala roba, tako da jedan radnik i državni službenik nije u stanju da kupi odjela, rublja ni obuće za svoju potrebu uslijed velike i pretjerane cijene.

6) Promet se popravlja i zadnjih dana dosta redovito funkcioniра.

21. IX o. g. uplovili su slijedeći talijanski brodovi: Quirinale, Citta di Trapani, Attilio de Efemi i Monstella. Isti su isplovili iz Dubrovnika 22. IX za Split prevozeći talijanske trupe i materijal (ratni).

Zbog pojave jedne podmornice između Dakse i Koločepa, 26. IX obustavljen je cjelokupni morski saobraćaj trgovačkih brodova. Radi zaštite istih uplovile su 26. IX uvečer dvije talijanske torpiljarke (jedna od ovih »Tl« bivše Jugoslavenske mornarice). 27. IX u 11.00 sati isplovili su u brodopratrni 4 broda praćeni jednom tal. torpiljarkom. Konvoj je isplovio za Split. Navedena strana podmornica je primjećena od jednog ribarskog čamca 26. o. mj. u jutro, a navodno je to bila »Nebojša« bivše jug. mornarice. Podaci se nisu mogli provjeriti.

Od 18. IX do danas uplovilo je još 27 trgovačkih brodova razne tonaže u svrhu krčanja drva i drugog tereta ili radi dobijanj a dozvole za slobodna putovanja.

7) Ustaša ovdje više nema. Ustaški dužnosnici su po preuzimanju vlasti po talijanskoj vojsdi u većini otišli navodno u Zagreb i Sarajevo.

8) Odnos sa talijanskim vojnim vlastima nije onakav kakav bi trebao da bude. Sa njihove strane opaža se neka neloyalnost prema nama, a o nekoj suradnji nema ni govora. Oni nesmetano i na svoju ruku rade i naše se vlasti pitaju vrlo malo ili nikako, premda bi svaka akcija i svaki poduzeti korak morao biti zajednički i uzajamni.

18. IX zapovjednik oruž. postaje Kupari, narednik Mijo Golubović po traženju talijanskih vlasti uhapsio je 4 seljaka iz sela Blata. Sproveđeći ova lica susreo je u selu Mlinama jednu talijansku vojnu ophodnju od oko 30 vojnika. Ova je ophodnja lišila slobode narednika Golubovića i njegove suhodnike, te ih sa uhapšenim gradanskim licima prevela talijanskom zapovjedništvu u Srebrno, odakle su nakon 2 sata pušteni na slobodu. Ovo sprovodenje oružanika izvršeno je tobože greškom talijanskog vođe ophodnje.

19. rujna t. g. u 18 sati u prisustvu talijanskog satnika Lombari-a, zapovjednika 10. satnije bersaljera iz Slanog, i talijanskog vojnog liječnika — poručnika te gradanskog liječnika iz Stona Dr. Svisterski-a i potrođica 13 pobunjenih Srba, na mjestu »Rudine« iskopano je 13 lješina i u sanducima sa tri talijanska kamiona dovezeno u Slano, te će ih navodno po zapovjedi talijanske vojne oblasti iz Dubrovnika provesti u Zavalu i sahraniti na grčkoistočno groblje. Iskopavljanje ovih lješeva vršio je Antun Trojanović zvan Baldan i Ivan Trojanović iz Trstenoga. Po zapovjedi kotarske oblasti u Dubrovniku ovom iskopavanju prisustvovao je zapovjednik postaje Slano i saopćio zapovjed kotarskog predstojnika talijanskom satniku, da se iskopavanje lješeva ne smije vršiti ali je ovaj odgovorio da iskopavanje vrši po zapovjedi talijanske divizije i da mu se nema pravo mješati u ovaj rad.

Iz ovoga se jasno vidi, da talijanske vojne vlasti omalovažavaju zapovjedi naših vlasti i da stoe na strani onih elemenata, koji do skrajnosti mrze našu državu.

13. rujna t. g. zapovjedništvo talijanske divizije infanterija »Marche«³ tražilo je situacionu snagu naših snaga u Dubrovniku za vojsku, oružništvo, finance, kao i redarstvo u Dubrovniku. Izvještaji po tome imaju se dostavljati svakodnevno.

U razgovoru sa talijanskim vojnicima vidi se talijanske imperijalističke težnje za područje na kojima se sada nalazi njihova vojska a osobito za Dubrovnik i okolicu. Talijanski vojnici šire među narodom vijesti da je teritorija na kojoj se sada nalaze isključivo njihova i da se nove granice između Italije i Hrvatske nalaze kod Konjica. Iz ovoga se vidi da ove vijesti i promišbu, među vojnicima šire sami njihovi časnici, jer da ovo nisu od nekog čuli ne bi onda ni prepričavali. To izaziva među narodom zlu krv i opravdano ogorčenje, te stvara atmosferu koja je suprotna težnjama vlade Kr. Italije i Nezavisne Države Hrvatske.

³ Stab divizije se nalazio u Dubrovniku.

b) Na području Lučkog zapovjedništva Makarska:

- 1) Raspoloženje Hrvatskog naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike je uglavnom nepromjenjeno. Streljanje dvojice Ustaša u Supetu na Braču kod kojih su talijanske vojne vlasti našle skriveno oružje bolno se kosnulo mirnog stanovnišva Brača, gdje se inače ne pamti smrtna osuda.
- 2) Četničkih akcija nije bilo.
- 3) Komunisti ne pokazuju aktivnost.
- 4) Nije primjećena nikakva akcija ni kretanje sumnjivih osoba, tuđinskih i neprijateljskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata.
- 5) Strana promičba je očito naglo popustila.
- 6) Prehrana na otocima Braču i Hvaru je slaba. Sve više ponestaje pogonskog materijala za motorne jedrenjake, koji su upotpunili promet sa otocima.
- 7) Odnosi sa građanskim vlastima su vrlo dobri. Ustaških organizacija nema.
- 8) Odnosi sa savezničkom talijanskom vojskom su dobri.

c) Na području Lučkog zapovjedništva Crikvenica:

Od ovog zapovjedništva još nisu primljeni podaci.

d) Na području zapovjedništva Rijeka i riječkog prometa:

- 1) Raspoloženje naroda je rodoljubivo.
- 2) Četničkih akcija nije bilo.
- 3) **Strana promičba nije uočena.**
- 4) Promet i prehrana razvijaju se normalno.
- 5) Odnosi mornarice sa ustaškim organizacijama i sa građanstvom dobri su. 29. o. m. prisustvovao je Zapovjednik sa častnicima ovog zapovjedništva vokalnom koncertu pjevačkog društva »Turopoljac«. Na koncertu bile su pored pjevanja manifestacije Poglavniku i Hrvatskoj Državi kao i manifestacije drugarstva i prijateljstva sa savezničkom njemačkom vojskom i njemačkim narodom.
- 8) Odnosi sa savezničkom njemačkom vojskom su korektni.

4

III. VANJSKA SITUACIJA

Od Lučkog zapovjedništva Makarska primljeni su ovi podaci:

- 1) Savezničke posadne trupe pojačane su na ovom području i u Omiš je prebačena jedna bojna, gdje do sada uopće nije bilo trupa. Stožer

- Redakcija je izostavila dio teksta u kome nema podataka od većeg značaja.

divizije »Bergamo« koji je iz Splita trebao preći u Makarsku navodno će preći u Knin.

Prema nekim podacima posadne trupe na ovom području, tj. divizija »Bergamo« biće zamjenjena sa divizojm »Marche«, koja se prebacuje iz Albanije preko Dubrovnika u Split. Konvoji ove divizije iz Dubrovnika prolaze po danu Bračkim kanalom za Split.

Oduzeto oružje od Ustaša a koje je bilo predato oružništvu, talijanske vlasti u Makarskoj oduzele su oružništvu, a na otoku Hvaru čak je oduzeto t. z. pričuvno streljivo i oružje oružničkih postaja.

- 2) Stranih vojnih bjegunaca nije bilo.
- 3) Nema podataka o nedozvoljenim prelazima granica i švercu.
- 4) Odnosi sa gradanskim vlastima su dobri.

IV. OPĆI ZAKLJUČAK

Obavještajna služba na obali i nadalje se obavlja pod teškim uslovima. Pojedina zapovjedničtva (na pr. Lučko zapovjedničtvo Dubrovnik) prikupljaju podatke isključivo od mjesnih i vojnih civilnih vlasti jer nemaju posebnih povjerenika, pa su radi toga ti podaci vrlo oskudni.

S druge strane radi teških prilika povjerenje ljudi je vrlo malo te se mnogi ustručavaju pričati čak i najbezazlenije stvari bojeći se krivog tumačenja i kazne. Pored toga u mjestima gdje postoji tuđa vojna vlast koja vodi skoro glavnu riječ, svaki pojedinac biva strogo nadziran pa se izvještajni podaci time teže mogu prikupiti.

U unutarnjim prilikama ne primjećuje se neke osobite promjene.

Zamjenjuje zapovjednika,
komodor :
Edgar Angeli

BROJ 410

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 7. LISTOPADA 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O PRONAĐENOM LETKU U GRADU HVARU¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
Pov. broj 507/41.

Omiš, 7. X 1941.

Predmet: Pojava letaka u Hvaru
uperen proti talijanskih vojnih
vlasti.

**OSCE - UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
kod druge Talijanske Armate**

u S u š a k u

Oružnička postaja u Hvaru pod Taj broj 99/41. od 5. listopada 1941.
dostavlja :

4. listopada 1941. godine u 7 sati jutrom, pronašao je Arbanašić Jure podvornik poreznog ureda u Hvaru jedan letak prilijepljen na zidu na privatnoj kući Kovačević Marinka poljodjelca iz Hvara, koji je letak odmah predao Novaku Luki sudskom vježbovniku iz Hvara, a Novak videći našto se letak odnosi predao ga je Markiju Natu, talijanskom državljaninu bivšem komesaru kod kotarske oblasti u Hvaru, koji je odmah odnio i predao letak talijanskoj vojnoj komandi u Hvaru. Letak je pisan rukom i datiran 1. X 1941. u Zagrebu.

Letak je naslovljen svim pristalicama HSS i seljačke Gradske zaštite a u njemu se napada na talijanske okupatorne vojne vlasti i Fašizam te poziva sve Hrvate, Srbe i Muslimane na okup i borbu protiv vječitog neprijatelja Hrvatskog, Srbskog i Muslimanskog naroda i osigurava pobedu pošto za to jamči Engleska, Sovjetska Rusija i Amerika.

Letak završava sa riječima:

Živjelo jedinstvo Hrvatskog naroda u borbi protiv Fašizma.

Živio jedinstven nacionalni oslobodilački pokret.

Živio bratski narod Jugoslavije u borbi za slobodu.

Živio Svjetski antifašistički pokret.

Živjela crvena armija.

Živio sveti oslobodilački rat naroda protiv tudinskog jarma.

Pošto kako je naprijed navedeno letak je predan talijanskoj komandi to se u tančinama nije moglo doći do točnog sadržaja u njemu,

¹ Originai (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 46/2-11, k. 222.

već u koliko su se mogli dobiti podatci od naprijed navedenih lica koja su letak vidjeli i letimično pročitali.

Arbanašić Jure ispitan o načinu pronalaska letka izjavio je, da je video na zidu letak misleći da je neka novost od općine proglašena i tako da je prišao da vidi, ali kada je video samo naslov da je znao o čemu se radi i letak skinuo i odmah da ga je predao Novaku Luki sudskom vježbovniku koji se nalazio u neposrednoj blizini njega. Novak Luka izjavljuje, da nije imao namjeru da letak preda talijanskim vlastima već Hrvatskim ali pošto se tu nalazio Marki Nato bivši civilni komesar talijanske vlasti u Hvaru to da je morao pošto je isti video letak.

Vodenim izvidima od strane ove postaje nije se moglo sada ući u trag rasturaču ovog letka, a niti se pak moglo ustanoviti da je rasturenovo više osim ovog jednog koji je došao u ruke talijanskoj vojnoj komandi.

Izvidi će se u ovom pravcu i dalje nastaviti te u slučaju da se rasturači pronađu naknadni izvještaj će uslijediti«.

Dostavlja se radi znanja.

Za Dom spremam:
Zamjenik Velikog Župana

M. P. Podžupan :
Stanojević, s.r.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBCE UPRAVNO POVJERENIŠTVO
KOD II ARMATE TALIJANSKE VOJSKE

Broj Pov. 1364

Primljeno dne 15. X

BROJ 411

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 8. LISTOPADA 1941.
OPĆE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O NAPADU PARTIZANA NA ŽANDARMERIJSKU PATROLU
NA VRDOVU¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
Pov. Broj: 413/41.

Omiš, 8. X. 1941.

Predmet: Napad na ophodnju Ivana
Radalja i Ivana Balića izvještaj
dostavlja.

OBOE UPRAVNOM POVJERENICTVU
kod druge Talijanske Armate.

S u š a k

Zapovjedništvo Oružničkog Voda pod brojem 1320/41. od 6. listopada 1941. dostavlja:

»Dana 24. rujna 1941. god. upućena je 23 redovna ophodnja oruž. postaje Ribarić, orž. voda Sinj, koja je nastupila službu navedenog dana u 8 sati do potrebe sa zadatkom da u Vrdovu izvrši kontrolu povratnika, -komunista. U ophodnji nalazio se je kao voda ophodnje, oruž. vodnik Ivan Radalj, i suhodnik pokus, oružnik Ivan Balić.

Dana 25. rujna o. g. pomenuta ophodnja stigla je na objekt Vrdovo oko 8 sati, te se je zadržala u staji kod Đapića Đure i - Petra pok. Nikole iz Bitelića, gdje je ophodnja i ručala. Kada je nakon približno sat vrijemena ophodnja krenula od Đapića staja prema Bračulj-Jukić stajama, što je bilo oko 9 sati, bila je na putu između staja iznenadno napadnuta, te je prema prikupljenim podatcima ispaljeno oko 20 naboja.² Kada su se posle toga seljaci koji su se nalazili u okolnim stajama sakupili iz kuća, pa među njima i 15 godišnjeg Bulović Ilija Bojanov vidjeli su, da je u jednom uglu pokraj neke ograde ostao ležeći na zemlji vodnik Radalj Ivan, dočim je pokus, oružnik sa još dvojicom komunista stajao pokraj mrtvog Radalja na straži i spriječavao seljacima da nijesu smjeli doći blizu da vide. Đapić Đuro pok. Bože iz Bitelića, napao je nakon nekoliko časaka poslije borbe, Đapića Franu pok. Petra iz Bitelića, koji je pošao od staja prema Biteliću u namjeri da prijavi istomjesnom župniku ubistvo oružnika Radalja.

Po izjavi svijedoka Bulovića Ilike Bojanova koji je 1. listopada o. .g uhičen i sada se nalazi u pritvoru kod talijanske komande u Sinju, ubi-

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 12/9-1, k. 220.

² Odnosi se na borce Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 62 i 77).

jeni Radalj ostao je na mjestu gdje je bio ubijen, čuvan od 2 komunista i poku. oružnika Balića, cijelog istog dana, dočim je u noći kada je nastupi» tvrdi mrak Radalj odnosno njegovo mrtvo truplo uklonjeno nepoznato kuda, a pokus, oružnik Balić otjeran je sa jednim ranjenim komunistom kojeg je navodno ranio Radalj, iste noći u pravcu luga, gdje se po izjavi pomentog svijedoka nalazi i komunistički logor i gdje drže sve zarobljenike, kao i da tu imadu svoju bolnicu. Svjedok je izjavio, da je vodnik Radalj ispalio iz svoje puške 8 metaka, dočim za Balića ne zna. Isto je izjavio da je vidio kada je Balić sa komunistima bio na straži kod Radalja, da su mu komunisti donosili pečenog mesa i kruha i nudili mu da jede i da se ništa ne boji. Među komunistima bio je navodno jedan mladić koji je sa Balićem služio u vojski, i koji čim je prepoznao Balića odmah se je zauzeo za istog da ga ne ubiju jer da su neki t.z. Splićani i Balića osudili na smrt.

Dana 27. rujna o. g. u 12 sati, pošlo je na lice mjesta 80 talijanskih vojnika pod vodstvom italijanskog pukovnika g. Paula Gaja i potpisatog, te 5 oružnika i nekoliko civila koji su bili podjeljeni u više grupe, a predvodili su ih jednu grupu zapovj. postaje Ribarić narednik Kuštrak, drugu narednik Anić i treću oružnik Vicko Bašić. Ova akcija imala je namjeru da pronađe pomenutu grupu komunista, ali ji to nije uspjelo usled vrlo slabog prohodnog terena i nastupele noći, te se je bez uspjeha istog dana vratila u Sinj.

Dana 30. rujna o. g. došao je potpisatome seljak Kekez Marko iz Hrvača općine i kotara Sinj, koji u Vrdovu imade svoje staje, te je izjavio da je on prošlog dana tj. 29. rujna t. g. otkrio sklonište komunista koji da su sakrivani u jednoj pećini kod tz. »Kadine Bukve« između planine Kuraja i Medovac puta koji ide od Čaića sjeverno od Kuraje kod bunara na samoj kotarskoj granici, kod kote 1116.

Na osnovu ovih izjava 1. listopada u 5 sati ujutro krenulo je prema opisatom mjestu 160 talijanskih vojnika pod vodstvom talijanskog poručnika Hosta a koji su bili podjeljeni u tri grupe koje su predvodili narednici Anić i Kuštrak, te oružnik Bašić i prijavitelj Kekez. Oko 12 sati istog dana stigla su navedena odjeljenja na označeno mjesto i pronašla navedenu pećinu, ali pošto je tog dana u planinama bila velika magla, a komunisti imadu svoje skrovište vrlo dobro zastraženo i to na taj način, da na udaljenosti od oko 100 metara na preglednjim mjestima postavljaju straže, to su i ovaj put na neki način osjetili da se približuje vojska te su pred samim nailaskom na pećinu, pred navedenim odjeljenjima pobjegli u raznim pravcima, tako skriveno, da se na njih uopće nije mogla otvoriti borba.

U samoj jami gdje su se stvarno nalazili pronađeno je još dva hljeba još toplog kruha, pečenog krumpira, što znači da su se spremili za ručak od kojega su bili potjerani.

U pećini pronađen je i teški mitraljez sistema »Maksim«, 3 puna redenika za istog, 5—6 kg dinamita sa kapslrama i zapaljivom vrpcem, veću količinu žice od brzoglasa koju su 30. kolovoza skinuli prilikom prekidanja brzoglasne linije između Vagnja i Livna, više

raznih lonaca za kuhanje jela, veće količine propagandnog materijala letaka i sl. te raznih medikamenata tj. ručnu apoteku. Pored toga pronađena je i bilježnica pok. Radalja sa patrolnim listom, i skicom postajnog područja, više čistih kuverata sa štambiljem oruž. postaje Ribarić, službena pištaljka Radalja, pribor za njegu i njegov lični pečat za pečatni vosak.

Svi ti predmeti zaplijenjeni su i sada se nalaze u talijanskom zapovjedništvu u Sinju.

Istog dana po talijanskim vojnicima, a po zapovjedi talijanskog poručnika Hosta, zapaljene su u zaseocima Bulović i Bračulja-Jukića 3 kuće i 3 pojate, i to na štetu Bulovića Bojana, Bulovića Bože i Jukić-Bračula Ante bivšeg glavara sela Bitelića, od svakog po jedna pojata i jedna kuća.

Bulović Bojan sa svojim sinom Markom nalazi se u planini među komunistima a isto tako i Bračulj-Jukić Ante.

Kod same pećine gdje su bili sakriti komunisti, uhvaćen je tom prilikom već sprijeda navedeni Bulović Ilija Bojanov iz Bitelića, općine i kotara Sinj, koji je na saslušanju izjavio, da je on znao za sve komuniste koji su se u toj okolini nalazili, od kojih je imena naveo, te bi se po njegovim navodima za vrijeme napada na ophodnju nalazilo tu u blizini 30 komunista, koji su bili naoružani sa 4 teška mitraljeza, 2 puško-mitraljeza, nekoliko pištolja, svaki po dvije ručne bombe, većom količinom municije i oko 60 pušaka, te jedan radio aparata. Imenovani je naveo 44 imena, a nekim i prezimena, ali da za njih 14 u posljednje vrijeme nije znao gdje se nalaze.

Zapovjednik toga odreda komunista da je bio neki koga su zvali komandirom,³ a rodom da je iz Splita i da govori 7 jezika, te je učestvovao u španjolskom građanskom ratu. Jedan drugi Spličanin⁴ i neki Zagrebčanin koji su k njima stigli u posljednje vrijeme, da se bave sa pisanjem letaka i druge literature. Imenovani je izjavio i ovo, da je pre nekoliko dana stiglo k tim komunistima 5 bosanaca iz Livna, koji su se navodno nalazili do sada u Splitu, a u planinu doveo ih je neki Anušić iz Glavica, općine i kotara Sinj.

Posle toga se po tome nije preduzimalo nikakve akcije, a to iz razloga pošto se ne more ništa preduzeti bez znanja italijanskih vojnih vlasti kod kojih kako se je do sada vidjelo ovo ide vrlo polako, a naše oružništvo ne smije bez italijanskih vojnih vlasti preduzimati nikakvih istraživanja niti kakve druge akcije.

Iz svih prednjih podataka može se pozitivno zaključiti da je vodnik Radalj Ivan mrtav, a Balić Ivan da je uhvaćen živ i odveden u robstvo.

Dana 4. o. mj. došao je u pisarnu potpisatome seljak Ivan Glavardić iz Vučipolja, općine i kotara Sinj, koji je prijavio, da je dana 3. ov. mjes. pod planinom Vještica na mjestu zvanom Metiljevac bila zapažena veća grupa ljudi njih oko nekoliko stotina, koji su imali razvitu crvenu

³ Odnosi se na Mrduljaš Paška koji se nakon rasturanja Slnjskog NOP odreda, sredinom kolovoza 1941. vratio u Šplit (vidi dok. br. 41).

⁴ Odnosi se na Maksa Baću-Milića (vidi dok. br. 62).

zastavu. O tome sam potpisati istog dana odmah obavijestio italijansko vojno zapovjedništvo u Sinju, koje po tome do danas nije ništa poduzelo, te se tako ne može niti provjeriti koliko navodi prijavitelja odgovaraju istini, i ko su bili ti ljudi odnosno gde se sada nalaze«.

Dostavlja se radi znanja na daljnje uredovanje i raspoložbu.

Za Dom spreman!
Zamjenik Velikog Župana
Podžupan:
Stanojević, s. r.

M. P.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBCE UPRAVNO POVJERENIŠTVO
KOD II. ARMATE TALIJANSKE VOJSKE

Broj Pov. 1540
Primljeno, dne 15. IX

BROJ 412

BRZOJAV VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 8. LISTOPADA 1941.
MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA O NAPADU USTA-
NIKA NA DVA KAMIONA KOJIMA SU PREVOZENI DOMOBRANI
IZ SINJA U KNIN¹

MINISTARSTVU HRVATSKOG DOMOBRANSTVA

Zagreb

Danas oko 10 sati u jutro kod sela Krčića kotar Knin udaljenosti sedam kilometara od Knina napali su četnici² iz zasjede mitraljezima i bombama dva naša kamiona puna novaka koji su išli iz Sinjskog punidbenog Zapovjedništva za Knin.

Tom prilikom poginulo je dvanaest novaka i više ranjenih. Talijanska vojska pošla je na lice mjesta. Detaljniji podaci dostaviti će se.

Velika Zupa Cetina Pov. broj 515/41.

M. P.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/la, k. 3.
² Napad su izvršili partizani iz rejona Knina (vidi napomenu 26 uz dok. br. 77).

BROJ 413

PISMO DR ANTUNA PILEPICA, SVEĆENIKA IZ SPLITA, OD 9. LISTOPADA 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH U POVODU PROGLASA KVESTURE U SPLITU DA SE SVI »STRANCI« PRIJAVE POLICIJI RADI DOBIVANJA DOZVOLE BORAVKA¹

Dr Antun Pilepić, svećenik — Ministarstvu vanjskih poslova

D o p i s
(Izvadak)

Dozvolite da iz tužnog Splita javim Vašom Preuzvišenosti najnoviju peripetiju okupatorskih vlasti. Kvestor je dne 1. o. m. izdao proglašenje da se svi »stranci« imaju do kraja mjeseca prijaviti Kvesturi u svrhu da dobiju dozvolu boravka.² Nije nikako označeno, što se razumije pod riječju »stranci«. Oni koji su se rodili u Splitu ne smatraju sebe nikako »strancima« ali ni Talijanima, osim par izroda. Ti se neće prijaviti. Glede drugih bilo je izjava, u raznim prigodama, da imaju pravo državljanstva oni koji borave na anektiranom teritoriju barem 15 godina. Međutim pošao je prekjučer omladinac Niskota, stopostotni Hrvat, da se prijavi kao takav. Činovnik ga je upitao, koliko godina boravi u Splitu. Odgovorio je: sedam. Odmah ga je otpravio izjavom: »Vi ste Talijan!« Gospoda dra Vrandečića zatražila je nedavno propustnicu. Na upit, odgovorila je da je Hrvatica. »Koliko ima da ste u Splitu?« upitao je agent »Devet godina«, odgovorila je. Na to je on opazio: »Makar da ste devet mjeseci Vi ste Talijanka«. Liječnici dobiše neke tiskanice koje trebaju ispuniti. Jedan je upitao Talijana dr Karamana kako će odgovoriti na pitanje, koje je narodnosti, kad je Hrvat. Karaman mu reče: »Najbolje napisati ex-Jugoslavo«. Unicum! Negativna narodnost. Da izbjegnu ime »croato« napisali su u proglašenju: Gil-a za djeće kolonije, da mogu se upisati u djeca »ex jugoslavi«. Cuo sam da su od liječnika mnogi napisali »croato« par njih »razumelita dalmata«, veli ex-jugoslavo. Ovaj izraz ex-jugoslavo čini se da se najviše preporučuje: reče mi jedna moja učenica da su i njezini roditelji u prijavi kao stanari tako napisali. Rezultat, u zamisli naših falsifikatora narodne volje, bi imao biti ovaj. Na kraju će proglašiti: mi smo javno pozvali strance neka se prijave. Imali su vremena mjesec dana. Hrvatima (oni neće da razlikuju između narodnosti i podaništva) se priznalo, rečimo tisuća ili dvije. Vidite dakle, da je Split talijanski grad. Znam, da to neće zaslijepiti Nijemce, ali Talijani će u svojoj štampi to isticati. Da kako, misle, dokaz je što je već pred 3—4 mjeseca general rekao kanoniku Lugeru prigodom jedne vojničke parade. Luger je rekao generalu da je Poglavnik izjavio, da će u Splitu samo vojska biti talijanska a ostalo sve

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 7/1-43, k. 320.

² Vidi dok. br. 68.

hrvatsko. General se nato zbudnio te kazao: »ne dolazi se tako lako na razgovor Poglavniku« Zatim: »Kakvi Hrvati« Ovdje neće biti opcije. Tko je tu, taj je Talijan. Cini se da su posljednjih dana, valjda iza posjete Bastianina Mussoliniju, naši Talijani mirniji. Govori se čak, da vlasti neće otvoriti najavljenu suradnju talijansku školu, zbog čega se mjesni irendentiste bune. Nedavno je jedan oficir u Jelsi izjavio nekom gospodinu koji je meni tu izjavu opetovao: »Mi nismo sigurni da ćemo dobiti rat. Šta mislite, kad bi bili sigurni, da bismo bili tako dobri s Vama! Drugačije bismo postupali! Vojnici samo kad mogu tuže se na rat i žele povratiti se kući.«

Dr. Antun Pilepić, v. r.

M.V.P.I. od 9. listopada 1941.

BROJ 414

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD 28.
LISTOPADA 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O
SURADNJI TALIJANA I ČETNIKA U KNINSKOJ KRAJINI¹**

— 2412 —

Velika Župa Bribir i Sidraga, Knin — Ministarstvu unutarnjih poslova

K.V.T. Broj: 103/62-1941.

Knin, 28. listopada 1941.

I z v j e š c e

Već u ranijim izvještajima istaknuo sam, da talijanske vojne vlasti su za vrijeme četničke pobune oko Knina stupile u vezu i pregovore s pojedinim vodama te pobune, obećavajući im radi smirenja pobune mnogo toga, što je na štetu interesa Države Hrvatske. Pojedini talijanski častnici i dočastnici i dalje podržavaju veze s najzloglastnijim vodama četnika kao na primjer popom Dujićem, Pajom Popovićem, Bogunovićem i ostalima, te ih priznavaju kao glavare u selima gdje grkoistočnjaci žive u većini, a koji položaj su si oni sami prigrabili, te ih se prema njima odnose kao prema službenicima. Jedan dokaz za ovo je slijedeći slučaj:

Dana 27. listopada 1941. seljak iz Matasa, obćine Promina Zore Ivan pok. Ivana došao je na svoju zemlju u Biskupiji, da skupi kukuruz, koji je ostao nakon što su četnici zemlju poharali. Došao je na zemlju u društvu brata, dva sina i jednog seljaka, te skupio dva tovara. Tada su petorica seljaka iz Biskupije grkoistočne vjere naoružani kolcima i

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/1-14, k. 271.

naredili mu, da taj kukuruz ostavi, jer da niti zemlja niti kukuruz nije njegov, već da je to vlasništvo četnika i da se odmah udaleće, ako neće da budu ubijeni. Uslied tih prietnja je otišao ostavivši kukuruz. Obratio se na karabinjere u Kninu i prikazao karabinjerima slučaj tražeći zaštitu. Tada mu je od strane karabinjera predato jedno pismo, koje se u izvoriku nalazi kod ove župe, a čiji ovjerovljeni pripis se prilaže.

Iz ovoga se najbolje vidi i dokazuje, da talijanske vlasti kako sam gore istaknuto osim što su i dalje u vezama s četničkim pobunjenicima ostavljaju bez zaštite naš živalj na milost i nemilost četnika a ne interveniraju niti onda kada im je dokazano, da su četnici izvršili na naš živalj kakovo nasilje. Istovremeno to dokazuje kako talijanske vojne vlasti i jednog najzloglasnijeg četnika u Državi Hrvatskoj priznaju kao vlast oslovjavajući ga »Signor Capovilla« (Gospodin Glavar) i s njime stupaju u službenu pripisku.

Veliki župan: u. z.

Po džupan :

David Sinčić

M.V.P.I. Broj: 2061/1941. od 26. XI. 1941.

BROJ 415

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA MJESTA KNIN OD 31. LISTOPADA 1941. O NAPADU USTANIKA NA DOMOBRANE NA CESTI SINJ—KNIN¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIŠTVO MJESTA
V. T. Br. 383
Klin, 31. listopada 1941.

Izvješće o napadaju četnika
na samovoze s novacima 8-X-
1941.

ZAPOVJEDNIKU I. VOJNOG ZBORA

Po završenom izviđanju, povodom napadaja četnika² na samovoze sa novacima sinjskog popunidbenog okružja prilikom prevoženja iz Sinja za Klin, na mjestu zvanom Mali-bug³ u klancu Krčića, udaljeno 7 km od Kline, kojom prilikom su poginula 6 novaka i 1 domobran, a teže ranjeno 3 novaka i 1 pričuvnik, dostavlja se sljedeće izvješće:

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 31/4, k. 61.

² Napad na domobrane izvršili su ustanci iz sela Kovačića (Topolje), a ne četnici, Momčila Dujića i Paje Popovića, na koje su ustaše neosnovano posumnjali (vidi dok. br. 77 i 412).

³ Mali Buk

Novaci Sinjskog popunidbenog okružja krenuli su iz Sinja dne 8. listopada 1941 u 9 sati u dva samovoza za Kninsku doknadnu bojnu, u prvom 35, a u drugom 25 novaka. Glavni sprovodnik je bio pričuvni vodnik Uvodić Frane iz Kninske doknadne bojne.

Vožnja od Sinja do Vrlike i dalje izvršena je bez smetnje sve do mjesta Mali-bug u klanцу Krčića 7 km pred Kninom, gdje je od strane četnika izvršen napadaj u 11.30 sati, na prvi samovoz, pucajući iz pušaka i bacanjem kamenja sa okolišnih klisura.

Odmah od prvih metaka ranjen je teže šofer samovoza pričuvnik, te je uslied rane zaustavio samovoz, dočim je pomoćni šofer domobran Sučić odmah poginuo te nisu mogli nastaviti dalje sa vožnjom. Čim je samovoz stao, sprovodnik vodnik Uvodić, odmah je zapovijedio da novaci iskoče iz samovoza i trčeći krenu za Knin, dočim je on sam zauzeo zaklon i stupio u borbu sa četnicima te ih je prisilio da se ne mogu približiti samovozu i iz bliza ubijaju nevine žrtve. Kada je ostao svega sa tri metka (ispucao je oko 60 metaka) povukao se je i on u pravcu Knina. Iz ovoga samovoza ubijena su 5 novaka i 1 domobran — šofer, a teže ranjena 2 novaka i šofer pričuvnik.

Odmah iza napadnutog samovoza sa novacima, na nekih 5—10 minuta naišao je putnički samovoz pun putnika, koji saobraća redovno na prugi Sinj—Knin, te kada je došao na mjesto napadaja, zaustavio se uzeo teže ranjene novake i šofera i dovezao ih u Knin i odmah obavjestili talijanske i naše vlasti. Na ovaj putnički samovoz nije od strane četnika vršen napadaj niti za vrijeme vožnje, niti kada se je zaustavio i uzeo ranjenike.

Razbjegli novaci stigli su u mjesto Topolje udaljeno 2—3 km od mjesta napadaja za nekih 20 minuta, gdje su našli talijansku stražu kojoj su ispričali o napadaju na njih, no isti nisu ništa preduzeli već su jedino uputili ozledene i lakše ranjene u obližnju vojarnu »-Preparandiju«, gdje im je pružena prva pomoć i pušteni za Knin.

Drugi samovoz sa novacima, uslied kvara gume na točku, zadržao se na ulazu u klanac Krčića, te je na mjesto, gdje je napadnut prvi samovoz stigao oko 12.45 sati. Kada je ovaj samovoz unišao u Klanac Krčića izvršen je napadaj i na njega, pucnjavom sa okolišnih klisura, no zahvaljujući prisebnosti šofera, koji je odmah dao najveću brzinu motoru i zato kroz pucnjavu četnika jurio najvećom brzinom izbjegao je većim žrtvama. U ovome samovozu ubijen je jedan novak i teže ranjen jedan. Kada je ovaj samovoz došao na mjesto gdje je napadnut prvi samovoz, uslijed velike brzine udario je u njega i odgurnuo ga u stranu. Ovom prilikom iskočila su dva pričuvnika iz samovoza i sakrila se pored puta gdje su sačekali pomoć koja je u brzo stigla. Prema iskazu ovih pričuvnika, četnici koji su izvršili ovaj napadaj, kretali su se slobodno kroz klanac Krčića, a jedan se dapače vozio koturom.⁴

Prema tome, kako su se desili događaji dade se zaključiti sljedeće:

1) Napadaj na novake pripremljen je ranije od strane četnika, jer su znali za dan prevoza istih od Sinja za Knin, i u koliko se samovoz

⁴ Biciklom

prevoze. Ovo se dokazuje činjenicom, što su poslije izvršenog napadaja na prvi samovoz čekali jedan sat dok je došao drugi samovoz sa novacima, da i njega napadnu, jer razumljivo bi bilo da odmah poslije prvog napadaja pobjegnu u šumu računajući da će doći pomoći napadnutima i potjera za njima, međutim, oni su pobjegli poslije izvršenog napadaja na obadva samovoza.

Prema dobivenim vjerodostojnim podacima viđeni su toga dana u jutro u selu Topolju i okolini vođe ovdašnjih četnika pop Đujić⁵ i četnik Paja Popović, prvi iz Strumice⁶ a drugi iz Biskupije,⁷ te pada opravdana sumnja na njih, da su oni organizirali ovaj napadaj. Zatim su došli u Knin oko 10 sati i otišli u stožer talijanske divizije gdje su se zadržali sve do 12.30 sati, kada se je već saznalo za napadaj na novake, i tada su jednim talijanskim samovozom uz pratnju jednog časnika odvezeni.

Po ovome izvještene su talijanske vojne vlasti. Ove odbijaju navode, da su pop Đujić i četnik Popović organizatori ovoga napada, i ako i dalje ostajem pri tvrdnji, da su stvarno oni pripremili napadaj. Ovo dokazujem time što je pop Đujić toga jutra viđen oko 8 sati u selu Topolju od jednog ovdašnjeg mještana i ako on nije iz toga sela. Od jednog časnika viđen je pop Đujić i četnik Popović oko 10 sati da idu iz pravca sela Topolja prema Kninu. Pored toga potpisani pozitivno zna, da su obojica oko 11 sati bih u ovdašnjem zapovjedništvu talijanske divizije sa kojim boravkom su svakako nameravali dokazati svoju neumešanost u cijeli slučaj.

Takoder je ovo zapovjedništvo izvestilo talijansku diviziju za pasivno držanje straže u Topolju prema ovome napadaju. Po tome dobijen je odgovor da ova straža nije mogla da suzbije napadača, obzirom na prirodu njihove službe u Topolju.

Dalje je traženo od zapovjednika talijanske divizije da se poboljša javna bezbjednost i Srbi da se u potpunosti razoružaju. Odgovoren je da je po tome sa njihove strane sve učinjeno.

2) Razbježali novaci iz prvoga samovoza stigli su u mjesto Topolje trčeći za nepunih 20 minuta i tu odmah ispričali talijanskoj straži o napadaju na njih i da ima mrtvih i ranjenih. Da je ova straža odmah pošla u pomoći napadnutima, nebi mogli četnici da napadnu drugi samovoz, jer bi ista došla prije na mjesto napada nego drugi samovoz sa novacima. Oni su se zadovoljih samo time, što su lakše ranjenima pružili prvu pomoći, i ostali i dalje u razgovoru sa seljacima, koji su svi pravoslavni i koji su se smijali.

3) Kada je stigla vijest u Knin da je izvršen napadaj na samovoz sa novacima i da ima mrtvih i ranjenih, mjestne talijanske vlasti odredile su jedan odred tenkova u potjeru za napadačima, dočim su odbile da ide jedna naša satnija. Nijedan od napadača četnika do danas nije uhvaćen niti uhapšen, i ako se je kod seljaka i okolišnih sela našlo oružja i municije.

⁵ Ratni zločinac Momčilo Đujić.

⁶ Strmice

⁷ Biskupije

⁸ Zapisnici i saslušanja nalaze se u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 31/4, k. 61.

4) Sprovodnik novaka pričuvni vodnik Uvodić Frane iz Klisa svojim junačkim držanjem, stupivši u borbu sam sa četnicima, sprečio je iste da se približe samovozu i tako iz najbliže blizine ubijaju nevine žrtve, te bi ga trebalo za ovo dolično nagraditi.

Kada je ovo zapovjedništvo saznalo za napadaj određeno je odmah povjerenstvo koje je upućeno na lice mjesta. Rezultat rada povjerenstva prilaže se spisu. Sutra dan izvršena je sahrana poginulih tako da su novaci koji su rodom iz mjesta Kijeva, Vrlike i Sinja preveženi samovozom u njihova mjesta i tamo sahranjeni. Poginuli domobran šofer Sušić koji je rodom iz Senja, sahranjen je u Kninu. Sve ostale formalnosti oko pogreba, zaostalih stvari poginulih i ranjenih obavljeni su po propisu.

Prilog spisi izviđanja.⁸

O ovom nesretnom slučaju bilo je u svoje vrijeme izvješteno zapovjedništvo Jadranskog divizijskog područja i Ministarstvo domobranstva.

Zbog preformiranja i prijelaza ovog zapovjedništva pod zapovjedništvo toga zbora šalje se ovo izvješće tome zboru.

Zapovjednik, potpukovnik
Potpis nečitak

BROJ 416

IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE STARIGRAD OD 5. STUDENOG
1941. KOTARSKOJ OBLASTI HVAR O DEMONSTRACIJI
STANOVNIKA SELA VRBANJ¹

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ORUŽNIČKA POSTAJA STARIGRAD
Taj. Broj: 174
Izvješće o komunističkim
demonstracijama u selu
Vrbanju dostavlja.

KOTARSKOJ OBLASTI

Hvar

Starigrad, 5. studenog 1941.

U nedjelju 19. listopada 1941., god. oko 16.30 sati u selu Vrbanju, kotar Hvar, Velika Župa Cetina, grupa komunista 80—100 prolazeći državnom cestom, koja vodi kroz selo demonstrirala je kličući sljedeće komunističke poklike: »Dolje krvavi Hitler, Musolini, Pavelić, dolje faš-

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije — Split, neregistrirano.

zam, dolje krvoloci Hitler, Musolini, Pavelić, dolje krvavi Zagreb, živjela hrabra crvena armija, živio SSSR.« Pored ovoga u demonstracijama, koje su trajale oko jednog sata pjevali su demonstranti i razne komunističke pjesme.

Demonstranti su se razišli na mjesnoj pjaci (trgu) koji se nalazi u sredini sela i muški učesnici demonstracija pri razlazu izvršili su malu nuždu u postolje velikog križa koji se nalazi na ovom pjaku.

20. listopada ove godine o prednjem sam odmah po saznanju izvjestio talijansku komandu presidio u Starigradu i molio, da odmah izđem na lice mjesta radi istrage i daljnog zakonskog postupka. Komandant presidia sototenente Farizzoglio je naredio, da neidem na lice mjesta, već da putem doglasne službe provjerim imena osoba koje su učestvovale u demonstracijama i poslije provjere imena učesnika, da čemo zajednički iste pohapsiti i istragu sprovesti.

Vršenom provjerom ustanovio sam 32 osobe koje su učestvovale u demonstraciji od kojih je bilo 22 muških i 10 ženskih, a od toga 5 muških i jedna ženska iz Vrboske, kotar Hvar, velika župa Cetina, dočim svi ostali iz sela Vrbanja.

Nakon provjere imena pomenutih učesnika izvjestio sam komandanta presidia sototenenta Farizzoglia, ali kako niko nije htio iz tradicije koja ovdje vlada i iz straha od sutrašnjice da javno svijedoči da su ove osobu u istinu učestvovale u demonstracijama, to sototenente Farizzoglio nije dozvolio da se svi učesnici najednoć uhapse i sa njima istraga povede, već je naredio, da se u zajednici po oružnicima i talijanskim vojnicima uhapse 4 učesnika demonstracija iz Vrboske i to: radio telegrafista sada nezaposlen Stipišić Nikoslav Miletin, apsolvent prava Sažunić Zlatan Santin, Krstić Juraj pok. Andrije i djevojka Miholjević Ksenija pok. Nikole.

Danas su imenovani bili uhapšeni po ovopostajnoj ophodnji i talijanskim vojnicima i sprovedeni na ovu postaju, gdje sam u zajednici sa sototenentom Farizzogliom iste ispitaо, ali nijedan od njih ne priznaje da je toga dana bio u Vrbanju i da je učestvovalo u demonstracijama osim djevojke Miholjević, koja priznaje, da je na 19. listopada došla u

3 sata poslije podne kod svoje rodbine u Vrbanju, gdje je i ostala
2 dana, ali nepriznaje da je učestvovala u demonstracijama.

Pošto imenovani nisu priznali da su učestvovali u pomenutim demonstracijama i pošto nijedan od Hrvata nacionalista iz naprijed istaknutih razloga nije htio da javno svijedoči da su imenovani, kao i ostale osobe učestvovalo u ovim demonstracijama to je sototenente naprijed imenovane pustio na slobodu, zaprijetivši im, da će u ponovnom slučaju protiv istih postupiti najstrožije, po ratnim zakonima.

U demonstracijama su učestvovalo iz Vrbanja slijedeće osobe: Andrija Pavićić Kuzman (voda), Ljubić Ante Dinka (opasan komunista) Buratović Mihovil Jakova, Vodanović Josip Ante (opasan komunista), Tresić Luka Matije, Andrija Cubre pok. Ante (opasan kom.), Vidošević Nikola Andrije, Matković Nikola Andrije (vrlo opasan komun.), Pavićić Dinko pok. Ante zv. Tribunal (opasan i kažnjavan radi kom.), Vidošević Nikola pok. Marina, Pavićić Toma Jakova (opasan kom.), Pavićić Slavko

Mihovila (opasan kom.) Rogović Cvitan Luke, Bratanić Budimir Mihovila (opasan kom.), Buratović Luka Lukin, Buratović Kuzman pok. Luke, Buratović Anton Lukin (opasan i važi kao kurir Split—Vrboska), Margarita Bratanić Niikolina (vođa ženskih kom.) Antica Pavičić Kuzmina (opasna kom.) Matković Marija Nikole, Mandica Buratović Luke (opasna kom.) Vidović Marija pok. Marina (opasna kom.), Marija Matković Andrije, Kora Matković Andrije (opasna kom.), Antica Buratović pok. Kuzme, Antica Pavičić Antina uč. I razreda stručne škole u Jelsi. Ista je skroz komunistički zaražena i čita nemoralnu komunističku lektiru tako, da je kod iste učiteljice našla jednu zabranjenu komunističku knjigu pod naslovom »Slobodna ljubav«, ali potpisatom nije poznato da li je po ovome dostavljen izvještaj nadležnoj oblasti.

Prednje dostavljam Naslovu s molbom radi znanja i daljnog postupka.

Postajaće i nadalje prikupljati podatke i u danom momentu po zakonu postupiti.

Velikoj župi Cetina izvještaj dostavljen.

Iz Vrboske su u demonstracijama učestvovali pored naprijed iznijetih Vrbovljana još i Kažanova Ivan pok. Ante, te Gabelić Andrija Nikole.

Zapovjednik, narednik:
Mato Randić, s. r.

BROJ 417

BRZOJAV KOTARSKE OBLASTI HVAR OD 7. STUDENOG 1941.
RAVNATELJSTVU ZA JAVNI RED I SIGURNOST NDH O PALJENJU
KRIJESOVA I ISTICANJU CRVENIH ZASTAVA U POVODU
OBLJETNICE OKTOBARSKE REVOLUCIJE¹

Ravnateljstvo za javni red i sigurnost

Zagreb

Povodom proslave komunističkog dana sedmog studenog zapaljene su šestog studenog u večer po komunistima na mnogim mjestima velike vatre stop U selu Vrbanju na crkvenom tornju istaknuta je velika komunistička zastava stop Takve zastave nadene su na još nekoliko mjesta stop Zajedno sa talijanskim vojnim vlastima vodi se po ovome istraga stop Pismeni izvještaj biti će dostavljen stop Kotarska oblast Pr. broj 1086.

Kotarska oblast u Hvaru

M. P.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/la, k. 4.

BROJ 418

**IZVJEŠTAJ VELIKE 2UPE CETINA U OMIŠU OD 10. STUDENOG 1941.
OPCE-UPRAVNOM POVJERENIŠTVU KOD DRUGE TALIJANSKE
ARMIJE O ATENTATIMA I DIVERZIJAMA UDARNIH GRUPA
U SPLITU¹**

Omiš, 10. studenog 1941. g.

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ZUPA CETINA
Pov. Broj: 676/41.**

**OBCE UPRAVNOM POVJERENIŠTVU
Kod Druge Armate Talijanske Vojske**

S u š a k

Poslednjih dana učestali su teroristički atentati u Splitu. Tako je po saznanju osoba, koje su stigle iz Splita 7, 8 i 9. t. mj. bilo na raznim predjelima grada bačeno više bomba na prolazeće građanstvo, pak je tom prilikom bilo i žrtava, ali tačan broj i imena istih nije poznat.²

Uslijed ovih atentata građanstvo je uznemireno i živi u velikom strahu, pošto vlastima izgleda u Splitu još nije uspjelo da se atentatori otkriju i pohvataju.

Sinoć u 5.20 sati bio je u Splitu čitav niz takovih atentata,³ izgleda ručnim ih dinamitnim bombama, koje su uslijed jačih eksplozija izazvale veliku paniku među mirnim građanstvom, koje je privabljeno liepim vremenom šetalo splitskom obalom, trgom' i drugim ulicama. Tačan broj bomba koje su bačene nije poznat, ali prema vjerodostojnim podacima, nekoliko bomba je bačeno na obali kod trgovinsko-obrtničke komore, kod željezničkog prokopa kod Sv. Petra, negdje u Tartaglinoj ulici, u Plinarskoj ulici, Istarskoj i još nekim predjelima. Da li je bilo žrtava i ranjenih nije poznato, ali s obzirom da je prilikom atentata u petak i subotu bilo takovih žrtava, nije isključeno da je i za vrieme jučerašnjih atentata bilo žrtava.

0 tim događajima i reakciji vlasti i građanstvo u Splitu opširnije piše splitski San Marco od 8. XII 1941-XX.

Dostavlja se radi znanja.

Za Dom spremam !

Veliki Župan:
Ante Luetić, s. r.

M. P.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 1/6, k. 221.
² i ³ (Vidi dok. br. 108, Hl i 112).

BROJ 419

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD 13.
STUDENOG 1941. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O
VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U DIJELU BOSANSKE I KNINSKE
KRAJINE¹

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Velika Zupa Brbir i Sidraga
Knin

V.T. Broj 163/1941.

Knin, 13. studenog 1941.

Predmet: namjere četničko-komunističkih banda protiv našim domobranima i oružnicima.

- 1) GOSPODINU MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA
Dru Andriji Artukoviću — Zagreb
- 2) GOSPODINU MINISTRU VANJSKIH POSLOVA
Dru Mladenu Lorkoviću — Zagreb
- 3) GOSPODINU OBCEM UPRAVNOM POVJERENIKU
KOD DRUGE ARMATE TALIJANSKE VOJSKE
Dru Andriji Karčiću — Sušak

Četnici i komunisti doznali su, da će na ovo područje doći naše domobranstvo i naše oružništvo; da će se domobranstvo smjestiti po raznim mjestima i da će se uspostaviti oružničke postaje. Netom su oni ovo doznali — odmah su se počeli sakupljati i sazivati sastanke po raznim mjestima. Tako su vode četničko-komunista održali sastanke, dogovore i zakletve što imaju učiniti, kad naše domobranstvo i naše oružništvo dođe na određena mjesta. Oni su:

1) U Drvaru dana 9. studenog 1941. održali sastanak na kojem je prisustvovao i talijanski civilni komesar u Drvaru Marusic (Marušić), koji je rodom iz Zadra. Odlučili su se svi povući u šume i napasti našu vojsku i naše oružnike. Odmah su po cijeloj okolici Drvara postavili straže. Takav sastanak održao je voda četnika Desnica² u selu Bastasima blizu Drvara. Poznati komunisti u Drvaru jesu: Kotle Nikola, Mirko Sobić, oba grkoistočnjaka; a poznati četnici jesu u Drvaru: Mane Rokvić, neki Morača i neki Desnica.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII. arhiva NDH, reg. br. 7/5-5, k. 195.

² Vidi napomenu 17 uz dok. br. 56.

2) Štab bosanske Krajine:

Dana 10. studenog 1941. primio je Dušan Budosavljević, upravitelj Šipada u Drvartu prieteće pismo od Štaba bosanske Krajine da radnicima i građanima dade gorivo drvo (prilog pod a).³

3) U okolini Knina:

Dana 9. studenog 1941. polagali su četnici-komunisti u selima Polači, Biskupiji, Strmici i Golubiću zakletvu na vjernost **za napad na Knin i ostala mjesta.**

U Strmici obavio je prisegu poznati vođa četnika pop Momčilo Duić, u Biskupiji vođa četnika Pajo Popović — a u Polači Branko Bogunović⁴ rodom iz Bos. Grahova (prilog pod b).⁵

4) U Bos. Grahovu:

Dana 2. studenog 1941. održali su sastanak vode četničko-komunističke na kojem su sudjelovali spomenuti Branko Bogunović, pop Mile Arežina, Rade Jotić, Sava Rašulj i Miloš Dobrijević, i taj sastanak su održali u selu Markovicima kod Grahova. Odlučeno je, da se osnuje jedna četničko-komunistička pukovnija, koja bi imala napasti našu vojsku, kad ova dođe u Bos. Grahovo (o ovom sam već izvestio u ranijem izveštaju).

5) U Obrovcu:

Prigodom proslave 20. godišnjice fašizma bio je izašao jedan članak u »Piccolo« u kojemu je bilo navedeno između ostaloga sliedeće:

»Il comune di Obrovazzo facente la parte della Dalmazia croata, amministrato per ora delle autorità civili italiane.«

Taj članak uzbudio sve grkoistočnjake, koji su na čelu sa poznatim Boškom Desnicom, odvjetnikom iz Obrovcu pošli da prosvjeduju kod civilnog komesara u Obrovcu proti tomu. Čuje se, da bi on bio obećao svoju pomoć, jer da su oni njemu izjavili, da oni žele trajno ostati pod Italijom, kao što je nekada bilo pod Venecijom!

Kad se je doznao, da bi hrvatske vlasti imale preuzeti svu građansku vlast u Obrovcu — vođe četnika su naredile ororužanje i zaključili, da će oni navaliti na Obrovac oružanom silom ako se to dogodi. U tu svrhu su ovo dana četnički izaslanici po selu Kruševu kupovali od raznih vojničke puške i plaćali za svaku po L 1500. Čuje se, da su kupili od 40—70 pušaka. Ova mi je viest dostavljena od povjerljive i pouzdane osobe.

⁴ Vidi napomenu 3 uz dok. br. 46.
^{3, 5 i 6} Redakcija ne raspolaže ovim prilozima.

6) Početak napadaja:

Kako se vidi iz priloga pod c), d), e) i f)⁶ četničko-komunistički napadaji već su počeli.

U Bos. Grahovu napadaji su tako žestoki, da je svjet počeo ponovno bježati i dolaziti u Knin. Tamo pljačkaju sve Hrvatima-katolicima i ove odvode sobom u šumu.

U okolini Knina komunisti i četnici ne dozvoljavaju nikome dolazak u Knin; ne dozvoljavaju da itko što donosi u Knin. Sve do neposredne blizine Knina — oni su potpuno opkolili Knin. Njihova je namjera najprije izglađnjeli Knin a zatim na nj napasti prema položenoj zakletvi. Četnici Curuvija Mile pok. Jovana reče — Celanja i Medić Vlade Ilijin reče — Coda — oba iz Topolja sa još nekolicinom stoje na putevima i ne dozvoljavaju nikome dolazak u Knin govoreći, da će se u Knin moći ići samo pomoću njihove putnice, (prilog pod f3).

U Ugarcima:

Dana 8. studenog 1941. četnici-komunisti odnijeli su našim seljacima raznu stoku i ovu otjerali u Risovac, gdje im se nalazi glavno sjedište. Četnici govore našim seljacima, da bježu kud znadu, jer da im tu nema opstanka, (prilog pod g).

U Vrpolju kod Knina:

Zapalili su kuću bivšeg načelnika občine Frane Arapovića u kojoj je bilo siena, baćve i košnice pčela. Pucali su iz raznih pušaka i samokresa i vikali: »Živila velika Rusija, Živio Staljin, Srbuj na silu« (prilog pod h).

U Pađenama:

Voda komunista Veljko Budimir Milanov, nesvršeni dak, rodom iz Kistanja. On iz Pađena daje upute za napadaje. Kažu da je pobjegao iz Kistanja kao komunista; pa iako talijanske vojne vlasti znadu za njega, da je u Pađenama — ništa protiv njemu ne poduzimaju.

U Erveniku Gornjem:

Ervenik Gornji sa svim zaseocima do ličke granice ima oko 85 obitelji Hrvata sa 664 duša a oko 165 obitelji grkoistočnjaka sa 1300 duša. Hrvati su na tom području potpuno opkoljeni od četnika i komunista. Osim onih domaćih napadaju još i četnici iz Bosne i Like. Naše zaseoke kao Zir i Cengiće potpuno su uništili, tako da se narod seli i bježi. Druge zaseoke pljačkaju. Narod bez hrane i bez domova sve se više skuplja na jedno mjesto iz kojeg se ne može da kreće: jer četničko-komunističke bande oružane ne dozvoljavaju im kretanje.

U Risovcu:

Četnici: Đuro Smuđa iz Strmice, Stevo Novković, zv. četnik iz Strmice, Trivunj Momić iz Braćaja kod Strmice, Jovo Koštica iz Braćaja kod Strmice i Marko Momić iz Bečeraba kod Bos. Grahova sa još nekolikom potpuno su uništili državnu zgradu — lugarnicu u Risovcu — a i kuću Ivana Marića koja je u blizini ove. Odnieli su sa lugarnice sav krov sa kupama, vrata, prozore, podove i špaher — a Mariću prozore, vrata i donji pod. Istome su u noći između 9—10. studenoga zapalili staju u Rađon Docu u blizini Risovca.

Sve su te stvari četnici odnieli u šumu Risovac, jer u njoj rade svoja skrovišta. U Risovcu je njihovo glavno gnezdo.

7) Kako se iz svega ovoga vidi:

I. Četnici i komunisti rade što hoće a saveznička talijanska vojska, koja je preuzeila na sebe javnu sigurnost, mir i red stoji pasivno njezino držanje i daje zamaha pobunjenicima).

II. Iako su četnici opkolili Knin i nedozvoljavaju hranu — talijanska vojska ništa ne poduzimlje, niti je ikoga pozvala na odgovornost.

ZA DOM SPREMAN!

Veliki Župan
Dr Ante Nikolić

M. P.

BROJ 420

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE CETINA U OMIŠU OD 15. STUDENOG 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O HAPŠENJIMA
I INTERNACIJI RODOLJUBA IZ SPLITA¹**

**NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA CETINA
Pov. broj: 712/41.**

Omiš, 15. XI. 1941.

Predmet: Hapšenje i deportacija u Splitu.

- 1) Ministarstvu unutarnjih poslova, Zagreb
- 2) Ravnateljstvu za javni red i sigurnost, Zagreb
- 3) Ministarstvu vanjskih poslova, Zagreb
- 4) Ministarstvu Hrvatskog Domobranstva, opći odjel, Zagreb
- 5) Obće upravnom Povjereništvu

kod Druge Armate Talijanske vojske — Sušak

Uslijed terorističkih djela, koja su prošle sedmice, a i početkom ove, bila vršena u Splitu, talijanske vlasti preduzele su zadnjih dana vrlo stroge mjere, pak je bilo uhapšeno više osoba, ah se broj nije mogao saznati. Prema nekim obavjestima radilo bi se o više stotina osoba, međutim, mnoge su vijesti i pretjerane.

Svakako sigurno je, da su uhapšenici bili prevezeni iz Splita u Trogir, a da su iz Trogira odvedeni dalje o tome nema podataka.² Jutros su parobrodom odvedeni u Italiju 172 osobe, među kojima: Dr. Račić, liječnik, Dr. Krstulović, liječnik, prof Juras, Dr. Leontić, Dr. Tartaglia Ivo i Oskar, Ing. Fabijan Lukas, Ing. Fabijan Kaliterna, Ing. Dane Matošić, trgovac Duje Dvornik, odvjetnik Dr. Brkić, a po nekim vijestima izgleda da je uhapšen i kipar Ivan Meštrović, te mnogi drugi, kojima se za sada imena nijesu mogla doznati. U pogledu Dr. Račića, po nekim vijestima isti bi bio nakon hapšenja pušten na slobodu, dočim po drugim obavijestima i on je jutros otputovao u Italiju.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu **vn**, arhiva NDH, reg. br. **14/2-1**, k. 222.

² Vidi dok. br. 114.

Prilike su u Splitu veoma teške, a redarstveni sat (coprifuoco) zaveden je sa 17 sati.

Za Dom spreman
Veliki Župan:
Ante Luetić, v. r

M. P.

GRB
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
OBĆE UPRAVNO POVJERENIŠTVO
KOD II. ARMATE TALIJANSKE VOJSKE
Broj 3215
Primljeno dne 20. XI 1941.

BROJ 421

IZVJEŠTAJ MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH OD 18.
STUDENOG 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA O POSTUP-
CIMA TALIJANSKIH VLASTI PREMA STANOVNIŠTVU NA PODRU-
ČJU SPLITA I ŠIBENIKA¹

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Ravnateljstvo za javni red i sigurnost

Broj. Prs. 10024 P. 1941.

Zagreb, 18. studenoga 1941.

Predmet: Postupanje Talijana na
području Split—Šibenik.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Zapovjedništvo 2. oružničke pukovnije broj V.T. 505/J. S. 1941. od
10. studenog 1941. dostavlja izvještaj zapovjednika oružničkog voda
Makarska :

»O prilikama i događajima, koji su se dogodili u posljedne vrijeme
u pograničnoj oblasti Splita i Šibenika dobiveni su slijedeći podatci:

U listopadu 1941. poziv talijanskih vlasti da se 30—40 odbjeglih
seljaka-komunista iz sela Vodice kod Šibenika vrati iz šume kućama nije
uspio, a kažnjiva su djela pljačke i napadaji na talijanske vojниke i dalje
vršena, pa je za odmazdu strijeljano 20 taoca iz Vodica, sve rodbina
odbjeglih. Strijeljanje je izvršeno prije nekoliko dana i oglasima pučan-
stvu objavljeno.²

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 3/13-2,
k. 236.

² Vidi dok. br. 316.

U listopadu se je doselilo u Split iz Italije 250 porodica talijanskih radnika, koji su ranije — njih oko 500 — došli u Split radi preuzimanja javnih radova i poslova, od hrvatskih radnika, koji su navodno vršili sabotažu.

Isto tako, sa obrazloženjem, da vrše sabotažu, otkazana je služba 150-torici dužnogostnika gradskog poglavarstva u Splitu, a kod redarstvenog ravnateljstva i zapovjedništva Karabinjera u Splitu odpušteni su skoro svi službenici Hrvati, koji su se do sada u službi zadržali.

Polovinom listopada talijanski su fašisti u Splitu razbili spomen ploču Dr. Ante Trumbića na Marjanu kod Splita, a započeto je sa pripremama za rušenje spomenika Grgura Ninskog na Peristilu, te grobova Dr. Ante Trumbića na obali ispod crkve sv. Frane i Don Frane Bulića u Solin. Govori se također i o skorom rušenju spomenika Ante Tomaseo u Šibeniku.

Krajem listopada izvršen je napadaj na jednu postojbu talijan. vojnika kod Zlarina kraj Šibenika po nepoznatim licima, pa su za odmazdu Talijani strijeljali u Rogoznici kod Šibenika 12 Hrvata taoca, a 21 je osuden na robiju od 5—30 god. po vojnem ratnom sudu sa obrazloženjem, da su oni kao komunisti vršili sabotažu.³

31. listopada ili 1. studenog došao je veći broj talijan. financa, karabinjera i fašista u selo Vodice kod Šibenika, da popišu sve zalihe ulja. Cijelo se je selo ovome oduprlo, pa je zatražena pomoć iz Šibenika, pa su kao pomoć doplovili iz Šibenika neki ratni brodovi i bombardirali cijelo selo. Ima nekoliko porušenih kuća, a znatan broj seljaka mrtvih i ranjenih.⁴

3. studenog na đušni dan, kada je splitski biskup sa svećenstvom htio održati na Peristilu u Splitu molitve, pristupili su mu fašisti i sprječili taj vjerski čin. Biskupa su zajedno sa svećenicima nasilno i navodno sa udarcem odstranili sa Peristila, a narod rastjerali.

Gornji su podatci dobijeni od više naših državljana, koji odlaze u Split i Šibenik i kojim se može pouzdano vjerovati. Narod se svukuda zgraža nad postupcima Talijana i sa strahom gleda u svoju budućnost pod Talijanskom okupacijom.

Prednje se dostavlja Naslovu radi znanja.

ZA DOM SPREMNI!

Ravnatelj :
Eugen Kvaternik, v. r.

M. P.

³ Odnosi se na napad partizana na talijansku patrolu kod Vodica 25. listopada (vidi dok. br. 103, 311 i 312).

⁴ Vidi dok. br. 321 i 324

BROJ 422

**IZVJEŠTAJ SAVJETNIKA VELIKE ZUPE CETINA U OMIŠU OD 27.
STUĐENOG 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA NDH
O POLITIČKOJ SITUACIJI U DALMACIJI¹**

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Na poziv Ministarstva Vanjskih Poslova, broj 97/41 od 22. studenog, upućen sam od Velike Župe — Cetina, dopis broj 15522/41 od 21. studenog, u Zagreb tome Ministarstvu, pa mi je čast izvestiti o prilikama shedeće:

Za prosudjivanje prilika u Dalmaciji od važnosti je uočiti razvoj prilika napose u anektiranom dielu Dalmacije, i napose na našem području, koje se nalazi pod talijanskom vojnom okupacijom.

Postupak talijanskih upravnih vlasti u anektiranom dielu Dalmacije ide za tim, da to područje čim prije učini jednom talijanskom pokrajinom ne samo u političkom, nego i u narodnostenom pogledu.

Ta se tendencija očituje skoro iz svakog akta tamošnjih vlasti, a pri provođanju toga primjenjuju sva sredstva, koja su prema momentu i predviđenom učinku prikladna, i to počam od mera na oko nedužnih do najbezobzirnijih postupaka.

Prvo njihovo nastojanje išlo je za tim, da anektiranom dielu Dalmacije dadu vanjsko talijansko obilježje. To je izvršeno tako, da su sve obrtnice, radionice i poslovnice, morale označiti svoje firme negdje dvojezično (kao na pr. u Splitu), a negdje isključivo na talijanskom jeziku, kao što je to slučaj na Visu. Osim toga svaka kuća za vrieme stanovitih talijanskih svećanosti mora izviesiti talijanske zastave i to na pr. u Splitu na obali, na trgu i na drugim istaknutijim položajima mora se istaći talijanska zastava, dapače i na svakom prozoru.

Istdobno dižu se i uklanjaju svi spomenici hrvatskog narodnog karaktera, novijeg i starijeg datuma. Tako je dignuta i Berislavićeva ploča u Trogiru, pa dalje spomenik Grgura Ninskoga, zatim Botićev kip u Splitu, i uobće u koliko još nije sve uklonjeno, uklanjaju se i svi spomen-nadpisi, koji se odnose na prošlost hrvatskog života u Dalmaciji. Ne samo to, nego se dapače izmjenjuju i nova imena ulica, data poslije proglašenja nezavisnosti naše države.

Radi daljnje karakterizacije talijanskih nastojanja u svrhu ugušenja našeg narodnog života u anektiranom dielu Dalmacije, treba navesti u kratko, da su vanjski nadpisi na javnim ustanovama na talijanskom

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH. reg. br. 4/5-1, k. 239.

² i ⁴ Vidi dok. br. 89, 90, 317, 330, 335 i 338.

jeziku, a za unutrašnju upotrebu postoje još dvojezični nadpisi, premda je očita i jasna tendencija, da sve javne ustanove budu preuzete od isključivo talijanskih činovnika. To se provodi neprekidno, odpuštanjem postepeno našeg činovništva iz službe, te naročitim poteškoćama za njihovo zadržavanje na tome području. Uporedo s time upućene su iz Splita na hrvatsko zemljište sve ustanove, čiji se rad proteže i na naš teritorij. Zabranjen je redovan lični promet našim činovnicima između Splita i Omiša, koji su do nedavna za to što nema stanova u Omišu odlazili na večer svojim kućama u Split i u jutro u 9 sati bili natrag u poslu.

Na ovaj način pooštravan je od dana u dan, i to smišljeno, odnošaj između talijanskih vlasti i hrvatskog pučanstva, i u takovoj mutnoj situaciji pojavljuju se i opetaju slučajevi polaganja odnosno bacanja eksplozivnih bombi na razne položaje u gradu Splitu² kao i na vojničke postrojbe. Iсти slučajevi odigravaju se i u Šibeniku,³ a izgleda, da ih je bilo i u nekim drugim mjestima.

Tko baca te bombe, do danas nije još ustanovljeno. U koliko se do sada znade, isto tako još nije pronađen nijedan od počinitelja tih atentata. Posljednji jači takav slučaj je onaj, koji se je dogodio u Tartaglinu j ulici, kada je baćena bomba sa jedne novogradnje na talijansku voničku glazbu.⁴

Ovaj slučaj dao je novi poticaj talijanskim vlastima, da pooštire svoje mjere protiv našeg življa uobće, i to ne samo u svrhu osiguranja reda i mira, te ustanovljenja krivaca, nego i u pravcu iskorišćavanja ovog trenutka, da se baci krivica na cio naš tamošnji narod kao cjelinu.

Ovom prilikom, kako se čuje, prefekt talijanski u Splitu sazvao je sastanak vodećih lica fašističke državne uprave i u svom govoru o odgovornosti za ove čine upro je prstom na sve Hrvate, pa i na sami ustaški pokret, ne štedeći pri tome ni autoritet Nezavisne Države Hrvatske ni njezinih predstavnika.

Pri ovakovom shvaćanju i tumačenju događaja, usliedila su, što se je i očekivati, hapšenja u masi iz sviju političkih i društvenih grupacija, pa i iz ustaških redova. Interesantno je, da su između ustaša lišenih slobode i veoma videne ustaše, i to u koliko se do sada znade: Kajo Dvornik, Miljenko Tudor i Pa vie Marković, a Ante Juras Jozin uhapšen je još 8. X i još uviek je u zatvoru. Ovi uhapšenici bivaju dijelom sklanjani u Divuljama, dijelom odpremljeni u Italiju u nepoznatom pravcu. Prema izvjesnim indikacijama i saznanjima, u Splitu se misli, da se ovi uhapšenici odvode na Liparske Otoke. Prije nekoliko dana broj uhapšenika kretao se je oko hiljadu, a uhapšenja, prema obavještenjima koja se imaju, sliede dalje.

Ove i ovako obsežne mjere imadu više značenja:

1) tumače se kod našeg svieta kao mjere manifestiranja odlučnosti i volje apsolutne vlasti i gospodarenja talijanskog na našoj strani Jadranskog mora;

2) kao zastrašivanje našeg življa u svrhu njegovog iseljavanja;

² Vidi dok. br. 85, 102, 103, i 353.

3) da Italija dobije u ruke što veći broj naših ljudi kao garancija za nesmetano provođenje svih planova, koje ona ima ili će ih eventualno imati, na našim obalama.

Pobliži podatci o svim ovim događajima, kao i o licima, koja su lišena slobode, upućena su od naših vlasti u Omišu mjerodavnim ministarstvima u Zagreb.

Ovakovo stanje izaziva kod našeg sveta:

- 1) Osjećaj pravne i lične nesigurnosti;
- 2) nemogućnost narodnognog obstanka sa uvjerenjem, da već pri-padnost hrvatske narodnosti ugrožava i životni obstanak;
- 3) sledstveno tome, osjećaj, da je pri ovakovoj teškoj i mučnoj situaciji naš svjet prepušten sam sebi.

Pošto ovakovi slučajevi i postupci mogu stvoriti i usaditi takovo uvjerenje kod našeg pučanstva, koje bi moglo nepovoljno uticati na prijateljske odnose između dviju susjednih država, to se ukazuje neophodna potreba jedne odlučne intervencije naših vlasti u svrhu, da se prestane sa ovakovim postupcima i repariraju čini, koji su kod našeg sveta doveli do ovakovog duševnog stanja. Što je najvažnije, ta bi intervencija moralna ići za tim, da se našem življu, makar i u sadašnjem stadiju naših odnosa sa Kraljevinom Italijom, osigura nesmetani boravak na rođenoj grudi i osnovna prava na nacionalni život.

Obzirom na ovakove prilike, kao i na događaje koji mogu uslediti, te na potrebu njegovanja dobrih susjedskih odnosa, ukazuje se neophodna potreba, da se što prije uputi u Split jedan predstavnik naše države, koji bi, pored mogućnosti jasnog i neposrednog uvida u tamošnje prilike, mogao odmah i na licu mjesta rješavati u najboljem sporazumu mnoga dnevna pitanja, koja iskrasavaju, i na taj način onemogućavati zaoštrenje prilika i odnosa.

II.

Što se tiče djelatnosti talijanske vojničke okupatorne vlasti na našem području Dalmacije, ima se opaziti, da ta djelatnost se ne ograničava samo na poslove vojničke okupacije, nego da zasiže i u civilnu upravu, a pored toga i u sam tamošnji dnevni život.

Postoji jasna namjera, da se njihova ingerencija što više proširi i da je narod osjeti.

Dokazi su za to:

- 1) podpuno ograničavanje slobode kretanja. Ne može se bez njihove dozvole ići iz jednog mjesta u drugo mjesto pa čak ni u selo iste občine;
- 2) uvođenje njihovih povjerenika, mornaričkih častnika, u svim našim lučkim uredima;
- 3) dovođenje finansijskih organa u većem broju;
- 4) staranje talijanskih vlasti za prehranu. Obavješteni smo, da je prie nekoliko dana stiglo talijanskom vojnom zapovjedničtvu u Makar-

skoj povjerljivo pismo, po kojem se ono upozoruje, da vodi nadzor nad prehrambenim prilikama na njegovom području da istupa kao vlast i da se do potrebe pribjegne rekviziciji živežnih namirnica;

5) razni slučajevi uništavanja vojničkih poziva hrvatskih vlasti iz ruku naših vojnih obaveznika;

6) pozivanje naših radnika, najprije dobrovoljno, na Dopolavoro uposlenih u tvornicama u Dugom Ratu kraj Omiša.

Neophodno je potrebno i u ovom kraju poraditi sve što je moguće, da se osjeti suverenost naših vlasti i tako digne duh i kod našeg pučanstva i kod naših vlasti, koje bivaju od dana u dan omalovažavane i slabije.

ZA DOM SPREMAN!

Zagreb, 27. studenog 1941.

Gabro Pilić, odjelni
savjetnik kod Velike
Zupe Cetina.

BROJ 423

IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD 27.
STUDENOOG 1941. POGLAVNIKU NDH ANTI PAVELIĆU O ODNOSIMA
TALIJANA I ČETNIKA PREMA NDH NAKON SPORAZUMA
U OPATIJI¹

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Velika Zupa Bribir i Sidraga
KNIN

V. T. Broj 177/1941.

Knin, dne 27. studenoga 1941.

Predmet: držanje Talijana i
grkoistočnjaka, poslie Opatije.

1) GOSPODINU POGLAVNIKU I GLAVARU NEZAVISNE
DRŽAVE HRVATSKE

Dru Anti Paveliću

Z a g r e b

2) GOSPODINU MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA

Dru Andriji Artukoviću

Z a g r e b

3) GOSPODINU MINISTRU VANJSKIH POSLOVA

Dru Mladenu Lorkoviću

Z a g r e b

4) GOSPODINU OBCEM UPRAVNOM POVJERENIKU
KOD DRUGE ARMATE TALIJANSKE VOJSKE

Dru Andriji Karčiću

S u š a k

Prema izjavama, koje daju časnici talijanske vojske i prema držanju grkoistočnjaka — sada nakon sporazuma u Opatiji² — položaj bi se na ovome području mogao ocjeniti ovako:

I. Držanje Talijana:

Časnici talijanske vojske, koji se ističu na političkoj dasci ovog područja podieljeni su — sve u stanovitoj mjeri i dogovorno u dvie skupine: jedna na čelu sa gosp. generalom Furiom Monticelli, koja se prema nima iskazuje za iskrenu i lojalnu saradnju, a druga na čelu sa gosp. pukovnikom Gazzinom Gazzini, koja se, tobože, drži po strani — a u stvari je unajtješnjim vezama sa pobunjenicima, kojima dava upute za dalnje držanje.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 14/1-2, k. 234.

² Odnos se na sporazum potpisani 16. studenog 1941. između predstavnika vlada fašističke Italije i NDH o proširenju suradnje na smirivanju i normalizaciji prilika na područjima NDH gdje se nalaze talijanske okupacione trupe (vidi Zbornik Vojno-istorijskog instituta, tom XIII, knj. 1, dok. 178 i 179).

1) Gospodin general Furio Monticelli³ dana 24. studenoga 1941. u razgovoru, koji je trajao duže vremena, kazao mi je, da mi moramo vjerovati, da su oni — Talijani **ovdje, da nas štite, da ne bi naša Država irnalci kakovu štetu**; a kad sam mu ja kazao, da smo grkoistočnjacima ponudili saradnju, da pristupe u prehrambeni odbor i da su oni tu saradnju odbili — on mi je odgovorio: neka oni ne misle, **da neće priznavati Nezavisne Države Hrvatske** — nadodavši: »O mangiare questa minestra 0 saltare da questa finestra«.

U dalnjem razgovoru gospodin general pristao je na moje mišljenje, da narod u okolini Knina, pa i u Drvaru i Bos. Grahovu stoji pod utjecajem voda i njihovih prijetnja te nadodao, da neće preostati drugo — nego **udaljiti njih jedno 40** i da im se je on već pobrinuo za mjesto. Ali on je nadodao, da on to sada ne misli provesti, već da će počekati neko vrieme, da vidi kako će se dalje stvar razvijati jer da u ovome treba biti vrlo oprezan kazavši, kod provođanja ovoga moramo ići »coi piedi di piombo«.

2) Iste prigode izjavio mi je gospodin general, da je on oduzeo oružje poznatim vodama četnika popu **Momčilu Đuriću** iz Strmice i **Paji Poviću** iz Biskupije i da su mu oni dali **pismenu izjavu** da nemaju oružja 1 da će se unaprijed svaki posvetiti svojemu zvanju.

Sigurno je, da gospodin general čeka, da li će se ova dvojica držati tih danih izjava i zato je naglasio kako sam gore naveo, da treba biti oprezan zbog njihova udaljenja. Dakle, valja počekati i ići u ovom pogledu »coi piedi di piombo«.

Ovomu našemu razgovoru bio je prisutan časnik za vezu gosp. satnik Perusino, koji je zamjenio gosp. poručnika Lučić-Rochi. Ovaj se nalazi također u Kninu i ima posebnu službu.

Kako će se iz niže navedenoga vidjeti grkoistočnjaci ništa ne rade na svoju ruku — nego onako, kakove upute dobiju baš sa strane Talijana.

II. Držanje grkoistočnjaka :

U početku ovi su pokazivali sklonost, da će s nama saradivati i raditi na smirenju duhova, jer da narod ne odobrava ono što rade njihovi pokvareni vode.

Kroz to vrieme kolao je letak, koji sam dostavio Naslovima u izvještaju od 21. studenoga 1941. V. T. br. 174/1941.⁴ a koji sadrži uvjete pod kojima bi se četnici primirili. Ovi uvjeti nisu djelo četnika — nego su baš djelo skupine časnika, koju vodi gospodin Gazzino Gazzini i četnici po njihovim uputama sada se drže oholo u nadi, da će svi ti uvjeti biti prihvaćeni. Dakle, ova skupina časnika radi obratno od onoga što govori gospodin general Furio Monticelli. Ukratko ide se zatim, da bi se barem izvojevala »neka autonomija« za grkoistočnjake na ovom području ili neki **corpus separatum** — naravno na našu štetu. Na potkriepu tog mojeg mišljenja iznosim sljedeće:

³ Komandant divizije »Sassari«.
⁴ ¹⁰ i ¹¹ Redakcija ne posjeduje ove izvještaje.

1) Dok sam večeri 24. 11. 1941. bio u razgovoru sa gospodinom generalom došao je gosp. pukovnik **Gazzino Gazzini**, koji nikako ne može zatomiti svoju prkosnu čud i mržnju prema Hrvatima — a osobito od kad mu nije uspjela politika **prijenosa ovog područja** — i kad je čuo, da grkoistočnjaci odbijaju saradnju — odmah je bio spremna da kaže, da oni neće da sarađuju zbog načelnika i da bi najbolje bilo kad bi se za načelnika občine imenovao **trgovac Marko Slavić**. To je isti onaj Slavić. kojega četnici u svojim uvjetima spominju — a koji kod naših vlasti optužen, da je trgovao sa dinarskim novčanicama, koje nisu platežno sredstvo i proti kojemu državni tužitelj u Gospiću vodi istragu. Zbog istog kažnjivog djela optužena je i njegova žena. Zato, jer je Marko Slavić ili bolje reći trgovacka kuća Slavić u dobrim vezama sa četnicima — zato ga oni i traže. Kako je mogao gosp. Gazzino Gazzini znati za Marka Slavića i za zahtjev četnika u spomenutim uvjetima, kad gosp. Gazzino Gazzini ne bi imao nikakove veze sa tim uvjetima?

2) Od samih grkoistočnjaka doznao sam, da su im Talijani kazah neka popišu i njima prijave **svaku štetu** koju su pretrpjeli. Baš zahtjev štete je i istaknut u spomenutim uvjetima. Ovi isti grkoistočnjaci sa žaljenjem ustanovljuju, da traženje štete predstavlja kod nekih pravu sramotu, jer da su prijavili **ogromne svote**; a da je poznato, da oni nisu nikada tu vrednost imali, niti toliku štetu pretrpjeli.

Spomenuti Gazzina Gazzini nadalje izjavio je, da će doći amnestija svih grkoistočnjaka; a sada po Kninu o tome šuška.

3) Kod ovakvog stanja stvari — grkoistočnjaci sad se drže oholo gledajući u ponudi naše saradnje **neku našu slabost** — a poticani od izvjesne skupine talijanskih časnika (Pucci — da će sada Talijani i grkoistočnjaci preuzeti svu građansku vlast) da se ne prime saradnje. jer da će dobiti sve ono što traže u spomenutim uvjetima. Posljedice te i takove promičbe na našu štetu jest pismo, koje se prilaže pod a) od gosp. Nikole Seata. koji je u početku bio najskejtoniji za tu saradnju. Iz pisma se vidi, da oni ne mogu saradivati, **jer se boje teške moralne odgovornosti pred narodom**.

4) Iz propusnice, koja se prilaže pod b)⁵ — a koja je izdana u Drvaru 11. 11. 1941. vidi se, da postoji **oslobodilački pokret** — a da u tome pokretu ima glavnu rieč spomenuti pop **Momčilo Đurić**, koji se iskazuje kao komandant puka »**Petra Mrkonjića**«. To je onaj isti Đurić za koga je gosp. general Monticelli izjavio, da mu je oduzeo oružje i da mu je dao pismenu izjavu — prije dana 11. 11. 1941. da se više neće baviti politikom i da će se posvetiti svojem zvanju.

5) Prilažem i izvještaj pod c)⁶ iz kojeg se vidi što je izjavio jedan grkoistočni mladić **Stevo Popović**. On najodlučnije pred svjedocima tvrdi, da je istina, da je Pajo Popović, vođa četnika u Biskupiji od Talijana primio raznog oružja i municije i da svega toga ima mnogo u Biskupiji i njezinoj okolini. Nadalje je izjavio, da je **Dr. Niko Novakovic-Longó⁷** u odori generala talijanske vojske bio u okolini Knina i Pađena i da je držao govor rekavši, da oni moraju potpuno **saradivati** sa Talijanima. Ovo

⁵ 1 * Ove priloge Redakcija ne posjeduje.
⁷ Vidi napomenu 5 uz dok. br. 29.

priznanje je vrlo zanimljivo u kakovim su odnosima bili Talijani sa četnicima i zbog toga, koje su bile njihove namjere prema nama, odnosno prema našoj Državi.

Na temelju svega izloženoga i po svim utiscima — mišljenja sam:

I. Namjera Talijana i četnika da bi ovo područje **priopjili** nije nikada prestala — nego je samo zatomljena — usprkos izjava i uvjeravanja N. E. Ambrosia⁸ i Dalmazza.⁹ (izvieštaj od 14. 11. 1941. V. T. br. 167/41¹⁰ i 21. 11. 1941. V. T. 174/41.¹¹ sa odnosnim prilozima).

Iako sada gosp. Lučić-Rochi izjavljuje, da su grkoistočnjaci na veliko provodili promdžbu, da su oni — Talijani htjeli ovo područje anektrati samo da bi zavadili Talijane i Hrvate — baš, tko poznae njega — mora obratno tumačiti. Sada je on onaj, koji radi skupa sa Gazzinom Gazzini, da grkoistočnjaci ustraju u odbijanju saradnje, jer da će dobiti sve što traže.

II. Grkoistočnjaci sada se drže i rade onako, kako im kaže skupina časnika gosp. Gazzina Gazzini tj. da će naša Država pristati na sve njihove uvjete; da će svima biti sve oprošteno; da će svima biti naknadna svaka šteta i po tomu da će oni na ovom području vladati kao i za vrieme bivše Jugoslavije.

III. Na koncu sve ovo ima jedan određeni cilj: **ako se ne može postići ono glavno, da grkoistočnjaci na ovom području postignu neku autonomiju ili neki corpus separatum na kojem bi oni vladali.**

Mi ovo ne možemo i ne smiemo nikako dopustiti. Uvjerem sam, da će se narod odieliti od svojih voda; da će mu sve ovo dodijati; jer je narod počeo uviđati, da ova borba nikuda ne vodi već da štetuje najviše njemu — narodu. Radi toga moramo oprezno ovako dalje postupati. Nastojati učiniti što se može u pogledu činovnika, učitelja, umirovljenika i pomoći seljaku i sve će doći onako, kako mora biti.

Borba četnika neće i ne može dovesti ni do propasti naše države, niti do stvaranja bilo kakve autonomije.

Mi ćemo ovdje i nadalje najlojalnije i najtješnje saradivati sa savezničkom talijanskim vojskom u smislu zadnjih uputa od 21. studenoga 1941. br. Pov. 3270/41. dostavljenih ovoj župi od Gospodina Obćeg Upravnog Povjerenika.

ZA DOM SPREMAN!

Veliki Župan:

Dr Ante Nikolić, v. r.

M. P.

⁸ Komandant 2. armije.

⁹ Komandant 6. armijskog korpusa.

BROJ 424

IZVJEŠTAJ RAVNATELJSTVA ZA JAVNI RED I SIGURNOSTI MUP
NDH OD 2. PROSINCA 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA
O SPRIJECAVANJU USTAŠAMA ODRŽAVANJE PREDAVANJA U
PUČKOJ ŠKOLI U SELU VRBANJU OD STRANE KOMUNISTIČKE
OMLADINE¹

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Ravnateljstvo za javni red i sigurnost

Broj: Prs. 11056. P. 1941.

Zagreb, 2. prosinca 1941.

Predmet: Komunisti onemogućili
predavanje ustaškoj mladeži.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Zapovjedništvo 2. oružničke pukovnije Knin od 20. studenoga 1941.
broj J. S. 557/Taj. 1941. dostavlja ovom Ravnateljstvu slijedeće:

»1. studenoga 1941. držali su rojnici Starčevićeve mladeži u selu Vrbanju na Hvaru odgojno predavanje u prostorijama pučke škole. U toku predavanja je u prostorije ušlo 10 komunističkih omladinaca iz mjesta, pa je vođa Tresić Luka Matin rojnicima doviknuo: »Šta vi gamadi radite ovdje, marš napolje. Mi za vrijeme Jugoslavije nismo simjeli održavati sastanke ni vježbati, pa sada nedamo ni vama da ih držite ovdje u školi«.²

Po ovome je vođa grupe Tresić bacio na pod školsku tablu, na kojoj je bio veliki plakat sa slikom dvojice ustaša i nadpisom »Državna snaga«. Tabla je oštećena, a Tresić je plakat pocijepao.

Djeca su se u plaču razbježala kući, a i sami su se rojnici zatim udaljili bez da su bili fizički napadnuti.

Istoga su dana ustaše u selu Vrbovska na Hvaru istakli ustaške promišljene plakate sa slikom Poglavnika i zastavama sila osovine, pa su ih odmah komunisti pocijepali na čelu sa Sažunić Zlatanom, apsolventom prava.

Zapovjednik postaje Starigrad N/H.³ je istoga dana izvjestio talijanskog zapovjednika u Starigradu, koji mu nije odobrio da preduzme izvidaj u postupak, već je uputio jednu svoju ophodnju u Vrbanju i Vrbovsko, koja nije preduzimala nikakav postupak, već se je naprotiv u Vrbanju dala od komunista čestiti vinom.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH, reg. br. 2/3-2,
k. 237.

² Vidi dok. br. 107.
³ Na Hvaru.

Zapovjednik postaje Starograd je podnio po ovome izvješće istom dana 15. o. mj. pa sam zapovijedio da se uzme na dogovor».

Prednje se dostavlja Naslovu radi znanja i upotrebe.

ZA DOM SPREMAN!

Ravnatelj:
Eugen Kvatemik, s. r.

M. P.

BROJ 425

**IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ORUŽNICKOG KRILA OMIŠ OD 2.
PROSINCA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU ORUŽNICKOG KRILA DUBROV-
NIK O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OMIŠA
I SINJA U VREMENU OD 22. STUDENOG DO 2. PROSINCA¹**

**Zapovjedništvo oružničkog krila
Broj 510/taj.**

Izvještajna služba,
izvješće za poslednjih
deset dana

Zapovjedničtvu oružničkog krila

Omiš, 2. prosinca 1941.

Dubrovnik

Na temelju privremenog Uputa za organizaciju i rad izvještajne službe i zapovjedi zapovjedničtva 2, Hrvatske oružničke pukovnije broj J. S. 227/taj. od 13. kolovoza 1941. a po prikupljenim podatcima podnosim sljedeće izvješće za poslednjih deset dana:

I. OBĆA UNUTARNJA SITUACIJA

I. Raspoloženje naroda

Raspoloženje hrvatskog naroda prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije se ni ukoliko promjenilo od poslednjeg izvješća.

Prema prilikama u unutrašnjosti osjeća se i na dalje velika potištenost i zabrinutost, koja pridolazi od tuda što tudin sve postepeno

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, fond neprijateljske grude, k. 377, f. 4.

uzima vlast u svoje ruke i na taj način našu vlast i naše organe čini nemoćima, a sebe kod pučanstva pokažu da oni kod našeg naroda vladaju i gospodare. Talijani su kod svih lučkih ureda postavili svoje časnice i ograničili slobodno kretanje svih brodova. Svoje finansijske organe, koji su ranije vršili kontrolu na samoj granici (u Strožancu, kotara Omiš) sada premjestili su u Krilo, obćine Poljica-Priko, kotara Omiš i ti organi sada vrše službu cestom i selima sve od Prika—Dugog Rata—Omiša u pravcu prema Makarskoj pa se i ovdje očito vidi da se ide zatim, da se kod naroda pokaže da su oni ovdje gospodari i nitko drugi.

Obzirom na vanjsku situaciju nema nikakove osobite promjene, jedino što se kod naroda u zadnje vrieme osieća osobito interesovanje oko dogadaja u Africi, te se u tom pravcu čuju razni komentari.

Grčko-istočnjaci, jugofili i komunisti također nisu ni ukoliko promjenili svoje držanje i neraspoloženje prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i oni svuda i na svakom koraku spremni su uvjek potpomagati svako djelovanje protiv naše Države.

Na području ovog krila Židova nema, a u pojedinim mjestima, naročito u primorju i na otocima ima izvestan broj talijanskih optanata doušnika.

2. Četnička akcija i poduzete protivmjere

Savezno sa izvješćem 476/taj. od 22. studenog 1941. od poznate četničko-komunističke bande, koja je harala i pljačkala na području oružničkih postaja Vrlika i Ribarić, od strane oružničke postaje Ribarić uhićene su sliedeće osobe: Krajina Ante Jakovljev, Krajina Ivan pk. Vice, oba iz Dabre, kotar Sinj i Krajina Marko Ivanov iz Zasioka, kotara Sinj i predani mjesnom talijanskom zapovjedništvu u Vrlid, i svi će biti stavljeni pod talijanski ratni sud. Nadalje, uhićena su koja su također stajala u vezi sa navedenom bandom i to: Petrović Krstan Josipov, Petrović Ilija pk. Marka, svi iz Otošića, kotara Sinj, koja će također biti stavljena pod talijanski ratni sud.

(Izvješće oružničke postaje Vrlika Na broj 1610 od 23/XI 1941).

19. studenog t. g. sastavljen je jedan jači odred talijanske vojske, kome je pridodatao kao pojačanje oružnička ophodnja narednik Stefan Fingušt, razvodnik Stjepan Šimić i pokusni oružnik Slavko Barbarić, radi pronalaska odbjeglih četnika i komunista kod pretresa terena »Bračev Dolac« gdje je ranije bilo gnjezdo četnika, nije se došlo na trag ove bande, pa je ovaj odred zapalio kuće sliedećih lica koja su ranije sa oružjem pobegla kod četnika i to: Jovanu Katiću Jovanov, Dane Katić Božin, Milan Katić Stevanov, Vaso Katić pk. Marka, Lazo Marjanović Ilijin, Jovan Marjanović Petrov, Duro Kovačević Vasin, Todor Bodražić Durin, Mitar Mačetić Simin te Nikoli Bodražiću Mitrov, svi iz Bračev Dolca, sela Koljana, kotara Sinj. Jedan drugi odred talijanske vojske koji je vršio pretres terena preko Laktaca—Bračev Dolac, također je zapalio oko 10 kuća (staja) vlasništvo komšiluka Garić i Marčetić. Tom

prilikom pronadeno je na tom mjestu izvestan broj goveda i konja, i ta stoka otjerana je u Vrliku i tu predana občini na čuvanje.

(Izvješće oružničke postaje Vrlika Na br. 1610 od 20/XI 1941).

U noći između 20—21. studenog t. g. na mjestu zvanom »Veliki Zrnac« na cesti Ribarić—Sinj, posjećeno je nekoliko brzoglasnih i brzjavnih stubova. Ovo djelo izvršila je četničko-komunistička banda iz Vještica Gore.² Taljanske vojne vlasti su u toku 22. studenog t. g. izvršile popravak. Po ovome djelu vode se izvidi kako od strane taljanske vojne vlasti i od oružništva.

(Izvješće oružničke postaje Ribarić broj 1116 od 23/XI 1941).

22. studenog 1941. u selu Cetina (područje oružničke postaje Vrlika) upućena je jedna satnija 89 bataljona faš. milicije sa zadatkom radi uređivanja prilika i suzbijanja četničko-komunističke akcije, kojom prilikom pronađeno je izvan kuće Kneževića Ilije pk. Marka jedna knjiga za izvještavanje u slučaju rata, u kojoj je bilo napisano nekoliko imena i jedan komunistički letak. Ove stvari po prilici odbacio je od sebe Knežević Ilija Ilijin, koji se nalazi u bjegstvu. Kako nijedno od osumničenih lica nije htjelo predati oružje, čega radi zapaljene su kuće sliedećih lica: Kurobasa Lazi pk. Jovana, Knežević Petru pk. Marka, Knežević Iliji pok. Marka i Knežević Đuri pok. Marka svi iz sela Cetina kotar Sinj, i pod sumnjom da pripadaju četničko-komunističkoj bandi uhićena su: Kurobasa Mirko Nikolin, Kurobasa Božo Špirin, Preočanin Lazo Simin i Vranješ Đuro Nikin, svi iz istog sela. Svima kod kojih se sumnja da posjeduju oružje, naredeno je da isto smjesti preradu pa je tako predano 4 vojničke puške i voj. pištolj i 2 građanske puške.³

(Izvješće oružničke postaje Vrlika broj 232/taj. od 24/XI 1941).

25. studenog t. g. oko 13 sati došlo je 8 naoružanih lica do kuće Slavića Luke iz Kijeva kotara Sinj i ovome oduzeli 80 ovaca i 3 koze. Stado je čuvalo na mjestu zv. »Bojišta — Podinarje« sin mu Jure, kojeg je ova banda također sobom odvela i kasnije pod večer pustila na slobodu. Među ovom bandom prepoznat je Đurić Spase Markov iz Polače, kotar Knin. Vrednost oterane stoke cijeni se na 50.000 kuna.

Ova banda koja je izvršila navedenu pljačku pripada četnicima koji se zadržavaju u Sjenovcu.

26. studenog t. g. zapaženo je da su sva brda prema mjestu Polači zaposjednuta od strane četnika koji su na brdu poviše Kijeva ispalili iz revolvera nekoliko naboja i sve ovo kod mještana sela Kijeva izazvalo je strah i bojazan, da bi ovi mogli biti napadnuti.

Saznaje se da je u selu Polača prikupljeno više četnika oko 350 na broju koje je bivši oružnički kaplar Radulović Nikola, po zapovjedi četničke vode Popovića Paje, smjestio u zgradu osnovne škole i u zgradu

² Odnosi se na Sinjski NOP (vidi napomenu 3 uz dok. br. 125).
³ Vidi dok. br. 125.

gdje je ranije bila oružnička postaja. Odavde četnici se upućuju na stražu prema selu Kijevo.

(Izvješće oružničke postaje Kijevo broj 15 i 20 od 28/XI 1941).

U noći između 28—29. studenog t. g. po do sada nepoznatim licima posjećeno je 13 brzopojavnih stubova na mjestu «Kavaski gaj» (područje oružničke postaje Lećevica). Sumnja se da su ovo djelo počinili četnici¹ Brzopojavni vod popravljen je, a za izvršiocima vodi se potraga.

3. O komunistima

Od posliednjeg izvješća pa do danas na području ovog krila nije zašten koji jači pokret komunista i utvrđeno je, da oni svoju propagandu vrše samo živom riječju, koja u glavnom dolazi iz Splita.

7. studenog t. g. od strane taljanskih vojnih vlasti uhićen je župnik Don Ivan Seperica i njegov crkvenjak Vicko Pavičić iz sela Vrbnja, kotara Hvar, pod sumnjom, da bi ovi bili istakli komunističku zastavu na zvonik crkve u Vrbnju. Obojica na intervenciju pušteni su posle 40 sati na slobodu.

Mada je zapovjednik oružničke postaje Starigrad dao iskaz najistaknutijih komunista taljanskim vojnim vlastima, protivu njih do danas nisu poduzimate bilo kakve mjere, dok našim organima taljani sprečavaju rad.

4) Akeija, rad i kretanje sumnjivih osoba, tuđinskih i neprijateljskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata:

Rad ovih osoba nije primjećen, a nad svim sumnjivim licima vodi se stroga kontrola i nadzor.

5) Strana propaganda u narodu:

Nije ništa sumnjivog utvrđeno.

6) O prilikama prehrane i prometu:

Od zadnjeg izvješća do danas, stanje takorekuć nepromjenjeno je. Uvjek se govori o dolasku krompira, ulja i masti, ali sve to ostalo je mrtvo slovo na papiru. Meso u zadnje vrieme znatno je poskupilo, tako da se jedan kg, govedine prodava po 50 kuna, dok u Omišu, mesari uobiće nisu danas klali stoke, izgovarajući se, da nisu u stanju obzirom na poskupljenje stoke za klanje, prodavati meso po do sadanjem cijeni. Kod nadležnih poduzete su potrebne mjere.

U zadnje vrieme pogovara se da parobrod koji ima vezu Split—Hvar—Vis u buduće neće ticati u Hvaru obzirom da je Hvar podpao definitivno pod Hrvatsku inače je stanje nepromjenjeno.

7) Odnosi vojske sa ustaškim organizacijama i gradanskim vlastima

Ustaških organizacija na području ovog krila nema. Odnosi oružničtva prema gradanskim vlastima dobri su i u duhu propisa.

* Akciju izvršila grupa Solinskog NOP odreda (vidi dok. br. 132).

8) O odnosima sa savezničkim vojskama čiji se dijelovi nalaze u našoj zemlji.

Odnosi sa taljanskim vojskom dobri su, ali ne i srdačni, inače je stanje bez promjene.

II. STANJE U VOJSCI

1) Raspoloženje, duh i disciplina:

Duh, moral i disciplina kod oružništva je na dostoјnoj visini i kod njih vlada osjećaj nacionalne državne misli.

2) Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja:

23. studenog 1941. pomoćni oružnik domobran Mirko Navačić sa stalne oružničke ophodnje u Dugomratu u mjesnoj gostonici uživao je alkoholno piće u većoj mjeri, tako da je zatečen u pijanom stanju, pa je uslied toga po postojećem naređenju predan vojnog suda u Mostaru na dalji zakonski postupak.

3) Uticaj strane izvještajne službe:

Nije primjećen.

4) Bjegstva iz vojske:

Nije bilo slučajeva.

5) Ponašanje časnika, dočasnika i oružnika van voj.

Dobro je i u skladu sa postojećim propisima i zapovjedi.

III. VANJSKA SITUACIJA

1) Prilike u pograničnim oblastima:

20. studenog t. g. iz Komiže sa parobrodom kroz Hvar taljanski karabinjeri sproveli su pet mladića svezanih za Split. Svi ovi mladići ranije pripadali su H.S.Z. i kod njih pronašlo se je oružje i upućuju se na suđenje u Split. Ogorčenje naroda kako u Splitu, Visu i Komiži protiv taljana je veliko. U Splitu svi profesori i nastavnici koji su još ostali, moraju se svakog dana prijavljivati na kvesturi inače je stanje u Splitu bez promjene.

2) O stranim vojnim bjeguncima:

Nije bilo slučajeva.

3) Nedozvoljeni prelazi na granici:

Nije bilo slučajeva

4) Odnosi se pograničnim vlastima:

Za sada su dobri i korektni, no ali ne i srdačni.

IV. OBĆI ZAKLJUČAK

Raspoloženje naroda obzirom na rad taljanskih vlasti je slabo, jer narod nije zadovoljan za tuđinom. Stanje javne sigurnosti osim područja oružničke postaje Vrlika i Ribarić je dobro. Pitanje prehrane stanovništva treba što prije povoljnije riešiti. Saobraćaj i promet očajni. S molbom na daljnju raspoložbu.

**Zapovjednik satnik
potpis nečitljiv**

Razaslato :
Zapovjed. 2. Hrvat. oruž. pukov.
Zapovjed. oruž. krila: Makarska, Dubrovnik,
Travnik, Bos. Petrovac i Knin, te
svim vodnim zapovjednič. ovog krila.

BROJ 426

**IZVJEŠTAJ RAVNATELJSTVA USTAŠKOG REDARSTVA NDH OD 13.
PROSINCA 1941. MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA O POSTUPKU
TALIJANSKIH VLASTI PREMA STANOVNIŠTVU SPLITA, INTERNI-
RANJU RODOLJUBA I AKCIJAMA UDARNIH GRUPA U SPLITU,
SOLINU I KAŠTEL SUCURCU¹**

**RAVNATELJSTVO USTAŠKOG REDARSTVA
NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE**

Broj: Prs. 15. 590/1941.

Zagreb, 13. prosinca 1941.

Predmet: Postupak Talijana.

MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

Zagreb

Dostavlja se u izvadku izvješće Vrhovnog oružničkog zapovjedničtva T. br. 1251/J. S. od 3. prosinca o. g. kako sliedi:

»Talijani su uslijed svoje želje za aneksiranje ovih krajeva Italiji neraspoloženi prema našem narodu i prema našoj vlasti. Sve su pre-

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn. arhiva NDH, reg. br. 4/4-2, k. 237.

uzeli u svoje ruke i mješaju se u sve, a postignuti sporazum tumače kako hoće i kako im je kad volja. Po svemu izgleda kao da se ide namjerno za ubijanjem ugleda naših vlasti. Četnicima a osobito njihovim vođama se u svemu ide na ruku i štite se i tamo gdje nebi trebalo. Razne pritužbe protiv službenika primaju Talijani od četnika i grko-istočnjaka bez provjeravanja i traže uvjek žurno uklanjanje tih ljudi iz sadanjih mesta. Sve ovo u veliko ogorčava Hrvate i stvara još veću mržnju a što je najglavnije narod misli i vjeruje da Talijani pomažu akcije četnika protiv razloga da se ponovo stvore neredi kako bi Talijani imali opravdanje da i dalje ostanu ovdje i eventualno pojačaju svoje trupe.

20. o. mj. kod tvornice cementa Majdan u Solinu bačene su napadne bombe. Bombe su bačene također ¹ kod tvornice u Kaštel Šućurcu.² Od bombi ima nekoliko ranjenih, što teže što lakše.

Povodom ovih nemira, talijanske mjesne vlasti u Splitu, internirale su nekoliko viđenih osoba, bez obzira na raniju političku opredjeljenost. Tako je interniran i dr Jaks a Račić, profesor Juras, profesor Lukas, dr Simunić i drugi. Na intervenciju biskupa, pušten je na slobodu dr. Račić. Iz Splita internirano je oko 150, iz Kaštela oko 120 a iz Solina oko 50 osoba. Svi su odvedeni u Italiju.³

Po Splitu, gdje god postoje vojarne, rastureni su letci, u kojima se vojnici pozivaju da ne pucaju u građanstvo, već da stupe na stranu građanstva, jer da će inače sve vojarne izletjeti u zrak.

Sve škole u Splitu su još zatvorene, a od naših profesora i nastavnika traži se, da ovi odmah zatraže talijansko državljanstvo, jer će u protivnom sví morati napustiti Split.

13. studenog o. g. izvršeno je pribiranje uglednijih građana Hrvata grada Splita, te su ih ukrcali — njih oko 300 — na jedan parobrod i isti dan odpremili u neki zbirni logor u Albaniju. Među ukrcanim nalazio se: Josip Tartaglia, bivši ban; dr. Račić, bivši senator i upravitelj bolnice; Mirko Buić, bivši ban, kao i mnogi drugi. Razlog tog njihovog pribiranja jest, da su navodno širili glasine, da su fašisti sami bacali bombe po Splitu, kako bi se imalo podloge za neku jaču akciju protiv Hrvata u Splitu i okolnim krajevima.

S molbom na znanje.

Za Dom spremam!

Zamj. upravitelja:
potpis nečitljiv

M. P.

¹ Vidi dok. br. 304.

³ Vidi dok. br. 114 i 420.

BROJ 427

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ORUŽNIČKOG KRILA OMIŠ OD 13.
PROSINCA 1941. ZAPOVJEDNIŠTVU ORUŽNIČKOG KRILA DUBROV-
NIK O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI NA PODRUČJU OMIŠA,
HVARA I SINJA U VREMENU OD 3. DO 13. PROSINCA¹

Zapovjedničtvo oružničkog krila
Broj 558 Taj.

Izvještajna služba
izvješće za poslied-
njih 10 dana.

ZAPOVJEDNIČTVU ORUZN. KRILA

Dubrovnik

Omiš, 13. prosinca 1941.

Na temelju privremenog Uputa za organizaciju i rad izvještajne službe, a savezno sa zapovjedi 2. oružničke pukovnije J. S. broj 227/taj. od 13. kolovoza t. g. i po prikupljenim podatcima podastirani sljedeće izvješće za posliednjih deset dana:

I. OBĆA UNUTARNJA SITUACIJA

1) Raspoloženje naroda obzirom na vanjske i unutarnje prilike i događaje:

Raspoloženje naroda — Hrvata — prema državi i današnjem stanju u zemlji na području vodnog zapovjedništva Omiš i Hvar dobro je, dočim na području voda Sinj, narod sa zebnjom i strahom očekuje događaje radi neprekidne akcije četničko-komunističke bande i slabe zaštite od strane talijanskih vojnih vlasti, pa radi toga među narodom vlada uvjerenje da grkoistočnjaci uživaju više zaštite i simpatija kod talijanskih vojnih vlasti.

Grkoistočnjaci svojom promičbom, da Taljani neće nikada napustiti okupirana područja, i da Taljani rade se druže i šuruju sa njima i jugofilima, nego sa Hrvatima, a pored toga još i okolnost da je Amerika stupila u sadašnji ratni sukob na strani Engleske i Rusije i da će ovi kao pobjednici izaći u sadašnjem ratu, sve ovo još više a naročito na okolnost da talijanske vojne vlasti imaju u svojim rukama skoru cijelu vlast, a interesuju se i mješaju i u stvari koje nezasećaju u njihov djelokrug rada na održavanju javne sigurnosti, i sve ovo izaziva kod hrvatskog življa bojazan da bi se ipak ovo moglo ostvariti, pa prema tome

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grude, kut. 377, f. 4.

i onaj dio hrvatskog naroda koji je sklon da potpomaže oružničtvu u svome radu na suzbijanju četničko-komunističke akcije, nije više onako aktivan, kako što je to ranije bio.

Radi ovakve promičbe s jedne i postupaka taljanskih vlasti s druge strane, narod je skroz neraspoložen prema talijanskim vojnim vlastima i izgubio je potpuno nadu, da ga ovi i ako raspolažu sa svim tehničkim materijalom mogu zaštititi od napada grkoistočnjaka i kod njega vlada uvjerenje, da Taljani održavaju ovako stanje, kako bi ovi krajevi ostali konačno pod njihovom vlašću, a sa druge strane, kako bi time pokazali da je njihova prisutnost neophodno potrebna za održavanje stanja javne sigurnosti i da bi na taj način što više snaga mogli zadržati na našoj teritoriji.

Na području ovog krila Židova nema, a u pojedinim mjestima, naročito u primorju i na otocima ima izvestan broj taljanskih optanata, doušnika.

2) Četničke akcije i preduzete protivnjere.

U poslednje vrieme četnička akcija na području vodnog oružničkog zapovjedništva Sinj, odnosno na području oružničkih postaja Vrlika i Ribarić, ograničena je na napade pojedinih grupica na imovinu i živote katolika. Učestovale su naročito pljačke stoke, pa se iz toga da zaključiti, da četničko-komunistička banda nema dovoljno količine životnih potreba i da se na taj način opskrbuju sa živežnim namirnicama.

1. prosinca t. g. oko 3 sata došlo je oko 50 naoružanih četnika u selo Biteljić, kotar Sinj i sobom odveli glavara sela Buljana Marka, njegovog zamjenika Vukovića Petra te lugara Vuković Šimuna, ali su ih nakon kratkog vremena pustili bez da su u selu što drugog počinili. Prije toga neko vrieme zadržavah su se u krčmi Buljan Štipana u istome selu gdje su pili.

2. ovog mjeseca na mjestu — šumi »Šala« na području sela Unište, občine Crni Lug, kotar Bos. Grahovo, odvezli su četnici Grizemlj Marka Antina, Galiota Ivana pk. Marka, Samarždiju Iliju Mijin i djevojku Grizemlj Cvitu Paškinu, svi iz navedenog sela i do danas se za njihovu sudbinu nezna.

O prednjem podnet je detaljan izvještaj pukovniji od strane oružničke postaje Kijevo pod broj 37 od 2. ovog mjeseca.

4. prosinca 1941. na mjestu Sitne Gredice, područje sela Kijeva, občine Vrlika, kotar Sinj, pojavili su se 25 naoružana četnika, koji su produžili za planinu Dinara. Drži se da su ovo četnici iz sela Polače kod Knina, i da su otišli za Bosnu.

5. prosinca t. g. 4 naoružana četnika iz sela Polače kod Knina, otjerah su 2 magaradi, 1 ovna i 2 ovce Slavić Anti iz Kijeva sa mjesta tzv. »Mačkova Glavica« u vrednosti od 8000 kuna.

6. prosinca t. g. iz pod planine zvano »Debelo Brdo« četnici otjerah su Nikoli Lieveiću iz Zasioka, občine Sinj, kotara Sinj, 80 ovaca u pravcu »Vještića Gore«.

Izvješće oružničke postaje Ribarić br. 1188 od 6/12. t. g.

6. prosinca t. g. ispod planine Kozjak na mjestu zv. »Bat« četnici na štetu seljaka Bože Vujića odvezli su 13 ovaca a Štipanu Vujiću 30 komada ovaca, oba iz sela Kijevo, občine Vrlika, kotara Sinj. Zapovjednik oružničke postaje Kijevo, sa 20 oružnika i 25 naoružanih seljaka pošao je u potjeru, ali se je ta ophodnja vratila bez uspjeha, budući su talijanske vojne vlasti u Kninu zabranile svaku intervenciju oružnicima na području kotara Knin.

Izvješće oružničke postaje Kijevo br. 57 od 8. ovog mjeseca.

3) O komunistima

4. prosinca 1941. po oružnicima oružničke postaje Hvar uhićeni su: Zunković dr Orest, Hančević Ante, Novak Tonko iz Hvara, te Petrić Ante iz Velog Grabljia, svi občine Hvar, kotara iistog, u selu Zarači, iste občine i kotara u momentu kada su ovi prevažali vojničko oružje iz sela Selaca, občine Bogomolje i htjeli ga iskratiti u pomenutom selu i to jednu tešku strojnu pušku, sa 20 okvira i 759 naboja, jednu lovačku pušku, jedan vojnički revolver sa potrebnom municijom, jedan vojnički nož, dva ranca (torbe) za pribor strojne puške i dvije vreće, ali taj materijal nisu uspjeli izlukrati, budući su bili od strane oružničke ophodnje predusrećeni. Svi navedeni zajedno sa motornim čamcem predani su mjesnom talijanskom vojnom zapovjedništvu, dok zaplijenjeni materijal i čamac nalazi se na čuvanju kod oružničke postaje Hvar.

Izvješće oružničke postaje Hvar broj 154/taj od 7. o. mj. Sva naprired pomenuta lica su komunistički nastrojena i kao takovi vode se u evidenciji.

U zadnje vrieme među dacima realne gimnazije u Sinju zapaženo je da ovi nerado pozdravljaju ustaškim pozdravom, dapače ovi potajno stisnutom pesnicom se međusobno pozdravljaju ili ispod glasa pjevaju komunističke pjesme, radi čega među dacima dolazi do incidenata. Profesori su skoro pasivni u ovome, a naročito ravnatelj gimnazije, koji se većinom zadržava u Splitu.

Dne 6. prosinca 1941. Delongo Miro komunista iz Sinja, koji se je ranije nalazio u odmetničtvu, iznio je iz vojarne popunidbenog zapovjedništva u Sinju jedan pun sanduk naboja sa namjerom da te naboje predala komunistima, ali je pri tome opažen i ovaj naboje ostavio je i pobjegao. Istragom ustanovljeno je, da je sanduk sa nabojima iz skladišta izdao ovome poručnik Marković Milivoj, koji je rukovao sa skladištem i koji je iste večeri nestao.

Za obojicom raspisana je potraga.

Izvješće oružničke postaje Sinj br. 2519 od 8/12. 1941.

4) Akcija i rad sumnjivih osoba i tuđinskih agenatai, provokatora i antidržavnih elemenata

Nije zapaženo.

5) Strana promičba u narodu:

Nije primjećena.

6) Prehrambene prilike i prometa :

Ovo je pitanje teško i ako se stanje sa prehranbom u najskorije vrieme ne poboljša može imati vrlo teških posledica. Pučanstvo u Primorju i otodma primilo je po nekoliko zrnate hrane preko mjeseca, koja nije dovoljna ni za sedmicu dana, dočim o ostalim živežnim namirnicama kao što je ulje, mast, tjestenina itd. nema ni govora, a što se tiče prometa to je nepromjenjeno još uvjek, slabe veze i saobraćaj nedovoljan.

7) Odnosi vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima

Normalni su.

8) Odnosi sa talijanskom vojskom

Dobri su, ali ne i srdačni.

II. STANJE U VOJSCI

- 1) Duh i disciplina kod oružništva na dostoјnoj je visini.
- 2) Incidenata, nereda i izgreda većeg značaja nije bilo.
- 3) Uticaj strane izvještajne službe nije primjećen.
- 4) Bjegstva iz vojske nije bilo.
- 5) Ponašanje časnika i oružnika van vojarni pravilno je.

III. VANJSKA SITUACIJA

U poslednje vrieme u Splitu otvorene su pučke škole i to javno i slobodno kako na talijanskom tako i na hrvatskom jeziku, ali da bi Taljani svoju promičbu proširili što jače kod gladnog i siromašnog pučanstva odredili su, da svim učenicima koji pohađaju talijanske škole dieli svakodnevna hrana tj. ručak i večera, čega radi siromašniji roditelji prisiljeni su da svoju djecu upućuju u talijansku školu. Pored toga Taljani doneli su zaključak, da će svim onim učenicima koji su se odredili ili se budu do Božića opredjelili za pohađanje talijanskih škola, dobiti po jedno odielo kao zimsku pomoć.

Talijanske vlasti na otocima kao i na cijelom okupatornom području vrše prisilno oduzimanje ulja i sopstvenicima ostavljaju vrlo malu količinu, što je dovelo veliko ogorčenje prema okupatornim vlastima na ovim područjima.

Inače stanje u Splitu je nepromjenjeno, jedino što je slobodno kretanje dozvoljeno do 18 sati navečer.

IV. OBĆI ZAKLJUČAK

Raspoloženje naroda obzirom na današnje prilike u unutrašnjosti i u svjetu slabo je, red i mir osim područja oružničkih postaja Ribarić, Vrlika i Kijevo, dobro su zastupljeni, prehrana slaba odnosno nikakova, promet nedovoljan, radi čega se na vrieme nemože ni udovoljavati pismenim zahtjevima.

S molbom na daljnju raspoložbu.

Zapovjednik, satnik
potpis nečitljiv

Razaslato :

Zapovjed. 2. oruž. pukovanje,
Zapovjed. oruž. krila: Makaraska
Dubrovnik, Travnik, Bos. Petrovac
i Knin i svim vodnim zapovjedni-
cima ovog krila

BROJ 428

IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE VITINA OD 21. PROSINCA 1941. KOTARSKOJ OBLASTI LJUBUSKI O NAMJERAMA KOMUNISTA S MAKARSKOG I METKOVIĆKOG KOTARA DA IZAZOVU NERED U VRIJEME BOŽIĆNIH PRAZNIKA¹

ORUZNICKA POSTAJA VITINA
Broj Taj. 224/41.

Namjera komunista sa Makarskog i
Metkovićkog kotara da izazovu nered
0 Blagdanima Božićnim.

Vitina, 21. prosinca 1941.

KOTARSKOJ OBLASTI

L j u b u š k i

Dana 20. ovog mjeseca od seljaka sa područja ove postaje koji su
jučer bili u Vrgorcu na pazaru dočuo sam, da komunisti nagovještavaju
1 prijete se u Vrgorcu pojedincima sa područja kotara Ljubuškog, kada

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu vn, arhiva NDH, reg. br. 34/9,
k. 189.

ga uhvate sama gdje je to od Vlasti zaklonjeno i govore istima, da će doći vrieme, kada će oni sa narodom iz Ljubuškog kotara popuniti sve jame i nadomjestiti četnike.

Da idu u grupicama i kad neopaženo od Vlasti susretnu jednog Ljubušaka, da drugi ne čuje kako ovaj nebi ih mogao prijaviti, priete se sa gore navedenim riječima, kako će doći vrieme njihovog obračunavanja, a kad im se prebací zašto se ne odazivaju pozivu u vojsku (Domananstvo) da se izgovaraju da neće za to, jer da su oni predani Italiji.

Kako se sumnja da bi ovi mogli na Božićne blagdane poduzeti da izazovu nered i poremećenje javnog mira, a da bi im se to onemogućilo, molim da se potrebno poduzme.

Zapovjednik postaje narednik:
Marko Jurić, v. r.

Razaslato :

Krlnom oruž. zapovjedniku — Mostar
Oružničkoj postaji Vrgorac, Ljubuški
i Nova sela — Sastavak vodu.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST U LJUBUŠKOM
Prez: 538/41.

Ljubuški, dne 22. prosinca 1941.

Predmet: kao gore

VELIKOJ ZUPI HUM
M o s t a r

Podnosi se prednje s molbom na znanje.

ZA DOM SPREMAN!

M. P.

Kotarski predstojnik:
potpis nečitljiv

VELIKA ZUPA HUM U MOSTARU
Primljeno dne 27. XII 1941. god.
Prez. Broj 1457

BROJ 429

**BRZOJAV VELIKOG ŽUPANA U OMIŠU OD 22. PROSINCA 1941.
MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA NDH O NAPADU
PARTIZANA NA ŽANDARMERIJSKU STANICU PANJ¹**

Zagreb

15.35

Ministarstvo unutarnjih poslova dostavlja slijedeće brzovajke:

Gmiš 22. XII. — Dne 21. o. mj. u 3 sata poslije podne, oko 200 pobunjenika napalo je novo uspostavljenu oružničku postaju Panj, 9 km udaljeno od Sinja u pravcu Vrlike.²

U borbi poginula su 2 oružnika a 4 domobrana su ranjena, koji su došli u Sinj.

Za 11 domobrana nezna se ništa a sigurno su odvedeni po pobunjenicima.

Pobunjenici su odnjeli mašinsku pušku i više običnih pušaka iz oružničke postaje sa svom spremom.

Jedan pobunjenik poginuo je a jedan ranjen.

Iz Sinja su upućeni oružnici i talijanska vojska u pomoć.

Potanji izvještaj dostaviti će se nakon istrage.

Vel. župan Luetić
br. pov. 904/41.

¹ Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VN, arhiva NDH, reg. br. 5/la, k. 5.

² Napad Izvršili borci Sinjskog NOP odreda (vidi dok. br. 135).

BROJ 430

**IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA ORUŽNIČKOG KRILA DUBROVNIK
OD 22. PROSINCA 1941. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA
PODRUČJU DUBROVNIKA U VREMENU OD 2. DO 22. PROSINCA¹**

**ZAPOVJEDNIŠTVO
ORUŽNIČKOG KRILA DUBROVNIK
Taj. br. 414**

Koncept

Podnosi izvješće o
izvještajnoj službi.

Dubrovnik, 22. prosinca 1941.

Prema Uputu za organizaciju izvještajne službe i zapovjedi Zapovjedništva 2. oružničke pukovnije Taj. Br. 227/J.S. od 13. kolovoza 1941. podnosim izvještaj o izvještajnoj za posljednih 10 dana u slijedećem:

I. OPĆA UNUTARNJA SITUACIJA

1. Raspoloženje naroda obzirom na vremenske i unutarnje prilike i događaje: Narod je zabrinut na opću situaciju koja je nastala čestim upadima i nadiranjem četničko-komunističkih bandi. Isto tako narod je zabrinut pasivnim držanjem talijanskih vojnih vlasti, koji ne poduzimaju efikasne mjere protiv ovih bandi, tako da su ove bande na više mesta ugrozile prugu Dubrovnik—Mostar i vlakovi više ne dolaze u Dubrovnik uslijed kvara na pojedinim djelovima pruge. Narod u ovom gleda slabost, da pred ovim bandama padaju pojedina sela i područja u njihova ruke, dok talijanske vojne snage, kao i same naše vojne snage ne poduzimaju jednu šиру akciju, da se narod osloboди ovih odmetničkih bandi, koje ugrožavaju osobnu i imovnu sigurnost našeg stanovništva. Jednom se mora stati na kraj ovim bandama i poduzeti opsežne mjere sa svim raspoloživim snagama i ove bande uništiti i povratiti vjeru u stanovništvo.

Narod je privržen uz sile Osi i to narod rimokatoličke i islamske vjeroispovjedi, dok grčko-istočnjaci, jugoslavenski orijentisani i Zidovi su na strani njihovih protivnika, ali se javno neispoljavaju, bojeći se zakonske odgovornosti.

2. Četnička akcija i preduzete protumjere: Četničko komunističke bande iz susjednih područja koje su već zaposjele ugrožavaju pojedina sela i saobraćajne postojbe. Osobito su se okomile na željezničku prugu Dubrovnik—Mostar, koja je na nekoliko mjesta prekinuta i željeznički

¹ Original (tipkan na pisačem stroju) u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta SR Hrvatske — Zagreb, fond neprijateljske grade, k. 377, f. 4.

saobraćaj ne kola već 5 dana. Tako je noću između 21. i 22. ovoga mjeseca napadnuta željeznička postaja Uskoplje, gdje su četničko komunističke bande iskvarile tračnice, opljačkali željeznička slagališta i ista polupali.

Na području ovoga krila preduzete su potrebne mjere za zaštitu osobne i imovinske sigurnosti našeg stanovništva i uspostavljene su među postaje na ugroženim mjestima radi suzbijanja četničko-komunističkih bandi. Radi prekinuća saobraćaja nije primljen izvještaj iz voda Metković, pa se pojedine novosti u ovo izvješće ne mogu ni unijeti.

3. O komunistima: Od zadnjeg izvještaja do danas, desilo se jesliće: **16. prosinca 1941.**, radnik Danilo Porobić prinosio je vijesti u Trstenom, da Nijemci bježe iz Rusije. Navodno da je ovo saznao od Zivka Perovića iz Lješnice kotara Nikšić, koji je radio u Trstenom. Obojica su uhićeni i predaće se Prijekom суду u Dubrovniku, čim se dobije od talijanske vojne vlasti odobrenje za sproveđenje.

17. prosinca t. g. oko 20 sati, nadan je naljepljen letak četničko komunistički, na kući Velikog Župana župe Dubrava g. Ante Buća u selu Orašcu iste općine kotara Dubrovnik. U letku se promiče četničko komunistička ideja sa ciljem da se narod podigne protiv italijanske vojske i današnjeg stava naše države. Za rasturačem se traga. Nad komunistima se vodi strogi nadzor i za 6 lica zatraženo je da se sprovedu u logor.

4. O akciji, radu i kretanju sumnjivih osoba, tuđinskih i neprijateljskih agenata i antidržavnih elemenata: Nije ništa zapaženo. Sumnjiva zapažena lica stalno se prate i legitimisu, ali je i ovo oteščano, pošto bez dozvole talijanske vojne vlasti ne može nitko da putuje.

5. O stranoj propegandi u narodu: Nije ništa zapaženo.

6. O prilikama prehrane i prometa: Od zadnjeg izvješća do danas prilike prehrane nisu se poboljšale. Od 13. do 19. ovog mjeseca, građanstvo Dubrovnika nije dobilo kruha već samo malu količinu kukuruznog brašna. U narodu vlada bijeda i nestasica u pogledu ishrane, što ima za posljedicu i nezadovoljstvo kod najširih slojeva naroda. Nestašica živežnih namirnica iz dana u dan raste. Time se stvara vrlo plodan rad komunista. Ako se ove prilike prehrane ne budu poboljšale, mogu nastupiti strašne posljedice po javnu sigurnost i red uopće, jer glad ne pozna zakone. Vlast nije u mogućnosti da riješi cijene pojedinih živežnih namirnica. Spekulanti svestrano koriste ovu priliku za stvaranje kapitala, na nečastan način, prodajući ispod ruke namirnice po veoma visokim cijenama, a koje su namirnice prikrivene čuvali. Trebalo bi preduzeti što prije efikasne mjere u ovom pogledu.

Željeznički promet sa Dubrovnikom je prekinut ima 4 dana i vlakovi ne dolaze uslijed kvara željezničke pruge na pojedinim mjestima na području voda Trebinje, uslijed djelatnosti četničko-komunističkih bandi.

7. O odnosima oružništva sa ustашkim organizacijama i građanskim vlastima: Ovi su korektni.

8. O odnosima sa savezničkim vojskama, čiji se djelovi nalaze u našoj zemlji: Odnosi sa talijanskom savezničkom vojskom su korektni, ali sa njihove strane nisu srdačni.

Na području ovoga zapovjedništva raspoređene su talijanske vojne snage na slijedećim mjestima.

U Dubrovniku je sjedište pješadijske divizije »Marche«. Zapovjednik je pješački general g. Giuseppe Amico: 3 satnika karabinjera, kojom zapovjeda satnik Paullaci. Brojno stanje talijanskih vojnika se u Dubrovniku mijenja svakodnevno. Jedni dolaze, a drugi odlaze. Prosječno ima oko 3000 vojnika, koji pripadaju: crnim košuljašima, bersaljerima, karabinjerima, pješaštvu, topništву, motoriziranim jedinicama, vozarskim i bolničkim jedinicama. Razmješteni su u gradu i okolini.

U Vrbici ima 30 vojnika koji osmatraju obalu.

U Obuljevu i Rožatu nalazi se 100 vozara i 70 mazgi.

U Komolcu nalaze se 24 pekara.

U Lopudu nalazi se 14 vojnika, pod zapovjedništvom poručnika Antonija Konte, a pripadaju 6 topničkoj pukovniji, 55 grupe 2 bitnice iz Dubrovnika.

U Trstenom i Zatonu nalazi se 8 finansijskih stražara, koji vrše redarstvenu službu na obali.

U Slanom se nalazi 20 finansijskih stražara, pod zapovjedništvom nadporučnika Moroder. U Grguriće je grupa topništva od 105/32 jačine 4 časnika i 200 momaka sa 4 topa, od kojih je 1 časnik sa 10 vojnika na otoku Sipan.

U Gružu ima oko 1500 vojnika. Oni su u sastavu divizije »Marche« koja se nalazi u Dubrovniku.

U Gornjem Bragu ima oko 1600 vojnika, 23 dočasnika i 15 časnika a pripadaju 1. bojni 51. pješačke pukovnije. Zapovjednik je pukovnik G. Riveki. Služe za osiguranje dubrovačke Zupe od upada četnika.

U Dubcu ima 10 karabinjera, koji vrše kontrolu saobraćaja.

U Zvekovici ima 200 vojnika, od kojih 16 finansijskih stražara i 40 topnika.

U Cavtatima ima 10 karabinjera i 20 topnika.

U Metkoviću oko 600 vojnika, 300 vojnika željezničkog odreda, 11 karabinjera, 6 finansijskih stražara, 1 lučki kapetan i 3 poslužnika. Zapovjednik je bojnik Mihailo Soja.

U Stocu oko 700 vojnika, 1. vod komore i 5 karabinjera pod zapovjedništvom podpukovnika Giuseppe Capigati.

U Neum Kleku 10 finansijskih stražara.

Važniji događaji u vezi sa talijanskom savezničkom vojskom su slijedeći :

6. prosinca 1941. uhićen je po talijanskim vojnicima, ciganin Mustafa Bajrić, u selu Grgurici, a rodom iz Ostrožca, jer nije imao propusnicu. Sproveden je po Talijanima **za** Dubrovnik.

8. prosinca 1941. uhićeni su po talijanskim vojnicima: Jakov Tavra i Gabrijel Markić iz Imotskog, koji su radili na državnom putu u Zatonu, jer su sa vojničkim puškama čuvali stražu, koje Su puške dobili od Sko-večin Hemirha, financijskog preglednika iz Trstena. Isti preglednik pozvat na saslušanje u Dubrovnik kod talijanskih vojnih vlasti.

12. prosinca 1941. uhićen je u Slanom Franjo Ulerih iz istog mjesta, po talijanskom časniku iz posade u Grgurićima, općine Slano, zbog grubog ponašanja, prema tome časniku, kada mu je tražio da kupi kokoš. Predat je bio uhićeni na postaju Slano sa time da se pusti na slobodu sutradan u 8 sati. Uhićeni tvrdi da ga je navedeni časnik ošamario i ako se je pristojno ponašao prema njemu navodeći da nema kokošku na prodaju.

12. prosinca 1941. u selu Sladojevićima, općina Slano, uhićeni su po talijanskim vojnicima Dobud i Antun Gvozdenović oba iz Sipana i Pavo Milić zv. Kore zbog zatajenog benzina, koji su iz mora izvadili i sakrili, a povrh toga vozili se sa barkom po moru bez odobrenja. Sprovedeni su po talijanskim financima u kasarnu kod divizije »Marche«.

21. prosinca 1941. izvršen je u Dubrovniku svečani sprovod jednog talijanskog satnika i vojnika, koji su pali u borbi sa četnicima. Sprovodu su prisustvovali i naše vojne i gradanske vlasti uz sudjelovanje mnogo gradana. Sahranjeni su na domobranskom groblju u Dubrovniku.

22. prosinca 1941. u 7.30 sati u Dubrovniku na. Pločama talijanski vojni tenkovi pregazili su 4 osobe i to 3 ženske i jednog muškarca, od kojih je jedna osoba odmah umrla. Ostala trojica su vrlo teško povređeni i prinijeti u državnu bolnicu Dubrovnik. Nadležne vlasti vode izvide.

II. STANJE U ORUŽNIŠTVU

1. Kaspoloženje, duh i disciplina u vojski i oružništvu: Na dostoјnoj visini.

2. Incidenti, neredi i izgredi većeg značaja: Nije bilo.

3. Bjegstva iz vojske i oružništva: 25. studenoga 1941. saopćeno je bilo domobranu (oružničkom pričuvniku) Anti Strnić iz Orebice, kotara Dubrovnik, da ima primiti zapovjed ovog krila Taj. Br. 305 od 18. XL 1941. radi nastupa vojne vježbe na dan 1. prosinca t. g. u zapovjedništvo oružničkog krila Mostar, ali nije primio poziv, već se udaljio u nepoznatom pravcu. Potraga se za istim vodi.

4. Ponašanje častnika, dočastnika i momčadi van vojarne i u gradu: Je uglavnom na dostoјnoj visini. Domobrani se još potpuno ne drže vojnički, te se opominju na svoje dužnosti, naročito u pozdravljanju.

III. VANJSKA SITUACIJA

1. O prilikama u pogramičnim oblastima susjednih država (raspoloženje stanovništva, kretanje vojske i raznim vojničkim mjerama: U pograničnim oblastima žive Hrvati, koji su veoma naklonjeni našoj državi. Oni traže da dođu u sastav naše države, jer im je od strane talijanskih vlasti zabranjeno da drže slike hrvatskih velikana, i uopće da se kao Hrvati iskazuju. Pored toga zabranjeno im je slušanje našeg zagrebačkog krugovala. U Boki Kotorskoj, Splitu i Šibeniku talijanske vlasti silom traže, da se djeca pučkih i srednjih škola moraju upisivati u fašističke organizacije. Radi toga u zadnje vrijeme došlo je do više demonstracija u navedenim mjestima, te su Talijani izvršili hapšenja nad više lica, a izvjesne su internirale na taj način, te ugušili revolt našeg življa. Naših narod u tim pograničnim oblastima mrzi i najsretniji bi bio, kada biste krajevi bili pripojeni našoj državi.

Prema nepotvrđenim vještima u Crnoj Gori izbio je sveopći ustank protiv Talijana, navodno Crnogorski komitet je objavio rat Talijanima. Ustanak se navodno proširio i na područje Dalmacije i Hercegovine, koje je okupirano po talijanima (Boka Kotorska). U borbi sa pobunjenicima su Talijani navodno imali mnogo gubitaka, ali su dobili pojačanje i otpočeli sa čišćenjem tih krajeva od pobunjenika. Pri ovome čišćenju, pobunjenici su navodno imali velikih gubitaka. Radi ovih po buna Talijani su navodno dali popaliti neke kuće odmetnika u Boki Kotorskoj i okolici.

U vremenu od 8. do 15. prosinca 1941., parabrodom doputovala je jedina divizija talijanske vojske iz Splita u Dubrovnik 2. Odavde su trupe produžile u pravcu Mostara, Trebinja i Crne Gore. Navodno ova bi grupa imala smijeniti trupe koje su do sada bile u Hercegovini, a te smjenjene trupe imale bi ići radi odmora u unutrašnjost države, kao: Šibenik, Split i druga mjesta sjeverne Dalmacije.

U Boki Kotorskoj i to po Krivošijama, Talijani već nekoliko dana vode borbe sa pobunjenicima, koji su prodrili iz Crne Gore i drugih krajeva, tamo, te zaposjeli: Grahovo, Crkvice, Dragalj, Grkovac i Ubli. Posljedica nadiranja ovih pobunjenika je, da su mnoge žene i djeca iz Krivošija pobjegli u Risan. U Risnu je bolnica puna, kao i sve druge zgrade od izbjeglica. Pobunjenici navodno ubijaju svakog muškarca, bez obzira na vjeru, plemè i narodnost, koji neće da se njima pridruže. U narodu Boke Kotorske vlada strah, jer se čuje pucnjava čak i zrakoplovnih bombi, koje Talijani bacaju na pobunjenike.

Na Korčuli i Mljetu, Talijani rikviriraju maslinovo ulje uz cijenu od 16 lira po litru. Stanovništvo ostavljaju 6—12 litara po osobi. Narod je nezadovoljan uslijed rikvizicije, jer je ulje skuplje od cijene, koju im daju Talijani. Sve rikvirirano ulje izvozi se za Italiju.

12. prosinca 1941. godine, vodili su Talijani borbu sa odmetnicima na Popratnom Brdu iznad Mrcina, općine Konavolske (Italija). U borbi je navodno poginuo 1 talijanski vojnik, a 4—5 vojnika su ranjena. Kod

odmetnika je poginula jedna žena, koja je pogodena pogodkom iz topa
Ovo su još neprovjereni podaci.....²

Zapovjednik, satnik
Šporčić, s. r.

M. P.

Dostavljeno :

Velikom Županu Zupe Dubrava,
Zapovjedništvu 3 oruž. pukovnije,
Zapovjedništvu mjesta Dubrovnik,
Lučkom zapovjedništvu Dubrovnik,
Zapovjedništima krila: Bileće,
Mostar, Travnik, Makarska i Omiš, te
vodnim zapovjednicima ovoga krila.

BROJ 431

**IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE BRIBIR I SIDRAGA U KNINU OD
23. PROSINCA 1941. POGLAVNIKU NDH ANTI PAVELIĆU
O NAPADU ČETNIKA NA ORUŽNICKU POSTAJU U SELU
STIKOVOM¹**

Grb
NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
Velika Zupa Bribir i Sidraga
KNIN

V.T. broj: 103/102. 1941.

Knin, 23. prosinca 1941.

POGLAVNIKU NEZAVISNE DRŽAVE
HRVATSKE
MINISTRU UNUTARNJIH POSLOVA
MINISTRU VANJSKIH POSLOVA
OBCEM UPRAVNOM POVJERENIKU
RAVNATELJU ZA JAV. RED I SIGURNOST
IZVJESTITELJU G.U.S.-a² — Ured Pogl.

- Dr Anti Pavelić-u
- Dr Andriji Artuković-u
- Dr Mladenu Lorković-u
- Dr Andriji Karčić-u
- Eugenu Kvaternik-u
- Branki Rukavina

U noći između 19. i 20. prosinca 1941. napala je jedna grupa oružanih ljudi selo Štikovo, općine Drniš u kojem je nedavno bila ustrojena oruž-

¹ Dalji dio teksta u dokumentu Redakcija je izostavila jer podaci ni*u od posebnog značaja.

² Original (tipkan na pisaćem stroju) u Arhivu VII, arhiva NDH. reg. br. 34/1-14, k. 234.

² Glavnog ustaškog stana.

nička postaja. Napadaj je izvršen u tamnoj noći i u sniježnoj mećavi, tako da se protuslovne glasove o broju napadača nije točno moglo ustavoviti. Po izvršenim izvidima napadaj su izvršili grkoistočnjaci jedne u ovom kraju dosta poznate skupine pljačkaša i komunista, koji su iz okolnih sela već davno u šume pobjegli i nijesu se povratili svojim kućama, te vrše napadaje i pljačke već nekoliko mjeseci u ovome kraju. Ovi su svi iz plemena Erakovića iz sela Štikova. Izgleda da su se njima pridružili pri napadu na selo Štikovo i neki seljaci grkoistočnjaci iz Polače i Biskupije kod Knina. Opće je uvjerenje, da je za ovaj napadaj znao četnik Pajo Popović iz sela Biskupije, Kada je napadaj uslijedio na selo Štikovo, nakon žeće puščane vatre oružnici su se povukli iz sela Štikova ostavivši selo. Napadači su tada u selo provalili, zapalili oružničku postaju i još šest seljačkih kuća, a ubili 12 katolika stanovnika sela Štikovo.

U vezi ovog događaja imao sam prilike dugo raspravljati sa gosp. generalom talijanske vojske Furiem Monticelli-em, te sam mogao ustavoviti da su Talijani odlučili ne samo zapriječiti ovakve događaje, već da su odmah odredili poduzeti hitne mjere za utvrđivanje krvaca i otkrivanje, te uništenje četničkih odreda, koji su se još u šumama zadržali. Odmah su upućeni odredi talijanske vojske u Štikovo, te su tamo uhitili 18 grkoistočnjaka proti kojih je sad postupak u toku, jer se sumnja da su baš ovi sudjelovali u napadu. U akcijama čišćenja oko Štikova ubijen je jedan grkoistočnjak, a dva ranjena, svi iz sela Polače. U noći od 21. na 22. ov. mj. poslati su odredi talijanske vojske u predio Topolje i to na visove zvane Crna Glavica, jer se pokazalo da su tamo pobjegle neke skupine seljaka grkoistočnjaka iz Biskupije, Polače i Štikova. U tom čišćenju uhvaćene su tri osobe s vojničkim oružjem — svi grkoistočnjaci. Noćas je izvršena jaka akcija talijanske vojake prema selu Polači o dosada premda akcija još uvijek traje, uhvaćeno je 150 grkoistočnjaka. Namjera je gosp. generala uhićene najstrože ispitati da dozna krvice za napadaj na Štikovo, a jedan dio ovih da zadrži kao taoce za onemogućivanje budućih zlih namjera četnika u ovom kraju. Danas su u toku veće akcije čišćenja i na drugim mjestima, to jest selima u kojima grkoistočnjaci žive u većini. Talijani su uhitili 17 grkoistočnjaka iz sela Vrpolja, jer u blizini toga mesta prošle noći nađeni su prepilani brzoglasni stupovi. Pošto je gosp. general otkrio, da neki grkoistočnjaci spremaju atentat, još više se pokazao odlučnim da zlonamjerne grkoistočnjake onemogući.

Stanoviti broj grkoistočnjaka, osobito u samome Kninu, osuđuje napadačka djela komunističko-četničkih banda, jer osjećaju da takova djela ometaju smirenje ovoga kraja, koje smirenje i oni žele.

U okolini Drvara, u jednoj akciji čišćenja uhićeno je od strane Talijana više osoba pod sumnjom komunističke djelatnosti, a 15 od ovih već su poslati u internaciju. Gosp. general dati će im pojedinosti i imena onih, koji budu zadržani kao taoci, odnosno koji su poslani u internaciju.

Gosp. general Monticelli izrazio je želju, da se uspostavi oružničke postaje u nekim selima ove župe, ali pod uvjetom da one budu jake, da se mogu u slučaju napada uspješno držati i braniti. Međutim mi ovdje

oružnika nemamo. Ukupno ih je došlo oko 170 većinom slabo opremljenih. Isto tako odavle je i vojnika otišlo, to ih ima danas 400 manje, nego ih je bilo prošlog mjeseca. Neophodno je radi toga potrebno, da se ovamo, ako se hoće održati autoritet naše vlasti, pošalje nekoliko bojna oružničkih, ali dobro opremljenih.

Ja sam u subotu na večer dana 20. prosinca priredio u počast gosp. generala Monticelli i talijanskih časnika večeru, na kojoj je sudjelovao gosp. general sa svojim stožerom. Bili su izrečeni govor s obe strane u duhu iskrenog priateljstva i savezništva.

U nedjelju ujutro održao sam skupštinu u Kninu na kojoj sam govorio onako kako prilike i politički položaj traži. Skupštini je prisustvao gosp. general Monticelli baš s namjerom da javno pokaže svoju solidarnost s našim vlastima i sa mnom. Istoj skupštini prisustvovali su aeki grkoistočnjaci iz Knina, a i iz okolnih sela.

Istoga dana popodne otiašao sam u Drniš i tamo održao političku skupštinu. Ovoj skupštini prisustvovao je zapovjednik mjesta talijanske vojske gosp. pukovnik Roiatti sa svojim časnicima. Nakon skupštine izvršena je izmjena posjeta između mene i pukovnika Roiatti-a. Na zakuskama održani su govor u smislu priateljstva i savezništva. Osobito su Talijani obratili pažnju i radovali se mojim govorima na skupština, jer sam govorio o potrebi smirenja, borbe protiv komunizma, priateljstva s Kraljevinom Italijom, te veličini i značenju Poglavnikove **odluke** o uzpostavi Zvo i i mirove **krune**, kao i O **designiranom** Kralju Hrvatske.

Svaki dan u župu dolaze grkoistočnjaci, glavari sela, koji su za vrijeme pobune sami sebe postavili. Dajem tim seljacima pomoći, hrane. Kako sam već napomenuo u ranijim izvještajima, potrebno je da raspolažem većini količinama hrane i novca, jer to je prvi uslov za vršenje smirenja u ovome kraju.

I ovom prilikom molim, da se moji prijedlozi za preuzimanje činovnika — grkoistočnjaka, a koji se nalaze kod nastave, Ministarstva prometa, odmah prihvate.

Talijanska komanda uputila mi je danas jedan dopis, a o tome mi je sinoć gosp. general govorio, da bi bilo potrebno da se preuzmu u službu odpušteni željezničari-grkoistočnjaci sa područja Gračac. Ovih ima ukupno 39. Svi su položili zakletvu Poglavniku, a onda bili odpušteni. Talijani su mišljenja da preuzimanjem u službu ovih željezničara bi se nešto postiglo za smirenje duhova toga kraja i da bi sigurnost pruge bila više nego danas uzpostavljena.

Za Dom spremam!

M. P.

Veliki Župan i Stožernik

Sinčić David, s. r.